

2. PEARSON JOURNAL INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES & HUMANITIES

**June 28-29, 2021
Izmir – TURKEY**

FULL TEXTS BOOK

**Editor
Assoc. Prof. Dr. Filiz KALYON**

ISBN -

2. PEARSON JOURNAL INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES & HUMANITIES

June 28-29, 2021

Izmir – TURKEY

FULL TEXTS BOOK

By

International Association of Publishers®

All rights of this book belong to International Association of Publishers. It may not be copied or reproduced without permission. Legal and ethical responsibility of the works in the book belongs to the authors.

International Association of Publishers - 2021©

Release date:

ISBN –

CONGRESS'S IDENTIFICATION

CONGRESS NAME

2. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities

DATE AND PLACE

June 28-29, 2021
Izmir, TURKEY

ORGANIZING COMMITTEE

Dr. Terane NAGIYEVA
Dr. Mehmet Emin KALGI
Dr. Alice HERMANIS
Dr. Hasan ÇİFTÇİ
Dr. Damezhan SADYKOVA
Dr. Yunus Emre TANSÜ

COORDINATOR

Zhanuzak ALIMGEREY

NUMBER OF ACCEPTED PAPERS

31

NUMBER OF REJECTED PAPERS

11

EVALUATION PROCESS

All applications have undergone a double-blind peer review process

CONGRESS LANGUAGES

Turkish and all dialects, English, Russian

PRESENTATION

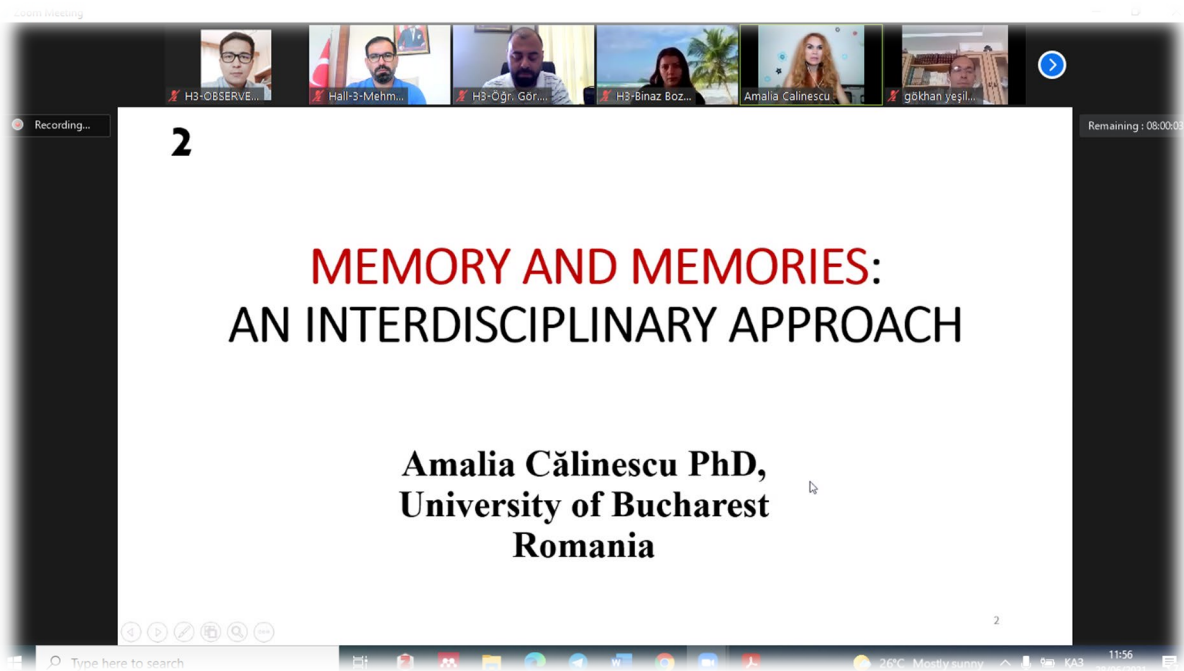
Oral presentation

2. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Izmir, TURKEY

PHOTO GALLERY

2. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Izmir, TURKEY

2. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Izmir, TURKEY

Recording...

IT WILL INVESTIGATE THE EFFECTS OF GENDER, EDUCATIONAL STATUS, AND INCOME LEVEL ON THE RELATIONSHIP BETWEEN THE CONSCIOUS CONSUMER SCALE AND THE FOCUS OF CONTROL SCALE.

BİLİNÇLİ TÜKETİCİ ÖLÇEĞİYLE KONTROL ODAĞI ÖLÇEĞİNİN BİRBİRLERİYLE OLAN İLİŞKİSİNDE CİNSİYET, EĞİTİM DURUMU VE GELİR DÜZEYİNİN ETKİLERİNİN NELER OLDUĞU ARAŞTIRILACAKTIR.

Yrd. Doç. Dr. Öğr. Üyesi Ferda Şule KAYA
T.C. Demiroğlu Bilim Üniversitesi
kaya.s2565@gmail.com - 0000-0002-8415-8002

Sevan BULGUR
Ahmet GEZER
Veysel GİZLİGÖL

T.C. Demiroğlu Bilim Üniversitesi
van333@gmail.com - 0000-0001-6304-9475
Psk.ahmetgezer@gmail.com - 0000-0001-5174-2651
gizligolveysel9@gmail.com - 0000-0001-8695-9359

Not eklemek için tıklayın

10:16 TUR

H-2 Observer

Turn on Original Sound

Recording...

THE IMPACT OF PEDAGOGICAL DISCOURSE ON THE PERFORMANCE OF THE TEACHER'S WORK

Dr. Elda Tartari
Dr. Lindita Lutaj

Lütfi ARSLAN-H2

Hatice Gökdağ

11

Leave Room

SCIENTIFIC COMMITTEE

Prof. Dr. Adnan Celik
Prof. Dr. Ariz GOZALOV
Prof. Dr. Tamanna Saxena
Prof. Dr. Roopali Sharma
Prof. Dr. Onur Sunal
Prof. Dr. Akmaral SARGIKBAEVA
Prof. Dr. Füsün Gülderen ALACAPINAR
Assoc. Prof. Dr. Elvan YALCINKAYA
Assoc. Prof. Dr. Yunus Emre TANSÜ
Assoc. Prof. Dr. Hasan ÇİFTÇİ
Assoc. Prof. Dr. Tolga TORUN
Assoc. Prof. Dr. METİN DUYAR
Assoc. Prof. Dr. Kasım TATLILIOĞLU
Assist. Prof. Dr. Mustafa YALÇINKAYA
Assist. Prof. Dr. Mutlu Yoruldu
Assist. Prof. Dr. Suzan URGAN
Assist. Prof. Dr. CELAL ASLAN
Assist. Prof. Dr. İlkay TURAN
Assist. Prof. Dr. Zeynep EDA BÜRGE
Assist. Prof. Dr. MUSTAFA ÖZYEŞİL
Assist. Prof. Dr. Rabia Şenay Şişman
Assist. Prof. Dr. Yasemin Özen
Assist. Prof. Dr. Jale COŞKUN
Assist. Prof. Dr. Gülten GÜLTEPE
Assist. Prof. Dr. Kadir DELİGÖZ
Assist. Prof. Dr. Aslı YERLİKAYA
Assist. Prof. Dr. Bahar Taymaz
Assist. Prof. Dr. Davut KARAMAN
Dr. Memiş Can YARDIMCI
Dr. Emre NALÇACIGİL
Dr. Mehmet Emin KALGI
Dr. Hoshi NAGATAMO
Dr. Maria CHOPPER
Dr. Elnaz NASEHI
Dr. Güller ŞAHİN
Dr. Damezhan SADYKOVA
Dr. Bahadır Geniş
Dr. Lect. Ayşe DEMİR
Dr. Vüsala Aliyeva
Dr. Emre BİRİNCİ
Dr. Yasemin KÜÇÜKÖZKAN
Dr. Nuray PAMUK ÖZTÜRK
Dr. Tutku ÜNKARACALAR

PEARSON JOURNAL INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES & HUMANITIES-II

June 28-29, 2021

Izmir – TURKEY

CONFERENCE PROGRAM

Meeting ID:
849 8329 0244
Passcode:
066821

IMPORTANT, PLEASE READ CAREFULLY

- ❖ To be able to attend a meeting online, login via <https://zoom.us/join> site, enter ID “Meeting ID or Personal Link Name” and solidify the session.
- ❖ The Zoom application is free and no need to create an account.
- ❖ The Zoom application can be used without registration.
- ❖ The application works on tablets, phones and PCs.
- ❖ The participant must be connected to the session 5 minutes before the presentation time.
- ❖ All congress participants can connect live and listen to all sessions.
- ❖ Moderator is responsible for the presentation and scientific discussion (question-answer) section of the session.

Points to Take into Consideration - TECHNICAL INFORMATION

- ◆ Make sure your computer has a microphone and is working.
- ◆ You should be able to use screen sharing feature in Zoom.
- ◆ Attendance certificates will be sent to you as pdf at the end of the congress.
- ◆ Requests such as change of place and time will not be taken into consideration in the congress program.

ÖNEMLİ, DİKKATLE OKUYUNUZ LÜTFEN

- ❖ Kongremizde Yazım Kurallarına uygun gönderilmiş ve bilim kurulundan geçen bildirimler için online (video konferans sistemi üzerinden) sunum imkanı sağlanmıştır.
- ❖ Online sunum yapabilmek için <https://zoom.us/join> sitesi üzerinden giriş yaparak “Meeting ID or Personal Link Name” yerine ID numarasını girerek oturuma katılabilirsiniz.
- ❖ Zoom uygulaması ücretsizdir ve hesap oluşturmaya gerek yoktur.
- ❖ Zoom uygulaması kaydolmadan kullanılabilir.
- ❖ Uygulama tablet, telefon ve PC’lerde çalışıyor.
- ❖ Her oturumdaki sunucular, sunum saatinden 5 dk öncesinde oturuma bağlanmış olmaları gerekmektedir.
- ❖ Tüm kongre katılımcıları canlı bağlanarak tüm oturumları dinleyebilir.
- ❖ Moderatör – oturumdaki sunum ve bilimsel tartışma (soru-cevap) kısmından sorumludur.

Dikkat Edilmesi Gerekenler- TEKNİK BİLGİLER

- ◆ Bilgisayarınızda mikrofon olduğuna ve çalıştığına emin olun.
- ◆ Zoom'da ekran paylaşma özelliğine kullanabilmelisiniz.
- ◆ Kabul edilen bildiri sahiplerinin mail adreslerine Zoom uygulamasında oluşturduğumuz oturuma ait ID numarası gönderilecektir.
- ◆ Katılım belgeleri kongre sonunda tarafınıza pdf olarak gönderilecektir
- ◆ Kongre programında yer ve saat değişikliği gibi talepler dikkate alınmayacaktır

CONGRESS LANGUAGES: Turkish and all dialects, English, Russian

DATE
28.06.2021

SESSION-1
HALL-1

ANKARA TIME
10⁰⁰-12⁰⁰

MODERATOR: Assoc. Prof. Dr. Elanur PİLİCİ

Asst. Prof. Dr. Lamiha Öztürk Lect. Sezgi Demirkale	Hasan Kalyoncu University	RELATIONS BETWEEN FOREIGN TRADE AND ECONOMIC GROWTH IN A CONTEXT OF TRADE FACILITATION: THE CASE OF TURKEY
Assist. Prof. Dr. Kazım KILIÇ Mehmet Arif YILMAZ	Batman University	A REVIEW OF CONSUMER OPINIONS ON IN- STORE SALESPERSON BEHAVIORS: THE CASE OF READY-TO-WEAR STORES
Asst. Prof. Dr. Şafak KURT	University of Turkish Aeronautical Association	A REVIEW ARTICLE ON KAIZEN RESEARCH PRESENTING A CASE STUDY
Shahin ALAHMAD Asst. Prof. Dr. Halil İbrahim ŞENGÜN	Dicle University	AN EMPIRICAL RESEARCH ON THE ADOPTION OF EXPORT MARKETING STRATEGIES
Asst. Prof. Dr. Gül ÇAVUŞOĞLU	Ondokuz Mayıs University	ANALYSIS OF LEISURE SATISFACTION LEVELS OF UNIVERSITY STUDENTS
Asst. Prof. Dr. Gül ÇAVUŞOĞLU Emine SAĞLAM	Ondokuz Mayıs University	ANALYSIS OF EDUCATION QUALITY PERCEPTIONS OF SPORTS SCIENCES FACULTY STUDENTS (ONDOKUZ MAYIS UNIVERSITY SAMPLE)
Əhmədova Türkan Yusif qızı Səfərova Çinarə Qabil qızı	Azerbaijan State Agrarian University	THE IMPORTANCE OF INNOVATIVE INVESTMENT IN MODERN PERIOD
Assoc. Prof. Dr. Elanur PİLİCİ	İstanbul Aydın University	ADVERTISEMENTS AND MYTHS
Dr.Ramadan ÇİPURI Rigon Harxhi	University of Tirana, Albania Polis University	DIASPORA AS AN ELEMENT OF PUBLIC DIPLOMACY: STATE POLICIES OF ALBANIA AND KOSOVO
Burak SAVRUN Asst. Prof. Dr. Hasan AKSOY	Gaziantep University	CLUSTERING POLICY IN THE IMPROVEMENT OF INTERNATIONAL COMPETITIVE ADVANTAGE: GAZIANTEP CARPET SECTOR MODEL
Burak SAVRUN Asst. Prof. Dr. Hasan AKSOY	Gaziantep University	ANALYZING TO DETERMINE COMPETITIVE FORCES OF TURKEY CARPET SECTOR BY USING REVEALED COMPARATIVE ADVANTAGE INDEX

DATE
28.06.2021

SESSION-1
HALL-2

ANKARA TIME
10⁰⁰-12³⁰

MODERATOR: Asst. Prof. Dr. Fatma Berna BENLİ

Menekşe BULAT Assoc. Prof. Dr. Menekşe Seden TAPAN-BROUTIN Assoc. Prof. Dr. Çiğdem ARSLAN	Bursa Uludağ University	INVESTIGATION OF DOCUMENTATIONAL GENESIS PROCESSES OF TWO MATHEMATICS TEACHERS: TRADITIONAL TEACHING METHOD vs ANTPROPY SOFTWARE USE IN THE SCOPE OF FATİH PROJECT
Asst. Prof. Dr. Fatma Berna BENLİ Kübra GÜRTAŞ	Erciyes University	EXAMINATION OF SECONDARY SCHOOL 7TH GRADE STUDENTS' MATHEMATICAL THINKING AND PROBLEM SOLVING SKILLS ON RATIONAL NUMBERS
Dr. Lütfi ARSLAN		THE BEGINNING OF APPLIED AGRICULTURAL STUDIES IN THE WORLD AND IN TURKEY AND REFLECTIONS TO RURAL EDUCATION
Elda TARTARI Lindita LUTAJ	Aleksander Moisiu University, Durres, Albania	THE IMPACT OF PEDAGOGICAL DISCOURSE ON THE PERFORMANCE OF THE TEACHER'S WORK
İlkay Gökçe Magdalena Dygata Maria José Antunes Susana Amante	Ege University Instituto Politécnico de Viseu University of Technology and Humanities in Radom	STEPPING UP TO GLOBAL CHALLENGES (SGC) 2 LEARNING ENGLISH WHILE FIGHTING THE OUTBREAK OF COVID-19
Quliyeva Yeganə Arif qızı	Azerbaijan State Pedagogical University	POSITION OF INTEGRATION IN CHEMISTRY TEACHING
ABDINOVA NIGAR CAVAD KIZI	Azerbaijan State Pedagogical University	THE NEGATIVE AND POSITIVE EFFECTS OF SOCIAL NETWORKS ON ADOLESCENTS' UPBRINGING
Prof. Dr. Fulya Yüksel-Şahin Melis Akdemir-Altınsoy	Yıldız Technical University	EXAMINATION OF SOCIAL MEDIA ADDICTED AND HAPPINESS LEVELS AMONG ADOLESCENT ACCORDING TO RESPONSIBILITY FEELING AND BEHAVIORS AND SOCIAL AND EMOTIONAL LEARNING
Hatice GÖKDAĞ Prof. Dr. Hakan SARI	Necmettin Erbakan University	EXAMINING THE EFFECTIVENESS OF USING TABLET BASED MOBILE APPLICATIONS WHICH PRODUCE SPEECH TO IMPROVE COMMUNICATION SKILLS OF CHILDREN WITH INTELLECTUAL DISABILITIES
Prof. Dr. A. Mecit CANATAK Aysel SOYLU	Van Yüzüncü Yıl University	EMOTIONAL SELF-REPRESENTATIONS IN ATTILA İLHAN'S POEMS

ŞERİFE AKBÖĞÜR	Çanakkale Onsekiz Mart University	PRESCHOOL TEACHER CANDİDATES' VIEWS ON ONE ON ONE AND ONLINE SERVICE LEARNING COURSE
ŞERİFE AKBÖĞÜR	Çanakkale Onsekiz Mart University	TOPLUMA HİZMET UYGULAMALARI DERSİ İÇİN PROJE ÖNERİSİ YAZMA HAKKINDAKİ OKULÖNCESİ ÖĞRETMEN ADAYLARININ GÖRÜŞLERİNİN İNCELENMESİ

DATE
28.06.2021

SESSION-1
HALL-3

ANKARA TIME
10⁰⁰-12³⁰

MODERATOR: Mehmet Salih YOĞUN

Prof. Dr. Binnaz KIRAN Res. Asst. Dr. Binaz BOZKUR	Mersin University	COVID-19 RUMINATION SCALE (C-19RS): TURKISH ADAPTATION STUDY
Asst. Prof. Dr. Ferda Şule KAYA Sevan BULGUR Ahmet GEZER Veysel GİZLİGÖL	T.C. Demiroğlu Bilim University	IT WILL INVESTIGATE THE EFFECTS OF GENDER, EDUCATIONAL STATUS, AND INCOME LEVEL ON THE RELATIONSHIP BETWEEN THE CONSCIOUS CONSUMER SCALE AND THE FOCUS OF CONTROL SCALE
Res. Asst. Dr. Barış ÇAĞIRKAN	Bitlis Eren University	A SOCIOLOGICAL ANALYSIS ON THE TRANSFORMATION OF SIGNS AND SYMBOLS AS CULTURAL ELEMENTS IN CONTEMPORARY SOCIETIES
Dr. Aysel ŞAHİN	Kars İl Müftülüğü	HEALTH SERVICES GIVEN TO HACIS IN THE OTTOMAN STATE
Asst. Prof. Dr. Elif ÇETİNKIRAN BALCI	Kırklareli University	DEMOCRACY CRITIQUE OF PLATO
Ahmet KONUKOĞLU Mehmet Salih YOĞUN	Hasan Kalyoncu University	CRITICAL DISCOURSE ANALYSIS OF THE EFFECT OF FIGURES OF SPEECH IN SEVERN SUZUKI'S PERSUASIVE SPEECH
Mehmet Salih YOĞUN	Hasan Kalyoncu University	AN ANALYSIS OF EFL TEACHERS' PERCEPTIONS RELATED TO THE DECISION-MAKING PROCESS: A CASE STUDY AT A FOUNDATION UNIVERSITY IN TURKEY
Amalia Călinescu	University of Bucharest, Romania	MEMORY AND MEMORIES: AN INTERDISCIPLINARY APPROACH
Dr. Gökhan Yeşilmen		EUROPEAN EXPLORERS IN AFRICA IN IXX CENTURY AND PERMISSIONS GIVEN TO THESE EXPLORERS BY OTTOMAN STATE
Dr. Lindita Lutaj Dr. Elda Tartari	University "Aleksander Moisiu" Durres, Albania	DEMOCRACY, THE RIGHTS AND RESPONSIBILITIES IN STUDENTS' FOCUS

Bilqeyis Aliyeva		THE PSYCHOLOGY OF TIME IN AHMET HAMDI TANPINAR'S WORKS
Zeynep KÖKLÜCE	Yeditepe University	CHIOROSCUORO VE TENEBRIZM RESİM TEKNİKLERİNİN SEÇİLMİŞ RESSAMLAR ÜZERİNDEN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ

CONTENT

CONGRESS ID	I
SCIENTIFIC COMMITTEE	II
PHOTO GALLERY	III
PROGRAM	IV
CONTENT	V

Author	Title	No
Kazım KILIÇ Mehmet Arif YILMAZ	MAĞAZA İÇİ SATIŞ ELEMANI DAVRANIŞLARINA İLİŞKİN TÜKETİCİ GÖRÜŞLERİNİN İNCELENMESİ: HAZIR GİYİM MAĞAZALARI ÖRNEĞİ	1
Abdinova Nigar Cavad kızı	SOSYAL AĞLARIN ERGENLERİN KALKIŞI ÜZERİNDEKİ OLUMSUZ VE OLUMLU ETKİLERİ	15
Quliyeva Yeganə Arif qızı	KİMYA TƏDRİSİNDƏ İNTEQRASIYANIN MÖVQEYİ	24
Lütfi ARSLAN	DÜNYA'DA VE TÜRKİYE'DE UYGULAMALI TARIM ÇALIŞMALARININ BAŞLANGICI VE KIRSAL KESİM EĞİTİMİNE YANSIMALARI	27
Ferda Şule KAYA Sevan BULGUR Ahmet GEZER Veysel GİZLİGÖL	BİLİNÇLİ TÜKETİCİ TUTUMU İLE KONTROL ODAĞI İLİŞKİSİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA	36
A.Mecit CANATAK Aysel SOYLU	ATTİLA İLHAN'IN ŞİİRLERİNDE DUYGUSAL BENLİK TEMSİLLERİ	52
Bilqeyis ALİYEVA	AHMET HAMDİ TANPINAR ESERLERİNDE ZAMANIN PSİKOLOJİSİ	67
Gökhan YEŞİLMEN	ON DOKUZUNCU YÜZYILDA AFRİKA KITASINDA AVRUPALI KAŞIFLAR VE OSMANLI DEVLETİ TARAFINDAN KAŞIFLARA VERİLEN İZİNLER	73
Gül ÇAVUŞOĞLU Emine SAĞLAM	SPOR BİLİMLERİ FAKÜLTESİ ÖĞRENCİLERİNİN EĞİTİM KALİTE ALGILARININ İNCELENMESİ (ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ)	81
Gül ÇAVUŞOĞLU	ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN SERBEST ZAMAN ETKİNLİKLERİNDEN TATMİN OLMA DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ	90
Barış ÇAĞIRKAN	GÜNÜMÜZ TOPLUMLARINDA KÜLTÜREL ÖGE OLARAK SİMGE VE SEMBOLLERİN DÖNÜŞÜMÜ ÜZERİNE SOSYOLOJİK BİR ANALİZ	98

2. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Izmir, TURKEY

Elif ÇETİNKIRAN BALCI	PLATON'UN DEMOKRASİ ELEŞTİRİSİ	106
Elanur PİLİCİ	REKLAMLAR VE MİTLER	112
Lindita Lutaj Elda Tartari	DEMOCRACY, THE RIGHTS AND RESPONSIBILITIES IN STUDENTS' FOCUS	119

MAĞAZA İÇİ SATIŞ ELEMANI DAVRANIŞLARINA İLİŞKİN TÜKETİCİ GÖRÜŞLERİNİN İNCELENMESİ: HAZIR GİYİM MAĞAZALARI ÖRNEĞİ

A REVIEW OF CONSUMER OPINIONS ON IN-STORE SALESPERSON BEHAVIORS:
THE CASE OF READY-TO-WEAR STORES

Kazım KILIÇ

Dr. Öğr. Üyesi, Batman Üniversitesi İ.İ.B.F. İşletme Bölümü

Mehmet Arif YILMAZ

Batman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı

Özet

Artan rekabet koşullarında işletmelerin müşterileriyle güvene dayalı ve uzun vadeli ilişkiler kurması varlıklarını sürdürebilmeleri açısından önemli görülmektedir. Bu durumun ise büyük oranda işletmelerin ve özellikle mağaza içi satış elemanlarının müşterilere yönelik sergilemiş oldukları davranışlar ile ilgilidir. Müşteri memnuniyeti sağlama, müşteriyi satın almaya ikna etme vb. konularda genelde sorumluluk daha çok mağaza içi satış elemanları tarafından üstlenilmektedir. Satış elemanlarının müşterilerle olan ilişkisi satın alma, tekrar satın alma, yeni müşteri bulma ve müşteri sadakati oluşturma konularında büyük oranda etkili olmaktadır. Diğer taraftan müşteriler de memnun olma, mağazaya gitme konusunda pişmanlık duymama, mağazayı tavsiye etme, satın alma isteği duyma vb. konularda satış elemanlarının davranışlarını önemli görmektedirler. Bu bağlamda mağaza içi satış elemanı davranışlarına ilişkin tüketici görüşlerinin incelenmesi araştırmanın amacı olarak belirlenmiştir.

Çalışmanın evrenini Batman ilinde yaşayan ve hazır giyim mağazalarında alışveriş yapan tüketiciler oluşturmuştur. Örneklem seçiminde basit tesadüfi örneklem yöntemi kullanılmıştır. Araştırma verilerinin elde edilmesi için anket yönteminden faydalanılmıştır. Anketler çevrimiçi (online) olarak yapılmış ve 448 tüketiciden veriler elde edilmiştir. Elde edilen verilerden hareketle tüketicilerin demografik özellikleri ile tüketici görüşleri arasındaki anlamlı ilişkileri belirlemek için istatistiksel analizler yapılmıştır. Analizlerden hareketle, satış elemanı davranışlarının müşterilerin mağazayı tercih etme, mal ve hizmetleri satın alma, tekrar satın alma vb. konularda önemli olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tüketici, Kişisel Satış, Satış Elemanı, Satış Elemanı Davranışı

Abstract

Establishing long-term relationships with customers based on trust is considered important for businesses to sustain their existence under increasingly competitive conditions. This situation is mostly related to the behavior of businesses and especially in-store salespersons towards customers. In general, It is the responsibility of the in-store salespersons to provide customer satisfaction, persuade the customer to buy, etc. The relationship of salespeople with customers is highly influential in purchasing, repurchasing, finding new customers, and building customer loyalty. On the other hand, customers also consider the behavior of salespeople important in matters such as satisfaction, not regretting going to the

store, recommending the store, feeling the desire to buy. In this context, the purpose of the study is to examine consumer opinions on in-store salesperson behavior.

The universe of the study consisted of consumers living in Batman province and shopping in ready-made clothing stores. A simple random sampling method was used in sampling selection. The survey method was used to obtain research data. The surveys were conducted online and data were obtained from 448 consumers. Statistical analyzes were made to determine the meaningful relationships between the demographic characteristics of consumers and consumer opinions based on the data obtained. Based on the analysis, it was concluded that salesperson behaviors are important in matters such as customers' preference for the store, purchasing goods and services, and re-purchasing.

Keywords: Consumer, Personal Selling, Salesperson, Salesperson Behavior

1. GİRİŞ

Yaşamı etkileyen önemli değişim ve gelişmeler (teknolojik gelişmeler, mal ve hizmetlerdeki çeşitlilik vb.) tüketici istek ve beklentileri üzerinde de etkili olmuştur. Bu etki aynı zamanda tüketici satın alma davranışlarına da yansımıştır. Değişen tüketici istek ve beklentilerine cevap verme ihtiyacı yeni pazarlama stratejilerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu bağlamda zaman içerisinde geleneksel pazarlama anlayışı yerini tüketici memnuniyetini odağına alan modern pazarlama anlayışına bırakmıştır.

Modern pazarlama anlayışı, işletmeleri sahip oldukları müşterileri ile olan ilişkilerini güçlendirmeye zorlamıştır. Hedeflerini müşteri memnuniyetine dayandırdıkları için müşteriyle olan iletişim önem kazanmıştır. Satış elemanlarıyla gerçekleştirilen iletişim (Çakır ve Pehlivan, 2013) ile birlikte ayrıca satış elemanlarının mağaza içi davranışları da müşteri memnuniyeti, müşteri artışı ve genel olarak işletmelerin başarısı açısından önemli görülmeye başlanmıştır.

Benzer mal ve hizmet satışa sunan işletme sayısının her geçen gün artış gösterdiği özellikle son tüketici piyasalarında, rekabet de her geçen gün artış göstermektedir. İşletmelerin rekabetten çok fazla etkilenmemek, başarılı olmak ve varlıklarının devamı için yenilikler ve değişimler yapması bir zorunluluk haline gelmiştir. İnsan faktörü özellikle de satış elemanı faktörü bu yeniliklerin gerçekleştirilmesinde büyük rol oynamaktadır. Buna bağlı olarak satış elemanına ihtiyaç duyulan birçok sektörde (perakende giyim sektörü, gıda sektörü vb.) gerçekleşen satışlarda, satış elemanının yaratıcı düşünceleri ve müşteriye yaklaşım tarzı önem arz etmektedir (Oğuz, 2017). Dolayısıyla işletmeler; tecrübeli eleman çalıştırarak müşteri merkezli ve rakip firmaların pazardaki eksikliklerinden faydalanarak bazı üstünlükler sağlayabilirler (Külter ve Demirgüneş, 2010). Çünkü kişisel satış müşteri ile yüz yüze iletişimi ve etkileşimi sağlayan tek tutundurma yöntemidir (Onurlu ve Yazıcı, 2015). Ayrıca, satış elemanı satış işleminden sorumlu kişidir (Erarslan, 2007) ve işletmenin donanımlı bir satış elemanına sahip olması işletmenin başarısını arttıracaktır.

Mağaza içi satış elemanları davranışlarının incelenmesi, tüketici ve müşteri beklentileri, hassasiyetleri, ikna durumları, memnuniyet durumları, satış işleminin gerçekleşmesi ve işletmenin başarısı açısından önemli görülmektedir. Bu bağlamda mağaza içi satış elemanı davranışlarına ilişkin tüketici görüşlerinin incelenmesini amaçlayan bu çalışma ile elde

edilecek sonuçların başta literatür olmak üzere tüketicilere ve özellikle işletmelere katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Kişisel Satış Kavramı

Kişisel satış; satış işleminin oluşabilmesi için mal veya hizmetin tanıtılması, satış işlemini gerçekleştirecek elemanların alıcılarla yüz yüze gelerek iletişime geçmesi ve satış işleminin gerçekleştirilmesi olarak tanımlanır. Kişisel satış, tutundurma karmasının elemanlarından biridir. Satış elemanı, kişisel satışta müşterilerle etkili iletişim kurarak satış işlemini birebir müşterilerin talep ve ihtiyaçlarına göre gerçekleştirir. Kişisel satış, çift yönlü olmasından ötürü işletmeye yarar sağlar (Turan, 2013).

Kişisel satış, işletmelerin pazarlama etkinliklerinin kişilerce sunulması imkânı veren, iletişim faaliyeti olarak adlandırılan (Kacur, 2002) ve self servis faaliyetleri gerçekleştirmeyen perakende mağazalarında en çok tercih edilen tutundurma unsurudur (Varinli ve Kurtoğlu, 2005). Perakendecilik dalında kişisel satış ise alıcılarla direk iletişime geçme, müşteri istek ve ihtiyaçlarını bilme, ürünün müşteriye sunumunu gerçekleştirme, müşteriden gelen itirazları dikkate alma ve satış işlemini gerçekleştirme işlemlerinin toplamıdır (Bilginer, Gönen ve Kayabaşı, 2006).

Kişisel satışın en önemli yönü yüz yüze iletişimin kurulmasıyla beraber diğer tüm duyu organlarına seslenebilmektir. Satış elemanı, satış sırasında müşterinin duyu organlarına seslenirken aynı zamanda müşteriden gelen tepkilerden de yararlanma olanağına sahiptir. Pazarlama anlayışında, müşteri ile ilişki kurmanın ve ilişkiyi devam ettirmenin en önemli elemanı kişisel satıştır (Bahçe, Uslu ve Sevim, 2013).

İşletmelerin başarısında önemli görülen ve etkili olan kişisel satışın, müşteriye ikna ederek satışı gerçekleştirme, müşteri memnuniyetini sağlama, müşterilere hizmet etme, müşterilere ürün hakkında bilgi verme, işletmeler için yeni müşteri bulma, pazarda rekabet üstünlüğü kazanmaya çalışma, bilinçli müşteri kitlesi oluşturma ve pazar hakkında bilgi toplama amaçları bulunmaktadır (Erarslan, 2007).

2.2. Satış Elemanı Kavramı

Yoğun rekabet ortamında işletmelerin temel amaçları; çalışan memnuniyetini sağlamak, işletmelerin satış ve karlılığını arttırmak, işletmenin marka değerini arttırmak ve rakiplerinden daha üstün nitelikli değer üretmektir. İşletmelerin belirtilen amaçlara ulaşmasında satış elemanları önemli bir rol üstlenmektedirler (Baydaş ve Yaşar, 2018). Çünkü satış elemanı, işletmeyi ve ürünlerini müşteriye tanıtan, müşterinin işletme veya mal ve hizmetlerle ilgili görüşlerini alan ve sonuç olarak mal ve hizmeti satmaya çalışan bireyler ve işletme temsilcileridir (Uludağ ve Tosyalı, 2020). Bu bağlamda satış elemanı, müşteri ile yüz yüze iletişimde bulunan, samimi bir ilişki kuran, satış esnasında ve sonrasında müşteri itirazlarına ve problemlerine çözüm bulan, satılacak ürünün tanıtımını yapan ve satış sonrasında müşteriyle iletişimi devam ettiren satış personeli (Abratt, Bendixen ve Drop, 1999) olarak tanımlanabilir.

Satış elemanı kişisel satış işlemini gerçekleştiren bireylerdir. Satış elemanı satış işlemini yaparken aynı zamanda işletme ile müşteri arasında oluşacak güçlü bağı kuran kişidir. Satış elemanının satış yaparken bazı yetenek ve özelliklere de sahip olması beklenmektedir. Satış elemanı satış işlemini gerçekleştirirken hem müşterilere satılacak ürün hakkında bilgi sunmalı hem de işletme için gerekli olan müşteri yapısı ile ilgili bilgi toplamalıdır (Polat, 2015).

Satışı gerçekleştiren satış elemanın satış esnasında konuşma kabiliyeti ve davranışları satışın gerçekleşmesi açısından önem taşımaktadır (Yılmaz, 2019). Müşteriyle satış elemanının iletişim süreci, müşterinin işletme hakkında olumlu ve olumsuz düşünceleriyle sonuçlanır. Satış elemanı ile müşterinin bulunduğu an önemli bir sürecin başlangıcıdır. Bu süreç başarılı bir şekilde gerçekleştirilebildiği oranda müşteriyle güvenli bir iletişim meydana gelmiş olacaktır (Çakır ve Pehlivan, 2013).

Satış elemanının amacına ulaşması; müşteriyle etkili iletişim kurmasına, müşteriye ikna ederek satın almasını sağlamasına, ürün hakkında bilgi sahibi olup müşteriye ürüne yönlendirmesine, davranışlarına dikkat ederek işinin uzmanı olduğunu göstermesine, kibar ve içten olmasına bağlanmaktadır (Uludağ, 2020). Bu bağlamda, satış elemanının müşteri ile sağlıklı ilişki kurması ve etik davranışlara göre hareket etmesi, müşteri ile kaliteli bir iletişim kurulmasına, müşteri güveninin kazanılmasına, müşteri memnuniyeti ve müşteri sadakatinin kazanılması açısından önemli görülmektedir (Lagace, Dahistrom ve Gassenheimer, 1991; Roman ve Ruiz, 2005; Hansen ve Riggle, 2009; Demirgüneş, 2015). Ayrıca satış elemanlarının etik davranışlara göre hareket etmesinin, müşterilerin işletmeye yönelik olumlu tutum sergilemesine ve tekrar satın alma davranışı üzerinde güçlü bir etki göstermesine neden olduğu kabul edilmektedir (Kurtuldu, 2009; Demirgüneş, 2015). Aynı zamanda satış elemanına duyulan güven, müşterinin işletmeyi ve ürünü başkalarına tavsiye etmesini de beraberinde getirecektir (Gremmler, Gwinner ve Brown, 2001). Aksi durum olan ve satış sürecinde müşteriye satın almaya ikna etmek için satış elemanı tarafından sergilenen etik olmayan davranışlar ise satış elemanına ve işletmeye olan güvenin sarsılması ve satış performansının olumsuz yönde etkilenmesi durumunu ortaya çıkaracaktır (Kethüda ve Yıldırım, 2017).

2.3. Konuya İlişkin Yapılan Çalışmalar

Yapılan literatür çalışmasında kişisel satış ve satış elemanı davranışlarına yönelik birçok çalışmanın olduğu görülmüştür. Yapılan çalışmanın amacına yönelik olduğu düşünülen ve ulaşılabilen çalışmalardan bazılarının ilişkili bilgileri aşağıda verilmeye çalışılmıştır.

Çalışmalardan, satış elemanının gayretinin, sağlıklı ve güçlü iletişiminin müşteri memnuniyeti üzerinde olumlu bir etki oluşturduğu ve güveni etkilediği, etik sözsüz iletişimin müşteri - çalışan ilişkisi üzerinde olumlu bir etkisi olduğu ve satış elemanı ile müşteri hedefleri arasında olumlu bilişsel ve duygusal etkileşimlere yol açtığı belirlenmiştir (Ahearne, Jelinek ve Jones, 2007; Mallalieu ve Nakatomo, 2008; Jiun ve Lin, 2017).

Satış elemanının sahip olduğu empatik dinleme davranışının, satış elemanına olan güveni arttırdığı ve bunun ise müşteri memnuniyetini olumlu yönde etkilediği, artan güven ve müşteri memnuniyetinin, müşterinin satın alma davranışını pozitif yönde etkilediği

sonuçlarına ulaşılmıştır (Ramsey ve Sohi, 1997; Swan, Bowers ve Richardson, 1999; Aggarwal, vd., 2005; Doğan ve Özmen, 2013; Kozak ve Doğan, 2014). Aynı zamanda satış elemanının müşteriler ile samimi iletişim kurması ve dış görünüşünün özenli olması gibi özelliklerin de müşterilerin satın alma niyetlerinde olumlu etkilerinin olduğu tespit edilmiştir (Deshields jr, Kara ve Kaynak, 1996; Başgöze ve Yılmazel, 2013; Uludağ ve Tosyalı, 2020).

3. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

3.1. Araştırmanın Konusu ve Amacı

Birçok mal ve hizmet, mal ve hizmetlerin özelliğine uygun mağazalarda satışa sunulmaktadır. Malların yüz yüze tanıtımı, hizmetlerin sunumu, satışı vb. konular ise satış elemanları tarafından yapılmaktadır. Satış elemanları belirtilen konulara yönelik süreç içerisinde sözlü veya sözsüz birçok davranış sergilemektedirler. Bu davranışlar ise tüketicileri mal veya hizmete müşteri olup olmaması üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Bu öneminden dolayı, mağaza içi satış elemanı davranışlarına ilişkin tüketici görüşleri araştırmanın konusunu oluşturmaktadır. Bu bağlamda mağaza içi satış elemanı davranışlarına ilişkin tüketici görüşlerinin incelenmesi araştırmanın amacı olarak belirlenmiştir.

3.2. Evren, Örneklem ve Araştırma Yöntemi

Araştırmanın evrenini Batman ilinde yaşayan ve hazır giyim mağazalarında alışveriş yapan tüketiciler oluşturmuştur. Türkiye İstatistik Kurumu adrese dayalı nüfus kayıt sistemi 2020 yılı verilerine göre Batman ilinin nüfusu 620.278 kişidir. Zaman ve maliyet sınırlılığı dikkate alınarak, evren çerçevesinde olasılığa dayalı olmayan örnekleme yöntemlerinden kolayda örnekleme yönteminden faydalanılmıştır. Araştırma kapsamında 495 adet çevrimiçi (online) anket yapılmıştır. Ancak anket verilerinin incelenmesi sonucunda 448 adet anket verisinin değerlendirmeye alınması uygun görülmüştür.

Araştırmada çevrimiçi (online) anket yöntemi kullanılmıştır. Anket sorularının oluşturulması için literatür incelenmiş, akademisyen ve işletme sahiplerinin görüş ve tecrübelerinden faydalanılmıştır. Elde edilen bilgiler doğrultusunda 23 sorudan oluşan anket formu oluşturulmuştur. Genel uygulama yapılmadan önce 30 adet anketten oluşan pilot uygulama yapılmıştır. Pilot uygulamanın Cronbach's Alpha değeri 0,969 olarak hesaplanmıştır. Daha sonra genel uygulamaya geçilmiş ve genel uygulamanın Cronbach's Alpha değeri de 0,962 olarak hesaplanmıştır. Yapı geçerliliği açısından ise faktör analizi yapılmış ve ifadelerin tek faktör altında toplandığı görülmüştür. Faktör analizinde sadece yapı geçerliliğini kontrol etmek amacıyla yapılmış olup, analizlerde faktörden yararlanılmamıştır. Faktör analiz sonucunda KMO değeri 0,963 ve Barlet değeri (sig) ise 0,000 olarak tespit edilmiştir.

3.3. Verilerin Analizi

Bu bölümde ilk olarak, elde edilen verilerin güvenilirlik ve geçerlik analizleri yapılmıştır. Güvenirlik ve geçerlik sağlandıktan sonra demografik değişkenlere ilişkin istatistiksel veriler belirlenmiştir. Verilerin incelenmesi amacıyla da frekans, ortalama, T testi ve tek yönlü varyans (anova) analizleri yapılmıştır.

Tablo 1: Demografik Veriler Tablosu

Yaş	F	%	Meslek Durumu	F	%
30 yaşından küçük	238	53,1	Memur/İşçi/Emekli	232	51,8
31-45 arası	199	44,4	Serbest meslek/Çiftçi	56	12,5
46 ve üstü	11	2,5	Ev hanımı/Öğrenci/Çalışmıyor	160	35,7
Toplam	448	100,0	Toplam	448	100,0
Cinsiyet	F	%	Ekonomik Durum	F	%
Kadın	202	45,1	Çok kötü	26	5,8
Erkek	246	54,9	Kötü	67	15,0
Toplam	448	100,0	Orta	256	57,1
Medeni Durum	F	%	İyi	91	20,3
Evli	229	51,1	Çok İyi	8	1,8
Bekâr	219	48,9	Toplam	448	100,0
Toplam	448	100,0	Tüketici Değerlendirme	F	%
Eğitim Durumu	F	%	Kararsız	65	14,5
İlköğretim	11	2,5	Kolaycı	45	10,0
Ortaöğretim	86	19,2	Araştırmacı	95	21,2
Yükseköğretim	351	78,3	Tedbirli	104	23,2
Toplam	448	100,0	Bilinçli	139	31,0
			Toplam	448	100,0

Tablo incelendiğinde katılımcıların yarısından fazlasının (%53,1) 30 yaşından küçük, %44,4'ünün ise 31-45 yaş aralığında olduğu görülmektedir. Cinsiyet ve medeni durum dağılımına bakıldığında, kadın (%45,1) ve erkek (54,9) katılımcılar ile evli (%51,1) ve bekâr (%48,9) katılımcılar arasında dengeli bir dağılımın olduğu söylenebilir. Eğitim durumunda katılımcıların büyük çoğunluğunun (78,3) yükseköğretim mezunlarından oluştuğunu görmek mümkündür. Meslek durumu dağılımında ise katılımcıların yarısından fazlasını (%51,8) düzenli geliri olanlar (memur/işçi/emekli) oluşturmuştur. Katılımcıların yarısından fazlası kendilerini ekonomik açıdan orta (%57,1) seviyede tanımlamıştır. Tüketici değerlendirmede ise katılımcıların %31,0'nın kendilerini bilinçli, %23,2'nin tedbirli, %21,2'nin araştırmacı, %14,5'nin kararsız ve %10,0'nın ise kendilerini kolaycı bir tüketici olarak nitelendirdikleri tespit edilmiştir.

Tablo 2: İfadelere İlişkin Ortalamalar Tablosu

İfade Kodları ve İfadeler	N	Ort.	St.Sp.
SED1 Mağazaya girdiğimde güler yüzle karşılanmak benim için önemlidir.	448	4,29	1,123
SED2 Mağaza çalışanlarının beden dili (jest ve mimikleri) benim için önemlidir.	448	4,23	1,057
SED3 Mağaza çalışanlarının anlaşılır, açık ve net bir dille konuşması benim için önemlidir.	448	4,39	,993
SED4 Mağaza çalışanlarının ses tonu beni etkiler.	448	3,78	1,246
SED5 Mağaza çalışanlarının sabırlı olmaları ve pozitif tutumları satın almayı etkiler.	448	4,25	1,081
SED6 Çalışanın "hoş geldiniz" ifadesi ile müşteriye karşılaması önemlidir.	448	4,17	1,135
SED7 Çalışanın "tekrar bekleriz, hayırlı olsun, iyi günlerde kullanın vb." ifadeleri kullanması önemlidir.	448	4,13	1,112
SED8 Mağaza çalışanının aceleci davranışları beni tedirgin eder.	448	4,13	1,174
SED9 Mağaza çalışanlarının ikna edici davranışları beni etkiler.	448	3,29	1,340

SED10	Mağaza çalışanları etkin bir dinleyici olmalıdır.	448	4,04	1,096
SED11	Çalışanın alacağım ürün hakkında detaylı bilgi sahibi olması benim için önemlidir.	448	4,26	1,070
SED12	Mağaza çalışanının tatlı dil ve olumlu davranış sergilemesi benim için önemlidir.	448	4,28	1,051
SED13	Mağaza çalışanı bir müşterisiyle ilk müşterisiymiş gibi ilgilenmelidir.	448	4,06	1,149
SED14	Mağaza çalışanı alınacak ürün ile ilgili güven uyandırmalıdır.	448	4,27	1,078
SED15	Mağaza çalışanlarının ürün hakkındaki açıklamaları benim için önemlidir.	448	4,18	1,068
SED16	Mağaza çalışanlarının ürünün fiyat bilgisini ve indirimlerini paylaşmaları satın almayı etkiler.	448	4,25	1,099

Ortalamalar incelendiğinde, satış elemanı davranışları (SED) ile ilgili ifadelerden sadece SED9 ifadesine orta seviyede (kararsızım aralığında) katılım gerçekleşmiştir. SED4, SED6, SED7, SED8, SED10, SED13 ve SED15 ifadelerine katılım yüksek (katılıyorum aralığında) ortalamaya sahiptir. Diğer ifadeler (SED1, SED2, SED3, SED5, SED11, SED12, SED14 ve SED16) katılma durumu ise çok yüksek (kesinlikle katılıyorum aralığında) düzeyde gerçekleşmiştir. Ortalamalara katılım düzeylerinden hareketle hemen hemen katılımcıların tamamının satış elemanı davranışlarına ilişkin verilen ifadeler yüksek düzeyde katılım gösterdikleri söylenebilir.

Çalışmanın amacına ilişkin olarak, katılımcıların demografik özellikleri ile satış elemanı davranışlarına yönelik değerlendirmeleri arasındaki anlamlı farklılıkların belirlenmesi amacıyla t testi ve anova analizleri yapılmıştır.

Tablo 3: Cinsiyet ile İfadeler Arasındaki Anlamlı Farka İlişkin T Tablosu

Cinsiyet	N	Ort.	St. Sp.	F	t	Sig.
SED1	Kadın	202	4,42	,928	9,532	2,319
	Erkek	246	4,17	1,251		2,386
SED2	Kadın	202	4,35	,869	10,796	2,125
	Erkek	246	4,13	1,182		2,188
SED3	Kadın	202	4,53	,761	15,297	2,849
	Erkek	246	4,27	1,136		2,958
SED4	Kadın	202	3,86	1,190	5,330	1,227
	Erkek	246	3,71	1,288		1,237
SED5	Kadın	202	4,43	,929	4,420	3,108
	Erkek	246	4,11	1,175		3,179
SED6	Kadın	202	4,28	,995	4,760	1,869
	Erkek	246	4,08	1,233		1,909
SED7	Kadın	202	4,28	,933	4,954	2,611
	Erkek	246	4,01	1,229		2,681
SED12	Kadın	202	4,42	,884	4,852	2,646
	Erkek	246	4,16	1,158		2,715
SED14	Kadın	202	4,44	,875	7,650	3,144
	Erkek	246	4,12	1,203		3,241
SED15	Kadın	202	4,40	,842	5,387	4,064
	Erkek	246	4,00	1,194		4,200

*P<0,01;

**P<0,05

Ankete cevap verenlerin cinsiyetleri ile satış elemanı davranışlarına yönelik verilen ifadeler arasındaki anlamlı farkları belirlemek için yapılan t testi sonucunda, $p<0,01$ ve $p<0,05$ anlamlılık seviyesinde SED1, SED2, SED3, SED4, SED5, SED6, SED7, SED12, SED14 ve SED15 değişkenlerinde anlamlı farkların olduğu tespit edilmiştir. Diğer değişkenlerde ise anlamlı fark ortaya çıkmamıştır.

Tabloda yer alan ve anlamlı fark çıkan değişken ortalamalarına bakıldığında kadınların katılımcıların erkeklere göre; güler yüzle karşılama, çalışanın jest ve mimikleri, açık ve net bir dil ile konuşması, ses tonu, pozitif tutumları, hoş geldiniz, tekrar bekleriz vb. ifadeleri kullanma, tatlı dil ve olumlu davranış sergileme, alınması düşünülen mal ve hizmet ile ilgili güven verme ve mal ve hizmete ilişkin bilgi ve indirimlerin paylaşılması konularına daha fazla önem verdikleri belirlenmiştir. Kadınların psikolojik ve hassas yapıları dikkate alındığında çıkan sonuçların anlamlı olduğu söylenebilir.

Tablo 4: Medeni Durum ile İfadeler Arasındaki Anlamlı Farka İlişkin T Tablosu

Medeni Durum	N	Ort.	St.Sp.	F	t	Sig.
SED4	Evli	229	3,88	1,175	8,084	1,758
	Bekâr	219	3,67	1,310		
SED5	Evli	229	4,33	,971	7,287	1,597
	Bekâr	219	4,17	1,182		
SED12	Evli	229	4,32	,964	4,374	,955
	Bekâr	219	4,23	1,134		

* $p<0,01$; ** $p<0,05$

Katılımcıların medeni durumları ile satış elemanı davranışlarına ilişkin ifadeler arasındaki anlamlı farkların tespiti için yapılan t testi sonucunda, SED4, SED5 ve SED12 değişkenlerinde anlamlı farkın ($p<0,01$ ve $p<0,05$) olduğu tespit edilmiştir. Diğer değişkenlerde ise anlamlı fark ortaya çıkmamıştır. Anlamlı farklara ilişkin ortalamalar incelendiğinde evli olanların bekâr olanlara göre satış elemanlarının ses tonu, etkileyici dil, sabır gösterme ve pozitif tutum sergileme ifadelerine daha fazla katılım gösterdikleri tespit edilmiştir.

Tablo 5: Yaş ile İfadeler Arasındaki Anlamlı Farka İlişkin Anova Tablosu

Yaş	N	Ort.	St.Sp.	F	Sig.	
SED11	30 yaşından küçük	238	4,20	1,129	3,072	,047**
	31-45 arası	199	4,29	1,012		
	46 ve üstü	11	5,00	0,000		
	Toplam	448	4,26	1,070		

** $p<0,05$

Katılımcıların yaşları ile ilgili istatistiksel sonuca bakıldığında, $p<0,05$ anlamlılık seviyesinde ve Post Hoc testlerinden Tukey testi sonucunda anlamlı farkın 30 yaşından küçükler ile 31-45 yaş arası tüketiciler arasında gerçekleştiği görülmüştür. Ortalamalar incelendiğinde 31-45 yaş arası tüketicilerin 30 yaşından küçük tüketicilere göre “satış elemanının alacağım ürün hakkında detaylı bilgi sahibi olması benim için önemlidir.” ifadesine daha fazla önem verdikleri belirlenmiştir.

Tablo 6: Eğitim Düzeyi ile İfadeler Arasındaki Anlamlı Farka İlişkin Anova Tablosu

Eğitim Düzeyi	N	Ort.	St.Sp.	F	Sig.	
SED8	İlköğretim	11	3,82	1,328	3,887	,021**
	Ortaöğretim	86	3,84	1,318		
	Yükseköğretim	351	4,21	1,121		
	Toplam	448	4,13	1,174		

**P<0,05

Tablo 6'daki anova tablosu incelendiğinde, eğitim düzeyi ile satış elemanı davranışına ilişkin ifadelerden sadece SED8 değişkeninde $p<0,05$ anlamlılık seviyesinde anlamlı farkın olduğu görülmektedir. Diğer değişkenlerde anlamlı fark ortaya çıkmamıştır. Anlamlı farkın hangi eğitim düzeyi grupları arasında olduğunu belirlemek için post-hoc testlerinden tukey testi yapılmış, anlamlı farkın yükseköğretim mezunları ile ilköğretim ve ortaöğretim mezunları arasında olduğu görülmüştür. Yükseköğretim mezunlarının diğer eğitim düzeyindeki tüketicilere nazaran özellikle satış elemanlarının satış esnasında aceleci davranışlarını daha tedirgin edici buldukları belirlenmiştir.

Tablo 7: Meslek Durumu ile İfadeler Arasındaki Anlamlı Farka İlişkin Anova Tablosu

Meslek Durumu	N	Ort.	St.Sp.	F	Sig.	
SED1	Memur/İşçi/Emekli	232	4,39	1,005	3,985	,019**
	Serbest meslek/Çiftçi	56	3,93	1,450		
	Ev Hanımı/Öğrenci/Çalışmıyor	160	4,26	1,134		
	Toplam	448	4,29	1,123		
SED2	Memur/İşçi/Emekli	232	4,31	1,006	3,883	,021**
	Serbest meslek/Çiftçi	56	3,88	1,280		
	Ev Hanımı/Öğrenci/Çalışmıyor	160	4,24	1,025		
	Toplam	448	4,23	1,057		
SED3	Memur/İşçi/Emekli	232	4,43	,941	3,311	,037**
	Serbest meslek/Çiftçi	56	4,07	1,333		
	Ev Hanımı/Öğrenci/Çalışmıyor	160	4,44	,909		
	Toplam	448	4,39	,993		
SED15	Memur/İşçi/Emekli	232	4,21	1,007	3,367	,035**
	Serbest meslek/Çiftçi	56	3,84	1,385		
	Ev Hanımı/Öğrenci/Çalışmıyor	160	4,26	1,011		
	Toplam	448	4,18	1,068		

**P<0,05

Yapılan anova analizi sonucunda, meslek durumu ile satış elemanı davranışına ilişkin ifadeler arasında anlamlı farkın $p<0,05$ anlamlılık seviyesinde SED1, SED2, SED3 ve SED15 değişkenlerinde olduğu tespit edilmiştir. Diğer değişkenlerde anlamlı fark ortaya çıkmamıştır. Tukey testi verilerinden, SED1 ve SED2 değişkenlerindeki anlamlı fark düzenli geliri olanlar (memur/işçi/emekli) ile düzenli geliri olmayanlar (serbest meslek/çiftçi) arasında ortaya çıkmıştır. Ortalamalar da dikkate alındığında düzenli geliri olanların düzenli geliri olmayanlara göre mağazaya ilk girişte güler yüzle karşılanmaya ve satış elemanının jest ve mimiklerine (beden dili) daha fazla önem verdikleri görülmüştür. SED3 değişkenindeki anlamlı fark, düzenli geliri olmayanlar ile düzenli geliri olan ve hiç geliri olmayanlar (ev hanımı/öğrenci/çalışmıyor) arasında ortaya çıkmıştır. Çıkan sonuçtan, düzenli geliri

olmayanların diğer gelir grubunda yer alan tüketicilere göre satış elemanın açık ve net bir dil ile konuşmasına daha fazla önem verdikleri söylenebilir. SED15 değişkenindeki anlamlı fark ise hiç geliri olmayanlar ile düzenli geliri olmayanlar arasında gerçekleşmiştir. Hiç geliri olmayanların düzenli olarak geliri olanlara göre satış elemanlarının mal ve hizmet hakkındaki açıklamalarına daha fazla önem verdikleri belirlenmiştir.

Yapılan anova analizi sonucunda, ankete cevap veren tüketicilerin ekonomik durumları ile satış elemanı davranışlarına ilişkin verilen ifadeler arasında herhangi bir anlamlı fark ortaya çıkmamıştır.

Tablo 8: Tüketici Değerlendirme ile İfadeler Arasındaki Anlamlı Farka İlişkin Anova Tablosu

Tüketici Değerlendirme	N	Ort.	St.Sp.	F	Sig.
Kararsız	65	4,26	1,050		
Kolaycı	45	4,02	1,158		
Araştırmacı	95	4,25	1,220	2,527	,040**
Tedbirli	104	4,03	1,127		
Bilinçli	139	4,42	,798		
Toplam	448	4,23	1,057		

**p<0,05

Tüketicilerin kendilerini nasıl bir tüketici olarak değerlendirmeleri ile mağaza içi satış elemanı davranışına ilişkin değişkenler arasındaki anlamlı farkı belirlemek amacı ile yapılan anova analizi sonucunda, sadece SED2 değişkeninde anlamlı fark ortaya çıkmıştır. Anlamlı farkın, p<0,05 anlamlılık seviyesinde, kendini bilinçli bir tüketici olarak görenler ile tedbirli bir tüketici olarak gören tüketiciler arasında ortaya çıkmıştır. Tukey testi verilerinden, bilinçli olanların tedbirli olanlara göre satış elemanlarının beden diline (jest ve mimikler) daha fazla önem verdikleri belirlenmiştir.

4. ARAŞTIRMA BULGULARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Mal ve hizmetlerin son tüketiciye yönelik olarak satışa sunulduğu mağazalarda, işletmenin başarısı ve sürekliliği büyük oranda tüketici ile doğrudan etkileşimde bulunan satış elemanı ve satış elemanlarının tüketicilere yönelik sergilemiş oldukları davranışlarla ilgilidir. Satış elemanları işletmelerin dışa dönük yüzü olduklarından, ürünlerin tanıtımı, tüketicinin karşılanması, isteğinin belirlenmesi ve satış işleminin gerçekleştirilmesinde önemli bir role sahiptirler. Bu bağlamda, hazır giyim mağazalarında çalışan satış elemanı davranışlarına ilişkin tüketicilerin görüşlerinin incelenmesi çalışmanın amacını oluşturmuştur.

Elde edilen sonuçlardan, anketi cevaplayan tüketicilerin büyük çoğunluğunun 30 yaşından küçük ve 31-45 yaş aralığında olduğu, kadın ve erkekler ile evli ve bekârların hemen hemen eşit oranda katılım gösterdikleri belirlenmiştir. Katılımcıların büyük oranda yükseköğretim mezunlarından (%78,3) oluştuğu, yarısından fazlasının (%51,8) düzenli gelire sahip tüketiciler olduğu ve yine yarısından fazlasının (%57,1) ekonomik durumunun orta seviyede olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca katılımcıların önemli bir kısmının kendilerini bilinçli tüketiciler olarak değerlendirdikleri ortaya çıkmıştır.

Araştırma verilerinden, ankete cevap veren tüketicilerin verilen ifadelerin tamamına (katılıyorum) yüksek seviyede (tüm ifadeler ortalama 4,12) katılım gösterdikleri belirlenmiştir. Kadın tüketicilerin satış elemanlarının tüketicileri güler yüzle karşılama, açık ve net bir dil ile konuşma, pozitif tutum gösterme, hoş geldiniz vb. ifadeleri kullanma, ürünlerle ilgili bilgi ve indirimleri paylaşma gibi konulara daha fazla katılım gösterdikleri tespit edilmiştir. Evli olanların satış elemanlarının ses tonu seviyesi, sabırlı davranış gösterme, etkileyici bir dil kullanma ve pozitif tutum sergileme ifadelerine daha fazla katılım gösterdikleri belirlenmiştir. Özellikle 31-45 yaş arası tüketicilerin ürünler hakkında detaylı bilgi verilmesi konusuna önem verdikleri sonucu ortaya çıkmıştır. Düzenli geliri olanların mağazaya ilk girişte güler yüzle karşılanmaya ve satış elemanının beden diline, düzenli geliri olmayanların satış elemanın açık ve net bir dil ile konuşmasına, hiç geliri olmayanların ise satış elemanlarının mal ve hizmet hakkındaki açıklamalarına daha fazla önem verdikleri belirlenmiştir. Ayrıca kendini bilinçli bir tüketici olarak görenlerin satış elemanlarının beden diline daha fazla önem verdikleri sonucuna ulaşılmıştır.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Yapılan analizlerden, satış elemanının güler yüzlü olması, müşterilere empatik yaklaşım göstermesi, ikna edici davranış sergilemesi, ürün hakkında bilgi sahibi olması, olumlu tutum sergilemesi, sabırlı olması, etkin bir dinleyici olması, beden dilini iyi kullanması, düzgün bir diksiyona sahip olması, ürüne ilişkin bilgi (içeriği, kalitesi, fiyatı, indirim, promosyon vb.) sahibi olması gibi konuların, tüketici beklentileri içerisinde yer aldığı ve satın alma kararına yön vermede etkili olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır. Bu bağlamda elde edilen sonuçlardan hareketle genel olarak, satış elemanı davranışlarının müşterilerin mağazayı tercih etme, mal ve hizmetleri satın alma, tekrar satın alma vb. konularda önemli bir belirleyici olduğu söylenebilir. Elde edilen sonuçların yapılmış olan birçok çalışma sonuçları ile paralellik gösterdiği söylenebilir (Desheids jr, Kara ve Kaynak, 1996; Ramsey ve Sohi, 1997; Swan, Bowers ve Richardson, 1999; Aggarwal, vd., 2005; Mallalieu ve Nakatomo, 2008; Doğan ve Özmen, 2013; Başgöze ve Yılmazel, 2013; Kozak ve Doğan, 2014; Jiun ve Lin, 2017; Uludağ ve Tosyalı, 2020).

İşletmelerin, rekabet ortamında varlıklarını devamını sağlayabilmeleri, karlılıklarını artırabilmeleri, uzun süreli müşteri ilişkileri kurabilmeleri, müşteri sadakati oluşturabilmeleri ve başarılı olabilmeleri için satış elemanı seçimi, eğitimi (müşteri karşılama, bilgi verme, yönlendirme, uğurlama, diksiyon vb.) ve satış elemanı memnuniyetine (maaş, ödeme, çalışan yönetici ilişkisi vb.) önem vermeleri gerektiği açıktır.

Bu araştırma çerçevesinde gelecekte yapılacak çalışmaların, farklı ürünlerin satışa sunulduğu mağaza türleri örneği (gıda mağazaları, beyaz eşya mağazaları, elektronik eşya mağazaları vb.) çerçevesinde, bu mağazalarda alışveriş yapan tüketici görüşleri üzerinden ve daha büyük örneklemlerde gerçekleştirilmesinin yararlı olacağı düşünülmektedir. Ayrıca benzer bir çalışmanın endüstriyel ürün sektöründe faaliyet gösteren satış elemanı davranışları üzerine yapılmasının hem işletmelere hem de literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Abratt, R., Bendxen, M. ve Drop, K. (1999). Ethical perceptions of South African retailers: Management and sales personnel. *International Journal of Retail & Distribution Management*, 27 (2), 91-105.

Aggarwal, P., Castleberry, S. B., Ridnour, R. ve Shepherd, C. D. (2005). Salesperson empathy and listening: Impact on relationship outcomes. *Journal of Marketing Theory and Practice*, 13(3), 16–31.

Ahearne, M., Jelinek, R. ve Jones, E. (2007). Examining the effect of salesperson service behavior in a competitive context. *Journal of the Academy of Marketing*, 35, 603-616).

Bahçe, A. S. (2013). Kişisel satışa giriş, Mehmet Gökhan Turan (Ed.). *Kişisel Satış Teknikleri* içinde (ss. 2-25). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını.

Başgöze, P. ve Yılmazel, S. E. (2013). Kişisel satış elemanına ilişkin tüketici satın alma davranışını olumlu ve olumsuz yönde etkileyen özellikler sigortacılık sektöründe kalitatif bir çalışma. *Sigorta Araştırmaları Dergisi*, 10, 79-94.

Baydaş, A. ve Yaşar, M. E. (2018). Verimlilik açısından kişisel satış ve satış geliştirme işletme performansına etkisi: Örnek bir çalışma. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(12), 345-359.

Bilginer, N., Gönen, S. ve Kayabaşı, A. (2006). Kişisel satış sürecinin performansı ve bu performansın satışa itirazlar, satışın kapatılması ve izlenmesi yönünden değerlendirilmesi. *D.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(3), 54-73.

Çakır, F. ve Pehlivan, Ş. (2013). Pazarlama iletişimi açısından satış personelinin sunduğu hizmetlere yönelik tüketici algılamalarının değerlendirilmesi. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 5 (2), 79-88.

Demirgüneş, B. K. (2015). Satış elemanının etik davranışı: Tüketici algısının güven, memnuniyet ve tekrar satın alma davranışı üzerindeki etkisi. *İş Ahlakı Dergisi*, 8(1), 5-46.

Deshields Jr, Oskar W., Kara, A. ve Kaynak, E. (1996). Source effects in purchase decisions: The impact of physical attractiveness and accent of salesperson. *International Journal of Research in Marketing*, 13(1), 89-101.

Doğan, M. ve Özmen, M. (2013). Satış elemanının dinleme davranışının satış elemanına duyulan güven üzerindeki etkisi: Emlakçılık sektörü üzerine bir araştırma. *Tüketici ve Tüketim Araştırmaları Dergisi*, 5(2), 73-104.

Erarslan, S. O. (2007). Kişisel satış süreci, bu sürecin sunumundaki tekniklerin karşılaştırılması ve bir uygulama (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Gremler, D. D., Gwinner, K. P. ve Brown, S. W. (2001). Generating positive word-of-mouth communication through customer-employee relationships. *International Journal of Service Industry Management*, 12(1), 44-59.

Hansen, J. D. ve Riggle, R. J. (2009). Ethical salesperson behavior in sales relationships. *Journal of Personal Selling & Sales Management*, 29(2), 151-166.

Jiun, Y. L. ve Lin, S. C. (2017). The influence of service employees' nonverbal communication on customer-employee rapport in the service encounter. *Journal of Service Management*, 28(1), 107-132.

Kacur, L. L. (2002). Doktorların ilaç mümesillerine yönelik tutumlarının incelenmesi-Kayseri’de bir uygulama (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kethüda, Ö. ve Yıldırım, Y. (2017). Kişisel satışta etik olmayan davranışların satış performansına etkisi: Perakendecilik sektöründe bir uygulama. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 22, 19-32.

Kozak, M. A. ve Doğan, M. (2014). Dinleme davranışının müşterinin satın alma niyeti ve satın alma davranışına etkisi: Seyahat acentası satış temsilcileri kapsamında bir araştırma. *E.O.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(2), 57-84.

Kurtuldu, S. H. (2009). Bankacılıkta pazarlama etiği ve etik değerlerin kuruma yönelik olumlu tutum oluşumuna etkileri. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 1(2), 84-96.

Külter, B. ve Demirgüneş, K. (2010). Değer temelli pazarlama. Finansal boyut ve müşteri boyutu. *A.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 20(2), 327-342.

Lagace, R. R., Dahistrom, R. ve Gassenheimer, J. B. (1991). The relevance of ethical salesperson behavior on relationship quality: The pharmaceutical industry. *The Journal of Personal Selling and Sales Management*, 11(4), 39-47.

Mallalieu, L. ve Nakatomo, K. (2008). Understanding the role of consumer motivation and salesperson behavior in inducing positive cognitive and emotional responses during a sales encounter. *Journal of Marketing Theory and Practice*, 16(3), 183-198.

Oğuz, Gülsüm V. (2017). Yaratıcı düşüncenin kişisel satış üzerine etkisi: Perakende giyim sektöründe bir uygulama. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırma Dergisi*, 6 (2), 1247-1259

Onurlu, Ö. ve Yazıcı, H. M. (2015). Stratejik pazarlama yönetimi açısından rekabet üstünlüğü sağlayabilecek kişisel satış teknikleri ve bir uygulama. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar Dergisi*, 52 (610), 63-75.

Polat, E. (2015). Çağrı merkezlerinin kişisel satış hizmetleri üzerine bir inceleme (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ramsey, B. R. ve Sohi, R. S. (1997). Listening to your customers: The impact of perceived salesperson listening behavior on relationship outcomes. *Journal of the Academy of marketing Science*, 25(2), 127-137.

Roman, S. ve Ruiz, S. (2005). Relationship outcomes of perceived ethical sales behavior: the customer’s perspective. *Journal of Business Research*, 58(4), 439-445.

Swan, J. E., Bowers, M. R. ve Richardson, L. D. (1999). Customer trust in the salesperson: An integrative review and meta-analysis of the empirical literature. *Journal of Business Research*, 44(2), 93-107.

Turan, M. G. (2013). Önsöz, Mehmet Gökhan Turan (Ed.), Kişisel satış teknikleri, Anadolu Üniversitesi Yayını, Eskişehir.

Uludağ, N. (2020). Perakendecilikte kişisel satışın tüketici algısına etkisi üzerine bir araştırma (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Maltepe Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

2. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Izmir, TURKEY

Uludağ, N. ve Tosyalı, H. (2020). Perakendecilikte kişisel satışın tüketici algısına etkisi: Kırtasiye sektöründe bir araştırma. *G.Ü. İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 8(2), 1352-1374.

Varinli, İ. ve Kurtoğlu, R. (2005). Satış elemanlarının etik uygulamaları: Perakende sektöründe bir uygulama. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 6(2), 1-22.

Yılmaz, M. (2019). *Kişisel satış*. İstanbul: Erasmus Yayınları.

SOSYAL AĞLARIN ERGENLERİN KALKIŞI ÜZERİNDEKİ OLUMSUZ VE OLUMLU ETKİLERİ

THE NEGATIVE AND POSITIVE EFFECTS OF SOCIAL NETWORKS ON ADOLESCENTS' UPBRINGING

ABDİNOVA NİGAR CAVAD KIZI

Azerbeycan Devlet Pedaqoji Üniversitesi

İlköğretim pedagojisi Pedagoji bilimleri Felsefe Doktoru, Doçent

Özet

Bilgisayar bilimleri, iletişim teknolojisi ve internetin hızlı gelişimi nedeniyle sosyal ağ kullanan kişiler her geçen gün keskin bir şekilde artmıştır. Yeni bilgi paylaşım yöntemi, sadece günlük yaşam üzerinde değil, aynı zamanda gençlerin çevre, sosyalleşme ve entegrasyon yöntemleri üzerinde de büyük etkisi olan faktör haline gelmiştir. Genç kuşak, ilgili değişiklikler nedeniyle "elektronik ve sosyal insanlık nesli" olarak adlandırılıyor. Bu durum, özellikle mahremiyet ve yaşam önceliği konularında ebeveynler ve ergenler arasında uçurum yaratmıştır.

Günümüzde ergenlerin yaklaşık yüzde 90'ı sosyal ağ kullanıcısıdır. Facebook, Instagram, Whatsapp, Twitter, Youtube ve diğer sosyal platformlar hayatlarının ayrılmaz parçası haline gelmiştir. Bu açıdan bakıldığında, ergenlerin internette bazı bağımlılıklar yaratabilecek, internette çok fazla zaman geçirebilecek faaliyetlerde bulunmaları gelecekte farklı sorunlara yol açabilir.

Sosyal ağların kullanılması, siber suç, çevrimiçi saldırganlık, vatandaşlar üzerindeki baskı, uykusuzluk, kusurlu sosyal bağlar, düşük konsantrasyon ve faaliyet zayıflığı gibi ergenlerin yaşamları üzerinde olumsuz bir etkiye sahiptir.

Sosyal ağların sadece olumsuz değil, aynı zamanda olumlu tarafları da vardır. Bu nedenle sosyal medya; insanlara günlük yaşamlarında yeni verilerin keşfini ve çalışmasını, görüş alışverişini, yeni insanlarla ve çeşitli kuruluşlarla iletişimi sağlayan web tabanlı bir araçtır. Ergenler internet kafeye gitmeden web sitelerine, ağlara sosyal ağlar aracılığıyla özgürce erişebilirler. Günümüzde okulların çoğu internet ile donatılmıştır. Ergenlerin çıkarları artık kütüphane araştırması değil, sosyal platformlar, Wikipedia, bloglar ve onlar için ana kaynak haline geldi. Ergenler, ders materyalleri üzerine herhangi bir proje, tartışma grubu planlamak için çevrimiçi topluluklar oluşturmaktadırlar.

Olabildiğince olumsuz olsun, teknoloji ilişkimizi etkiler çünkü günlük hayatımızın bir parçası haline gelmiştir. Teknolojinin gelişimi, bağlantıda yeni eğilimler yaratır ve toplumda belirli bir süre sonra normlara dönüşmüştür.

Anahtar Kelimeler: Ergen, Aile, Yetiştirme, İnternet, Sosyal Ağ, Bilgi.

Abstract

A number of people using social network have sharply increased day by day due to prompt development of computer sciences, communication technology and internet. The new method of sharing information has become the factor having a great impact not only on the

daily life but also environment, socialization and integration methods of teenagers. The young generation is called «electronic and social generation of humanity» due to relevant changes. This situation has created the gap between parents and adolescents especially in matters privacy and priority of life.

Nowadays, approximately 90 percent of adolescents are users of social network. Facebook, Instagram, Whatsapp, Twitter, Youtube and other social platforms have become the part and parcel of their life. In this point of view the fact that adolescents engage a lot in activities that can create some addiction on the Internet, spending much time online, may lead to different problems in the future.

The using of social networks has a negative impact on the lives of adolescents, such as cybercrime, online aggression, pressure on fellow citizens, insomnia, defective social ties, low concentration and weakness of activity.

Social networks have not only negative, but also positive sides. Thus, social media is a web-based tool that provides people the discovery and study of new data, exchange views, communication with new people and various organizations in their daily life. Adolescents can freely access websites, networks through social networks without going to an Internet cafe. Nowadays, majority of schools are equipped with Internet. The interests of adolescents are no longer library research, but social platforms, Wikipedia, blogs and they have become the main resource for them. Adolescents create online communities to plan any projects, discussion groups on lecture materials.

Be that as negative as it may, technology affects our relationship because it has become part of our daily life. The development of technology creates new trends in connection and they have become to norms after the certain period of time in society.

Keywords: Adolescent, Upbringing, Internet, Social Network, Information

1.GİRİŞ

Modern dönemde ergen eğitiminin üst düzey bileşenlerinin oluşması, kamu bilincinde yer alan sorunlardan biridir. Doğduğumuzda, toplumda nasıl davranacağımızı bilmeden, büyüdüğümüz ortamda birçok davranış kuralını inceleriz. Öğrenme birçok şekilde gerçekleşir. Bir çocuğa öğretmenin en yaygın yolu günlük yaşamı izlemektir. Sonuç olarak, çocuk ailenin temel, aile ise toplumun temelidir. İlişkimiz sağlıklı değilse başarılı olmak bizim için daha zordur.

Günümüzde, bilgisayar bilimi, iletişim teknolojileri ve internetin hızla gelişmesi sayesinde, sosyal ağları kullanan insan sayısı keskin bir şekilde artmıştır. Bu yeni değişim şekli, ergenlerin günlük yaşamını etkileyen faktörlerden biri haline gelmiştir. Ayrıca ergenlerin çevre ile sosyalleşmesini ve entegrasyon yöntemlerini de büyük ölçüde etkiler. İletişim yollarındaki bu değişikliklerin bir sonucu olarak, mevcut genç nesle "insanlığın elektronik sosyal nesli" denir. Bu, gizlilik ve sosyal öncelik açısından ebeveynler ve ergenler arasında geniş bir boşluk yaratmıştır.

Şu anda, ergenlerin % 90'ı sosyal medya platformunun üyesidir. Facebook, Instagram, Whatsapp, Twitter, Youtube ve diğer benzer platformlar hayatlarının ayrılmaz bir parçası haline geldi. Gençlerin internette bağımlılık yaratabilecek aktivitelere çok fazla katılmaları, çevrimiçi geçirdikleri sürede kademeli bir artış olması gelecekte bazı endişeleri artırabilir.

Şekil 1. Dünyanın en popüler 10 sosyal ağı (URL 1).

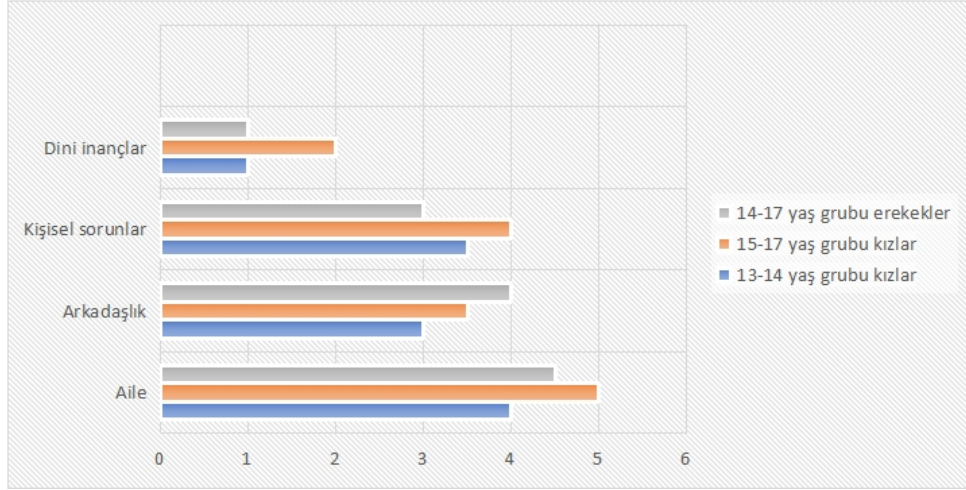
Araştırmanın bir sonucu olarak, önceki yıllarda, video oyunları ve bilgisayar oyunları alanında teknolojinin gelişmesi nedeniyle, erkeklerin sosyal ağlarda kızlardan daha fazla çevrimiçi zaman geçirdiği ortaya çıktı. Kızların interneti sanal sohbetler ve müzik indirmek için kullandıkları açıklandı. Bununla birlikte, şu anda, sosyal ağlar tam olarak görüş, yorum ve iletişim alışverişi yoluyla gelişmektedir, bunları kullanan ergen ve kızların sayısı, konuyla ilgili çok sayıda çalışmanın sonuçlarına göre eşit kabul edilmektedir.

Sosyal bağlantı oluşturan herhangi bir web sitesi bir sosyal medya sitesi olarak kabul edilir. Sosyal medya kullanımına web sayfalarına ilgi çocuklar ve ergenler arasında daha yaygındır. Sosyal medya, modern gençlere bir iletişim ve eğlence portalı sağlar. Çeşitli sosyal medya biçimlerindeki sınıflar, çocukların ve ergenlerin iletişimsel, sosyal bağlarının ve hatta teknik becerilerinin geliştirilmesine katkıda bulunan günlük bir etkinlik olarak kabul edilir. Teknolojik difüzyon ve medya teorisini test etmek için bir araştırma kaynağıdır. Facebook, Myspace gibi sosyal ağlar, arkadaşlarınızla, sınıf arkadaşlarınızla ve aynı ilgi alanlarına sahip diğer insanlarla iletişim kurmak için birçok günlük fırsat sunar.

2. ÇALIŞMANIN AMACI VE YÖNTEMİ

Araştırmanın temel amacı sosyal medyanın ne olduğunu, ergenler üzerindeki olumsuz ve olumlu etkisini ve bunları ortadan kaldırmanın yollarını incelemektir. Hedefe ulaşmak için ergenler arasında gözlemler, görüşmeler ve anketler kullanıldı.

Çalışmalar sonucunda, modern gençlerin% 80'inden fazlasının zamanlarının çoğunu sosyal ağlarda geçirdiği ortaya çıktı. Son beş yıldaki istatistikler, sosyal ağları kullanan ergenlerin sayısının önemli ölçüde arttığını göstermektedir. Araştırmalara göre, ergenlerin% 25'inden fazlası günde on kereden fazla bir sosyal ağı erişebiliyor. Bugün, gençlerin% 75'i kişisel bir mobil cihaza sahiptir. Bunların% 25'i bu cihazları mesajlaşma ve arama için,% 50'si sosyal ağlara erişim için kullanıyor.

Şekil 2. Ergenlerin sosyal medya içeriğinin yaş ve cinsiyete göre istatistikleri (URL 2).

3. SOSYAL MEDYA AĞLARINI KULLANMANIN NEGATİF YANLARI

Sosyal ağlar, ergenlerin yetiştirilmesini doğrudan ve dolaylı olarak etkileyebilir. Tüm web sitelerinde bulunabilen reklamlar burada büyük rol oynar. Reklamcılık genellikle çocukları ve ergenleri hedefler ve sonuç olarak onlar, çeşitli marka ve bireyler hakkında bilgi sahibi olurlar. Bu, medyanın doğrudan etkisi olarak kabul edilir.

Ancak yukarıda belirttiğimiz gibi etkisi dolaylı olabilir. Örneğin, bu Instagram, Snapchat, Youtube gibi ağlarda cinsel nitelikteki fotoğraf ve videolar kullanılarak yapılabilir. Bu enstrümanlar arasında görüntü ve argos, haber medyasında bulunan kargonlar, filmler, video oyunları ve bazı şarkı kelimeleri bulunmaktadır. Bu tür örnekler, belirli davranış biçimlerine sahip ergenler tarafından normal ve hatta olumlu bir algıya yol açabilir.

Sosyal ağların kullanımının siber suç, çevrimiçi taciz, yurttaşlar üzerindeki baskı, uykusuzluk, kusurlu sosyal bağlar, düşük konsantrasyon ve aktivite zayıflığı gibi ergenlerin yaşamları üzerinde olumsuz etkileri vardır.

Şekil 3. Sosyal medyanın öğrenciler üzerindeki olumsuz etki yüzdeleri (URL 2).

Uykusuzluk. Bugün sosyal medya, ergen uykusuzluğunun ana nedenlerinden biridir. Arkadaşlardan gelen mesajları ve paylaşımları atlamama, her şeyi anında bilme arzusu, onları

telefona kitleyen faktörlerdir ve bu faktörler tüm günün karakteristiğidir. Gençler uyarılmazlarsa çevrimiçi etkinliklere birkaç saat devam edebilirler. Hatta bazıları telefon ve ya bilgisayar önünde o kadar çok zaman geçiriyorlar ki, ya aç hissetmiyorlar, ya da yemeği de telefon ve ya bilgisayar başında yiyorlar. Uyku düzenini bozma olasılığı, özellikle uyku sırasında veya yatmadan önce yaparlarsa daha yüksektir.

Düşük konsantrasyon ve gerçek aktivite eksikliği. Bugün, sosyal medyanın öğrenciler üzerindeki olumsuz etkisi kolayca görülebilir. Okul çalışması, sınıf çalışması veya ödev gibi farklı etkinlikler daha fazla konsantrasyon ve dikkat gerektirir, ancak günümüz öğrencileri sosyal medyayı kullanma alışkanlığı vardır. Araştırmalar, teknolojik cihazlar ve internet tarafından düzenlenen sürekli molaların dikkati olumsuz etkilediğini ve eğitim verimliliğini azalttığını göstermektedir.

Kusurlu sosyal bağlantılar. Bugün, modern gençlerin% 80'inden fazlası zamanlarının çoğunu sosyal ağlarda geçiriyor, kusurlu sosyal bağlar kuruyor. Son beş yıldaki istatistikler, sosyal ağları kullanan ergenlerin sayısının önemli ölçüde arttığını göstermektedir. Araştırmalara göre, ergenlerin% 25'inden fazlası günde on kereden fazla bir sosyal ağa erişebiliyor. Günümüzde ergenlerin % 75'i kişisel bir mobil cihaza sahiptir. Bunların % 25'i bu cihazları mesajlaşma ve arama için, % 50'si sosyal ağlara erişim için kullanıyor.

Zorbalık, çevrimiçi şiddet. Çocuklar ve ergenler, kendini kontrol edebilme ve ekran baskısına duyarlı olmaları nedeniyle sosyal medyada bazı risk faktörleriyle karşı karşıyadır. Son araştırmalar, gizlilik, siber saldırı, zorbalık gibi çevrimiçi sömürü biçimlerinin modern dünyadaki küresel sorunlardan biri haline geldiğini göstermektedir. Sosyal medya ile ilgili diğer sorunlar insomnia ve internet bağımlılığıdır. Sosyal medya kullanan öğrenciler, zihinsel yetenekleri, becerileri ve fiziksel hareketi mutlak artıran etkinliklere yeterli zaman ayırmazlar. Günlük sporlarla uğraşan insanlarda beyin pozitif ve depresyonu azaltmasına neden olan endorfin salgılar. Azaltılmış fiziksel aktivite ve bunların yerini alan uzun süreli çevrimiçi aktivite, endorfin salınımını kısıtlar ve bu da depresyona sebep olan asıl nedenlerden biridir.

Sosyal ağların öğrencilerin aile eğitimi üzerindeki olumsuz etkisini ortadan kaldırmak için, çevrimiçi koruma hizmetlerini kullanmak veya belirli “ev” kurallarını uygulamak önemlidir.

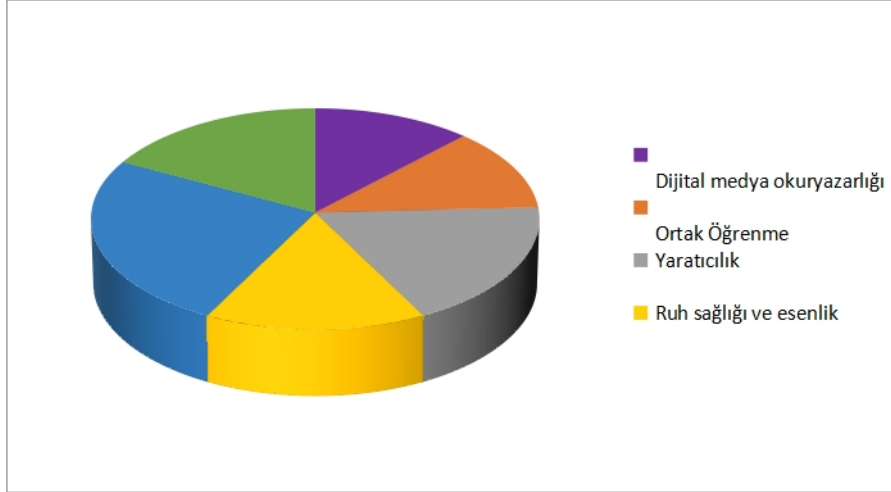
4. SOSYAL MEDYA AĞLARINI KULLANMANIN POZİTİF YANLARI

Sosyal ağların sadece olumsuz değil, aynı zamanda olumlu tarafları da vardır. Sosyal medya, insanlara günlük yaşamlarında yeni verilerin keşfini ve çalışmasını, görüş alışverişini, yeni insanlarla ve çeşitli kuruluşlarla iletişimi sağlayan web tabanlı bir araçtır. Ergenler internet kafeye gitmeden web sitelerine, internet ağlarına özgürce erişebilirler. Günümüzde okulların çoğu internet ile donatılmıştır. Ergenlerin çıkarları artık kütüphane araştırması değil, sosyal platformlar olduğundan, Wikipedia ve bloglar onlar için ana kaynak haline geldi. Ergenler, ders materyalleri üzerine herhangi bir proje, tartışma grubu planlamak için çevrimiçi topluluklar oluşturuyorlar.

Çocuklar ve ergenler sosyal ağları eğlence, arkadaşlık, ilgi alışverişi, kişisel ve aile ilişkilerinin gelişimi için kullanırlar. Sosyal medya onları ortak çıkarılara dayalı çevrimiçi

topluluklarla ilişkilendirir. Bunlar, farklı dinlere, ırklara, milliyetlere gençleri bir araya getiren ağlar ve destek siteleri olabilir.

Bazen bir genç bir nedenden dolayı yalnız hissedebilir, dünyada bu sorunun sadece onda olduğunu düşünebilir ve bu nedenle depresyon ve stres yaşayabilir. Sosyal ağlar sayesinde, bir genç onun gibi milyonlarca insanı tespit edebilir ve yalnızlık hissinden kaçabilir. Mevcut sorun hakkında akranlarıyla çevrimiçi iletişim kurabilir ve duygularını paylaşabilir. Ayrıca oyunların, müziklerin ve diğer özel ilgi alanlarının içeriğini yorumlamak ve paylaşmak için siteler de vardır. Çalışmalar, çocuk ve ergenlerin sosyal ağlarını kullanmanın bazı faydalarını belirlemiştir:

Şekil 4. Sosyal ağların ergenler üzerindeki olumlu etkilerine ilişkin istatistikler (URL 2).

- *Dijital medyanın okuryazarlığı.* Sosyal medyada araştırma ve uygulama, öğrencilerin çevrimiçi etkinliklerden zevk almak ve çevrimiçi risklerden kaçınmak için bilgi ve beceriler geliştirmelerine yardımcı olabilir. Sosyal ağ sitelerini kullanarak, ergenler dijital gelişimleri için önemli olan bir dizi farklı sosyal bağlamda çevrimiçi etkileşim kurmayı öğrenirler. Farklı ortamlardaki farklı insanlarla iletişim, çevrimiçi bilgiyi geliştirir ve ergenlere uygun dijital kavramlar sağlar. Ergenler, sorumlu çevrimiçi davranışların ve işbirlikçi bir çevrimiçi ortama yapıcı bir şekilde katılma yeteneğinin güçlü bir şekilde anlaşılmasını gerektiren yüksek öğrenime ve son olarak işgücüne entegrasyona hazırlanırlar.

- *Ortak eğitim.* Öğrenciler eğitim içeriğini gayri resmi ve resmi bir okul ortamında paylaşmak için sosyal medyayı kullanabilirler. Sosyal medya öğrenciler için harika bir öğrenme kaynağı olabilir. Çeşitli ağlardaki ortak makalelerden, YouTube'daki videolardan ve diğer platformlardan faydalı bilgiler alabilirler. Birçok eğitim kuruluşu, özellikle öğrencilere hitap etmek için eğitim hakkında bilgi vermek için sosyal medyayı kullanır.

Buna ek olarak, sosyal medya gençleri güncel olaylara, yeni fikirlere ve toplumdaki sorunlara maruz bırakarak kurumsal öğretilere teşvik ediyor. Aslında sosyal medya, gençleri gerçek dünya becerilerini geliştirmeye ve kullanıcıları çevre dışındaki içeriğe maruz bırakarak bağımsızlık duygularını güçlendirmeye teşvik eder.

- *Yaratıcılık.* Sosyal medya, işinizi paylaşmak ve grafik veya dijital tasarım yazmak ve oluşturmak isteyen diğer gençlerden geri bildirim almak için mükemmel bir yerdir. Gençler taze, yenilikçi fikirlerini sunabilir ve hemen geri bildirim alabilirler. Öğrenciler profil

sayfalarını, fotoğrafları, videoları ve oyunları değiştirerek yaratıcı yetenekler geliştirebilirler. Böylece, sosyal medya yaratıcı ergenler için bir araç haline gelebilir. LinkedIn veya Handshake gibi sosyal medya platformları, kullanıcıların başarılarını paylaşmalarına ve yeteneklerini profesyonel bir ağda göstermelerine olanak tanır.

- *Ruh sağlığı ve refah.* Aile ve arkadaşlarla kapsamlı temas, iletişim, yerel ve küresel çevrimiçi topluluklara katılım, öğrenciler arasında bir bağlantı ve aidiyet duygusu yaratabilir. Birçok kuruluş ve web sitesi, zihinsel sağlık sorunları olan ergenler için sosyal medya aracılığıyla destek sunmaktadır. Böylece, bu tür ergenleri ve öğrencileri deneyimlerini paylaşmak için bir araya getirirler. Bir araştırmaya göre, bipolar bozukluk ve şizofreni gibi zihinsel sağlık sorunları olan hastalar, daha az yalnız hissetmek için sosyal medyayı kullanıyor.

Buna ek olarak, birçok internet sitesi insanlara ilham, olumlu mesajlar içeren metinler almak için kaydolma fırsatı sunar. Sosyal ağlar akranlar için motivasyon yaratır, gençleri sağlıklı alışkanlıklar geliştirmeye teşvik eder, yeni etkinlikler açar, kendileri için önemli olan konuları tartışmaya cesaretlendirir. Ergenler çevrimiçi model için olumlu bir rol bulabilirler. Düşünce, dünyagörüşünü geliştirmek, çeşitli spor ve sağlıklı alışkanlıkları edinmeleri için talimatlar ve destek sunan çok sayıda uygulama vardır.

- *İletişim.* Sosyal medya dostluğu güçlendirir, gençlere akranlarıyla iletişim kurma ve belki de güvenle yeni arkadaşlar edinme fırsatı verir. Kuşkusuz, arkadaşlık bir gencin hayatının ana parçasıdır. Gençler sağlıklı arkadaşlıklar kurduklarında, çevreye daha bağlı hissederler. Dahası, araştırmalar şiddeti önlemek için en az bir güçlü dostluğun çok yararlı olduğunu gösteriyor. Örneğin, sağlıklı arkadaşlıkları olan çocuklar ve ergenler kendilerini iç şiddetten koruma gücüne sahiptir.

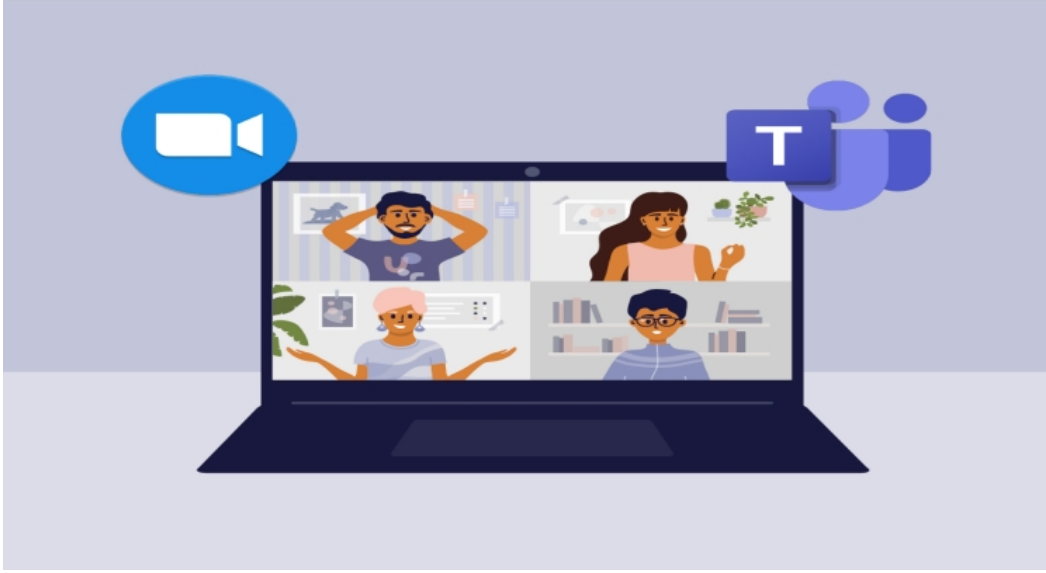
- *Yardımlaşma ve destek.* Sosyal medya etrafımıza fayda sağlamak için bir araçtır. Ergenlerin desteklediği fikrinin önemli ve ya önemsiz olmasına bakılmaksızın, sosyal medya onların toplumu etkilemelerine yardımcı oluyor. İster Youtube'da video yapmak olsun isterse de Twitter'da kampanyalar geliştirmek olsun, gençler sosyal medya aracılığıyla dünyayı daha kolay etkileyebilir ve sesleri daha hızlı ses çıkarır. Onlara sosyal medyayı yararlı bir araç olarak nasıl kullanacaklarını öğretmeniz yeterlidir. Böylece, aile desteği aldıktan sonra, sadece kendi etrafına değil, tüm dünyaya ihtiyaç duyan insanlara yardım edebilirler.

Ayrıca, sorunlu ergenleri desteklemek için sosyal medya aracılığıyla çevrimiçi topluluklar oluşturulmaktadır. Örneğin, uyuşturucu kaçakçılığı ve yeme bozuklukları ile mücadele eden ergenler, evlerini terk etmek zorunda kalmadan çevrimiçi yardım ve destek bulabilirler. Bu, özellikle küçük topluluklardaki veya kaynakların sınırlı olduğu kırsal alanlardaki ergenler için yararlıdır. Çevrimiçi destek ağları yenilik için daha önemlidir, çünkü birçok genç cinsel yönelim, depresyon veya şiddet gibi sorunları izole etmek için yakın arkadaşlarınız ve aile üyelerinizle müzakere etmeyi zor bulmaktadır.

Sosyal ağların zamanımızda sosyalleşme üzerinde olumsuz etki gösteren faktörlere kısmen de olsa ortadan kalkmalarına olumlu bir etkisi vardır. Bu etkiler arasında alkol ve uyuşturucu sahtekarlığı, dikkat eksikliği, stres, depresyon, ekonomik sıkıntı, kişilerarası sorunlar, terör, savaş, salgın, salgın gibi siyasi, çevresel sorunlar yer alıyor.

Pandemi sürecinde tıbbi, ekonomik ve eğitim rejimi ile ilgili sorunların ortaya çıkması sosyal ağların kullanımını daha da artırmıştır. Her türlü konferans, üstler, tartışmalar

çevrimiçi bir formatta yürütülüyor. Yetişkin aile üyeleri çevrimiçi ve internet üzerinden çalışmalarına devam ederek maddi zorlukların üstesinden geliyorlar. Eğitim müesseselerinde dersler çevrimiçi olarak düzenlenmektedir. Öğrencilerin eğitimden geri kalmamalarını internete ve bazı sosyal medya kuruluşlarına (Microsoft Teams, Zoom vs.) borçluyuz.

Şekil 5. Microsoft Teams, Zoom programları (URL 3).

5. SONUÇLAR VE ÖNERİLER

İnternet sadece entelektüel ve duygusal alanlarda fayda sağlasa da, ergenlerin işlevsel ve sosyal gelişimi olumsuz şekilde etkileyebilir. Geniş Dünya Ağı (World Wide Web) toplumun ayrılmaz bir parçası haline geldikçe, ergenlerin sosyal ağlara bağımlılığı ciddi duygusal ve sosyal fobilerle sonuçlanabilmektedir. Bu nedenle, ebeveynlerin sosyal ağlardaki sitelerin özünü bilmeleri önemlidir.

Sosyal medyanın kullanımı, özellikle gelişim sürecindeki ergenler için merkezi bir sorun haline gelebilir. Bu ise ergenlerin aile, sosyal çevre ve akranlarıyla olan ilişkisinin önemini etkiler. Sosyal ağların kullanımının siber suç, çevrimiçi saldırganlık, vatandaşlar üzerindeki baskı, uykusuzluk, kusurlu sosyal bağlar, düşük konsantrasyon gibi olumsuz sonuçları olabilmektedir.

Olumsuz yanlarıyla birlikte, sosyal medya, kullanan ergenlerin hayatında dijital medya bilirliliği, birlikte öğrenme, yaratıcılık, ruhsal sağlık ve refah, eleştiriyi düşünme ve değerlendirme, iletişim, karşılıklı ilişki, yardımlaşma ve destek becerilerinin gelişmesi gibi olumlu etkilere de sahiptir.

Sosyal ağların ergenlerin davranışlarında olumsuz etkilerini ortadan kaldırmak için, teknolojik ekipmanları gencin yatak odasının dışında tutmak, belirli zaman sınırlarını gözlemlemek, boş vakitlerini doğru şekilde değerlendirmek, iletişim gereksinimlerini ödemek ve ev kurallarını uygulamak önemli şartlardır.

İster olumlu, ister olumsuz olsun, teknoloji bizden bağımsız olarak ilişkilerimize etki etmektedir, nedeni ise günlük hayatımızın önemli bir parçasına dönüşmesidir. Teknoloji geliştikçe iletişimde yeni eğimler ortaya çıkıyor ve zaman geçtikçe bu eğimler toplumda norm olarak kabul edilmeye başlanıyor.

KAYNAKLAR:

1. Abdinova N. C. Pedaqogika fənni üzrə mühazirə mətnləri: Dərs vəsaiti, Bakı, 2019.
2. Əlizadə Ə.Ə., Mahmudova R.M. Sosial pedaqogika: Dərslik. Bakı, 2013.
3. İsmixanov.M, Vəliyeva.S. “Sosial pedaqogika”. Bakı,2014
4. Quliyev S.M. Ailə pedaqogikasının ümumi problemləri. Bakı: 2008.
5. URL1.https://www.google.com/search?q=sosial+%C5%9F%C9%99b%C9%99k%C9%99l%C9%99r&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=2ahUKEwjQqejs2OvwAhXH8qQKHeDTAKEQ_AUoAXoECAEQAw&biw=1536&bih=706&dpr=1.25
6. URL2.https://www.google.com/search?q=statistics+and+charts+on+social+networks&tbm=isch&ved=2ahUKEwiw4JKL2evwAhXLwKQKHf-NDvgQ2-cCegQIABAA&oq=statistics+and+charts+on+social+networks&gs_lcp=CgNpbWcQAzoGCAAQCBAAeULKTAVjMiAJg444CaABwAHgAgAHBAYgBjyCSAQQwLjIzmAEAoAEBqgELZ3dzLXdpei1pbWfAAQE&sclient=img&ei=koawYLDPDcuBkwX_m7rADw&bih=754&biw=1536
7. URL3.<https://www.google.com/search?q=zoom%20and%20teams%20photos&tbm=isch&tbs=ring:CdBdr-tA6BASYc4sY3JWZHic&hl=ru&sa=X&ved=0CBsQuIBahcKEwjontK-2-vwAhUAAAAAHQAAAAAQBw&biw=1519&bih=754#imgcr=iGcFHonz5baAPM>

KİMYA TƏDRİSİNDƏ İNTEQRASIYANIN MÖVQEYİ

KİMYA EĞİTİMİNDE ENTEGRASYONUN KONUMU

POSITION OF INTEGRATION IN CHEMISTRY TEACHING

Quliyeva Yeganə Arif qızı

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti

Xülasə

İnteqrasiya həm də məktəbdaxili və məktəbdənkənar təlimlərin tətbiqi arasındakı fərqlərin aradan qaldırılmasında mühüm rol oynayır və özünü inkişafa istiqamətləndirmək məqsədi ilə təlimin bütün məzmun komponentləri arasında struktur əlaqələri qurur.

Açar sözlər: Qloballaşma, inteqrasiya, əlaqələndirmə, ekskursiya, geoxronoloji, biologiya.

Резюме

Интеграция также играет важную роль в преодолении разрыва между применением обучения в школе и вне школы и выстраивает структурные связи между всеми компонентами содержания обучения, чтобы направлять саморазвитие.

Ключевые слова: глобализация, интеграция, координация, экскурсия, геохронология, биология.

Summary

Integration also plays an important role in bridging the gap between the application of in-school and out-of-school learning, and builds structural links between all content components of learning in order to guide self-development.

Keywords: Globalization, integration, coordination, excursion, geochronology, biology.

İnkişaf etmiş ölkələrlə rəqabət edə bilmək üçün yüksək təhsilli bir ölkəyə çevrilməliyik. Qloballaşma dövründə dünyada ali təhsilin perspektivlərindən asılıdır.

Dünyanın hər hansı bir ölkəsi milli təhsil sisteminin formalaşmasından əvvəl keçir, müasir didaktik tədrisin təbiəti yeni tədris texnologiyalarının, öz mənbələrindən səmərəli istifadə ilə əlaqəli təhsil məlumatlarının inkişafı üçün yeni bir istiqamətdir.

Əsas biliklər və ən yaxşı peşə bacarıqları, peşə məktəbi şagirdləri, kimya sahəsində yeni texnologiyaların istifadəsinə artan marağın çətinliklərini birləşdirdi.

Gənc nəslin ölkəsindəki sosial-iqtisadi vəziyyəti yaxşılaşdırmaq üçün qabaqcıl texnologiya, təhsil və təlim sistemindən istifadə edərək məktəbin inkişafı qarşısında duran məqsəd həqiqi təhsildir. Yenilikçi tədris metodlarının tətbiqinin effektivliyindən sonra;

- İnteraktiv metodlardan istifadə edən və təhsilin keyfiyyətini yüksəldən şagirdlərin elmə marağı;

- Şagirdlərin əldə etdikləri biliklərin ənənəvi sistemləşdirilməsinə interaktiv yanaşmaya görə;

- İnteraktiv istifadə metodları, vaxta qənaət edən və effektiv müəllimdən istifadə etməyə imkan verir.

Müəllimlərin tədrisinin özəlliyi, yeni texnologiyaların tədris işləri və təhsil işi ilə birlikdə istifadəsi, hədəfə zəmanət verir. Bu hədəfə çatmağın açarı aydın bir istiqamət konteksti yaratmaq məqsədinə çatmaq üçün sisteməlik və effektiv bir texnologiyanın işlədilməsidir. Bu hədəflərə aşağıdakılar daxildir:

1. Yeni mövzuların tam məzmunu;
2. Müəllim şagird fəaliyyətləri arasında qarşılıqlı əlaqə.
3. Tədqiqat və tədris prosesində hər bir şagirdin müəlliminin fərdi inkişafı nəzərə alınmalıdır;
4. Yeni texnologiyalar mövzusunda bilikləri inkişaf etdirmək;
5. Evdən davamlı işləmək üçün fərdi işləyən yaradıcı vəzifələr.

Dərketmə prosesinin təbiətilə əlaqədar olaraq məktəb kursunun fənlər üzrə tədrisi inteqrasiya ilə yanaşı aparıldıqda fənlərin birbirindən təcrid edilməsi təhlükəsi aradan qalxır, şagirdlər öyrəndikləri hadisələr haqqında tam təsəvvür alırlar. Fənlərarası əlaqəni təkcə dərstdə yox, sinifdənkənar və məktəbdənkənar məşğələlərdə də həyata keçirmək olar. Ekskursiya və çöl praktikasında, dərnək məşğələlərində, müxtəlif fənn müəllimlərinin birgə keçirdiyi tədbirlər zamanı da müvəfiq məsələlər ətrafında maraqlı söhbətlər təşkil etmək olar

Əlaqələndirmə- fəaliyyətin elə bir növüdür ki, bu zaman kimya fənni digər fənlərin nailiyyətlərindən istifadə etməklə: -Mövzunun izah edilməsi zamanı digər fənlərin məzmunundakı nəzərdə tutulan biliklərə əsaslanır (məsələn kimyəvi reaksiyanın sürəti mövzusunun, eləcə də maddə miqdarının hesablanması mövzusu kimya və riyaziyyat fənlərinin birgə kontekstində öyrənilə bilər və ya qazların normal şəraitdə və digər şəraitlərdə sıxlığı, eləcə də elektroliz mövzusu fizika fənnindəki, zülallar mövzusu biologiya fənnindəki eyni mövzuya əsaslanır). - Mövzunun öyrənilməsində fənlər arasında mövcud olan boşluqlar doldurulur (məsələn, dəmir mövzusu “insan”fənnində öyrənilən tənəffüs sistemində hemoqlobinin rolu mövzusu ilə əlaqələndirilir və dəmirin canlı orqanizmdə rolu aydınlaşdırılır. Eləcə də Biologiyada verilmiş geoxronoloji cədvəlin təhlili ilə müəyyən dövrdə bitki aləminin yayılması və müasir dövrdə daş kömür, təbii qaz və neft yataqlarının əmələ gəlməsi arasında uyğunluq müəyyən edilə bilər).

-Mövzunun öyrənilməsinə digər fənlərin tətbiq edilməsi şagirdlərdə tədqiqatçılığa olan meyli gücləndirir. Məsələn, kimyada maddələrin xassələrinin müəyyən parametrlərdən (temperaturdan, təzyiqdən, molyar kütlədən və s.) asılılığı qrafiklərinin və ya müəyyən bir kimyəvi prosesi əks etdirən cədvəllərin çəkilməsində rəsmxətt və rəsm fənlərinin, riyaziyyatın və fizikanın tətbiqi, kimyəvi hadisələrin obrazlı təsviri üçün ədəbiyyat fənlərindən nümunələr gətirilməsi və s. istifadə edilir. Kimya fənninin tədrisində inteqrativlik baxımından yuxarıda sadalanan fəaliyyət metodlarının sayını artırmaq olar. Lakin bunları bir sözlə ifadə etmək olar ki, inteqrativ kurikulum reallığa əsaslanır, yüksək səviyyədə şagird yönümlüdür, yeniyetmə və gənclərin müstəqil həyata hazırlanması prosesinə təkan verir, onun köməyi ilə müəyyən məzmunlu bilik üçün müxtəlif fənlərin kombinasiyası qurula bilər.

Həm də mövzuların açılması müəllimlərin vaxtından səmərəli istifadəyə böyük təsir göstərir

İstifadə olunmuş ədəbiyyat

1. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası. Bakı, 2003
2. Azərbaycan Respublikasında ümumi təhsilin Konsepsiyası (Milli Kurikulumu) “Azərbaycan məktəbi” jurnalı, 2007, № 2.
3. Azərbaycan təhsil siyasəti (1998-2004). I kitab, Bakı, “Çaşıoğlu”, 2005.
4. Azərbaycan təhsil siyasəti (1998-2005). II kitab, Bakı, “Təhsil”, 2005.
5. Müəllim hazırlığının və orta təhsilin perspektivləri(qərb təhsil sisteminin təcrübəsi əsasında) Müəllimlər üçün vəsait. (müəllif qrupu) Bakı. 2005(İREX təşkilatının xətti ilə)
6. İntegrativ kurikulum: Mahiyyəti və nümunələr. Müəllimlər üçün vəsait. (müəllif qrupu) Bakı, 2005 (İREX təşkilatının xətti ilə)
7. Veysova Z. Fəal/interaktiv təlim:Müəllimlər üçün vəsait.Bakı, YUNİSEF, 2007 8. İnsan hüquqlarının tədrisi.Müəllimlər üçün vəsait.Norveç qaçqınlar şurası.2003 9. Əlizadə Ə. Müasir Azərbaycan məktəbinin psixoloji problemləri. Bakı, Pedaqogika, 2004
- 10.Qədimova X..İnteraktiv təlim metodları.Bakı.20051.1..

DÜNYA'DA VE TÜRKİYE'DE UYGULAMALI TARIM ÇALIŞMALARININ BAŞLANGICI VE KIRSAL KESİM EĞİTİMİNE YANSIMALARI

THE BEGINNING OF APPLIED AGRICULTURAL STUDIES IN THE WORLD AND IN TURKEY AND REFLECTIONS TO RURAL EDUCATION

Dr. Lütfi ARSLAN

ORCID NO: 0000000258447732

Özet

Tarım, ekonomik bir faaliyet ve yaşam biçimi olarak medeniyetin ilk aşamasıdır. İstanbul'da Ayamama Çiftliğinde açılan *Mekteb-i Zirai Şahane*, Türkiye'de apayrı bir eğitim macerasının da başlangıcı olmuştur. Okulun açıldığı 10 Ocak 1846 tarihi, aynı zamanda Türkiye'de tarımsal eğitimin de başladığı tarih olarak kabul edilmektedir. Sonraki yıllarda *Mekteb-i Zirai Şahane*'nin başlattığı yoldan XIX. yüzyılın sonlarında yine İstanbul'da kurulan Halkalı Zirai Mektebi açılarak, ziraat eğitimine dair deneyimleri bir adım daha ileriye taşımıştır. Genç Cumhuriyetin tarım alanındaki atılımlarının bir parçası olan Ankara Yüksek Ziraat Mektebi'nin 1930 yılında açılmasıyla da tarımsal yüksek öğretimin temelleri atılmış oldu. Kırsal kesimin eğitiminde ve kalkınmasında ziraat işleri en önemli argüman olarak değerlendirilerek, Maliye, Maarif ve ziraat Bakanlıkları çalışmalarını koordineli bir şekilde yürütmüştür. Türkiye'de kırsal kesim eğitimi için yapılan çalışmalar 1940 yılı başında Köy Enstitüleri Sistemini ortaya çıkarmış olup, tarımsal uygulamalı bir eğitim modeli geliştirilmiştir.

GİRİŞ

En geniş anlamıyla tarım, teknik bir bilim olup, hayvansal ve bitkisel ürünler elde etmek için, biyolojik, sosyal ve ekonomik çevrede sürdürülen ekonomik etkinliklerin bütünüdür. (Doğanay ve Coşkun, 2012: 5). Kırsal kesimin eğitim yoluyla kalkındırılmasında dünyanın her yerinde en ekonomik yöntem olarak ziraat tercih edilmiştir. Başlangıçta sistematik ve bölgesel bakış açılarıyla daha çok özelden genele ve çevreci bir yaklaşımla çalışmalar yapılmıştır. Tarımsal eğitim ve bunun halk üzerindeki bölgesel bakış açısı Kıta Avrupası'nda olmuştur. Çay, pamuk vb. ürünlerin dağılışı tasvir edilmiş ve açıklanmıştır. Bu konuda yapılan çalışmalar daha çok Avrupalıların sömürgelerinin tarımsal potansiyelini ortaya koyacak şekilde olmuştur. ABD'de konunun daha çok tarımsal arazi haritalanması şeklinde başladığını söyleyebiliriz. Anglosakson ülkeleri ile İngiltere'de ekonomik sistemi geliştirmek için gıda ve hammadde kaynaklarını öğrenme çabasının bir yöntemi olarak görülmüştür. Tarımcılık veya ziraat işleri kırsal kesimi eğitim yoluyla kalkındırmada bir aşama olarak kabul edilirken, 1950'li ve 1960'lı yıllarda ziraat işleri daha çok ekonomik bakış açısıyla ele alınır olmuştur. (Aliagaoglu, 2019, s. 373) Bu çalışmada tarımcılığın Dünya'da ve Türkiye'de eğitim çalışmalarının bir parçası görülmesi ve ülke kalkınmasına etkileri ortaya çıkarılmaya çalışılacaktır.

ARAŞTIRMA ve BULGULAR

I. Dünya’da Tarımcılığın Önem Kazanması

Kırsal kesimin en önemli geçim kaynağı olan “*Tarımcılık*” XIX yüzyılda ABD’de (Agrarian Movement) önemli bir güç haline gelirken, tarımla uğraşan kırsal kesim insanını yaşam alanından ayırmadan eğitime çalışmaları önem kazanmaya başlamıştır. I. Dünya Savaşı’nın sonunda, Rus İmparatorluğu’ndan ayrılan Polonya ve Baltık ülkelerinde tarım politikalarını öne çıkaran partiler ve politikacılar etkili olmaya başlamıştır. Bu ülkelerde öncelikle Bolşevik nüfuzunu azaltmak için tarım reformları yapılmaya başladı. Bununla birlikte, tarımın uzun vadeli siyasi ve ekonomik amaçları, köylülüğün ekonomik olarak güçlendirilmesine bağlı kılınmıştır. Tarım faaliyetleri böylece iki savaş arası dönemde ekonomik milliyetçiliğin ve etnik çatışmaların yükselmesine de katkıda bulunmuştur. Polonya’daki tarımcılık başlangıçta sosyo-ekonomik kaygılara dayanırken, Baltık ülkelerinde çok daha güçlü bir milliyetçi görünüm almıştır. Kırsal kesimin eğitimi ve modern dünyaya adaptasyonunda tarımı ön plana alan Baltık ülkelerinde tarımsal uygulamalı eğitim anlayışı tüm radikal toprak reformları üzerinde etkili olmuştur. Hükümetler eşitlikçi bir toplum anlayışı kurmada, kırsaldan şehre doğru etki edecek eğitim programlarına yönelmişlerdir. (Richter, 2017, s. 1-7) Böylece kırsal kesimin örgütlü bir yapıya sahip olarak endüstrileşen şehirler karşısında dimdik ayakta kalabileceği düşünülmüştür. I. Dünya Savaşı’ndan sonra İngiltere’de endüstrileşmiş şehirlere kırsal kesimden yapılan göçler ile hem şehirlerin sosyo-kültürel yapısı hem de ekonomik yeterlilikleri bozulma tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır. İnsanları kendi mekânlarında tutarak köy halkına ekonomik ve sosyo-kültürel fırsatlar sunulması bir ihtiyaç haline gelmiştir. Şehirlerin kırsal kesim üzerinde tam bir tahakküm kurarak İngiliz köy halkının dejenere olmasının önüne geçilebilmesi gerekli olmuştur. Ancak ülke genelinde uygulanacak böylesine pahalı ve zor bir projenin hayata geçirilebilmesi çok zordu.

II. İngiltere’de Kırsal Kesim Eğitiminde Köy Kolejleri

İngiltere’de 1925 yılı şubat ayında kasaba, köy ve kır halkına kültürel ve sosyal kolaylıklar sağlamak için Cambridge Kontluğu Belediye Meclisi Eğitim Kâtibi Henry Morris tarafından bir plan hazırlanmıştır. Henry Morris’i böyle bir çalışmaya iten sebep, İngiltere’nin sanayileşmesinden sonra köy ve kır halkının yoğun bir şekilde şehirlere göç etmesi ve bunun sonucunda köylerin boş kalması idi. Morris’e göre eğer bir medeniyetin sağlıklı ve huzurlu olması isteniyorsa şehir ve köy kültürlerinin ürünlerine dayanması gerekmektedir. Şüphesiz ki bu öneri tüm toplumlar için gerekli ve değerlidir. Yaklaşık yüz yıldır köyde yaşayan insanların çoğunun şehirlere akın edip endüstri sahalarında çalışması ziraat ürünlerinin üretiminin azalmasına, sosyal hizmetlerin ise sadece şehirlerde verilmesine yol açmıştır. Tüm bunların sonucunda da şehir ve köy halkı hiçbir müşterek bağ olmadan yan yana yaşayan topluluklara dönüşmüştür. (Dent, 1946, s 3)

1927’de İngiltere’de köyler ve şehirler arasında kültürel ve ekonomik bir bağ oluşturmak ve böylece köy hayatının zamanla kaybolmadan, şehrin sosyal yapısı ve kültürüne entegre olmasını sağlamak amacıyla ‘*İngiliz Köy Kolejleri*’ açılmaya başladı. Böylece mevcut kır halkının eski İngiliz geleneğine dayanan mirası tekrar canlandırılmış olacaktı. Böylece köylerle şehirler arasına köy veya kır bölgeleri entegre edilirse köyler ölüme mahkûm olmaktan kurtulacak, şehirler de kendi içindeki düzene tam olarak hâkim olmuş olacaktı.

İngiltere’de 1939’ a kadar dört tane açılan ‘Köy Kolejleri’ II. Dünya Savaşı’ndan sonra devam ettirilememiş ancak İngiliz Hükümeti projeyi 1940’tan sonra tekrar ele alarak Dışişleri Bakanlığı nezdinde faaliyet yürüten ‘British Council’ aracılığı ile daha farklı boyutlarda sürdürmek istemiştir. British Council Türkiye’deki Köy Enstitülerini inceleyerek başarılı bulmuş ve kurumun eksikliklerini tespit ederek dönemin yöneticilerine rapor etmiştir. Köy Enstitülerinin İngiltere’deki ‘Köy Kolejleri’ne en yakın sistem olarak benimsendiği ve İngiltere’nin bu iki okul uygulamasını güncelleyerek Avustralya ve Yeni Zelanda’da uygulamak istemesi dikkat çekmektedir.

III. Türkiye’de Kırsal Kesimin Uygulamalı Tarım Alanındaki Eğitimi Çalışmalarının Başlangıcı

Türkiye’de XIX yüzyıl başlarına kadar kırsal bölgelerde yaşayan insanların eğitim sistemi sıbyan mektepleri ve medrese eğitiminden ibaretti. Batılılaşmanın etkisiyle modern çağın ihtiyaçlarına cevap verebilecek eğitim sistemine yönelik çalışmalar, XIX yüzyılın ortalarında daha da önem kazanmaya başlamıştır. Türkiye’de kırsal kesimin uygulamalı tarım alanındaki eğitimi çalışmaları ise yine XIX yüzyılın başlarında başlamıştır. 1824’te *Darülmualiminler* ile başlayan bu çalışmalar Meşrutiyet döneminde ivme kazanmıştır. II. Abdülhamit döneminde eğitimin tüm kademelerinde hızlı bir gelişme ve değişim yaşanmıştır. Modern eğitim almış öğretmenlerin köye gönderilerek halkı her anlamda eğitip kalkındıracağı düşünülmüştür. Tek bir öğrencisi de olsa her köye bir öğretmen gönderilmesi kararlaştırılmıştır. II. Meşrutiyet’le birlikte bazı devlet adamları ve eğitim-öğretim işleriyle yakından ilgilenenler tarafından projeler geliştirilmiştir. II. Meşrutiyet döneminin önemli eğitimci ve siyasetçisi Edhem Nejat Bey bilgiye değil, muhafazakâr hisleri yüksek gençlere ihtiyaç olduğunu belirterek, köylerin kalkınmasını tarım uygulamalı bir yöntemle yapılması gerektiğinden ilk kez bahsetmiştir. (Edhem Nejad, 1911, s. 295) İsmail Hakkı Baltacıoğlu İstanbul Darülmualimin’i 1913’te bitirdikten sonra İngiltere, Belçika, Almanya, Fransa ve İsviçre’deki yeni “*Reform Okulları*”nı incelemiştir. Köy Enstitülerinin mimarlarından İsmail Hakkı Tonguç ise Darülmualimin’i bitirdikten sonra Almanya’ya giderek burada “*İş Okulları*”, “*Kır Eğitim Yurtları*”, “*Üretim Okulları*” vb. kurumları incelemiş ve bunlardan etkilenmiştir. Önce öğretmenlik yapmış, daha sonra da Millî Eğitim Bakanlığı İlköğretim Genel Müdürü olmuştur. (Aytaç, 2017, 352) İsmail Hakkı Baltacıoğlu köy halkı eğitiminde öğretmenin köyde eğitilmesine karşı çıkarken, İsmail Hakkı Tonguç ise buna destek vermiştir. (Baltacıoğlu, 1935, s.10,13)

Millî Mücadele’nin başarıyla sonuçlanmasıyla birlikte, eğitim politikalarında ülkenin tamamında uygulanabilir planlar yapılmaya başlanmıştır. Böylece Türkiye’nin ileriki dönemlerinde eğitim çalışmalarının tarihsel arka planını oluşturacak hamleler yapılmaya başladı. Çünkü eğitim çalışmalarının başarıya ulaşması ile Yeni Türk devletinin temelleri de güçlendirilmiş olacaktı. Yeni neslin sadece aile içinde alacağı klasik eğitimle sağlanamayacağı düşünülerek, doğu geleneklerinden daha uzak, çağdaş yöntemlerle ve devletin açacağı kurumlarda eğitim almaları gerektiği yönünde fikirler ortaya atılmıştır. (Mustafa Kemal Paşa, 1921 II. Yasama Yılı açış konuşmasında Türkiye’nin gerçek sahibi, efendisi ve üreticisinin köylü olduğuna değinmiştir. O’nun Millî Eğitimle ilgili ilk icraatı, 15 Temmuz 1921 tarihinde ‘*Maarif Kongresi*’ ni toplamasıdır. Kongreyi Mustafa Kemal Paşa,

cepheden gelerek açmış ve çok önemli bir açış konuşması yapmıştır. Kongreden Türkiye'nin millî eğitimini kurmasını isteyerek, millî eğitimi şöyle açıklar:

“Şimdiye kadar takip olunan tahsil ve terbiye usullerinin milletimizin gerileme tarihinde en önemli bir etken olduğu kanaatindeyim. Onun içindir millî terbiye programından bahsederken, eski devrin batıl inançlarından ve doğuştan sahip olduğumuz özelliklerle hiç ilgisi olmayan yabancı fikirlerden, Doğu'dan ve Batı'dan gelebilen tüm etkilerden tamamen uzak, millî ve tarihî özelliğimizle uyumlu bir kültür kastediyorum” (Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, 2006, s. 19,20)

1922 Yılı Meclis açılış konuşmasında, izlenecek eğitim politikalarının o günkü durumda ihtiyaçlara cevap veren ve çevre şartlarına uyumlu olması gerektiğini belirtmiştir. (Atay, 1939, s.1; Kurt, s.4)

IV. Cumhuriyet Döneminde Eğitim Seferberliğinin Kırsal Kesime Yansımaları

Cumhuriyet'in ilk yıllarında eğitime giderek artan bir değer ve önem verilmiştir. Bu eğitim politikalarının temelinde, önce laikleşme, ikinci olarak yurttaşlık, üçüncü olarak da var olan tarım ekonomisinin gereği, köylüyü eğitmek, ona iş ve meslek vermek yer alır. Özellikle öğretmen yetiştirme konusunda temel politika olarak belirlenen köye yönelik öğretmen yetiştirme düşüncesi, cumhuriyet dönemi eğitim politikalarının temelini oluşturur. “*Millî terbiye*” kavramı ise Cumhuriyet dönemi eğitim politikalarında temel kavram ve önemli bir yaklaşımdır. 1 Mart 1923 Yılı TBMM açılış konuşmasında, eğitim işlerinde aza zamanda olumlu sonuçlar alınması için çalışılması gerektiğini, Türkiye'nin sosyo-kültürel ve ekonomik durumuna göre bir eğitim planlaması yapılması gerektiğini ifade etmiştir. (Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, 2006, s. 315) O'na göre bilgiyi insan için medeni bir zevkten ziyade, uygulamalı ve hesaplanabilir bir hale getirmek eğitim-öğretimin en temel ilkesi ve amacı olmalıdır.

Erken Cumhuriyet Dönemi eğitim politikalarını oluşturan temel belge 15-21 Temmuz 1921'de Milli Eğitim Bakanı İsmail Safa tarafından hazırlanan “*Maarif Misakı*” genelgesidir. Türk millî eğitiminin amaçları ilk kez açıklanmıştır. 15 Temmuz 1923 ile 15 Ağustos 1923 arasında yapılan ‘*I. Heyet-i İlmiye Toplantısı*’ ile 1924'te Ankara'da Milli Eğitim Bakanı Vasıf Bey'in başkanlığında yapılan ‘*II. Heyet-i İlmiye Toplantıları*’nda millî eğitim işleri daha ayrıntılı olarak ele alınmıştır. 1924 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu ile ilköğretim zorunlu ve parasız olarak anayasal güvenceye alınırken, 3 Mart 1924'te kabul edilen ‘*Tevhidi-i Tedrisat Kanunu*’ ile eğitim öğretim işleri Millî Eğitim Bakanlığı sorumluluğunda birleştirilmiştir. (Öztürk, 1996, s.60)

18 Mart 1924 Yılında kabul edilen *442 Sayılı Köy Kanun'u* ile köy halkının eğitiminde köy insanından faydalanma yoluna gidilerek, eğitim çalışmalarında halkın topyekûn desteği sağlanmaya çalışılmıştır. Kanun'un ikinci bölümünde ‘*Köy İşleri*’ başlığı altında yer alan bazı sorumluluklar ve yükümlülüklerin ilk kez tanımı yapılarak köy halkının ve yerel idarecilerin görevleri belirtilmiştir. Köye ait işler, köylünün zorunlu ve isteğine bağlı olarak yapacağı işler olmak üzere iki kısımda toplanmıştır. “*Köyde maarif idarelerinin vereceği örneğe göre bir mektep yapmak*” görevi köy halkının mecburi hizmeti kapsamına alınmıştır. Köylünün isteğine bağlı olarak yerine getirilmesi istenilen işler, imece sistemi ile köylünün köyüne hizmet etmesi şeklinde yapılmıştır. (Resmî Gazete, 1924, 339; Düstur, s. 336.) Eğitim çalışmalarının sadece eğitim ile ilgili kurumlarla yürütülemeyeceği görülerek Ziraat Nezareti,

Maarif Nezareti ve İktisat Nezareti'nin köy ile ilgili çalışmalarda birlikte çalışmaları benimsenmiştir. 1920 yılına kadar ticaret, ziraat, orman, sanayi ve madenlerle ilgili işler İktisat Vekâlet'ince yapılmıştır. 6 Mart 1924'te Ziraat Bakanlığı'na atanan Zekai Apaydın ile tarım alanında ve köy halkının kalkındırılmasında ilk projeler başlatılmıştır. Ziraat ve İktisat Nezaretleri 1931' de birleştirilmiştir. (<https://www.tarimorman.gov.tr/sgb/belgeler/stratejikplan.pdf>. Adresinden alınmıştır)

1925-1930 Arasında öğretmen yetiştirilmesi ve köy eğitimiyle ilgili olarak yapılan çalışmalardan birisi *III. Heyeti İlmiye Toplantısı*' dir. Toplantı 26 Aralık 1925 ile 8 Ocak 1926 tarihleri arasında Maarif Bakanı Mustafa Necati Bey Başkanlığında yapılmıştır. Talim ve Terbiye Dairesi kurulması kararı, aynı yıl çıkan "Maarif Teşkilatı Hakkında Kanun" ile gerçekleşmiştir. (Özalp& Ataünal, 1983, s. 107) 13 Mart 1924 "*Orta Tedrisat Muallimleri Kanunu*" ile 22 Mart 1926 tarihli '789 Sayılı Maarif Teşkilatına Dair Yasa' ile öğretmenlik meslek haline getirilmiştir. (Sakaoğlu, 2003, s. 160) 1924 yılında Amerikalı eğitim uzmanı J. Dewey Türkiye'ye getirilmiştir. Dewey'in raporu dikkate alınarak 1926 yılında "*Talim ve Terbiye Dairesi*" ve "*Gazi Eğitim Enstitüsü*" kurulmuştur. (Ata, 2000, s. 127) 1925'te Alman eğitim uzmanı Georg Kershensteiner'in yardımcısı Kuchne, 1927'de ise Belçikalı eğitim uzmanı Omer Buyse ve 1933'te Edwin Walter Kemerrer, Türkiye'ye gelerek araştırma yapmışlardır. Bu araştırmalar Mustafa Necati Bey'in Bakanlığı döneminde (1925–1929) daha pozitivist bir yöntemle ele alınmıştır. (Tonguç, 1998, s. 23) 22 Mart 1926 tarihli '789 Sayılı Maarif Teşkilatına Dair Yasa' ile 'Öğretmen Okulları', "*İlk Muallim Mektepleri*" ve "*Köy Muallim Mektepleri*" olmak üzere iki gruba ayrılmıştır. İlk olarak 1926'da Kayseri'de ve 1927'de Denizli'de Köy Öğretmen Okulları açılmıştır. 22 Nisan 1926'da '*Muallim Mekteplerine Muavenet Hakkında Kanun Tasarısı*' TBMM'ne sunulmuştur. 1927'de '*Denizli Erkek Muallim Mektebi*', '*Köy Muallim Mektebi*' ne dönüştürülmüştür. (Akyüz, 2001, 353)

1925-1926 Yıllarında Hıfzısrâhman Raşit Öymen, köy eğitimi hakkında önemli çalışmalar yapmıştır. 1928-1931 yılları arasında ise Fuat Baymur tarafından incelenen *Viyana Yüksek Pedagoji Enstitüsü*'nün köy eğitimi çalışmalarında faydalı olacağı kanaatine varılmıştır. 1926'da Maarif Bakanlığı Müsteşarı Nafi Atuf Kansu ile Müfettişler Kurulu Başkanı olan Rıdvan Nafiz Edgüer'in Sovyetler Birliği eğitim sistemini incelemeleri sonucunda üretici eğitim, yoksul çocukların eğitimi ve öğretmen yetiştirme konularında Türk eğitiminde örnek alınabileceği düşünülmüştür. 1927 Maarif Eminleri Kongresi'nde köy muallim mektepleri açılması konusu gündeme gelmiştir. (Öztürk, s. 134) 1 Kasım 1928'de yeni Türk harflerinin kabul edilmesiyle tüm yurttaki hummalı bir eğitim seferberliğine girilmişti. Harf inkılabı yapılırken Mustafa Kemal Paşa'ya 'Başöğretmen' sıfatı verilmiştir. O, Harf İnkılâbı'na girişmesinin ana amacını; "*Türk milletine az emekle kolay bir okuma yazma anahtarı verip onu bilgisizlikten kurtarmak*" olarak açıklamıştır. (Dönmez, 2011, 46-51) Herkesin okuma ve yazma öğrenmek istemesi üzerine, Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa'nın gayretleriyle millet mektepleri açılmıştı. Türk Milletinin, kadın-erkek, zengin fakir ayırt etmeden bir bütün halinde eğitim görmesi hedeflenmiştir.

1932'de açılan Halkodaları ve Halkevleri, Atatürk dönemi eğitim politikalarında yapılan diğer önemli çalışmalardır. (Oğuzkan, 1956, s.19,20) Milli Eğitim Bakanı Dr. Reşit Galip, 1933'te öğretmen yetiştirmek üzere çalışmalar yaptırmış ve bu doğrultuda "*Mıntıka Muallim Mektepleri*" kurulması düşünülmüştür. 1930'da Hıfzısrâhman Reşit Öymen,

yüksekokulların kurulması ve burada okuyacak öğrencilerin köylere gönderilmesini tavsiye etmiştir. Nusret Köymen, Meksika’ da uygulanan ‘*Köy Rehberleri Uygulama Okulu*’ nu, Kazım Nami Duru, Polonya ve Cezayir’deki ‘*Köy Öğretmeni Yetiştirme Projeleri*’ni tavsiye ederken, Vedat Nedim Tör de kooperatifçiliği önermiştir. Bedii Ziya Egemen, köy halkını eğitmenin Türkiye için çok önemli olduğunu vurgulamış, Yunus Nadi de köy okulları ve köy öğretmenin nasıl olması gerektiğini incelemiştir. 1933’te Maarif Vekâleti görevine Reşit Galip’in getirilmesi ile ‘*Köy İşleri Komisyonu*’ kurulmuştur. 1935 ‘*Eğitmen Kursları*’ ve 1937 ‘*Köy Öğretmen Okulları*’ Köy Enstitüleri için öncü çalışmalar olmuştur. (Akdoğan, 2016, s. 19) Atatürk, 1935’te Saffet Arıkan’ı Eğitim Bakanlığına atarken, İsmail Hakkı Tonguç’u da İlköğretim Genel Müdür Vekilliğine görevlendirmiştir. (Aysal, 2005, s. 270) Köy Enstitülerine ilk prototip olarak 1936’da Eskişehir Çifteler (Mahmudiye) Eğitmen Kursu açılmıştır. 11 Haziran 1937’de ‘*3238 Sayılı Köy Eğitmenleri Kanunu*’ kabul edilmiştir. Bu Kanun’da ayrıca köyde görevlendirilecek öğretmenlerin nasıl yetiştirilecekleri ve öğretmen-eğitmenlerde bulunması gerekli özellikler anlatılmıştır. (TBMMZC., 1937, s. 258) 1937’de açılan ‘*İzmir-Kızılcıllu ve Eskişehir-Çifteler*’ ile 1938’de Edirne-Karaağaç (Kepirtepe)’ta açılan ‘*Köy Öğretmen Okulları*’Köy Enstitülerinin ilk basamağı olmuştur.

Atatürk ilkeleri, Türk Millî Eğitimi’nin temel prensiplerinin oluşmasına büyük katkı sağlamıştır. Atatürkçü felsefenin cumhuriyetçilik, milliyetçilik, halkçılık, devletçilik, laiklik ve inkılâpçılık ilkeleri 1936 yılından itibaren okul programlarına da girerek eğitimde yapılan yenilikleri yönlendirmiştir. 1939’a kadar Türkiye’de eğitim politikaları için yapılan çalışmaları sistemli bir hale getirmek için Millî Eğitim Bakan Hasan Ali Yücel ve İlköğretim Genel Müdürü İsmail Hakkı Tonguç ABD, Avrupa ve özellikle İngiltere’deki çalışmalardan da faydalanarak Türk köylüsünü eğitmek ve eğitirken de kalkındırmak için tarım ve köy projelerini Türk köy yaşamına uygun hale getirmek istemişlerdir. (Türkmen, 2017, s. 22) Bu doğrultuda 17-29 Temmuz 1939 tarihinde ‘*I. Millî Eğitim Şûrası*’ yapılmıştır. Şûra sonrasında öncelikle köylere öğretmen sağlamak için “*Eğitmen Yetiştirme ve Köy Enstitüleri Projesi*” nin temelleri atılmış oldu. Şûranın ardından hemen 1939 yılında Kastamonu-Gölköy’de bir okul daha açılmıştır. 1940 yılından itibaren köy okullarında üç sınıflı okullarda eğitim süresi ve sınıf sayısı beşe çıkarılmıştır. 07.07.1939 Tarih ve 3704 Sayılı “*Köy Öğretmen Kurslarıyla Köy Okullarının İdaresine Dair Kanun*” kabul edilmiştir. (Binbaşıoğlu, 1993, s. 110,111) 1940’ a kadar eğitim politikalarıyla köye öğretmen götürme meselesinde köy halkını eğitecek ve köyü kalkındıracak hedefler belirlenirken, bazı siyasetçiler bu çalışmaları CHP’nin resmî ideolojisini en ücra yerlere taşıma çabası olarak görmüşlerdir.

V. Uygulamalı Eğitim Modelinde Köy Enstitüleri Faktörü

Köy eğitimi konusunda en yoğun tartışmalar TBMM’nin VI. Döneminde (03-04-1939/15-01-1943) olmuştur. Bu dönem aynı zamanda Köy Enstitülerinin kuruluşu teşkilatlandırıldığı dönemdir. Afyonkarahisar ve Kırşehir Milletvekiliği de yapan eğitimci İsmail Hakkı Baltacıoğlu, Köy Enstitüleri Sistemine ilk karşı çıkan kişi olmuştur. O’na göre köylüyü eğitecek öğretmenlerin köyde yetişip, yine köyde çalışması yanlış bir uygulamadır. I. Maarif Şûrası’nda Hasan Ali Yücel ve gerekse Enstitüleri savunan diğer siyasetçiler yaşanan çağın modern toplumuna, çiftçilikte uzmanlaşmış çiftçiye yetiştirmenin hem okur-yazar, hem de işinde gücünde eğitimli Türk köylüsüyle mümkün olacağı görüşündedirler.

Ayrıca 1940'ların başlarında zengin varlıklı sınıfların gücünü arttırdığı ve iktidarda söz sahibi olmayı hedeflediği görülmektedir. 1942 yılında getirilen 'Varlık Vergisi' ve savaş sonunda 'Toprak Reformu' gibi uygulamalar, yavaş yavaş iktidara karşı bir güvensizlik ortamının doğmasına yol açmıştır. (Uran, 2008, s. 360-362)

7 Temmuz 1939 tarihinde TBMM'de '3704 Sayılı Köy Öğretmen Kursları' ile 'Köy Öğretmen Okullarının İdaresine Dair Kanun' görüşmelerinde yoğun tartışmalar yaşanmıştır. Refik Saydam Hükümeti döneminde (3 Nisan 1939 – 8 Temmuz 1942) '3803 Sayılı Köy Okulları ve Enstitüleri Yasası' için TBMM'de görüşmeler başlamıştır. 17 Nisan 1940 günü yapılan genel konuşmalar daha çok bu kurumların kırsal kesimin eğitiminde getireceği faydalar üzerine olmuştur. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, Enstitüleri aydınlanmanın kültür ve eğitim merkezleri olarak görmüştür. Öğitmenli okulları 'yüz mumluk ışık', beş yıllık ilkokulları 'iki yüz mumluk ışık' ve köy bölge okullarını da 'beş yüz mumluk ışık' olarak nitelendirmiştir. (Gazalcı, 2019, s. 16)

TBMM'de 3803 Sayılı Kanun için 17 Nisan 1940 günü yapılan oylamaya 429 milletvekili içerisinde birçoğunun katılmaması, siyasetçilerin uygulamalı tarım eğitimi yeterince kavrayamadıklarını göstermektedir. (Düster, 1940, s. 692) O dönemde CHP'nin tek parti yönetimi içerisinde karşı oy vermek alışılmış bir durum değildi. Oylamaya gelmemek muhalif olmak demektir. Kanun'un başlangıcından itibaren CHP içerisinde sessiz bir muhalefetin ortaya çıktığını göstermektedir. Köy Enstitüleri Kanunu'na itiraz eden milletvekillerinin çoğunun muhafazakâr Anadolu kökenli oldukları, memleketlerinde birçoğunun toprak ağası veya nüfuzlu ailelerden geldikleri görülmektedir. Özellikle Bingöl Milletvekili Feridun Fikri Bey ve Kars Milletvekili Kahraman Arıklı gibi Doğu kökenli siyasetçiler Türkiye'de doğu ile batı arasında yerleşme, köy ve köycülük konularında farklılıklar olduğunu, Enstitülerin kırsal kesim ile şehirli kesim arasında ayrımcılığa neden olabileceğini dile getirmişlerdir. Enstitüleri savunanlara göre Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemlerinde Batıyı ve Batılılaşmayı içselleştirememiş eski aydınların devamı olan bu gibi Cumhuriyet Dönemi aydın ve politikacıları, Atatürk'ü ve İnönü'yü anlayamadıkları için Enstitülere de karşı çıkmışlardır. (Eyüboğlu 1979, s. 38-42) Enstitülere daha başlangıçta karşı olan siyasetçiler uygulamalı eğitim modeli olarak benimsenen Köy Enstitüleri ile aslında yeni bir 'ulus-devlet' oluşturularak, milli köklerinden koparılmış yeni bir ideoloji yaratılıp bunun da kırsal kesime dayatılmaya çalışıldığını düşünmüşlerdir. Ancak Hasan Ali Yücel köy halkının eğitimi için köye gönderilecek öğretmenlerin yetiştirilmesinde temel pedagojik ilkeleri ön planda tutmaya çalışsa da tüm bunların nasıl bir program ile ve hangi eğitim kaynaklarıyla yapılıp gerçekleştirileceği konusunda muhalif olan birçok CHP'li vekili ikna edememiştir. Bu kırılma noktasından yola çıkarak Türkiye'de kırsal kesim eğitimi ve modernleşmesine karşı farklı bir anlayış ve mantıkla yaklaşıldığı, ileride ortaya çıkacak olan sağ-sol şeklinde isimlendirilecek iki siyasi ideolojinin temellerinin atıldığı görülmektedir.

SONUÇ

Dünya'da ve Türkiye'de kırsal kesimin uygulamalı tarım alanındaki eğitimi çalışmaları birbirine paralel bir şekilde XIX yüzyılın başlarında başlamıştır. I. Dünya Savaşı'nın sonunda, Rus İmparatorluğu'ndan ayrılan Polonya ve Baltık ülkelerinde, Uzak Doğu ülkelerinde, Avrupa'da, İskandinav ülkeleri ve hatta Türkiye'de tarım politikaları eğitim politikalarını da

belirlemiştir. Çünkü o dönemde ülkelerin nüfuslarının çoğunluğu kırsal kesimde yaşamaktadır. Böylece Kırsal kesim insanının eğitilirken aynı zamanda ekonomik olarak kalkınması planlanmıştır. Ancak uygulamalı eğitim projelerinde Türk köylüsü ABD ve Avrupa toplumlarının aksine istenilen verimi alamamıştır. Zira eğitim ve tarım politikaları siyasi ve ideolojik hedeflere malzeme yapılmak istenmiştir.

KAYNAKÇA

Akdoğan, E. M. (2016). *Köy Enstitülerinde Eğitim Anlayışı ve Tarih ve Yurttaşlık Bilgisi Öğretimi*, Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum

Akyüz, Y. (2001). *Türk Eğitim Tarihi*, Alfa Kitabevi, İstanbul

Aliğaoglu, A. (2019). Tarihsel Süreçte Dünya’da ve Türkiye’de Tarım Coğrafyası Alanındaki Çalışmalar, *Coğrafi Bilimler Dergisi*, C. 17, Sayı 2 367-383

Ata, B. (2000). The Influence of an American Educator (John Dewey) On The Turkish Educational System, *The Turkish Year Book*, Sayı 31, 2000

Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, (2006), Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, C. I, Ankara

Aysal, N. (2005). Anadolu’da Aydınlanma Hareketinin Doğuşu: Köy Enstitüleri, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi Sayı 35-36, Mayıs-Kasım

Aytaç, K. (2017). Köy Enstitüleri ve İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu’nun Değerlendirmeleri, *Sosyoloji Konferansları*, No: 55-I, 2017

Baltacıoğlu, İ.H. (1935). Öğretmeni Köyde Yetiştirmek Yanlıştır, *Yeni Adam*, 17 İlkteşrin 1935

Binbaşıoğlu, C. (1003). *Çağdaş Eğitim ve Köy Enstitüleri*, y.e.y., İzmir

Dent, H.C. (1946). *Kasaba Köy ve Kırsal Halkının Koleji*, Longsman Green And Co. LTD, London

Doğanay, H., Coşkun, O. (2012). *Tarım Coğrafyası* (Güncellenmiş 2. Baskı). Ankara: Pegem Akademi

Dönmez, C. (2011). Atatürk ve Harf İnkılabı, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. 27, Sayı 79, 2011

Düstur, (1940) III. Tertip, C. XXI, Ankara Devlet Matbaası, Ankara

Düstur, (1940) III. Tertip, C. V Ankara Devlet Matbaası

Edhem Nejad, (1911). Dârü’l-Mualliminler-Ziraat-Askerler, *Sebilürreşad (Sırat-ı Müstakim)*, C.5, Sayı 122, 5 Ocak 1911

Eyüboğlu, S. (1979), *Köy Enstitüleri Üzerine*, Cem Yayınevi, İstanbul 1979

Gazalcı, M. (2019). *Köy Enstitülerinin Meclis Süreci: (Kuruluş, Gelişme, Karalama, Kapanış ve Sonrası)*, Bilgi Yayınevi, İstanbul

<https://www.tarimorman.gov.tr/sgb/belgeler/stratejikplan.pdf>.

Resmî Gazete, (1924). Tarih ve Sayı 68, Kabul tarihi 18.03.1924 Kanun No: 442, s. 339. Madde 13 fıkra 15

Richter, K. (2017). Post-War Agrarian Economic Policies (East Central Europe), *International Encyclopedia Of The First World War*, January 2017, s. 1-7.

2. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Izmir, TURKEY

- Oğuzkan, T. (1956). Türkiye Cumhuriyeti'nde Halk Eğitimi, Y.e.y, Ankara
- Özalp, R. Ataünal, A. (1983). *Milli Eğitimde Kongreler ve Şuralar: Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihi*, Devlet Kitapları, İstanbul 1983
- Öztürk, C. (1996), *Atatürk Devri Öğretmen Yetiştirme Politikası*, TTK, Ankara
- Sakaoğlu, N. (2003). *Osmanlı'dan Günümüze Eğitim Tarihi*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul
- TBMMZC., (1937) Dönem 5, Bir. 71, C. 19
- Tonguç, İ. H. (1998). *Eğitim Yolu ile Canlandırılacak Köy*, Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı Yayınları, Ankara
- Türkmen, İ. (2017). Rural Revitalization and the Village Institutes Experience in Turkey (1940-1954), *European Journal of Multidisciplinary Studies*, September-December Volume 2, Issue 6
- Uran, H. (2008). *Meşrutiyet-Tek Parti-Çok Parti Hatıralarım 1908-1950*, İş Bankası Yayınları, İstanbul

BİLİNÇLİ TÜKETİCİ TUTUMU İLE KONTROL ODAĞI İLİŞKİSİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

A RESEARCH ON THE RELATIONSHIP BETWEEN CONSCIOUS CONSUMER ATTITUDE AND THE FOCUS OF CONTROL

Ferda Şule KAYA

Dr. Öğr. Üyesi, T.C. Demiroğlu Bilim Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümü, İstanbul, ORCID ID: 0000-0002-8415-8002

Sevan BULGUR

Psikolog, İstanbul, ORCID ID: 0000-0001-6304-9475

Ahmet GEZER

Psikolog, İstanbul, ORCID ID: 0000-0001-5174-2651

Veysel GİZLİGÖL

Psikolog, İstanbul, ORCID ID: 0000-0001-8695-9359

Özet

Bu çalışmanın amacı, bilinçli tüketici ölçeği ile kontrol odağı ölçeğinin birbirleri ile olan ilişkisinde cinsiyet, eğitim durumu ve gelir düzeyinin etkilerinin neler olduğunun araştırılmasıdır.

Çalışma, İstanbul'un Şişli ve Fatih ilçelerinde aynı zamanda İzmir'in Buca ilçesinde anket yöntemi ile tesadüfi olmayan kolayda örneklem modeli kullanılarak yapılmıştır. Tüketicinin satın alma davranışlarında bilinçli davranıp davranmadığı, içsel dışsal odakların ve sosyo-demografik özelliklerin ne kadar etkili olduğunun belirlenmesi adına, Sade Tüketim, Çevre Bilinçli Tüketim, Sosyal Sorumlu Tüketim, Rasyonel Tüketim ve Etik Tüketim gibi alt başlıklara sahip Bilinçli Tüketici Ölçeği (BTÖ) ile İç-Dış Kontrol Odağı Ölçeği (İDKOÖ) kullanılmıştır.

Çalışmanın sonuçlarında; katılımcıların, harcama kalemi olarak birincil gıda, ikincil olarak temizlik, üçüncü olarak da giyim malzemelerinin tercih edildiği görülmüştür. Bilinçli tüketim tutumlarında erkeklerin lehine sonuç elde edilmiştir. Yaş değişkeninde 45 yaş üstü katılımcılarda sade tüketim ve çevre bilinçli tüketim konusunda fark görülmüştür. Genel sonuçta ise, iç kontrol ile bilinçli tüketim arasında pozitif ilişki elde edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Alışveriş, Bilinçli Tüketici, Kontrol Odağı, Tüketici, Tüketim.

Abstract

The aim of this study is to investigate the effects of gender, educational status and income level on the relationship between the conscious consumer scale and the focus of control scale with each other.

The study was conducted in Şişli and Fatih districts of Istanbul, as well as in Buca district of Izmir, using a non-random sample model. The focus of exogenous and endogenous, which acts in conscious consumer buying behavior and socio-demographic characteristics of the effectiveness of the determination, in the name of Simple consumption, eco-conscious consumer, socially responsible consumption, Ethical consumption, and

Rational Consumption, such as with sub-titles conscious consumer Scale (BTO) and internal-external locus of Control Scale (IDKOO) was used.

In the results of the study, it was observed that participants preferred primary food, secondary cleaning, and third clothing materials as spending items. Results have been obtained in favor of men in conscious consumption attitudes. In the age variable, there was a difference in plain consumption and environmentally conscious consumption in participants over 45 years of age. In general results, we were achieved the a positive relationship between internal control and conscious consumption

Keywords: Shopping, Conscious Consumer, Locus of Control, Consumer, Consumption.

1. GİRİŞ

Yaşamak için yapılan ve hayatımızın bir parçası haline gelen tüketim, günümüzde çok daha geniş kapsamlı bir anlama sahiptir. Bireysel bir özellik olarak görülen tüketim ve satın alma işlemi reklam gibi dış faktörlerin etkisi altında kalabilmesi sebebi ile karmaşık bir yapıya sahiptir. Günümüzde mal ve hizmetler hızla giderek artmaktadır. Bunun sonucunda doğal kaynakların bilinçsiz bir şekilde kullanılması ile ileriye dönük olarak hammadde sıkıntısının ortaya çıkmasının yanı sıra çevreye olan zararların en aza indirilebilmesi adına bilinçli alışverişin ve bilinçli tüketicinin önemi gün geçtikçe artmaktadır.

Bu araştırmanın temel amacı, tüketici üzerinde cinsiyet, sosyo-demorafik özellikler ile kontrol odağının ilişkisini incelemektir. Bilinçli tüketici kendisi ve çevresi için doğru tercih yapan kişidir. Bu bağlamda iç kontrol puanı yüksek olan bireyler çevrenin etkisinden ziyade bireysel ihtiyaçları doğrultusunda alışveriş yapacaktır. Bir başka ifade ile reklam gibi dış yönlendirmelerin daha az etkisinde kalacaktır.

2. GENEL BİLGİLER

2.1. Tüketim Kavramı

İnsan hayatında tüketim, doğum öncesinde başlayan ve öldükten sonra da kısmen devam eden (mezar taşı, kefen bezi, vb.) kaçınılmaz bir eylemdir. Tüketici olmak, tüm kişilere ait ve değişmesi mümkün olmayan bir özelliktir. Ayrıca tüketici olmak bütün insanların ortak paydalarından biridir. Yaşamak için yapılan ve gündelik yaşamın bir bölümü olan tüketim; belirli ihtiyaçlarımızı temin etmek için ürün veya hizmet satın alma ya da kullanma olarak tanımlanır (Odabaşı, 1999). Bu noktada tüketimin başlamasını ihtiyaçlar oluşturur. İhtiyaç, tatmin edilmediğinde huzursuzluk duyulur. Sıklıkla ihtiyaç ile karıştırılan istek ise ihtiyacın nasıl bastırılacağına belirlenmesidir. Tüketiciler için ihtiyacın ortaya çıkması, her seferinde davranışa dönüşmeyebilir böyle bir durumda da ötelenebilir. İhtiyaçların giderilmesini sağlamak için gereken satın alma, bir süreçtir ve bu süreçte tüketicileri etkileyebilen çok fazla farklı etken söz konusudur ve ihtiyaç içinde olan kişi için bu eksiği gidermek açısından nasıl hareket etmesi gerektiği, kişi tarafından belirlenir. Tüketim, ekonomik süreçlerle ilişkili olduğu kadar, bununla birlikte toplumsal, kültürel ve psikolojik bir yapıdır (Bocock, 1997 ; Hayta, 2009).

2.2. Tüketici Kimdir?

Tüketici, bireyin kendisi veya ailesinin gereksinimlerini karşılamak için bir ürün ya da hizmet satın alan ve bunu kullanan kişidir. Solomon (2004)'a göre ise tüketici arzularını tatmin etmek amacıyla bir ürün veya hizmet satın alan veya tüketen kişidir. Tanımlarda da görüldüğü üzere tüketici, her zaman ihtiyacını giderme amacı ile satın aldığı ürünü tüketen birey olmayabilir. Burada mühim olan satın alma amacının tüketmek olmasıdır. Özellikle satın alma kararlarını yalnız vermeyen ya da yalnız yaşamayan, aile ortamında ve birbirine bağlılık gösteren bireyler için her türlü talep ve ihtiyaçların karşılanmasında, aile üyeleri satın alma aşamasında görev dağılımı yapabilirler. Tüketime yönelik karar alma basamaklarında ailede sekiz tüketici rolü bulunmaktadır;

1. Etkileyenler: Diğer aile mensuplarına bir ürün veya hizmet ile ilgili kısa bilgi verenler
2. Eleyenler: Aile mensuplarına ürün veya hizmet konusunda gelen geri dönüşleri eleyen bireyler
3. Karar verenler: Ürünü veya hizmeti satın almada etkin rolü olan aile mensupları,
4. Satın alanlar: Ürünü veya hizmeti satın alma eylemini gerçekleştiren aile mensubu,
5. Hazırlayanlar: Ürün veya hizmeti diğer aile bireylerinin kullanabilmesi için kullanılır düzene getiren aile mensupları,
6. Kullananlar: Ürünü veya hizmeti kullanan aile mensupları,
7. Destekleyenler: Ürünün veya hizmetin yeterliliğini tasdikleyen ve devamını öngören aile mensupları,
8. Elden çıkaranlar: Birtakım malların satışına veya başkasına verilmesine olumlu görüş bildiren aile mensupları (Schiffman ve Kanuk, 2004)

2.3. Tüketim Kültüründe Bilinçlenme

Yirminci yüzyılda tatmin tüketmek üzerine kurulmuş değerler, beraberinde kişilerin ileriye dönük isteklerini ve mutluluklarını da olumsuz yönde etkilemektedir. Hayatın anlık tüketime ve hazzı dayalı metalaşmasından çok, geleneksel başarı ölçütleri (kimlik, dürüstlük, paylaşım, sabır, vs.) etrafında şekillenmesi, tüketicilerin temel değerleri olarak hayat bulması beklenmektedir. İnsanın arzu ve ihtiyaçları sınırsız, doyumsuzdur. Buna karşın dünyada kaynakların sınırlı olması, bireyin sadece bireysel gelecek için değil, toplumsal anlamda daha iyi bir yaşam için duyarlılık göstermesini gerekli kılmaktadır. Özellikle bilinçli alışveriş ve bilinçli tüketim çerçevesinde, kaynaklar ile insanların karşılıklı etkileşimlerini de dikkate alan çevre hassasiyetinin artırılması, hedeflerin metalaşmaması, tüm tüketiciler için emek bekleyen alanlardan biridir. Dünyanın yeraltı kaynaklarının üçte ikisinin çoktan tüketilmiş, dünyanın içme suyunun yarısının çoktan kirletilmiş, önümüzdeki 10 yıl içinde hayvan ve bitki türlerinin yarısının tüketileceği ve hayatta kalma imkanlarının önümüzdeki 20 yıl içinde insan hayatını kökten tehdit edeceği gerçeği ciddi anlamda risktir. Çünkü yaşam; insan eliyle tahrip olduğu gibi ancak yine insan eliyle düzelir (Caydı, 2005). Tüketim konusunda bilinçlenmenin ve tüketim alışkanlıklarımızı toplumsal hayatı da düşünerek yönlendirmenin, mutlaka bireyin tüketim tercihine ve biçimine bağlı olduğu kesinlikle göz ardı edilmemelidir.

2.4. Tüketici Bilincinin Oluşumunu Etkileyen Çevresel Faktörler Nelerdir?

Tüketici bilincinin oluşumu ve gelişimi üzerinde aile, grup, kültür gibi çevre faktörlerinin etkisinin yanında bireysel faktörlerin de önemi epeyce fazladır. Örneğin günümüzde, özellikle masraftan kaçınma amacıyla işletmeler tarafından tercih edilen bazı uygulamalar tüketicilerin bireysel tercihlerini de direkt ve endirekt etkileme özelliğine sahiptir.

2.5. Tüketici Bilincinin Oluşumunu Etkileyen Bireysel Faktörler

Kişiliğin tüketim üzerinde yaygın bir etkisi vardır. Günümüzde satış yapan firmaların uyguladığı bazı yöntemler kişilerin satın almada tercihlerini direkt ve endirekt olarak etkileme gücüne sahiptir.

2.5.1. Tüketici Bilincinin Oluşumunda Kişiliğin Etkisi

Tüketicinin kişiliği, davranışları ve karar verme sürecini kontrol etmesiyle birlikte tüketici bilincinin meydana gelmesi ve gelişimi için de oldukça önemlidir. Bireyin kişiliğinin oluşumu uzun bir süreci kapsar. Bireyin, içinde yaşadığı toplum için faydalı olabilecek bir tüketim anlayışına kavuşmasında bu sürecin büyük ölçüde etkisindedir (Orth vd.,2010).

2.5.2. Tüketicilerin Özellikleri

Yeniliğin yaygınlaştığı toplumsal yapı ve tüketicilerin özelliklerinin, yeniliğin yayılmasında olumlu veya olumsuz etkisi bulunmaktadır. Bu kapsamda, toplumun sahip olduğu sosyal normlar, toplumun kolektif veya bireyci özellikleri, kültürel ve dini referansları, yeniliğin yayılmasını ve yayılmanın hızını etkiler (Wejnert, 2002). Bunlarla beraber bireyler arasındaki benzerliklerin derecesi de yeniliğin yayılmasına tesir eden toplumsal yapı değişkenlerindedir. Yeniliğin yayılımının hızlanması, benzerlik derecesinin artmasıyla bağlantılıdır. Çünkü benzer özelliklere ve ortak bir paydaya sahip tüketiciler birbirlerinden daha çok etkilenmektedir (Uzkurt, 2008). Bu kapsamda, tüketicilerin algısı, motivasyon durumları, kişilik özellikleri, inançları ve tecrübeleri yeniliklere karşı direnç gösterip göstermeyeceğini ya da gösterecek ise şiddetini etkilemektedir.

2.6. Bilinçli Tüketimde Bilinçli Tüketici Olma Süreci

2.6.1. Bilinçli Tüketici

Bilinçli tüketici; alışveriş yaparken ihtiyacı olmayan herhangi bir ürünü almayan, gerekli ürünü satın alırken de kendisine sunulan hizmetin iyi, güvenli, nitelikli, ekonomik ve sağlıklı olması için araştırma yapan, tüketici olarak haklarının bilincinde olup savunan, israftan kaçınan ve reklâmlardan etkilenmeden tercihlerini isabetli yapan bireydir (Mandese, 1991). Bilinçli bir tüketici alacağı ürünü, sonrasında üzülmemek ve zarar etmemek için iyice araştırma yapmasında fayda vardır. Defolu ve kullanılamaz malları tabii ki fark edip almamalıdır. Tabii diyelim ki sağlam aldığı bir ürünü kendisi bozup ta iade etmeye asla kalkışmamalıdır. Alışverişlerinde üretim ve son tüketim tarihlerini kontrol etmelidir. Yiyecek ve içeceklerin tazeliğine ve tabii ki temiz olmasına dikkat etmelidir. Açıkta satılan, hijyen kurallarına uyulmayan ve güvenilmeyen yerlerden temel gıda mallarını almamalıdır hatta işyerini uyarmalı gerekirse bu konuda ilgili makama, farkındalık yaratmak babında şikâyet için başvurmalıdır. Bilinçli bir tüketici, ihtiyacı olan bir ürünü almak istediğinde yetkili satıcısından alır. Yapacağı tercihin yanlış olmaması için satıcıdan malla alakalı bilgi sahibi olmaya çalışır, yaptığı tercih doğru olduğu hâlde aldatılmış olabilir, tüketicinin satın aldığı ürün arızalı, hatalı veya sağlığı tehdit eder boyutta zararlı çıkmış olabilir. Bu durumdan

mağdur olmamak için malı, zaman kaybetmeden aldığı yere götürüp değiştirmelidir. Eğer sonuç olumsuz ise haklarını korumak üzere kendine yardımcı olabilecek kurum ve kuruluşlara başvurmalıdır. Zarara uğramamak için hakkını sonuna kadar araması tüketicinin sorumluluğudur. En yaygın şekliyle anlatırsak bilinçli tüketiciyi; sivil toplum kuruluşları öncülüğünde, aldığı hizmetten en iyi şekilde faydalanmak isteyen gerçek gereksinimlerini aklında tutan, alışveriş yaparken düşünerek hareket eden, nesne değil özne olduğunun farkında olan, ürün seçiminde bulunurken çevreci hassasiyetle hareket eden, tabi bunlarla beraber ekonomik durumunu göz ardı etmeden, gereksiz borçlanmadan kaçınarak, seçeceği ürünün uygun fiyatlı ve nitelikli olmasını, en önemlisi de muadilleri arasında yerli malları tercih eden, bu nedenlerle gittikçe ekonomiye son derece olumlu katkı sağlayacak bir sosyo-ekonomik ögedir (Hekimci, 2002).

2.6.2. Bilinçli Tüketici Kimdir?

1. Ürün ve hizmet alırken asıl ihtiyacını ilk sırada bulunduran,
2. Alacağı mal ve hizmetlerin nitelikli, güvenilir, ekonomik ve sağlam olması hususunda inceleme yapan,
3. Firmalar arasında itimatı, ciddiyeti öncelikli olarak gören,
4. Hakkını, hukukunu koruyan ve müdafaa eden,
5. Çevresine karşı hassas olan, memleketini ve evrenin her yerini yuvası gibi düşünüp tasalanan,
6. Her türlü boş harcamadan israftan kaçınan,
7. Tüketici haklarının düzenlenmesi ve sakınılmasının; tüketicilerin derneği, organize olmaları ve teşkilatlanarak sağlanabileceğine düşünen, bilen kişidir (Loudon ve Bitta, 1998).

2.6.3. Bilinçli Tüketim

Tüketim kalıplarımız, tüketim algımız ve tüketim sürecindeki tecrübelerimiz dünyadaki hızlı iş ve yaşam akışından normal olarak etkilenmektedir. Makro çevrede yaşanan değişim ve gelişimler tüketim biçimlerini farklılaştırmakta, yenilemektedir. Dünya genelindeki tüketicilerin, tüketimlerinin bilinçli olabilmesinin sebepleri arasında pazarda malı arz edene karşı yetersiz görünmeleri, piyasada pasif hâlde olmaları, verilen hizmetleri etraflıca düşünmeden sorgulamadan razı gelmelerinden kaynaklanan problemler olduğu söylenebilir. Bilinçli tüketim, tüketicinin haklarının farkında olarak bireysel yaşamına, etrafına ve içinde bulunduğu topluma karşı sorumluluğunun bilincinde olup buna göre hareket eden, israf etmekten kaçınan bir tüketim şeklidir. Bilinçli tüketim, tüketiciyi mantıklı kararlar vermeye götüren, tüketicinin gerçek gereksinimlerini gözden kaçırmadan nitelikli, dikkatle ürün ve hizmetleri tercih eden tutumları kapsar. Tüketicilerin, tüketim hareketleri müddetince türlü mesuliyetleri olmaktadır. Bunlar; gereksinimlerin özenle analizinin yapılması, ilk sırada gelenlerin tür ve niceliklerinin saptanması, ihtiyaçları karşılayacak ürün ve hizmetlerin tercihi, niteliğin ve ücretin karşılaştırması, gelirin en büyük oranda ihtiyacı karşılamasının ayarlanması, tüm bunların yanında tüketici kredisi, eğer uygun bulunursa taksitli satış, kampanyalı indirimli satış gibi yolların aranması ve hangi ürünün, nereden, ne vakit alınmasının gerektiğinin bilinmesi gibi mesuliyetlerdir (Babaoğul, 2001). Gelecekleri, çevreleri ve toplumsal olarak kalkınma imkanları için oldukça verimli ve itinalı kararlar verecekler bilinçli tüketim anlayışı ile hareket edeceklerdir.

2.7. Bilinçli Alışveriş Kavramı

Tüketici olarak her birey, arzu ve gereksinimlerini sağlamanın yanında, hayatında belli bir refah seviyesine varabilmek gayesi ile tüketimini yapmaya çalışır. Tüketicilerin sonsuz arzu ve gereksinimlerine paralel, kaynakların sınırlı olması, beraberinde getirdiği tüketim hükümlerinin, tüketicilerden muhtemel mesuliyetler çerçevesinde olmasını zorunlu hâle getirir (Bayraktar, 2001:51). Sürdürülebilir tüketim, gelecek nesillerin gereksinimlerini karşılama imkânlarını da göz önünde tutarak, doğal kaynakları fazla harap etmeden ve çevreyi yok etme ile karşı karşıya getirilmeden, bugünkü gereksinimlerimizi karşılama şeklidir (Mortensen, 2006). Yapılan türlü çalışmalardan da görüldüğü üzere sürdürülebilir tüketim konusunda kişilere söylenebilecek iki önemli husus vardır. İlki, kişilerin tüketim tutumlarını, sürdürülebilir tüketime göre yönelmeleridir. Bu yönelim, etrafa daha hassas tüketim tavırlarının teşhir edilmesi manası taşır. Örneğin; mümkün olduğunca az kaynak tüketilerek imal edilen, tüketim esnasında enerji ihtiyacı daha az duyulan ve hemen hemen tamamına yakını geri dönüştürülebilir ürünlerden oluşturulan malların tüketilmesi, buna göre tavırları belirtmektedir. İkincisi ise genel tüketim seviyesini düşürmektir. Tüketim seviyesini düşürmek, öncelikli olarak milli ekonomilerin mekanizmalarını olumsuz açıdan cezbedebileceğinden, bu uğurda sarf edilen gayretlerin bir hayli sınırlı olduğu görülmektedir. Hatta nüfus artışının azaltılması da çok zordur. Bu sebeplerle sürdürülebilir tüketim vakasının muvaffakiyete erişebilmesi için büyük seviyede tüketime dayanmış olan devletlerin, çevreye yararlı tüketim politikalarını uygulaması ve tüketimlerini kısıtlamaları oldukça önemli bir husustur (Hayta, 2009). Bilinçli tüketici, mesuliyetlerini toplumsal ve etik kaidelere münasip biçimde değerlendiren ve uygulayandır. Hatta bilinçli tüketicinin, görülen doymama halini ya da zararı dillendirirken, içinde bulunduğu sorumluluk bilinci oldukça muazzamdır. Bu raddede mantıklı alışveriş için bilinçli tüketicinin sorumluluklarını aşağıdaki gibi sayabiliriz:

1. Doğal kaynakların tüketimine dikkat edilmesi,
2. Çevre-üretim tüketim istikrarının temin edilmesi,
3. Sosyal açıdan tüketimde sorumlu hareket etmek,
4. İleriye dönük düşünme,
5. Fazla ve lüzumsuz tüketimden kaçınılması,
6. Bilinçli alışverişi yaşamının bir parçası haline getirmesi,
7. Çevre hassasiyetine malik olması (Arslan, 2012).

2.8. Kontrol Odağı

Julian B. Rotter (1954) tarafından tanımlanan kontrol odağı, öğrenme ilkelerine dayanarak kişiliğin oluşumuna açıklık getirmiştir (Yeşilyaprak, 1992). Rotter'a göre insanların beklentilerini etkileyen iki önemli değişken vardır. Bunlar: insanların kişilik yapısını ve içinde bulunduğu durumun doğasıdır. Bu açıklama ile kişilerin benzer durumlar karşısında benzer tepkiler verdiği genel bir beklenti olan kontrol odağı terimi gelişmiştir (Rotter, 1975). Bireyin etkilendiği olumlu veya olumsuz olayların bireyin kontrolünde olduğu veya olayın bireyin kontrolü dışında gerçekleştiğine yönelik algılama eğilimidir (Rotter, 1996: 1-4; Akt. Küçükkaragöz, 1998). İnsanların yaşamlarında karşılaştıkları bir takım olaylar sonucunda kendini konumlandığı yer, benlik kontrolüdür (Rotter, 1966). Rottter 1966'da iki tür kontrol odağından bahsetmektedir. Bunlar;

2.8.1 İç Kontrol Odağı

Kişinin hayatında yaşadıkları sonucunda oluşan şeylerin kontrolünün kendisinde olduğu ve bütün yaşadıklarının sorumluluğunun kendisine ait olduğuna inanmasıdır. Bir başka tanımla bireylerin yaşadığı olayların kendi yetenek ve çabalarına bağlı olduğunu düşünmesidir. Bireyin genel beklentilerinin ödül ve cezaların büyük ölçüde kişinin kendi çabalarının bir sonucu olduğu, bunların ortaya çıkışında daha çok kendi davranışlarının etkili olduğu doğrultusundadır (Çetin, 2011)

2.8.2 Dış Kontrol Odağı

Kişinin, yaşadığı olayların sonucunda meydana gelen sonuçların kişinin kendisinden değil de bir şanssızlık, talihsizlik, kader ve başka insanlar gibi kendisinden başka etmenlere bağlı olduğuna kişinin inanması ve kendi içinde bu tür yönelimde bulunmasıdır. Rotter'in görüşüne göre iç kontrol odağı eğilimi yüksek, dış kontrol eğilimi yüksek olarak göre daha aktif ve daha sorumluluk alabilendir. Gelişimlerini ve değişimlerini kendileri tarafından başardıklarını aynı zamanda azimleri ile ilişkilendirildiğini zekası ve öz görüşleri ile başardıklarına inanmaktadırlar (Rotter, 1966, Akt; Budak, 2005).

2.8.3. Kontrol Odağı Gelişimi

Rotter (1966) kontrol odağını, bir kişilik özelliği olarak tanımlanmıştır. Fakat tipoloji olmadığını da belirtmiştir. Özyürek (1992), insanların kontrol odağı ile ilgili konularda psikolojik danışmana yönlendirilmesi sonucunda dıştan içe doğru olumlu bir değişim tespit edilmiştir. Yeşilyaprak (1988), anne ile babanın bireye olan tutumları denetim odağının iki ucundan birine yönelmesinde etkili olduğunu belirtilerek ebeveyn tutularıyla şekil değiştirebileceğini öne sürülmüştür. Ebeveynlerinden aldığı olumlu pekiştirmelerle çocukta beklentiler oluşmakta aynı zamanda kişiliğini beklentiler doğrultusunda geliştirmektedir. Davranışların meydana gelmesinde ve gelişmesinde pekiştirmenin etkisi büyüklüğü belirtilmektedir. Ebeveyn davranışlarının bireyin üzerinde kontrol odağının iki ucundan birine daha yakın olmasında etkili olmakta aynı zamanda ebeveyn davranışlarından etkilenerek kontrol odağında değişimler görülmektedir (Rotter, Change ve Phares, 1972). Kontrol odağının gelişiminde çevresel faktörlerin etkili olduğu görülmektedir. Bir insan yavrusunun yaşamının ilk yıllarında yakın çevre çok büyük bir etken olmaktadır. Bu durum dış kontrol odağının gelişiminde etkilidir. Çocuklar kendileri için önemli kararlar alabileceği özgürlüğe erişene kadar ve ailesine karşı bağımsızlığını ilan edene kadar dıştan yönetildiği belirtilmektedir. Fakat birey gelişimini tamamladıkça kendi kararlarını kendisinin alabilecek hale geldiğinde denetim odağı içe doğru hareket etmektedir (Galejs ve Pease, 1986, Akt; Kaval, 2001).

2.8.4. İç / Dış Kontrol Odağına Sahip Kişilerin Özellikleri

İç ve dış kontrol odakları keskin bir sınırla belirlenecek kişilik özellikleri olarak belirtilememektedir. İnsanlar dünyada ve çevresinde yaşanan olayların değerlendirmesinde iç ve dış kontrol odağı ile ilişkili olduğu belirtilmiştir (Arıca, 1995).

2.8.5 İç Kontrol Odağına Sahip Kişilik Özellikleri

İçsel kontrol odaklı bireyler, kendi davranışlarıyla ilgili sorumluluk sahibi olmakla beraber kendi hayatını kontrol edebilme gücüne sahip olduğunun da farkındadırlar (Aslan, 2006). Karşılaştıkları olaylar karşılık çaba göstererek değiştireceklerine inandıkları için kendilerine güven duyarlar. Bu bireyler, davranışlarına etki eden çevresel etmenleri

değiştirmeye eğilimlidirler. İç denetimli kişiler sonuçları kontrol edebildikleri kanısında oldukları için daha fazla çalışırlar ve daha fazla başarılı olmak için çabalarlar. Yeteneklerine ve başarılarına çok önem verirler. Aşırılık seviyesindeki içseller zamanlarını boşa harcayacakları hayali düşünceler içerisine girerler (Burger, 2004, Akt; Demir, 2014). Mutsuz oldukları durumlarda o durumu değiştirebilmek için çabalar ve gereken sabrı gösterebilirler (Basım ve Şeşen, 2006). İç kontrol odağına sahip olan kişiler başarılı oldukları konularda başarının kendisinden kaynaklandığını söyledikleri gibi başarısız oldukları konularda dahi kendilerinden kaynaklandığını düşünürler. Başarısız oldukları konularda kendini eksik hissettikleri konularda çabalayıp tekrardan deneyerek mücadele etmeyi tercih ederler. Rotter' e göre iç kontrol odağı dış kontrol odağına kıyasla daha aktif ve sorumluluk alabilme becerileri yüksektir. İç kontrol odaklı bireylerin başarılarında genellikle kendi becerileri ve azimleri ile ilişkilendiren, zekasına ve öngörüşüne dayandırmaktadır. Karşısına çıkan fırsatları kaçırmamak için çok dikkatlidir. Öz güvenleri ve özsaygıları yüksektir. Duygusal yönden sağlıklı bireylerdir. Tutarlı ve engellemeler karşısında daha yapıcıdır (Yeşilyaprak, 2014). Kendilerini çok iyi tanırlar ve bilirler. Arkadaşlık ilişkilerinde başarılıdırlar (Aktaş, 2008). İç kontrol odağına eğilimi olan insanlarda dış çevreye olan bağımlılık olabildiğince azdır, özsaygısı yüksek, duygularını kontrol edebilen, anlaşmacı yönleri kuvvetlidir (Kuzgun, 1972). Aynı zaman bu kişilerin benlik algıları yüksek olduğu görülmektedir (Silvester vd. 2002; Loosemore ve Lam, 2004). İç kontrol odağına sahip kişilerin siyasi platformda etkili, bağımsız ve bireysel güce sahip olma eğilimindedir (Yağışan vd., 2007). Romantik ilişki yaşamlarını incelediğimizde iç kontrol odaklı kişilerin romantizmi ve aşkı az oranda yaşamaktadırlar. Çünkü iç kontrol odağına sahip olan kişilerde kontrolün kendisinde olmasının öncülük olarak görülmesinden dolayı aşık olma durumu kendisi için büyük bir tehdittir (Solmuş, 2008).

2.8.6. Dış Kontrol Odağına Sahip Kişilerin Özellikleri

Dışsal kontrol odaklı bireyler, yaşamlarının başka kişiler ve güçlerin denetimi altında olduklarına inanırlar. Kaygılı, pasif ve şüphecidirler. Dış kontrol odağına sahip kişilerin çevresel etkilere açıktırlar, sorumluluk sahibi olmamaları, olumsuz durumlarda karşısındakini suçlama eğilimi olmaları, olaylar karşısında tepkisel olmalarını sağlamaktadır (Arıcak, 1995). Özgüvenleri ve özsaygıları düşüktür. Uyumsuz ve saldırgan bir kişiliğe sahip olduklarından genellikle yalnızdırlar (Yeşilyaprak, 2014). Rahatsız edici durumlar ve ortamlar onlar için normal görünür. İtaatkardırlar ve toplum kurallarını sorgulamazlar. Yaşam tarzları daha çok anı yaşamak üzerine olduğu için uzun süreli planlar yapmazlar. Şanssız olduklarına inanırlar (Altinkurt, 2012). İçedönük, çekingen bireylerdir. Depresif özellikleri çoktur. Dirençleri çok düşüktür çabuk pes ederler. Dış kontrol odağına sahip kişiler yaşamlarında karşılaştıkları olaylarda kader, talih veya kişisel problemleri dışında bazı güçlerin kontrolünde olduğu düşüncesindedirler (Rotter, 1954). Kendilerini ve çevresindeki insanları tanımada yetersiz, olaylara karşı kuşkucu, sürekli savunma hali ve kırıncı eleştiri yapan, insanlara ve kendisine güvenmeyen ve garantici yapıya sahip kişilerdir (Aktaş, 2008). Sosyal yaşamı üzerinde herhangi bir kontrollerinin olmadığı düşüncesi bu bireyleri içe kapanık, pasif, öz güven sorunu yaşayan ve çevresine daha az güven duyan bireyler olduklarını gözlemleye bilmekteyiz (Loosemore ve Lam, 2004; Silvester vd., 2002). Yaşamış oldukları olaylarda kendini yetersiz hissettiklerinde dış kontrol odağı görünen kişilerde stres ve anksiyete

seviyesi yüksek çıkmaktadır (Ashby vd. 2002; Yeşilyaprak, 2000; Yağışan vd., 2007). Aynı zamanda benlik algılarındaki sorunlardan dolayı bireyde kendisine karşı olumsuz düşüncelerin (Yağışan vd., 2007), yaşadıkları depresyon ve şizofreni ile birlikte derinleştiği görülmektedir (Goodman vd., 1982).

3. YÖNTEM

Bu çalışma, İstanbul'un Şişli ve Fatih ilçelerinde aynı zamanda İzmir'in Buca ilçesinde anket yöntemi ile tesadüfi olmayan kolayda örneklem modeli kullanılarak yapılmıştır. Çalışmamızın verileri, 31.01.2021 ile 13.03.2021 tarihleri arasında toplanmıştır.

Anket uygulaması, 20 belirtilen ilçe sınırları içerisinde yer alan satın alma faaliyeti içinde bulunan yetişkin kişilere uygulanmıştır. Çalışmanın veri analizinde, SPSS 16.0 (Statistical Package for Social Sciences), ölçeklerin veri dağılımlarının normal olup olmadığının değerlendirilmesinde Kolmogorov-Smirnov testi kullanılmıştır. Değişkenler arasında farkın görülebilmesi için iki değişkenli olanlarda One Sample T-Testi üç ve üzeri değişken olanlarda ise Anova testi uygulanmıştır. Anova testi ile ortaya çıkan anlamlı farklılıkların hangi gruplar arasında olduğunun belirlenmesi içinde Post Hoc Testi uygulanmıştır. Ölçekler arasında korelasyonel ilişkiye bakılmıştır.

3.1. Verilerin Toplanması

3.1.1. Kişisel Bilgi Formu

Kişisel bilgi formu, ankete katılan kişilerin sosyo-demografik bilgilerinin alınması için yaş, cinsiyet, eğitim durumu, çalışıp çalışmadığı, mesleği, gelir düzeyi, medeni durumu, çocuğunun olup olmadığı, alışverişlerini nasıl yaptığı, harcama kalemlerinin neler olduğu ile ilgili bilgilere yönelik sorulardan oluşmaktadır. Ölçek bataryalarının cevaplanması ortalama olarak 15 dakika sürmektedir. Ölçek bataryaları katılımcılara dağıtılmış olup kendilerince doldurularak geri getirilmiştir.

3.1.2. Bilinçli Tüketici Ölçeği

Buğday (2015) tarafından geliştirilmiştir. Ölçek, tüketim toplumunda giderek artan aşırı tüketim davranışının topluma ve çevreye olan etkilerini ölçmektedir. Ölçek 30 sorudan ve Sade Tüketim, Çevre Bilinçli Tüketici, Sosyal Sorumlu Tüketim, Rasyonel Tüketim, Etik Tüketim oluşup 5 alt boyuttan oluşmaktadır. Ölçeğin Cronbach alfa değeri 0,85'tir.

3.1.3 İç Dış Kontrol Odağı Ölçeği

Rotter (1966) tarafından geliştirilen ve Türkçeye DAĞ tarafından (1991) uyarlanan İDKOÖ, kişilerin kontrollerinin kendi içindeki ya da dışındaki etkilerin kontrolünde olup olmadığını ölçmektedir. Ölçek 29 maddeden iç kontrol ve dış kontrol olmak üzere iki alt boyuttan oluşmaktadır. Ölçek 0 ila 23 puan arasında puanlanmaktadır. Ölçeğin Cronbach alfa değeri 0,71'dir.

4. BULGULAR

Çalışmamıza, İstanbul'un Şişli ilçesinden 50 kişi, Fatih ilçesinden 58 kişi ve İzmir'in Buca ilçesinden 50 kişi olmak üzere 158 kişi katılmıştır (Tablo 1).

Ölçeğin Uygulandığı İlçeler	N (Kişi Sayısı)	% Yüzde
İstanbul / Fatih	58	36,70%
İstanbul / Şişli	50	31,65%
İzmir / Buca	50	31,65%
Genel Toplam	158	100%

Tablo 1: Araştırmaya Katılan İlçeler ve Kişi Dağılımı

Araştırmaya katılan 20-30 yaş arasındaki kişi sayısı 52, 31-45 yaş arasındaki kişi sayısı 62 ve 45 yaş üstü kişi sayısı ise 44'tür (Tablo 2).

Katılımcıların Yaş Dağılımı	N (Kişi Sayısı)	% Yüzde
20-30 Yaş Arası	52	32,90%
31-45 Yaş Arası	62	39,20%
45 Yaş Üstü	44	27,80%
Genel Toplam	158	100,00%

Tablo 2: Katılımcıların Yaş Dağılımı

Araştırmanın yapıldığı ilçelerde kadın ve erkek nüfusu ortalama olarak birbirine eşittir. Araştırmamızda da bu oran korunmuştur. 79 kadın, 79 erkek katılımcı (Tablo 3).

Cinsiyet Dağılımı	N (Kişi Sayısı)	% Yüzde
Kadın	79	50%
Erkek	79	50%
Genel Toplam	158	100%

Tablo 3: Katılımcıların Cinsiyet Dağılımı

Katılımcıların eğitim durumuna bakıldığında, 5 kişi ilkokul, 19 kişi ortaokul, 61 kişi lise, 66 kişi üniversite ve 7 kişinin de yüksek lisans/doktora mezunu olduğu bulunmuştur (Tablo 4).

Katılımcıların Eğitim Durumu	N (Kişi Sayısı)	% Yüzde
İlkokul	5	3,20%
Ortaokul	19	12%
Lise	61	38,60%
Üniversite	66	41,80%
Yüksek Lisans / Doktora	7	4,40%
Genel Toplam	158	100%

Tablo 4: Katılımcıların Eğitim Durumu Dağılımı

Sosyo-ekonomik düzeyde ise 10 kişinin düşük, 91 kişinin orta ve 57 kişinin ise yüksek gelirli olduğu bulunmuştur (Tablo 5).

Katılımcıların Sosyo-Ekonomik Durumu	N (Kişi Sayısı)	% Yüzde
Düşük (1000 - 3000 T.L.)	10	6,30%
Orta (3000 - 5000 T.L.)	91	57,60%
Yüksek (5000 T.L. Üstü)	57	36,10%
Genel Toplam	158	100%

Tablo 5: Katılımcıların Sosyo-Ekonomik Düzeyleri Dağılımı

Katılımcıların yaptıkları harcamalarda 34 kişinin 1. tercihi gıda, 27 kişinin 1. tercihi temizlik, 26 kişinin 1. tercihi giyim, 21 kişinin 1. tercihi eğitim, 19 kişinin 1. tercihi sağlık,

12 kişinin 1. tercihi teknoloji, 10 kişinin 1. tercihi kültürel etkinlik ve 9 kişinin de 1. tercihi kira olarak bulunmuştur. Katılımcıların harcama kalemleri sırasıyla gıda, temizlik, giyim, eğitim, sağlık, teknoloji, kültürel etkinlik ve kira olduğu bulunmuştur (Tablo 6).

Katılımcıların Harcama Kalemleri	N (Kişi Sayısı)	% Yüzde
Gıda	34	21,50%
Temizlik	27	17,10%
Giyim	26	16,50%
Eğitim	21	13,30%
Sağlık	19	12%
Teknoloji	12	7,60%
Kültürel Etkinlik	10	6,30%
Kira	9	5,70%
Genel Toplam	158	100%

Tablo 6: Katılımcıların Harcama Kalemleri Dağılımı

Katılımcıların alışveriş tercihlerinde 130 kişinin bizzat gidip görerek, 23 kişinin internet üzerinden ve 5 kişinin de tavsiye üzerine alışveriş yaptığı bulunmuştur (Tablo 7)

Katılımcıların Alışveriş Tercihleri	N (Kişi Sayısı)	% Yüzde
Bizzat Gidip Görerek	130	82,30%
İnternet Üzerinden	23	14,60%
Tavsiye Üzerine	5	3,10%
Genel Toplam	158	100%

Tablo 7: Katılımcıların Alışveriş Tercihleri Dağılımı

Katılımcıların Bilinçli Tüketici Ölçeğine ve İç Dış Kontrol Odağı Ölçeğine verdiği cevapların Min., Maks, Ortalama ve Standart sapma verileri (Tablo 8).

Ölçek Adı	N (Kişi Sayısı)	Min.	Mak.	Ortalama	Standart Sapması
Bilinçli Tüketici Ölçeği	158	1,18	4,87	2,0522	0,38998
İç Dış Kontrol Odağı Ölçeği	158	6,5	10	8,4921	0,63686

Tablo 8: Katılımcıların Ölçeklere Verdikleri Cevapların Ortalamaları

İç ve Dış Kontrol Odaklı Kişiler ile Bilinçli Tüketim Ölçeği arasındaki Korelasyonel ilişkide, 70 kişi iç kontrol odaklı, 60 kişi dış kontrol odaklı ve 28 kişi ise sınırdadır bulunmuştur. 28 Kişi verilerin daha iyi analiz edilebilmesi için derecelendirmeye alınmamıştır. İç kontrol odaklı kişilerin Bilinçli Tüketici Ölçeği ile korelasyonel ilişkisi pozitif yönde **Yüksek** olarak bulunurken, Dış kontrol odaklı kişilerin Bilinçli Tüketici Ölçeği ile korelasyonel ilişkisi negatif yönde **Orta Düzeyde** olarak bulunmuştur (Tablo 9).

Korelasyon İlişkisi	N (Kişi Sayısı)	r
İç Kontrol Odaklı Kişiler	70	0,73
Dış Kontrol Odaklı Kişiler	60	-,066

Tablo 9: Bilinçli Tüketici Ölçeği ile İç Dış Kontrol Odağı Korelasyonel İlişki Tablosu

Bilinçli Tüketici Ölçeğinin alt başlıklarına verilen cevaplar sonucunda Çevre Bilinçli Tüketim ve Sosyal Sorumlu Tüketimde erkek katılımcıların kadınlara göre daha yüksek puanları sahip olduğu, diğer alt başlıklarda ise cinsiyet arasında herhangi bir farkın olmadığı bulunmuştur (Tablo 10)

Değişkenler	Gruplar	N (Kişi Sayısı)	X (Ortalama)	P
Sade Tüketim	Kadın	79	3,64	0,644
	Erkek	79	3,71	
Çevre Bilinçli Tüketim	Kadın	79	1,48	0,004*
	Erkek	79	1,71	
Sosyal Sorumlu Tüketim	Kadın	79	1,59	0,013*
	Erkek	79	1,83	
Rasyonel Tüketim	Kadın	79	1,59	0,608
	Erkek	79	1,64	
Etik Tüketim	Kadın	79	1,69	0,46
	Erkek	79	1,61	

Tablo 10: Cinsiyetler Arasında Bilinçli Tüketici Ölçeği Alt Başlıklarındaki Farklılıklar

İç kontrol odaklı kişiler ile Sade Tüketim arasında korelasyonel ilişki negatif yönde iken, Çevre Bilinçli Tüketici, Sosyal Sorumlu Tüketim, Rasyonel Tüketim ve Etik Tüketim ile ise pozitif yönde korelasyon olduğu bulunmuştur.

Dış kontrol odaklı kişiler ile Sade Tüketim arasında korelasyonel ilişki pozitif yönde iken, Çevre Bilinçli Tüketici, Sosyal Sorumlu Tüketim, Rasyonel Tüketim ve Etik Tüketim ile ise negatif yönde korelasyon olduğu bulunmuştur (Tablo 11)

Değişkenler	Gruplar	N (Kişi Sayısı)	r
Sade Tüketim	İç Kontrol Odaklı Kişiler	70	-0,176
	Dış Kontrol Odaklı Kişiler	60	0,107
Çevre Bilinçli Tüketim	İç Kontrol Odaklı Kişiler	70	0,017
	Dış Kontrol Odaklı Kişiler	60	-0,028
Sosyal Sorumlu Tüketim	İç Kontrol Odaklı Kişiler	70	0,068
	Dış Kontrol Odaklı Kişiler	60	-0,025
Rasyonel Tüketim	İç Kontrol Odaklı Kişiler	70	0,263
	Dış Kontrol Odaklı Kişiler	60	-0,238
Etik Tüketim	İç Kontrol Odaklı Kişiler	70	0,14
	Dış Kontrol Odaklı Kişiler	60	-0,071

Tablo 11: İç Dış Kontrol Odaklı Kişiler ile Bilinçli Tüketici Ölçeği Alt Başlıklarındaki Korelasyonel İlişki

Bilinçli Tüketici Ölçeğinin alt başlıklarına verilen cevaplarda gelir düzeyinin herhangi bir ilişkisi yokken, Eğitim Durumunun Rasyonel Tüketim üzerinde etkisi olduğu bulunmuştur (Tablo 12).

Değişkenler	Gruplar	N (Kişi Sayısı)	P
Sade Tüketim	Gelir Durumu	158	0,773
	Eğitim Durumu	158	0,317
Çevre Bilinçli Tüketim	Gelir Durumu	158	0,997
	Eğitim Durumu	158	0,127
Sosyal Sorumlu Tüketim	Gelir Durumu	158	0,058
	Eğitim Durumu	158	0,542
Rasyonel Tüketim	Gelir Durumu	158	0,221
	Eğitim Durumu	158	0,002*
Etik Tüketim	Gelir Durumu	158	0,841
	Eğitim Durumu	158	0,935

Tablo 12: Gelir ve Eğitim Durumunu Bilinçli Tüketici Ölçeği Alt Başlıklarındaki İlişkisi

Sade Tüketimde 20-30 ve 31-45 yaşlara göre 45 yaş üstünün daha dikkatli olduğu Çevre Bilinçli Tüketicide ise 20-30 ve 31-45 yaşlara göre yine aynı şekilde 45 yaş üstünün daha dikkatli davrandığı bulunmuştur. (Tablo 13).

Değişkenler	Gruplar	N (Kişi Sayısı)	P
Sade Tüketim	20 - 30 Yaş	52	0,858
	31 - 45 Yaş	62	0,858
	45 Yaş Üstü	44	0,011*
Çevre Bilinçli Tüketim	20 - 30 Yaş	52	0,1
	31 - 45 Yaş	62	0,1
	45 Yaş Üstü	44	0,039*
Sosyal Sorumlu Tüketim	20 - 30 Yaş	52	0,898
	31 - 45 Yaş	62	0,898
	45 Yaş Üstü	44	0,973
Rasyonel Tüketim	20 - 30 Yaş	52	0,998
	31 - 45 Yaş	62	0,998
	45 Yaş Üstü	44	0,821
Etik Tüketim	20 - 30 Yaş	52	0,851
	31 - 45 Yaş	62	0,851
	45 Yaş Üstü	44	0,379

Tablo 13: Yaş Aralıklarının Bilinçli Tüketici Ölçeği Alt Başlıklarındaki İlişkisi

5. TARTIŞMA

Bu çalışmada, tüketim tutumları ile kontrol odağı arasındaki ilişki incelenmiştir. Ayrıca, tüketim tutumunun cinsiyet, yaş grupları, gelir ve eğitim düzeyi açısından farkı yaratıp yaratmadığı incelenmiştir.

Çalışmamızda, iç kontrol düzeyi arttıkça bilinçli tüketimin arttığı bulunmuştur. Bu durum ana problemimizin desteklendiğini göstermektedir. İç kontrollü olmak, dış etkilerden bağımsız olarak karar verme gücüne sahip olmak olarak tanımlanmaktadır. Çalışmamızda iç kontrollü olanların bilinçli tüketim puanlarının yüksek olması reklam gibi dış uyaranlardan etkilenmeden karar verebildiklerini göstermektedir. Bu durum Çınar (2019)'ın yaptığı çalışma ile paralellik göstermektedir.

Bilinçli tüketim tutumlarında erkekler ve 45 yaş üstü lehine farklar bulunmuştur. Bu durum dış uyaranlardan erkeklerin daha az etkilendiği veya reklamların daha fazla kadınlara yönelik olduğunu düşündürebilir. Bir başka açıklama ise kadınların yalnızca ihtiyaçları olan ürün dışında ürün satın alma eğiliminde olduğu şeklinde yorumlanabilir. Bu durum Kılıç ve arkadaşlarının (2019) yaptığı çalışma ile paralellik göstermektedir. Diğer fark bulunan durum ise yaş grubuna göre farklılaşmanın olmasıdır. Katılımcıların 45 yaş ve üstü grubu bilinçli tüketici olması ile anlamlı fark oluşturmaktadır. Bu durum Y kuşağının daha bilinçli tüketici olması ile açıklanacağı gibi, 45 yaş üstünün alışveriş bilinci ve alışkanlığının daha kararlı olması ile de açıklanabilir. Bu durum Çelebi ve Bayrakdaroğlu'nun (2018) yaptığı çalışma ile paralellik göstermektedir. Katılımcıların gelir durumu ile bilinçli tüketici arasında bir bağlantı bulunamamıştır. Eğitim durumu ile ise bilinçli tüketici arasında ilişki bulunmuştur. Bu durum Duru ve Şua'nın (2013) eğitimin bilinçli tüketim üzerinde ilişkisi ile paralellik gösterirken, gelir düzeyinin bilinçli tüketim üzerinde ilişkisinde paralellik göstermemektedir.

Çalışmamızın verileri, 31.01.2021 ile 13.03.2021 tarihleri arasında toplanmıştır. Bu durum verilerin Covid 19 salgını sırasında toplandığını göstermektedir. Bu tarihlerde pandemi sebebi ile iş yerlerinde uzaktan çalışmanın olması ve sokağa çıkma kısıtlamasının olması, dışarıda vakit geçirme mekanlarının kapalı olması sebebi ile birinci sırada gıda yer almış olabilir. İkinci sırada temizliğin olması pandemi döneminde temizlik konusundaki uyarılardan kaynaklanması ile açıklanabilir. Kültürel etkinliğe ayrılan kalemin altıncı sırada yer alması ise pandemi döneminde konser, tiyatro ve sinemaların kapalı olması ile açıklanabilir. Pandemi sonrası yapılan çalışmalarda bu sıralamanın değişeceği düşünülmektedir.

Bu da sıralamanın değişebileceğini düşündürmüştür. Ayrıca; iç kontrol odaklı kişilerin, çevre bilinçli tüketici, sosyal sorumlu tüketim, rasyonel tüketim ve etik tüketim alt başlıklarında pozitif yönlü korelasyon olması bu durumun önemini göstermektedir.

KAYNAKÇA

- Aktaş, H. (2008). *Öğretmenlerde denetim odağı ve örgütsel vatandaşlık*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kocatepe Üniversitesi, Afyon.
- Altinkurt, Y. K. (2012). *Üniversite çalışanlarının psikolojik yıldırma alguları ile denetim odağı arasındaki ilişki* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi, Balıkesir).
- Arıca, O. T. (1995). *Üniversite öğrencilerinde saldırganlık, benlik saygısı ve denetim odağı ilişkisi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Arslan, Metin (2012), *Tüketici Davranışları & Tüketici Bilinci*, Harran Üniversitesi Birecik Meslek Yüksekokulu Ders Notları.
- Ashby J.S., Kottman T., Draper K. (2002). Social interest and locus of control: Relationship and implications. *Journal of Individual Psychology*, 58(1), 52-61.
- Babaoğul, M. (2001). *Bilinçli Tüketimde Aile*, Çoluk Çocuk Aylık Anne Baba Eğitimci Dergisi, Sayı 8, Kasım, (42-43).
- Buğday, Esna Betül 2015 s.117: *Bilinçli Tüketici Ölçeği Geliştirme Çalışması* (Doktora Tezi) T.C. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara
- Bocock, Robert., (1997). *Tüketim*. Ankara: Dost Kitabevi.
- Caydı, Selçuk Salih (2005). *Üretim Tüketim, Çevreyi Kirletelim Daha Nereye Kadar?* İstanbul: Kızılelma Yayıncılık.
- Çelebi O. ve Bayrakdaroğlu F. (2018) *Y kuşağı tüketicilerinin bilinçli tüketim davranışları üzerine bir araştırma*, Girişimcilik İnovasyon ve Pazarlama Araştırmalar Dergisi, 2(4):111-124
- Çetin, F. (2011). Örgüt içi girişimcilikte özyeterlilik algısı ve kontrol odağının rolü. *Business and Economics Research Journal*, 2(3), 69-85.
- Demir, E. (2014). *Farklı denetim odağına sahip evli bireylerin evlilik doyumlarının incelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Duru N. ve Şua E. (2013) *Yeşil pazarlama ve tüketicilerin çevre dostu ürünleri kullanma eğilimleri*, Ormancılık Dergisi 9(2): 126-136

Goodman, J.H., Cooley, E.L., Sewel, D.R. ve ark. (1982) *Locus of control and self-esteem in depressed, low income african-american women*. Community Mental Health Journal, 30(3): 259-269.

Hayta, Ateş Bayazıt. (2009), “*Sürdürülebilir Tüketim Davranışının Kazanılmasında Tüketici Eğitiminin Rolü*”, Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt 10, Sayı 3 Aralık,143-151

Hekimci, F. (2002). *Ulusal Verimlilik Hareketinin Tüketici Boyutu*, Verimlilik Dergisi, Milli Prodüktivite Merkezi Yayını, 3, (151–164).

Kaval, K. (2001). *12 yaş çocuklarında denetim odağını etkileyen bazı değişkenlerin incelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). T.C. Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Kılıç C., Boylu A. ve Günay G. (2019) *Bilinçli tüketim davranışlarını etkileyen sosyo-ekonomik faktörlerin incelenmesi*, Üniversite öğrencileri üzerine bir çalışma. Ankara Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 63: 465-479

Kuzgun, Y. (1972). *Anne- baba tutumlarının bireyin kendini gerçekleştirme düzeyine etkisi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). T.C. Hacettepe Üniversitesi, Ankara

Loudon, D. ve Della Bitta, A.J. (1988). *Consumer Behavior Concepts and Applications*. USA: Mc Graw Hill.

Loosemore, M., Lam, A.S.Y. (2004). The locus of control: *A determinant of opportunistic behaviour in construction health and safety*. Construction Management and Economics, 22, 385-394.

Mathur, L., Mathur, I (2000) *An Analysis of the Weath Effects of Green Marketing Strategies*, Journal of Business Research. Vol. 50, 193-200

Mortensen, Lars Fogh (2006). *Sustainable Household Consumption in Europe?* Consumer Policy Review, Vol.16, No.4, 141-147.

Odabaşı, Yavuz (1999). *Tüketim Kültürü, Yetinen Toplumun Tüketen Topluma Dönüşümü*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.

Rotter, J. B. (1954). *Social Learning and Clinical Psychology*, New York: Prentice-Hall.

Rotter, J. B. (1966). *Generalized expectancies for internal and external control of reinforcement*. Psychological Monographs, 80, 1-28.

Schiffman, L.G. ve Kanuk, L.L. (2004). *Consumer Behavior*. New Jersey: Prentice Hall. (8. Basım).

Solmuş, T. (2008). *Bağlanma ve Aşkın İki Yüzü*, İstanbul: Epsilon.

Solomon, Michael R. (2004), *Consumer Behavior, Sixth Edition (IE)*: New Jersey: Pearson Prentice Hall.

Uzkurt Cevahir (2008), *Pazarlamada Değer Yaratma Aracı Olarak Yenilik Yönetimi ve Yenilikçi Örgüt Kültürü*, Beta Yayınları, İstanbul.

Wejnert, B. (2002). *Integrating Models of Diffusion of Innovations: A Conceptual Framework*. Annual Review of Sociology

Yeşilyaprak, B. (1992). *Denetim odağı ölçekleri üzerine eleştirel bir değerlendirme*. Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi, 1(3):23.

2. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Izmir, TURKEY

Yağışan N, Sünbül A. M, Yücalan ÖB ve ark. (2007) *Müzik bölümü öğrencilerinin benlik imgeleri ve denetim odaklarının incelenmesi*. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. 22: 243-262

ATTILA İLHAN'IN ŞİİRLERİNDE DUYGUSAL BENLİK TEMSİLLERİ¹
EMOTIONAL SELF-REPRESENTATIONS IN ATTIILA İLHAN'S POEMS

A.Mecit CANATAK

Prof. Dr., Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü,
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-7897-0558>

Aysel SOYLU

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, ORCID
iD: <https://orcid.org/0000-0002-8407-5899>

Özet

Duygusal benlik, edebi metnin kendine özgü yapısı içerisinde estetik düzlemde ortaya çıkan lirik imgelemi işaret eder. Bu anlamda duygusal benlik, sanatçının düşünsel ve kültürel akıl yürütmelerine eşlik eder ve şiirsel bir yapıya bürünür. Edebi metnin tahayyül merkezini ve duygusal kanallarını belirler. Edebi metindeki duygusal aktarımın nitelik ve niceliği ise o yapıtın yetkinliğini belirler. Zira sanatçı, duygusal benliğini yapıta estetik bir dönüşüm içerisinde aktarmazsa, bir başka deyişle, bu duygusal içeriği nötralle edecek estetik tekniklere başvuramazsa yapıt, okur karşısında değersizleşebilir. Bu anlamda edebi yapıtta yer alan duygusal içeriğin, okuru rahatsız edecek bir biçimde kullanılmaması gerekmektedir. Aksi takdirde bu durum okurun yapıttan uzaklaşmasına neden olabilir. Bu bakımdan sanatçının duygusal benliğini, okurun gerçeklik duygusuna zarar vermeyecek bir düzeyde ortaya çıkarması ve yansıtması beklenir. Attila İlhan, Türk edebiyatında çok yönlü kimliği ve kişisel tarihi ile ön plana çıkar. Özgün yaşantısı, deneyimleri ve duygulanımları şiirlerine yansır. Bu çerçevede şiirlerinde temel birtakım duygusal benlik temsillerinin farklı imgelerle tezahür ettiğini söylemek mümkündür. Aşk, yalnızlık ve özgürlük onun şiirlerinin lirik düzlemini oluşturan esas duygusal imlerdir. Bu duygular, sanatçının makro düzeyde dünyasını; mikro düzeyde ise çevresini biçimlendirmede, anlamlandırmada önemli rol oynarlar. Bu çalışmanın amacı Attila İlhan'ın şiirlerinde yer alan duygusal benlik temsillerini aşk, yalnızlık ve özgürlük çerçevesinde incelemeye tabi tutmaktır.

Anahtar Kelimeler: Attila İlhan, Duygusal Benlik, Aşk, Yalnızlık, Özgürlük

Abstract

The emotional self refers to the lyrical imagination that emerges on the aesthetic level within the specific structure of the literary text. In this sense, the emotional self accompanies the artist's intellectual and cultural reasoning and takes on a poetic structure. It determines the imaginative center and sensory channels of the literary text. The quality and quantity of emotional transfer in the literary text determines the value of that work. Because if the artist cannot transfer his emotional self to the work in an aesthetic transformation, in other words, if she/he does not apply aesthetic techniques that will neutralize this emotional content, the

¹Bu bildiri, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde tamamlanan "Attila İlhan'ın Eserlerinde Otobiyografik Yansımalar ve Benlik Temsilleri" adlı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

Bahsi geçen tez çalışması, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Başkanlığının SYL-2018-6770 No'lu projesi kapsamında desteklenmiştir. Maddi açıdan yardımlarını esirgemeyen Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Başkanlığı'na teşekkür ederim.

work may become insignificant for the reader. In this sense, the emotional content in the literary work should not be used in a way that will disturb the reader. Otherwise, this may cause the reader to move away from the work. In this respect, the artist is expected to reveal and reflect his emotional self at a level that will not harm the reader's sense of reality. Attila İlhan stands out in Turkish literature with his versatile identity and personal history. His distinctive life, experiences and emotions are reflected in his poems. In this context, it is possible to say that some basic emotional self-representations in his poems are manifested with different images. Love, loneliness and freedom are the main emotional signs that form the lyrical plane of his poems. These emotions play an important role in shaping and making sense of the artist's world and environment. The aim of this study is to examine the emotional self-representations in Attila İlhan's poems within the framework of love, loneliness and freedom.

Keywords: Attila İlhan, Emotional Self, Love, Loneliness, Freedom

1.GİRİŞ

Duygusal benlik, bireyin duygusal dünyası ile olan ilişkisini niteleyen bir kavramdır. Bireyin, akıl ve zihin yetisinin arka planında yer alan duygusal benlik, edebi yaratım süreci için bir kaynak niteliği taşır. Bir edebi metinde duygusal yükün nitelik ve nicelik olarak değeri ve miktarı, o yapıtın yetkinliğini de belirler; zira sanatçı, duygusal benliğini yapıta estetik bir dönüşüm içerisinde aktarmazsa, bir başka deyişle, bu duygusal içeriği nötralize edecek estetik tekniklere başvurmazsa yapıt, okur karşısında değersizleşebilir:

“Yapıtın ele aldığı problem, taşıdığı duygusal yükün ortaya çıkardığı etkiye bağlı olarak, id süreçlerinin egemenliğindeyse, yani yapıtın ele aldığı duygu ile yapıt arasındaki mesafe fazla kısaysa, lüzumundan fazla cinsel ve saldırgan enerjinin yeterince nötralize edilemeden ortaya çıktığı söylenebilir.” (Cebeci, 2009: 196)

Buna karşın, eğer sanatçı ego süreçlerini aşırı bir biçimde kontrol altına alırsa yapıt, okur açısından benimsenmesi güç bir konuma düşebilir: “ego süreçleri sanatsal yaratımı tam anlamıyla kontrol altına almışsa ve duygusal içerik baskılanmışsa, bu kez de yeterince enerjinin açığa çıkmaması, izleyici/okuyucunun yapıtla özdeşlik ilişkisi kuramaması biçiminde sonuçlar ortaya çıkacaktır.” (Cebeci, 2009:196)

Bu anlamda edebi yapıtta yer alan duygusal içeriğin, “iletilebilirlik” açısından ne okuru rahatsız edecek bir biçimde ne de okurun yapıttan uzaklaşmasına yol açabilecek biçimde kullanılması gerekir. Sanatçının duygusal benliğini, okurun gerçeklik duygusuna zarar vermeyecek bir düzeyde ortaya çıkarması gerekir: “Sanat yapıtından zevk alma, izleyicinin gerçeklik ilkesine dayalı eleştirel yaklaşımını bir süre için devre dışı bırakması ve yapıtla özdeşleşerek duygusal tepkiler vermesini gerektirir.” (Cebeci, 2009: 196) Böylelikle, Kris’in vurguladığı “estetik ifade” (Cebeci, 2009: 196) duygusal benlikle uyumlu bir biçimde kurgulanmış olur.

Duygusal benlik, edebi yapıtlarda farklı bağlamlarda kendini gösterebilir. Aşk, yalnızlık ve özgürlük bu farklı bağlamları örnekleyen önemli tematik düzlemlerdir.

Özgürlük, duygusal benliğin kendini imgelem düzeyinde gerçekleştirdiği bir kaçış alanıdır. Sanatçı bedensel sınırlarını ruhsal iç görüler ile aşmaya çalışır. Freud’un “yaratıcılık üzerine keşifleri” temel anlamda bu tür içsel tetikleyicilerin üzerine yoğunlaşır. Bir başka

ifadeyle sanatçı, edebi yaratım sürecine ruhsal olarak belirli bir tematik eğilim neticesinde girer ve onu genişletir. Bu anlamda özgürlük sanatçının, iç dünyasının işleyişine ve bilinçdışı motivasyonun belirli bir dayanağına işaret eder. (Cebeci, 2009: 118-119)

Aşk, yalnızlık ve özgürlük gibi duygusal benliğe ilişkin bağlamlar birbirleri ile ilişki içinde ortaya çıkar. Bu anlamda, bu tür duygu biçimleri bireyin çevresini biçimlendirmede ve ona anlam vermeden önemli bir rol oynarlar; zira Rank'a göre, "insanlar tepki geliştirecekleri olayları ve gösterecekleri tepkileri kendileri seçerler. İstekleri ve amaçlarına göre çevrelerini kendileri yaratır ve biçimlendirirler." (Geçtan, 2014: 202-203) Bu nedenle aşk, yalnızlık ve özgürlük gibi tematik eğilimler sanatçının duygusal benliğinin dünyaya ve çevresine ilişkin tepkilerinin bir ürünüdür.

Attila İlhan'ın şiirlerinde farklı duygusal açılımlara olanak tanıyan tematik yönelimler mevcuttur. Şairin işlediği şiirleri, aşk, yalnızlık ve özgürlük gibi tematik eğilimlerle incelemek mümkündür. Fakat bu duygusal bağlamlar farklı açılımlara olanak tanımaktadır ve şiirler bu bağlamda incelenmiştir.

2. ATTILA İLHAN'IN ŞİİRLERİNDE DUYGUSAL BENLİK TEMSİLLERİ

2.1. Aşk

"seni hiç görmeseydim seni keşke hiç görmeseydim

Şu benim iki gözüm aksalardı kıpkızıl kör olsaydım

(...)

belki kendime göre rezilce saadetlerim olurdu

kaldırımlara renkli tebeşirlerle katedral resimleri çizerdim

kaldırımlara senin resmini çizerdim herkes seni çığnerdi

(...)

Sen gözlerini kaybettin gözlerini

Gözlerini bunu biliyorsun" (İlhan, 2016s: 52)

Şair, yaşadığı pişmanlığın yoğunluğunu kurduğu güçlü ve hatta uyandırıcı bir etki yaratan (evokativ) imgelerle yansıtır. "Şu benim iki gözüm aksalardı kıpkızıl kör olsaydım" dizesi, şairin içerisinde bulunduğu gerçek dünyadan kopmak arzusunu ifade eder; bu anlamda "kör olsaydım" sözleri bu fantezinin kurgusal anlamda dramatize edilmiş sahnesidir. Şair, yaşadığı tüm pişmanlıkların ve renkli ama huzursuz anların, karanlığa bürünmesini istemektedir. "Belki kendime göre rezilce saadetlerim olurdu" dizesi ile şair, toplumsal düzeyde yaşanan saadet temasına göndermede bulunur. Şiirin öznesi, id'in egemenliği altında olan haz ilkesine teslim olmuştur. Sevgilisine duyduğu arzuyu doyuma ulaştıramaz ve gerçeklik ile yüzleşmekten büyük acı duyar. Bu acının etkisiyle, sevgi duyduğu kişiyi hiç görmemiş olmayı yeğler. Bu durumdan pişmanlık duyan karakter, onu görmemenin yaratacağı rezil sonucu da ön plana çıkarır. Yani, şiir içerisinde tezat duygulardan oluşan bir estetik haz söz konusudur. Freud, karşıtlıklardan alınan hazzın kaynağına dikkat çeker. Freud'a göre mutluluk, iyice birikmiş ihtiyaçların ani bir tatmini ve kısa dönemli bir görüngüsüdür. Hazzın "özlem duyduğu durumlardan birinin sürekli (tekdüze) hale gelmesi, yalnızca gevşek bir hoşlanma duygusu verir. Yapımız icabı yalnızca karşıtlıklardan yoğun bir zevk alabiliriz, sürekli durumlardan aldığımız zevk ise pek azdır." (Freud, 2009: 36-37)

Şiirde de şair, sevgi duyduğu kişiyi görünce büyük bir acı yaşar, onu görmek istemediğinde karar kılar; fakat, onun yokluğunda ise saadetlerinin rezilliğine vurgu yapar. Böylelikle yaşadığı karşıt duygular ortaya çıkar.

“nabızların uğuldarsa geceleyin
tırnaklarından kıvılcımlar uçarsa
saklı bir korku gibi içimdesin
soğuk soğuk geceleyin” (İlhan, 2017y:29)

Şair, gizli ve tedirgin edici bir duygusal bağlılığın içerisinde; duygusal yoğunluğunu özellikle seçtiği sözcüklerin arka planına yerleştirir. “Nabızların uğuldarsa geceleyin/ tırnaklarından kıvılcımlar uçarsa” dizeleri, şairin duygusal anlamda içerisinde bulunduğu durumun; sevgilisinde görmek istediği semptomik bir yansımasını ifade eder. Yani şair, duygusal hezeyanın sevgilisinde bir karşılık bulmasını ister ve bu nedenle yaşadığı ruhsal gerilimi; yarattığı düşsel sahnelerle yatıştırmaya çalışır. Şair, duygusal bağlılığının sevdiği kişi tarafından hissedilmemesinden kaygı duymaktadır. Sevilmek ve fark edilmek istemektedir. Freud’a göre, insan ana rahminde bir hayvana nazaran yetersiz ve eksik bir şekilde oluşumunu tamamlar. Dünyaya bu şekilde gelen insan, dış çevrenin zararlarına karşı daha korumasız olur. Bu da egonun id’den farklılaşmasına neden olur ve tehlikelere tek başına karşılık veren duygusal benliğin değerini arttırır: “Zayıflığın meydana getirdiği bu biyolojik faktör, ilk tehlikelerin ortaya çıkmasına yardım etmekte ve insanın hiçbir zaman vazgeçemeyeceği sevmek ihtiyacını doğurmaktadır.” (Freud, 1977: 81) Sevilmek ihtiyacını gidermek isteyen şair, dünyanın güvensiz ve korumasız yönü ile karşılaşır. Karşılık bulamayınca da sevdiği kişinin aynı duyguları yaşamasını ister.

“gözlerin gözlerime değince
felaketim olurdu ağlardım
beni sevmiyordun bilirdim
bir sevdiğin vardı duyardım
(...)
hayırsızın biriydi fikrimce
güldü mü cenazeye benzerdi
hele seni kollarına aldı mı
felaketim olurdu ağlardım” (İlhan, 2017y: 22)

Yakup Çelik bu şiir hakkında şunları söyler: “Üçüncü Şahsın Şiir’nde aşk, kıskançlık duygusu olarak karşımıza çıkar. “Ben”, aşkı kendi merkezinde yaşamaktadır. “Ben”in kalbinin istikameti sevgiliye doğrudur, fakat sevgilinin kalbi bir başkasına. Burada da aşka mahkûm “ben”in varlığı dikkat çeker. Devamlı tekrarlanan “felaketim olurdu ağlardım” mısraı, “ben”in kendini acındırması ile birlikte, aşka mahkûmiyetini de ortaya kor.” (Çelik, 1998: 133) Dolayısıyla “ben” bu aşka, kendisini çelişkisiz bir şekilde inandırmıştır. Nitekim sevdiği kadının beraber olduğu kişiyi içten içe kıskanmakta; hatta onu karalamaktan geri durmayan bir kabullenmeme ve sahiplenme psikolojisindedir. Kalbinde felaketleri çağrıştıran

bu birliktelik “ben”in acı, hüznü, kıskançlık ve çaresizlik gibi karmaşık duyguları yaşamasına sebebiyet vermektedir.

Her yerinde vücudumun
Ağır yanık sızıları
Bir yerlere yıldırım düşüyorum
Ayrılığımızı hissettiğim an
Demirler eriyor hırsımdan
(...)
Yalnızlık çakmak taşı gibi sert
Elmas gibi keskin
Ne yanına dönsen bir yerin kesilir
Fena kan kaybedersin
Elini bir tutan
Bilekleri bembeyaz kuğu boynu
Parmakları uzun ve ince
Sımsıcak bakışları suç ortağı (İlhan, 2001: 77)

Şair, ayrılığın ve sevgilisi ile olan bütünlük duygusunun kaybolmasının yarattığı etki ile şiirini, patolojik bir şiddet düzleminde kurduğu imgelerle yansıtır. “Her yerinde vücudumun / Ağır yanık sızıları” dizeleri, içsel bir acının dışavurumunun, fiziksel açıdan şairin hayal gücünde yarattığı etkidir. Otto Kernberg; aşk ilişkilerinde yaşanan travmatik durumları, “kaybedilmiş oedipal nesne”yi tekrar elde etmeye; geçmişte yaşanan “bir travmayı gidermeye yönelik bir çaba olduğunu söyler.” (Cebeci, 2009: 83) Bu anlamda şair, bir telafi ve huzur merkezi olarak yaşadığı kaybı ve yalnızlığı estetik açıdan kurduğu imgelerle dile getirir: “Bilekleri bembeyaz kuğu boynu / Parmakları uzun ve ince/ Sımsıcak bakışları suç ortağı” dizeleri bu hüsrana yansıtır. Şair içerisine düştüğü, bütünlükten mahrum kalmasına yol açan yalnızlığı, yine aynı ruhsal hal ile imgeleştirir. “Yalnızlık çakmak taşı gibi sert/ Elmas gibi keskin / Ne yanına dönsen bir yerin kesilir / Fena kan kaybedersin” dizeleri, Kernberg’in aşk ve matem arasındaki ilişkiyi incelerken ifade ettiği anne-çocuk ayrılığını hatırlatır. “Aşk”ın anne-çocuk ayrılığının tersine çevrilmesine yönelik bir girişim sayılması gerektiği”ni savunur. (Cebeci, 2009:83) Şairin yaşadığı ayrılığın psikolojik derinliği, böylelikle daha iyi anlaşılabilir.

“arzularım hayallerim gözlerimdedir
gözlerimdedir arpa boyu ömrün sevinci
(...)
ve bir yelken gölgesinde şiir yazdığım akşam
evet ne kadar çok sevinecek insan mevcut
kabil değil vazgeçebilmek hiçbirisinden” (İlhan, 2017d: 72)

“hiçbir zaman ağlamadım böyle sevincimden
hiçbir zaman bu kadar yürekten istemedim

beş kıtayı dolduran iki milyar insanın
kucaklayabilmek teknilini birden” (İlhan, 2017d: 73)

Şair, estetik bir görü halinde; duygusal bir birlik arayışı içerisinde. Bu duygusal birliğin bireysel kadrajını ise parça-bütün ilişkisi kapsamında gözlerine yansıtmaktadır. “Arzularım hayallerim gözlerimdedir/ gözlerimdedir arpa boyu ömrün sevinci” dizeleri bu anlamda “parçanın bütününe yerine geçtiği” bir kurgusal teknik olan sinekdoki ile açıklanabilir. Bu tekniğin psikanalitik açıdan anlamı, Freud’un rüya mekanizmalarını çözümlerken ifade ettiği “yoğunlaşma (condensation) kavramı ile bağlantılıdır: “Yoğunlaşma ruhsal mekanizmanın çalışmasındaki "ekonomi yapma" eğilimini yansıtmaktadır” (Cebeci, 2009:194) Yani, görsel bir imgenin; sanatçının zihninde yarattığı bütünsel yönelimleri, duygu ve düşünceleri kapsamına/ içeriğine alıp, anlamsal enerji yüklemesidir. Bu noktada, şairin tüm ”arzu” ve “hayallerinin” mekânı, gözleridir. “Hiçbir zaman” adlı şiirde geçen “hiçbir zaman ağlamadım böyle sevincimden / hiçbir zaman bu kadar yürekte istemedim / beş kıtayı dolduran iki milyar insanın kucaklayabilmek teknilini birden” dizeleri ise, yukarıda bahsedilen, estetik görü halinde kavuşulmak istenen evrensel birleşimi ifade eder. Bu birleşme ve yekparelik (bütünlük) hissi, aşkınlık (transcendental) arzusu ile açıklanabilir. Bu kavram da yine yoğunlaşmanın türsel bir versiyonudur. Sanatçı kavramının üzerine eğilen Otto Rank, “sanatçıyı sanat yapıtının işlevi açısından ele alır. Ona göre, sanat yapıtı sanatçıyla yapıtı algılayan kişiler arasında ruhsal bir birlik durumunu öngörür. Bu birlik, “bütün evrenle birlik fikrini taşıyan” bir ilişkidir. Freud’un oceanic kavramı ile bağlantılı olan bu düşünce, “kişinin kendisi ile dış evren arasındaki sınırların kalktığını hissettiği “aşkınlık” (transcendental) durumları” ile birebir aynı yapıya sahiptir. (Cebeci, 2009: 124)

“sen benim yanıma gelirsen
kıyamet olur
bir damla gözyaşı okyanus boşluklarını doldurur
senin gözyaşların beş kıtayı eritirler
hünerli ellerin yeni bir dünya yaratırlar
gözlerimden milyonlarca yıldız çoğaltırsın
milyonlarca defa bakabilmem için” (İlhan, 2016y: 17)

Şair, sevgilisine olan duygusal yoğunluğunu; yeryüzünün tamamını kapsamına alan imgelerle ifade eder. Böylelikle, bireyselliğinin sınırlarını estetik açıdan yaşadığı metafizik aşkınlık hissi ile aşmaya çalışır. Bu anlamda, ruhsal kapanmışlığını ortadan kaldırmak için, hayal gücünün sınırsızlığını kullanır. Donald Winnicott’un “edebiyat başta olmak üzere, metaforik zihinsel faaliyetlerin üzerinde/içinde gerçekleştiği alanın niteliği ve kapsamına odaklanan bir perspektif” açısından “geçiş nesnesi” ve “geçiş olgusu” kavramları bu noktada değerlendirilebilir. Sanatsal yaratıcılık açısından, her iki kavram da “illüzyon” olarak adlandırılır ve “gerçekliğin istilasından korunmuş bir zihin bölgesini ifade eder.” (Cebeci, 2009: 346) Buna göre bütün yaratıcı etkinlikler bu illüzyon alanında meydana gelir. “Hem günün olaylarının hem de kendi iç dinamiklerinin getirdiği yüklerin altında bunalan egonun, zaman zaman kendisinden, bir diğer söyleyişle, “gerçeklik ilkesi”nden kaçmaya gereksinimi

vardır.” Bu düzeyde şair, sosyal gerçekliğin yarattığı hasar ve bunalımlardan kaçmak için, gerçekliğin set çektiği imkânsızlıklardan arınmak için, bu “geçiş alan”ına ihtiyaç duyar. “Bir damla gözyaşı okyanus boşluklarını doldurur/ senin gözyaşların beş kıtayı eritirler/ hünerli ellerin yeni bir dünya yaratırlar/gözlerimden milyonlarca yıldız çoğaltırsın /milyonlarca defa bakabilmem için” dizeleri, şairin sığındığı “egonun gerçeklik ilkesinden uzaklaşarak dinlendiği imgelem alanı”nı ifade eder.

2.2. Yalnızlık

“yeryüzünde çok fazla bir yalnızlığım
başka yalnızlıklara hak tanımayan
biliyorum kuralları bozduğumu
yerimi uysal birine bırakmalıyım” (İlhan, 2016: 43)

Şair “nöbet değişimi” isimli şiirinde temsili “ben”in gönüllü yalnızlığından ve birlikteliğe olan duygusal inançsızlığından söz eder. Dünya düzenine eleştirel ve asi bir tavır ile karşılık verir. Kuralların ve engellerin özgürlüğü kısıtladığını vurgular. Modern dünyanın gerilimli, karmaşık ve yorucu hayatının, insanlar üzerinde yarattığı kaotik ve bohem dolu ruh hali temsili “ben” ile yansıtılır. Fromm’a göre insan doğuştan “soyutlanma” isteği ile dünyaya gelir ve bu yönüyle de hayvanlardan ayrılır. İnsanın doğadan ve toplumdan kopmuş olması yalnızlık ve hüznün gibi çöküntü duygularını doğurur. Çocuk, dünyaya geldiğinde hem somut hem de soyut olarak ebeveyniyle bağlarını koparır ve bu süreç beraberinde yalnızlık duygusunu da getirir. *Özgürlükten Kaçış* adlı yapıtında Fromm, tarih boyunca insanın giderek daha fazla özgürlük kazandığından, bunun karşılığını ise yalnızlaşarak ödediğinden söz eder. Bundan ötürü, özgürlüğün insanın kaçmak istediği bir durum olduğunu anlatan Fromm, otoriter rejimlerin insanlara çekici gelmesinin nedenini de buna bağlar.(Geçtan, 2014: 283-284) Zira, böylelikle birey, toplumsal bir kitleye bağlanır ve yalnızlık korkularını bu kitle aracılığıyla telafi eder. Modernite öncesinde ise insanlar, birbirlerine ihtiyaçları doğrultusunda bağlı yaşadıkları için bu yalnızlık duygusunu yaşamaları imkansızdı. Modernizm sonrası oluşan bireyselleşmiş ve kitlesel ihtiyaçlardan arındırılmış toplum yapısı, bireyi yalnızlığa sürükler. İnsanlar, doğal olarak bu durumdan kaçamaz ve kişilik özelliklerinde “yalnızlık” benliklerinin kaçınılmaz bir parçası olur.

“büyük yalnızlıklar oluyor
üç ölü on sekiz yaralı
yakalanmamak mümkün değil
elimiz kolumuz bağlı

yalnızlık sinsi hastalık
sansar gibi sessiz seyrederek
nereden vuracağı anlaşılmaz
ne aşısı bulundu ne serumu
kurtulma ümidi az” (İlhan, 2016: 55)

Şair “mart, akşamüstü” isimli şiirinde yalnızlık temini ölümcül bir hastalığa benzetir. Yalnızlığın aslında bir çeşit ölüm ve yaralanma durumu olduğunu “büyük yalnızlıklar oluyor /üç ölü on sekiz yaralı” dizeleri ile vurgular. Şair bu temi aynı zamanda sessiz ve sinsi bir yapıya sahip olan; öldürmek için öldüren “sansar”lara da benzetir. Bir veba salgını gibi insanoğlunun ruhunun derinliklerine işleyen bu duygunun sessiz ve sinsi bir yapıda olduğunu; bir ilacının ise henüz keşfedilmediğini umutsuzca dizelerine yansıtır. Şair yalnızlığın doğurduğu kaçınılmaz ölüm duygusuna yer verir. Rank’a göre ölüm ve doğum arasında doğrudan bir ilişki vardır. Ona göre ölüm korkusu beraberinde doğum dehşetinin yankılarını hissettirir: “En arkaik gömme biçimleri – toprakta (Yeryüzü Ana’da) bir çukur açma, ölünün bedeninin (fetüs pozisyonunda) bacaklar karna, yukarı çekilmiş oturur konumu; ayrıca bir teknede gömme (uterusu ve amniyotik sıvıya yapılan bir göndermedir), kefenin şekli, gömme – cenaze ritüelleri – tüm bunlar ana rahmine dönüş biçiminde bilinçdışı bir ölüm anlayışını açığa vurur. Yunanların ölünün bedenini yakma yöntemi de bir kez daha doğum travmasının en başarılı çözümlenmesini gösterir. Rank’ın anladığı şekliyle, son can çekişme spazmlarının tamamen aynıdır.” (Voloşinov, 2016: 81) Şiirde ölüm “ben”liğin duygusal bir “spazmı” olarak ön plana çıkar.

“ah nasıl uyandım uyandım
(...)
gökyüzü ayva sarısı ve solgun
sonbaharı yaprakları
saçlarıma dökülüyor
yalnızım ah yalnızım
son yolcularım da gitti
ne kurt kaldı ortada ne kuş” (İlhan, 2016: 53)

Şair uykudan uyanan “ben”in yalnızlık duygusunu çeşitli benzetmelerle ifade eder. Sonbaharın bir bitişi simgelemesi, gökyüzünün hasta ve solgun bir şekilde; yani ölümünü bekleyen bir hasta gibi tasvir edilmesi benliğin buhranlı ruh halini yansıtmaktadır. Şair “ben”in yalnızlığını algı düzeyi ile ortaya koyar. Psikolojik anlamda, sosyal ilişkileri rasyonel bir biçimde algılamamaktadır. Çelik’e göre “son yolcular”, ‘ben’in ölüme gönderdiği arkadaşları için kullanılmış olabilir. Bu yalnızlığın ve ölüm düşüncesinin biraz daha belirmesini sağlamıştır. Denilebilir ki, bu şiirde yalnızlık, hem ‘ben’i hüznü boğmakta, hem de ölüm kavramını ön plana çıkarmaktadır.” (Çelik, 1998: 457)

Nuri Bilgin, yalnızlık duygusunu kişinin algı düzeyi ile ilişkilendirir. Kişinin bu duyguyu sosyal ilişkileri yeterli ya da yetersiz olarak algılamasının bir sonucu olarak tanımladığını vurgular: “O halde, yalnızlık, bireyin, kişisel ve subjektif olarak yaşadığı bu sosyal yoksunluğa gösterdiği duygusal tepkidir.” (Bilgin, 1988: 130) Bireyin yaşamını toplumsal ve kültürel çevreden ayırmak mümkün değildir. Sadece kişisel düşünceler ve duyguların yalnızlıkta etkili olduğunu söylemek pek mümkün değildir. Çünkü insan bireysel olduğu kadar toplumsaldır. Birbirini besleyen bir yapılanma söz konusudur. Getirilen farklı yorumlar objektif olduğu kadar sübjektiftir. Şiirde, sosyal ilişkilerin getirdiği yetersizlik “ben”in yalnızlığını doğuran etmen olarak karşımıza çıkar.

“çocuklar gibi sevdim devler gibi ıstırap çektim
damarlarımda dünyanın bütün rüzgârları
harplere açlıklara yalnızlığıma rağmen
anamdan yolcu doğmuşum
neyleyim
gurbet dedim
vatan dedim
hürriyet dedim” (İlhan, 2016s: 10)

Şair “şâhâne serseri” isimli şiirinde yalnızlığı, vatan ve hürriyet için yani bir dava uğruna tercih eden temsili “ben” ile ön plana çıkarır. Evrenin bütün çılgınlıklarına duyarlı ve sessiz kalmayan bu karakter ile şair, toplumsal bilinç ve algıyı yükseltmeye yönelik bir amaç güder. “Damarlarımda dünyanın bütün rüzgârları/ anamdan yolcu doğmuşum” dizeleri ise bu tezi destekleyici niteliktedir. Yolculuğunun doğurduğu kimsesizlik, acı, yalnızlık duygularını ana karakter gururlu bir eda ile ifade eder. Gurbet ve vatan kavramlarının insan ruhu açısından arketipsel anlamı böyledir. Şairde bu anlamda, bilinçaltında huzuru ve güveni tekrar bulmaya yönelik bu kavramların değerini ve içerik açısından sinerjisini kullanmıştır. Ben, “anamdan yolcu doğmuşum/ neyleyim/ gurbet dedim/ vatan dedim” dizeleri ile anne karnındaki cenin pozisyonundayken, hissettiği güven duygusuna vurguda bulunur. Vatani da anne karnı ile özdeşleştirir. Mahler’e göre, İnsanın birey olarak (kendi – öteki) ayrımı bebeğin içsel duyuları ile eşsiz yapısına dönüşür. Böylelikle, insanın kimlik duygusunu oluşturacak bir kristalleşme ortaya çıkar. Temsili beden ‘ben olmanın çeperini’ kendilikle nesne dünyası arasındaki sınır çizgi ile ortaya koyar. Kendiliğin ve ötekinin ayrı bir öznellik barındırdığını ayrılma- bireyleşme ile farkına varan birey, bu farkındalığa kendilik duygusu ve dış dünyadaki gerçeklik ile ulaşır. (Mahler, 2012: 73-74) Mahler, benlik oluşumunun tarihçesinin doğumdan önce başladığına işaret eder. İnsan, anne karnında cenin pozisyonunda iken bilinçdışı bir süreçle bir güven ve koruma altında olduğunu hisseder. Cenin pozisyonun günümüz dünyasında güven duygusuna karşılık gelmesi ve insanların bu pozisyonda uyuma alışkanlıkları bir var olma ve ben olma süreci ile doğrudan ilişkilidir. Dolayısıyla insan dünyaya geldikten sonra bu güven duygusunu hissetme ve ben olmanın değerini ortaya koyma adına bireyleşme – kendilik hikâyesini devam ettirir. Bebeğin içsel duyuları doğmadan vardır, dünyaya geldikten sonra var olma – ben olma çabasını sürdürür. Şiirde ben olma ve güven duyma çabası, anne karnından bireyin vatanına doğru bir geçiş ile kendini tamamlar. Yalnızlık ve bu yalnızlığın doğurduğu güvensizlik duygusundan kaçış, “ben”in bu yönünü temsil eder.

“sisler bulvarı’nda seni kaybettim
sokak lâmbaları öksürüyordu
yukarıda bulutlar yürüyordu
terk edilmiş bir çocuk gibiydim
dokunsanız ağlayacaktım” (İlhan, 2016s: 58)

Şair, “sisler bulvarı” isimli şiirinde sevgilisini kaybeden bireyin kimsesiz kalmışlığının yarattığı yalnızlığa dikkat çeker. Sevgiyi ve merhameti temsil eden sevgilinin yokluğu; gördüğü sokak manzaralarını da kaotik bir havaya sokar. Terk edilmiş bir çocuk hissi, lambaların öksürmesi, bulutların yürümesi yalnızlığı tasvir eder. Şair, annesi tarafından terk edilmiş bir çocuğun, annesine duyduğu derin özlemi, sevgili ile özdeşleştirir. Freud, bir insanın aşk ile birlikte birçok bakımdan libidosunu, annesine olan çekimden özgürleştirdiğini iddia eder. Çocukluk aşkının ilk nesnesi ise genellikle anneye benzer. (Voloşinov, 2016: 55) Erkek çocuk annede gördüğü sevgi, merhamet, güven gibi duygularla beraber; kimi zaman görsel anlamda da anneye benzerlik gösteren karşı cinsle birliktelik kurar. Şiirde sevgilisini kaybeden yalnız ve içlenmiş bir “ben”in aslında anneye olan özlemi; sevgili metaforu ile yansıtılmıştır. Ana karakterin, yalnızlıktan anneye kaçış temsili “ben”in başka bir yönünü temsil eder.

2.3. Özgürlük

Özgürlük, duygusal benliğin kendini imgelem düzeyinde gerçekleştirdiği bir kaçış alanıdır. Sanatçı bedensel sınırlarını ruhsal iç görüler ile aşmaya çalışır. Freud’un “yaratıcılık üzerine keşifleri” temel anlamda bu tür içsel tetikleyicilerin üzerine yoğunlaşır. Bir başka ifadeyle sanatçı, edebi yaratım sürecine ruhsal olarak belirli bir tematik eğilim neticesinde girer ve onu genişletir. Bu anlamda özgürlük sanatçının, iç dünyasının işleyişine ve bilinçdışı motivasyonunun belirli bir dayanağına işaret eder. (Cebeci, 2009: 118-119)

“denizler uçsuz bucaksızdır karanlıksa da tutuklunun
bir ucu okyanusya’da bir ucu alaska’da tutuklunun

tutsak serçeler nasıl çarpar kendini duvarlara
nasıl aydınlığa büyür kutudaki bitkiler
özgürlük diye titrer varlığının her zerresi
Varsa da yoksa da tutuklunun

Bir siyah mendildir ölüm kuşatmış gözlerini
Gizler çatlayan tohumu serpilen tomurcuğu
İçindeki yalçın uçurumlardan
Çıplak bir dev gibi ayağa kalkan
Yaşamaksa da tutuklunun
(...)

İpi yağlı sehpa’sı çoktan hazır
morarmış etleri soğuktan çıplaksa da tutuklunun” (İlhan, 2017: 100)

Şair, şiirinde siyasi bir suç neticesinde mahkûm edilmiş ve asılmayı bekleyen bir tutukluyu konu alır. Şiirin bütünselliği dikkate alındığında tutuklunun içerisinde bulunduğu kapanmışlık; dizelerde adeta kuvvetli bir tazyik altında her dizede okuyucunun dimağını aşındırır. Tutuklunun fiziksel olarak kapanmışlığının karşısına; zihinsel açıdan elinde tuttuğu özgür düşünce biçimi konur. “Denizler uçsuz bucaksızdır karanlıksa da tutuklunun /bir ucu okyanusya’da bir ucu alaska’da tutuklunun” dizeleri, mahkûmun, fiziksel prangalaşmışlığını;

zihinsel anlamdaki özgürlüğü ile eşzamanlı dile getirir; dolayısıyla, şiirsel gerilim, özgürlüğün tezatlı kullanımı ile sağlanır. Tutuklunun özgürlüğünün ruhsal açıdan betimi ve gerekliliği “serçe ve “bitki” metaforu ile güçlendirilir; zira şiirin tematik örüntüsü, özgürlüğün karşıtı olan mahpusluk duygusu ile sağlanmıştır. Şair, poetize ettiği her imgeyi bu karşıtlık üzerinden kurgular.

Psikanalitik düzeyde, yaşamak insani içgüdülerin en başında gelmektedir. Birey, her zaman içgüdüsel bir refleks olarak hayatta kalmaya meyyaldir. Şiirde, tutuklunun “İçindeki yalçın uçurumlardan /Çıplak bir dev gibi ayağa kalkan” yaşama istenci, bunu dile getirir. Şirin tamamı, esasen Attilâ İlhan’ın şiir estetiği de göz önüne alındığında, siyasal eleştirilerin simgesel referansları ile kurgulanmıştır. Freud’a göre ne kadar hüzünlü olursa olsun yas kendiliğinden son bulur. “Yitirilen her şeyden vazgeçtiğinde kendisini tüketmiştir ve libidomuz (genç ve etkin olduğumuz sürece) yitirilmiş nesnelere yerine eşit ölçüde ya da daha değerli nesnelere geçirmek üzere bir kez daha özgür kalır.” (Freud, 1999: 276) İnsan, hayatta iyi şeyler kadar acı ve kötü olaylarla da karşılaşır. Şiirde de tutsak serçeler, karanlık kutudaki bitkiler ve ölümle burun buruna olan tutuklunun özgürlük umudu vurgulanır. Yasaklar, mahpusluk, kötü atmosfer; güzelliklerin filizlenmesi için bir sebep meydana getirmektedir. Özgürlüğünden mahrum bırakılmış mahkûm, her koşulda insan için yeni ve aydınlık bir yolun olduğunu gösterir.

“yeşil bir kuştum bir zamanlar
nasıl bir yeşil biber yeşili
(...)
ömründe bir kere olsun uçanlar
bir daha yeryüzüne dönmemeli
ya güneş yakmalı ya yıldırım
ya sıcak yağmurlarda erimeli
(...)
kuşları boşlukta bir hiç sayanlar
hiç ten fazla mıdırılar çok şüpheli” (İlhan, 2017b: 46)

Şair, şiirde özgürlük kavramı ile sembolik anlamda özdeşleşen kuşlara ve doğanın bir yansıması olan yeşil renge yer verir. İlhan’ın, özgürlük deneyimi tabiatı yer alan simgeler üzerinden işlenir. Uçmak eylemini özgürlüğün temeli olarak hayal eder. “Ömründe bir kere olsun uçanlar /bir daha yeryüzüne dönmemeli /ya güneş yakmalı ya yıldırım” dizeleri ile mitolojik bir karakter olan İkarus’a atıfta bulunur. Şair, kuşları önemsizleştiren, lirik bir yoksunluk içerisinde tutkusuz yaşayan insanları da bir “hiç” mahiyetinde görür. Psikanalitik anlamda şairin tabiat ile bir kimlik aidiyetine/ayniyetine girmesi özdeşleşme (identification) kavramı ile açıklanabilir. Bu anlamda, tabiat ve onun unsurları şair için, bir benlik temsilidir. Lichtenstein’a göre zaman, insanın canlılığının bir kanıtıdır. Ayrıca insan ömrünün aktığını ve geri getirilemeyen bir yok oluşa ya da ölüme götüren işarettir. (Cebeci, 2009:80-81) Şiirde zamana meydan okuyan bir insan profili çizilir. İlhan, zamanın akması ve tekrarın dahi yaşanılanları ilk günkü sıcaklığına kavuşturmamasına dikkat çeker. Şiirdeki insan profili içsel anlamda zamanın geçişine isyan eder. Böylece ömründe bir kez uçanların geri gelmemesini,

ya da erimesini isteyerek sonsuzluğu arzular. Bu kavram, bireyin bilinçli düzeydeki yaşamının bir eğilimi olarak tezahür edilir. Tekrardan, var olandan, gelenekten ve kurallardan sıyrılmak isteyen insan psikolojisi özgürlüğün öznesi olan kuşlar ile temsil edilir.

“ben bir duvarım hiç güneş görmedim
sen hiç güneş görmemiş bir başka duvar
(...)
-kelepečeden kahroldu kahroldu bileklerim
-sıyrılıp çıktım artık ölüm korkusundan
-dilim dilim sırtımdaki yaralar
(...)
yüzündeki deniz parlaklığıyla durur hatıramızda
o çocuk yumruklu dev o dev yumruklu çocuk
bir cumartesi akşamı girdi kapımızdan
(...)
adeta birdenbire aydınlandı zindan” (İlhan, 2017d: 88)

Şair, şiirde mahpusluk hayatı yaşayan ve ortak bir sınıfsal grubun içerisinde yer aldığı ifade edilen birincil tekil şahıstan bahsetmektedir. “Kelepečeden kahroldu kahroldu bileklerim/-sıyrılıp çıktım artık ölüm korkusundan/ -dilim dilim sırtımdaki yaralar” dizeleri ile maruz kaldığı şiddetin derecesini, ikilemeler üzerindeki vurgular ile yoğunlaştırır. Şiirde kullanılan “duvar” imgesi, özgürlüğün tezatlı bir nesnesini içerir. Dolayısıyla, “duvar” imgesi ile özgürlüğün yokluğu ifade edilmek istenir. “Güneş” imgesi ise, özgürlüğü dolaysız bir biçimde sembolize etmek için kullanılmıştır. Bu anlamda, şiir bireyin yaşamının özel değerlerine ilişkin göndermelerin örtük kullanımını içerir. “o çocuk yumruklu dev o dev yumruklu çocuk” dizesi de özgürlük adına gerçekleştirilmiş bir kavganın ve mücadelenin yerini alır; Hem “çocuk” hem de “yumruk”, çağrışım açısından bahsedilen mücadelenin masumiyetini örtük bir biçimde onaylar. Şiirde özgürlük mefhumu, perspektif açısından bir mahkûmun görüş açısı ile sınırlıdır.

iptida namımız kayıt düştü deftere
âhiren okundu fermanımız
kilitlendi üstümüze kale kapıları
ne var ki boynumuz kıldan incedir
değil mi ki bunu devlet böyle buyurmuş
(...)
farzet ki hürsün
açılır birdenbire kale kapıları
birdenbire yıkılır duvarlar
dökülür mahpuslar dışarı
(...)
taze bir somun gibi bölünür hayat
alır herkes kendi nasibini

sübyan tayfası şarkı çağırır” (İlhan, 2017d: 47-48)

Şiirde, özgürlük kavramı belirgin mekân olan hapisane vurgusu üzerinden işlenir ve “mahpuslar” için, gittikçe daha umutsuz biçimde, beyhude bir hülyaya dönüşmektedir. “âhiren okundu fermanımız/ kilitlendi üstümüze kale kapıları/ne var ki boynumuz kıldan incedir” dizeleri, şairin yaşadığı devir dikkate alındığında, dönemin yönetim anlayışına karşı siyasi bir alegori niteliği taşır. Şiirdeki özgürlük vurgusu, “birdenbire yıkılır duvarlar/ dökülür mahpuslar dışarı” dizeleri üzerinden, boş ve anlamsız bir fantezi niteliğiyle yapılır. Devletin buyruklarına karşı boynu kıldan ince olan karakter, örtük bir dille haksız yaptırımı eleştirir. Özgür düşüncesi yüzünden hapse mahkûm edilen bireyin, egemen sınıf tarafından düşünsel anlamda da değiştirme çabası gözlenir. Marksist kuram otoritenin hegemonyasını şöyle yorumlar. Egemen sömürücü sınıf, iktidarını korumak için sadece açık yaptırımlara başvurmaz. Kendisine karşı olan sınıfın ya da toplumsal oluşumların siyasi ve psikolojik yönelimlerini de farklı yollarla kendi lehine çevirir:

“Maddi üretim araçlarını elinde tutan sınıf, aynı zamanda manevi (fikirsel) üretim araçlarını da denetiminde bulundurur. Böylece genelde fikirsel üretim araçlarından yoksun olanlar, bunlara sahip olanların düşüncelerine boyun eğerler..... egemen sınıfı oluşturan bireyler..... kendi çağlarının düşüncelerinin üretimini ve yaygınlaşmasını düzenlerler.....” (Dobrenkov, 1979: 99)

Şiirde mahpus olmuş bireylere uygulanan yaptırıma, hayattan herkesin eşit miktarda nasibini almamasına işaret edilir. Yani eşitsizliğe karşı duran karakterin adalet peşinde olduğu gözlenir. Fakat devlet gibi büyük bir yapılanmanın emri karşısında hiçbir insanın durmadığı belirtilir. Çünkü devlet için toplum düzeni birey düzeninde önce gelmektedir. Bu öncelik bireyin, kendi hak ve hürriyet mücadelesini haksız ve isyankâr bir boyuta getirebilmektedir.

“seni ben hep rüzgâra karşı düşünürüm
sana fakir canım kurban olsun hürriyet
ben şairim şairlerden herhangi biri
büyük çanlar gibi çınlamalı mısralarım
(...)
a koca dünya a benim canım sana meylim var
harmanların ormanların insanların
inşaat tezgahları mektepler fabrikalar
gönül verdim hürriyet şampiyonlarına” (İlhan, 2017d: 52)

Şiirde, özgürlük kavramı, toplumsal referansları daha yoğun olan hürriyet kavramı ile karşılanır. “Hep rüzgâra karşı” düşünülen hürriyet, kavramının psikolojik değerini ve bireysel açıdan tatminkâr yönünü vurgular ve özgürlüğün rüzgâr ile birlikte yükselen ritmik ve coşkulu niteliğini önceler. Şairin, hürriyete karşı feda edilecek canın “fakir” olması, “acziyet” içinde olanların özgürlük direncini ifade eder. “Büyük çanlar gibi çınlamalı mısralarım” dizeleri ile İlhan, şiirin toplumsal hareketler için bir manivela noktası olduğunu; toplumsal

haykırışların ilanını öncelemesine ilişkin poetikasını onaylar. Bu anlamda, özgürlük kavramının ilanı ile çan simgesi arasında bir zafer habercisi düzeyinde uyum vardır. Şiirde “inşaat tezgâhları mektepler fabrikalar / gönül verdim hürriyet şampiyonlarına” dizeleri ise, şairin hürriyet kavramını hangi toplumsal sınıflara yakıştır gördüğünü delillendirir. Şiirin ana karakteri, insanların hürriyetini kendi meselesi edinmiş bir şairdir. Doğanın, insanların, okulların ve fabrikaların bütünsel anlamda özgürlük davasına destek verdiğinin altını çizer. Şair, mısralarının halkın zihninde bir rehber olmasını, ruhlarındaki gerginliği gidermesini arzulamamaktadır. Freud’a göre bir sanat yapıtının zevk vermesindeki psikolojik köken ruhumuzu gevşetmesinden ileri gelmektedir: “Sanatçının, bizi, bundan böyle kendi düşlemlerimizin hiç sakınca tanımadan ve utanıp sıkılmadan zevkini çıkarabileceğimiz duruma getirmesi de belki söz konusu amacın gerçekleşmesinde hayli rol oynamaktadır.” (Freud, 1079: 204)

SONUÇ

Duygusal benlik, edebi eserde özgün bir çizgide ve estetik düzlemde kendisini ortaya koyar. Bu unsur şairin düşünce ve hayal dünyasına eşlik ederek onun için bir kaynak niteliği taşır. Şair, bu süreçleri kendi imge ve hayal dünyasında estetik bir dönüşümle aktarır. Başka bir deyişle bu duygusal içerik sanatçı tarafından nötrale edilerek estetik tekniklerle belli bir değişim ve dönüşüme uğrar. Duygusal benlik, edebi yapıtlarda farklı bağlamlarda kendisini gösterir. Attila İlhan’ın şiirlerinde duygusal benlik aşk, yalnızlık ve özgürlük gibi farklı bağlamları örnekleyen önemli tematik düzlemler olarak karşımıza çıkar.

Özgürlük, duygusal benliğin kendini imgelem düzeyinde gerçekleştirdiği bir kaçış alanı olarak karşımıza çıkar. Sanatçı sınırlarını ve çalkantılarını ruhsal içgörüler ile aşmaya çalışır. Başka bir deyişle edebi yaratım sürecini ruhsal olarak belli noktalarda onu tematik eğilimlerle genişletir. Özgürlük, sanatçının iç dünyasının sistemini ve bilinçdışı motivasyonun belli bir dayanağı olduğunu işaret eder.

Aşk ve yalnızlık gibi duygusal benliğe ilişkin tematik unsurlar ise birbiriyle daha yakın bir bağlamda karşımıza çıkar. Bunlar bireyin çevresini anlama ve yorumlama da önemli bir yere sahiptir. Bu tematik eğilimler sanatçının çevresine dünyaya olan tepkilerinin birer ürünüdür.

Sonuç olarak, Attila İlhan’ın şiirlerinde bu tematik eğilimler duygusal benlik temsillerine işaret ederek çeşitli yönelimler ve perspektiflerle yüklenir.

KAYNAKÇA

BİLGİN N. (1988). *Sosyal Psikolojiye Giriş*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları: İzmir

CEBECİ O. (2009). *Psikanalitik Edebiyat Kuramı*, İthaki Yayınları: İstanbul

ÇELİK Y. (1998). *Şubat Yolcusu Attilâ İlhan’ın Şiiri*, Akçağ Yayınları: Ankara

DOBRENKOV V.İ. (1979). *Erich Fromm’un ve Yeni- Freudçuluğun Eleştirisi*, (Çev. Dr. Oya Tangör ve Levent Küey), Sorun Yayınları: İstanbul

FREUD S. (1977). *Endişe*, (Çev. Leyla Özcengiz), Dergah Yayınları: İstanbul

FREUD S. (1999). *Sanat ve Edebiyat*, (Çev. Dr. Emre Kapkın, Ayşe Tekşen Kapkın), Payel Yayınları: İstanbul

2. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Izmir, TURKEY

- FREUD S. (2009). *Uygarlığın Huzursuzluğu*, (Çev. Haluk Barışçan), Metis Yayınları: İstanbul
- GEÇTAN E. (2014). *Psikanaliz ve Sonrası*, Metis Yayınları: İstanbul
- İLHAN A. (2001). *Ayrılık Sevdaya Dahil*, 2001, Bilgi Yayınevi: İstanbul
- İLHAN A. (2016). *Korkunun Krallığı*, İş Bankası Yayınları: İstanbul
- İLHAN A. (2016s). *Sisler Bulvarı*, İş Bankası Yayınları, İstanbul
- İLHAN A. (2017b). *Böyle Bir Sevmek*, İş Bankası Yayınları, İstanbul
- İLHAN A. (2017d). *Duvar*, İş Bankası Yayınları: İstanbul
- İLHAN A. (2017). *Tutuklunun Günlüğü*, İş Bankası Yayınları: İstanbul
- İLHAN A. (2017y). *Yağmur Kaçağı*, İş Bankası Yayınları: İstanbul
- MAHLER M.S. (2012). *İnsan Yavrusunun Psikolojik Doğumu*, (Çev. Ali Nihat Babaoğlu). Metis Yayınları: İstanbul
- VOLOŞİNOV V.N. (2016). *Freudculuk, Eleştirel Bir Taslak* (Çev. Cem Soydemir), Doğu Batı Yayınları: Ankara

AHMET HAMDİ TANPINAR ESERLERİNDE ZAMANIN PSİKOLOJİSİ

Bilqeyis ALİYEVA

Bakı Devlet Üniversitesi

Özet

Termodinamiğin ikinci yasasına göre olaylar zamanla ilerler. Ancak kuantum fiziğine göre geriye doğru akabilir. Bu, zamanın ters simetrisine bir örnektir. Bilinçli varlıklar için zaman her zaman ileriye doğru akıyor gibi görünür. Ama zaman geri gidebilir. Geçmişin şimdi üzerinde bir etkisi olduğuna inanıldığı gibi, geleceğin de şimdi üzerinde bir etkisi olduğuna inanılmaktadır. Çünkü gelecek, kuantum fiziğinde şimdiki etkiler. Zaman bir batıl inançtır.

Farklı kültürlerin zaman hakkında farklı fikirleri vardı. Birçok kültürde bu bir zaman dilimidir, yani tarih sonsuz bir olaylar zinciridir. Diğer kültürlerde zaman, tüm ulusların ve toplumların geçeceği geçmiş ile gelecek arasında bir yoldur.

Zaman kavramı, mekân kavramıyla yakından ilişkilidir. Olayların olduğu yerde bir yer vardır. Kurguda, yazarlar çalışmalarını bu bağlantıya dayandırır. Ancak kurmacada zaman kavramı sadece sanatsal bir şekilde yorumlanmamakta, aynı zamanda doğal olarak bilimsel bir temele de sahiptir.

Zengin bir Türk yazarı olan Ahmet Hamdi Tanpınar, eserlerinde zaman kavramını hemen her zaman abartmıştır. Şiirlerinde, öykülerinde ve romanlarında zaman hep öndedir. Yazarın çalışmalarının ana hedeflerinden biri insanları geleceğe ve yeniliğe yönlendirmektir. Ahmet Hamdi Tanpınar'ın eserlerinin başlığında bile sorunu anlamak mümkün. Şiirlerinden, ne içindeyin zamanın, ne de büsbütün dışında olduğu andan itibaren, romanlarından Saat Ayarlama Enstitüsü'nün çalışmalarına kadar zamanın psikolojisini hissetmek mümkün.

A.H. Tanpınar'a göre zaman, geçmiş-şimdi-gelecek şeklinde bölünmüş bir zaman dilimine bağlı değildir. Fiziksel zaman, varlığın ortaya çıkmasıyla başlar ve varlığın ölümü ve ortadan kalkmasıyla sona erer.

Anahtar kelimeler: zaman, psikoloji, Ahmet Hamdi Tanpınar, geçmiş, gelecek

Abstract

According to the second law of thermodynamics, events progress over time. But according to quantum physics, it can flow backwards. This is an example of the reverse symmetry of time. For conscious beings, time always seems to flow forward. But time can go back. Just as the past is believed to have an effect on the present, the future is also believed to have an effect on the present. Because the future affects the present in quantum physics. Time is a superstition.

Different cultures had different ideas about time. In many cultures it is a time period, so history is an endless chain of events. In other cultures, time is a path between the past and the future, through which all nations and societies will pass.

The concept of time is closely related to the concept of space. Where things happen, there is a place. In fiction, writers base their work on this connection. However, the concept of time in fiction is not only interpreted artistically, but also naturally has a scientific basis.

Ahmet Hamdi Tanpınar, a rich Turkish writer, almost always exaggerated the concept of time in his works. Time is always ahead in his poems, stories and novels. One of the main goals of the author's work was to lead people to the future and innovation. It is possible to understand the problem even in the titles of Ahmet Hamdi Tanpınar's works. It is possible to feel the psychology of time from his poems, from the moment he is neither inside nor completely outside of time, from his novels to the works of the Clock Adjustment Institute.

AH. According to Tanpınar, time is not dependent on a time period divided into past-present-future. Physical time begins with the emergence of the being and ends with the death and disappearance of the being.

Keywords: time, psychology, Ahmet Hamdi Tanpınar, past, future

Giriş

Zaman herkes tarafından bilinir herkes tarafından bilinir, ancak hala anlaması ve tanımlanması zor bir kavramdır. Bilim, felsefe, din ve sanat farklı zaman tanımlarına sahiptirler, ama ölçüm sistemi göreceli olarak tutarlıdır. Saatler, saniyeleri, dakikaları ve saatleri temel almaktadır. Temel olarak bu birimler tarih boyunca değişkenlik gösterse de, kökleri antik Sümer'e kadar uzanmaktadır. İnsan beyni, zamanı algılamak için donatılmıştır. Beynin suprakiazmatik çekirdekleri, günlük veya 24 saatlik ritimlerden sorumlu olan bölgedir. Nörotransmitterler ve ilaçlar zaman algısını etkilemektedir. Nöronları harekete geçiren kimyasallar, normal hızlanma süresinden daha hızlı etki ettiklerinde, nöronların etkileşiminin yavaşlaması ile birlikte zaman algısı da yavaşlamaktadır. Temel olarak, zaman hızlandığında beyin bir aralık içerisinde daha fazla olayı ayırt eder. Bu açıdan, zaman, eğlenirken gerçekten hızlı akıyor gibi görünmektedir.

İnsanların yaşamda pratiklerini etkileyen gün, ay ve yıl kavramları oluşturularak kurulan yani zamanın incelenerek günümüze kadar getirilen kullanışlı halleri, yaşamı düzenleyen bir mekanizma olarak insanlık tarihinde yerini almıştır. Bugüne kadar zamanı sürekli ileriye doğru akan bir yapı olarak değerlendirdik her insan için sabit ve değişmez olduğunu savunan Newton'a karşı Einstein ve Hawking gibi fizik kuramcıları bu görüşe karşı çıkmış ve bunu kuramlarıyla çürütmüşlerdir. Einstein bununla ilgili olarak çok basit bir şekilde örnekleyerek, *"güzel bir kızla oturan bir adam için geçen süre ile aynı adamı sıcak bir fırının üzerine oturduğunuzda geçen zaman aynı değildir, işte bu da Rölatif (izafiyet) kuramıdır,"* der. Bu kuramı makrodan ziyade mikro ölçekte, insan psikolojisi temelleri içinde inceleyelim. Zaman insan psikolojisi içerisinde basitçe 3'e ayrılmaktadır: **Geçmiş, şimdi ve gelecek.** Geçmiş, şimdi ve gelecek zaman içerisinde olanları; düşünceler, eylemler ve özel anlar gibi bireyin kişisel yaşantısını etkileyen her şey olarak değerlendirebiliriz. Geçmiş, şimdi ve gelecek zaman algıları insan için yaşantıyı bütünleyen özelliklerden bir tanesi olarak değerlendirilebilir çünkü insanın hem kendi içindeki kişisel yaşantısı hem de dış dünyayla kurduğu etkileşim zamansallık süreci içinde gelişir. Bu düzlemde incelersek insan zihni her üçünü de şimdiki zamana kolayca adapte edebilir. İnsan bilişsel kapasitesini bölümlerle şimdiki zamanda bir iş yaparken geçmiş ve geleceği düşünebilir. Gelecek zamanı hayal etmek bize umut verebilir ancak gelecekte yapılacak olan planlara çok fazla takılmak bizi geleceğe götüren eylemleri yapmaktan alıkoyabilir ve şimdiki zamanı yaşamamızı engeller. Aynı ihtimali, geçmiş zaman için de söyleyebiliriz. Geçmişte yaşananların çoğu, şimdiki

zamanda olan birey için aldatıcı bir güvenlik sağlayan imitasyon sığınaklara benzetilebilir çünkü özünde yaşananlar değiştirilemez ve hoş olan anılar geçmiş olan “an”da kalmışlardır. Fakat tekrar vurguluyorum, **burada olanlar tamamen aldatıcıdır ve insanların kendilerini zayıf hissettiği zamanlarda daha çok geçmişe takılma eğilimi gösterip şimdiki zamanı kaçırma ihtimalleri çok daha fazladır.** Jung’un enerji kuramına göre bir yöne verilen değer diğer bir yöne verilen değeri azaltacaktır. Aslına bakıldığında kaçırılan zaman tamamen “şimdiki zamandır”.

Klasik mekaniğe göre zaman her yerde aynıdır. Sekronize saatler ise uyum sağlar. Yine de Einstein’ın genel görelilik kuramından, zamanın göreceli olduğunu bilmekteyiz. Zaman, bir gözlemcinin referans noktasına bağlıdır. Bu, zaman genişlemesi ile sonuçlanabilir, bu durumda olaylar arasındaki zamanın, ışık hızına yaklaşması ile daha uzun hale gelir. Hareketli saatler, hareketsiz saatlerden daha yavaş çalışmaktadır, hareketli saatin ışık hızına yaklaşmasıyla birlikte bu etki daha belirgin hale gelmektedir. Jetlerde ki saatler veya yörünge kayıt süreleri Dünya’dakilere göre daha yavaştır, müon parçacıkları düşerken daha yavaş çürümektedir ve Michelson-Morley deneyi uzun daralma ve zaman genişlemesini doğrulamaktadır.

İslam dini görüşünde zaman

Kur’ân-ı Kerîm’de zamanı ifade eden çeşitli kelimeler hem bir işin ya da ibadetin vaktini bildirmek yahut tarihi bir hadiseye atıfta bulunmak amacıyla kronolojik bağlamlarda hem de kozmolojik anlamda yer alır. Yevm (gün), şehr (ay) ve sene (yıl) gibi sınırlı zaman belirtenler içinde en sık kullanılanı yevmdir. Kur’an’da yevm kelimesi yirmi dört saatlik tam gün anlamının yanı sıra süre kaydı olmaksızın zaman dilimi anlamında da kullanılır. Kıyamet ve âhirete dair âyetlerde “kıyamet günü, son gün, hesap günü, ayırım günü, din günü” gibi ifadeler çok sık geçer. Göklerin ve yerin yaratılışıyla ilgili âyetlerdeki yevm kelimesinden çok uzun süreli kozmolojik evrelerin kastedildiği anlaşılmaktadır. Nitekim Secde sûresinde (32/4-5) kozmik yaratılıştan bahseden açıklamanın ardından gelen “sizin saydıklarınıza göre bin yıl tutan bir gün” sözü de bunu göstermektedir. Başka bir âyette de meleklerin Allah’a yükselişinin “miktarı elli bin yıl” tutan bir günü aldığı bildirilir (el-Hac 22/47; ayrıca bk. el-Meâric 70/1-4). Kur’an’da zamanla ilgili bir başka kavram olan “sâat” çoğunlukla kâinatın son bulacağı zamanı ifade etmekte, bazı âyetlerde de insanların ecellerinin değişmezliği bağlamında geçmektedir. “Yirminci yüzyılın en önemli düşünürlerinden birisi olan Muhammed İkbal’e göre “zaman problemi her dönemde şu iki sebepten dolayı İslam düşünür ve muta- savvıflarının dikkatini çekmiştir. Birincisi, Kuran-ı Kerim’e göre gece ve gündüzün nöbetleşerek değişmesi, Allah’ın en büyük işaretlerindedir. İkincisi ise bir Hadis-i Şerif’te buyurulduğu gibi Hz. Peygamber’in Zat-ı İlâhi’yi ‘Dehr’ (yani zaman) ile aynı tutmasıdır. Böylece İkbal’e göre Eş’ariler ilk olarak zaman gerçeğine felsefe açısından bakmaya yönelmişlerdir. O’na göre Newton gibi Eş’ariler de zamana (harici) objektif bir bakış açısıyla yaklaştıkları için zamanın gerçek niteliğini ancak kısmen anlamışlardır. Takip edilmesi gereken en doğru yol, İkbal’e göre, gerçek zamanı ortaya koyacak yegâne vasıta olan şuur tecrübemizin dikkatli bir ruhi tahlili- dir.“ İkbal sufi şair İraki’nin görüşünü temel almaktadır. “İraki’ye göre zaman dere- celeri sonsuzdurlar”. (Ayşe Ü, Kuranda Zaman Kavramı)

1) Maddi cisimlerin zamanı: Bu zaman dünya ve gezegenlerin dönüşünden ileri gelir ve bunu geçmiş, şimdiki ve gelecek zamana bölebiliriz.

2) Maddi olmayan cisimlerin zamanı: Sıra takip etmesine rağmen, günlerin her biri maddi cisimlerin birer yılına eşit olur.

3) Şuurlu tecrübemiz sırasında daha derinliğe incek olursak seri görünüşünün altında gerçek bir sürenin bulunduğunu görürüz. Maddi olmayan cisimlerin zamanından kademeli olarak ilerlediğimizde en son ilahi zamana varıyoruz, ki bunda süre diye bir şey hiç yoktur. Zaman, Mutlak Hakikat içinde temel bir unsurdur. Ama gerçek zaman içinde geçmiş, şimdiki zaman ve geleceğin mutlaka ayırılması gerektiği bir seri zaman değildir. Bu zamanın ne bölünmesi, ne sıra takip etmesi veya değişmesi mümkündür. Bu zaman ebediyetten de üstün olup ne başı ne sonu vardır. Mutlak Ego'nun zamanı, sıra takip etmeyen değişmedir. Cenab-ı Allah'ın gözü, bölünmez bir idrak fiili içinde görülebilen herşeyi görür, kulağı işitilebilen herşeyi işitir. Bu itibarla ilahi zaman, Kur'an-ı Kerim'de "Ümm-ül Kitap" (Kitapların anası) olarak tanımlanan zamandır.

m felsefesinde zaman etrafındaki tartışmaların kavramsal çerçevesini Eflâtun'un *Timaeus*'u, Aristo'nun müslümanlarca *es-Semâ'ü't-tabî'i* adıyla bilinen *Phusike akroasis*'i (*Physica*), Aristo'nun sanılan Plotinus'a ait *Ennead*'ların IV, V ve VI. kitaplarından özetlenen *Theologia* (Ar. *Eşûlücyâ*) ve İskenderiyeli hıristiyan filozof John Philoponus'un (Yahyâ en-Nahvî) aslı kayıp olan ve bir kısmı Arapça'ya intikal eden *De aeternitate mundi contra Aristotelem* adlı eseri gibi metinler oluşturmuştur. Yahyâ en-Nahvî'nin Aristo'ya ait âlemin, hareketin ve dolayısıyla zamanın ezeliği düşüncesine karşı geliştirdiği argümanlar Bâkîllânî, Abdülkâhir el-Bağdâdî, Kâdî Abdülcebbar, İmâmü'l-Haremeyn el-Cüveynî, Gazzâlî ve Şehristânî gibi kelâmcılar, Ya'kûb b. İshak el-Kindî ve Ebû'l-Berekât el-Bağdâdî gibi filozoflar tarafından da kullanılmıştır (geniş bilgi için bk. Davidson, LXXXIX/2 [1969], s. 357-391). Eflâtun'un *Timaeus*'unda kozmik zaman (khronos), Tanrı'nın özünde hareketsiz duran ezeliyetin (aion) sayıya göre hareket eden ve süreklilik taşıyan hayalî bir ikonunu veya kopyasıdır (eikon). Eflâtun kozmik zamanın mahiyetini "gökkürelerin gün, ay ve yılları meydana getiren seyri" şeklinde tanımlamaktadır (s. 1241-1243; ayrıca bk. Peters, s. 189-190). *Timaeus*'taki zaman anlayışı Ebû Bekir er-Râzî'nin mutlak zaman (dehr, müdde, ebed, sermed) ve sınırlı zaman kavramlarında ifadesini bulmuştur. Ancak Râzî, -fikrî hasmı Ebû Hâtim er-Râzî'nin ifadesine göre- hareketin bağımlı değişkeni olan sınırlı zamanı Aristocu bir kavram şeklinde ele almakta ve Eflâtun'dan farklı olarak mutlak zamanın kendine mahsus bir hareketi bulunduğunu ileri sürmektedir (*Resâ'il felsefiyye*, s. 304). Aristo ise kozmik zamanı ezeliyetin hareket halindeki kopyası şeklinde tanımlayan Eflâtun'a ait anlayışı sürdürmediği gibi kozmik zamanı göklerin hareketiyle eş anlamlı gören yaklaşımı da *Physics*'te eleştirir. Ona göre zaman hareketin kendisi değil önce ve sonraya göre hareketin sayısıdır (*The Complete Works of Aristotle*, I, 68-77). Bu aritmetik sayımı yapacak olan insan zihnidir; zihnin zamanı algılamasını sağlayan ise "önce" ve "sonra" fikri eşliğinde ardışıklığın farkına varılmasıdır. İslâm filozofları arasında en yaygın biçimde benimsenen ve tartışılan tanım budur.

Şimdiki zamana dönmeyi zorlaştıran etmenler arasında geçmişe çok fazla takılmak, geçmişle ilgili düşüncelere ve eylemlere verilen değerle birlikte şimdiki zamana verilen değer azalmasıdır. Aynı şekilde bunu gelecek zaman için de söyleyebiliriz. Daha açıklayıcı

olmak gerekirse: Örneğin, geçmişte olan başarıları sürekli düşünüp bunlarla sürekli ve zaman alıcı bir şekilde ilgilenmek, şimdiki zamanda başarabileceğimiz çoğu şeyi engelleyebilir. Aynı zamanda geçmişte olan kötü bir anıyla ilgili çözülemeyen noktaları çok fazla düşünmek de şimdiki anı kaçırmamıza yol açabilir. Örneğin, geleceğinize yön verecek eylemler üzerine kendinizi alıkoyamadan, tekrarlı şekilde düşüncelere dalmak da “şimdiki zamanı” kaçırmamıza yol açabilir. **Şimdiki zamanı kaçırmak** sadece yaşantımız üzerinde dengemizin bozulmasını değil aynı zamanda psikolojik sağlığımızın da kötü etkilenmesine, sosyal ilişkilerimizin bozulmasına sebebiyet verebilir. Bu açıdan değerlendirildiğinde odak noktasının şimdiki zaman üzerinde genişletilmesinin önemi çok daha net anlaşılmaktadır. Geleceğim nokta ise *tamamen şimdiki zamanda olma* olanağı değil. Çünkü insan oluşturulan takvimler, dünyanın ve diğer gezegenlerin dönme süreleri kadar **rasyonel bir varlık değildir** ve irrasyonel yönlerimiz de olduğundan şimdiki zamanda, geçmiş ve gelecek zamanlara kıyasla daha fazla kalmak oldukça normaldir. Bu gelecekteki hayallerimizi ve geçmişteki anılarımız üzerinde de koruyucu bir etki yapacak gelecekteki hayallerimizin gerçekleşme imkanlarını artıracak bir yöntemdir. Geçmiş ve geleceğe olan zamansal dönüşlerimizde de bize daha fazla keyif veren zamanlar haline gelecektir. **Kur’ân-ı Kerîm’de Zaman.** Gerek zaman gerekse kelâm ve felsefede zamanın süresini belirten “müddet”, sürekliliğini ifade eden “devam”, zamanda öncesizliği belirten “ezel” ve “kıdem” gibi felsefî terimler Kur’an’da geçmez. Buna karşılık zamanın sürekliliği için kullanılan “ebed” otuz sekiz âyette yer alır (M. F. Abdülbâkî, *el-Mu‘cem*, “ebd” md.). Gece ve gündüzden birinin ya da diğerinin kıyamete kadar devamlı kılınması mümkün iken Allah’ın bunları peş peşe getirmesini O’nun eşsiz kudretine delil olarak gösteren âyetlerde “süreklilik” anlamında iki yerde “sermed” kelimesi kullanılır (el-Kasas 28/71-72). Gerek kâinatın gerekse fert ve toplumların ömürlerinin Allah tarafından belirlendiğine dair âyetlerde belirlenen sürenin sonunu bildiren “ecel” terimi ile Kur’an’da sıkça geçer (M. F. Abdülbâkî, *el-Mu‘cem*, “ecl” md.). “Çok uzun, sürekli zaman” anlamındaki “dehr” bir yerde Câhiliye devri insanının dünyada hayatını ve ölümü hiç durmadan akıp giden zamanın öğütücü etkisine bağlayıp âhireti inkâr eden tutumu kınırken (el-Câsiye 45/24) bir yerde de insanın yeryüzünde henüz görünmeden önce “çok uzun bir dönem”in (hînun mine’d-dehr) geçtiğini vurgulamak üzere kullanılmıştır (el-İnsân 76/1). Zaman, sermed ve dehr kelimeleri daha sonra felsefî kavramlar haline gelmiş (aş.bk.), dehrden türetilen “dehriyye” ise kelâm ve İslâm felsefesinde materyalist-ateist bir akımın adı olmuştur.

Edebiyatda zaman kavramı

Hayatın akışı zamanla ireli gidiyor. Yazarlar eserlerini daima hayattan kaynaklanarak yazıyorlar. Her hangi bir eserde zaman, mekan, hareket üçlü şekilde kendini göstermektedir. Gösterilen bu nümunedeki zaman anlayışı eserin strukturunda doğuyur. Öte yandan bir de zamanın felsefesi var. Bu anlam adeta felsefî, psikoloji düşünceli eserlerde kendini göstermektedir. Zengin ve mahsuldar edebi hayatı olan mükemmel Türk yazarı Ahmet Hamdi Tanpınarın eserlerinde zaman ve psikolojik düşüncü karşılıklı harekettedir. Tanpınar’a göre zaman, “*yekpâre geni bir an*” ve “*parçalanmaz bir bütün*” dür. Bergson’un *süre* kavramından etkilenen Tanpınar, akıp giden zamanın yerine yaanan zamanı koyar; estetiini bölünmez bir bütün olan zamanın arayış hâline getirir. Tanpınar’ın estetiinde öne

çıkan unsurlardan biri *rüyadır*. Fakat ona göre rüyanın kendisinden ziyade yarattı duygu, “*kesiflii altından eyayı gösterebilmek*” önem tar (Tanpınar, 1998: 34). *Musiki* de Tanpınar’ın estetiinin anahtarlarından biridir. Musiki yazarın romanlarını birbirine balamaktan baka, tıpkı rüya gibi yarattı çarımlar ve duygularla onu akan zamanın dında yaanan anlara götürür. Tanpınar’a göre musiki, “*bir milletin zamana tasarruf eklidir*” (Tanpınar, 2006: 307). Ayrıca “*giydirilmi zaman*” dır ve “*maddesiz*” dir. (Tanpınar, 1998: 37). Rüya ve musiki, Tanpınar’ın kahramanlarını nesnel zamanın dında çeitli duyumlara ve hayallere götürerek bireysel bir zamanı yaamasını salar.

Kaynakça

1. Salih, O. Ve İdris, Ş (2012). Ahmet Hamdi Tanpınarın romanlarında zaman ve mekan bağlamında yabancılaşmanın tezahürleri: Sosyal bilimler araştırmaları dergisi, cilt 3, sayı 5. <http://sobiad.odu.edu.tr>
2. <https://muhendistan.com/zaman-nedir/>
3. Ayşe Ü. (2011). Kuranda Zaman Kavramı: Kelam araştırmaları dergisi, 9:1, SS. 335-364

ON DOKUZUNCU YÜZYILDA AFRIKA KITASINDA AVRUPALI KAŞIFLER VE OSMANLI DEVLETİ TARAFINDAN KAŞIFLERE VERİLEN İZİNLER

EUROPEAN EXPLORERS IN AFRICA IN IXX CENTURY AND PERMISSIONS GIVEN TO THESE EXPLORERS BY OTTOMAN STATE

Dr. Gökhan YEŞİLMEN

Özet

Avrupa’da sanayi devrimi sonrasında üretim teknolojisinin sonucu olarak ortaya çıkan değişiklikler Avrupalı devletleri yeni sömürgeler aramaya yöneltmiştir. Coğrafi keşiflerle beraber Afrika kıtasının sahil kesimleri ile tanışmış olan Avrupalılar çeşitli nedenlerle kıtanın içlerine girememişlerdi. On dokuzuncu yüzyılda yeni sömürgeler elde etme arzusu Avrupalı devletleri henüz çok bakir ve işgal edilmemiş olan Afrika kıtasının iç taraflarını keşfe zorlamış, bu amaçla Avrupa’da kurulan birçok dernek ve kuruluşların teşvikleri ile kaşifler Afrika kıtasının içlerine doğru seyahat etmeye başlamışlardı. Afrika kıtasının ekonomik kaynakları başta olmak üzere kıta hakkında her türlü bilgiyi elde etme amacıyla olan kaşiflerden bazıları kıtada güvenle dolaşabilmek için asıl kimliklerini gizlemişler, bazıları ise Osmanlı padişahından izin almak sureti ile özellikle Osmanlı hakimiyet ve nüfuz alanlarında faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. On dokuzuncu yüzyıl içerisinde farklı tarihlerde Osmanlı devletinden alınan izinler, sömürgeci Avrupa devletlerine karşı çok etkili bir siyaset izleyen sultan II. Abdülhamid döneminde de seyyahlara verilmeye devam etmiştir. Biz bu makalemizde, Osmanlı devletinin de sömürgeci devletlerin hedefi olduğu bir dönemde kaşiflere izin verilmesinin sebeplerini, Osmanlı kamuoyunun sömürgeciliğe bakış açısını ve bu bağlamda ortaya çıkan neticeleri ortaya koymaya çalıştık.

Anahtar kelimeler: Afrika, Sömürgecilik, Osmanlı devleti

Abstarct

After the industrial revolution in Europe, changes emerging as a result of production technology led the European states to search for new colonies. Together with the geographical explorations, the Europeans who came across with the costal zones of Africa could not enter inside the continent for several reasons. In IXX century, the desire to obtain new colonies forced the European states to explore the inner parts of African continent which were untouched and had neverbeen invaded before; and with the encouragement of many associations and institutions established in Europe, the explorers started to travel inside of Africa with this aim. While some of the explorers who aimed to obtain all kind of information about the continent especially the economic resources hid their real identities so that they could freely and securely travel in the continent. Others went on their activities on the regions especially under the domination and control of Ottoman state by attaining permission from Ottoman sultans. In IXX century, the permissions received from Ottoman state on various dates were continued to be given to the travellers during the reign of Sultan II Abdulhamid, who followed a very effective policy against European states. In this article, we have tried to reveal the reasons of permissions given to explorers during the period when

Ottoman state was also in the target of colonial states and set forth the perspective of the Ottoman public to the colonialism and the results that emerged with this regard.

Keywords: Africa, Colonialism, Ottoman State

1. Afrika Kıtasında Kaşif ve Seyyahların Araştırma Faaliyetleri

Avrupa'da 18. yüzyıl sonlarına doğru Afrika'nın iç bölgelerini tanımaya yönelik bir ilgi ortaya çıkmıştır. Bu ilgi kendisini önce özellikle önemli nehirlerin kaynaklarını keşfetmek için çeşitli derneklerin kurulması şeklinde gösterdi. Söz konusu dernekler kilise ve hükümetler tarafından desteklenmiştir. Bunun arkasında çoğunlukla kilisenin Hıristiyanlığın yayılması beklentisi; hükümetlerin ise kurulacak sömürgelerden elde etmek istediği ekonomik beklentiler yatmaktaydı. Bu ortamda kurulan coğrafya derneklerinin organizasyonu ve desteği ile Afrika'nın iç bölgelerine keşif seferleri düzenliyordu. Bu seferlerin ilki İskoçyalı Mungo Park tarafından gerçekleştirilmiştir (1795). Öyle ki ilerleyen süreçte bazı şahsî teşebbüsler Afrika kıtasının sömürgeleşmesinde ciddi rol oynayacaktır. Birkaç örnek olmak üzere bugünkü Zimbabve'de kendi adıyla anılan bir devlet kuran İngiliz Cecil John Rhodes; bugünkü Kongo Demokratik Cumhuriyeti topraklarında Belçika Kralı II. Leopold'ın şahsî idaresinde bir devlet kurulmasında büyük rol oynayan Henry Morton Stanley, Almanya'nın Afrika'da sömürgeler elde etmesinde bölgedeki faaliyetleriyle en önemli paya sahip seyyah Gustav Nachtigal ve gemici Carl Peters'in isimleri sayılabilir.(Ünver, 211)

Yaklaşık üç asır Afrika kıtasının batı ve kısmen Hint Okyanusu sahilleriyle yetinen Avrupalı denizciler Amerika kıtasına buradan köle taşımının dışında büyük ticari faaliyetlerde bulunamamışlardı. Bu sebeple mutlaka kıtanın iç bölgelerine gitmeleri gerekiyordu. Bir taraftan Kuzey ve Doğu Afrika'da Osmanlıların varlığı, diğer taraftan iç bölgelerdeki mahalli Müslüman sultanlıkların Avrupalılara karşı son derece menfi tavırları onları hep engelledi. Bu tedbirli davranışlarının kendi varlıkları için ne kadar gerekli olduğu 19. Yüzyılın sonlarında anlaşıldı. Zira saraylarının içlerine kadar aldıkları Avrupalı seyyahların kısa zamanda bölgelerinin işgal edilmesinde ne derecede öncülük ettiklerini gördüler.

İlk seyyahların güzergahları Nil ve kolları, Nijer nehri ve kolları, Kongo nehri ve Zambezi nehri oldu. Buraları dolaşan seyyahlar ileride bu ırmak yataklarını ya kendi ülkelerine veya hangi ülke hesabına oralara gitmişlerse onların adına yakından tanıdılar. Bir de bazı seyyahların en büyük tutkusu büyük sahra çölünü aşarak siyahlar ülkesi olarak bilinen Biladissudan'ın ortasında yer alan Çad gölü çevresini ve buradaki Müslüman sultanlıkları tanımaktı. Sahra çölü ve çevresinde öne çıkan seyyahlar Almanlar, Fransızlar ve İngilizler idi.

Afrika'yı en iyi şekilde tanımayı kendilerine vazife bilen bu insanların en büyük korunma yolları bir Müslüman kimliğine girmeleriydi. Yanlarına kendileri gibi üç beş Avrupalı yardımcı alanlar olduğu gibi, çoğu kez yalnız dolaşmayı tercih edenler de vardı. Bir de ücret karşılığında yerlilerden gidecekleri yerleri ve oraların ahalisini iyi tanıyan yerli rehberler tutuyorlardı. Avrupa'daki üniversitelerin şarkiyat bölümlerinde öğrendikleri Arapça ile yola çıkan seyyahlardan sahra bölgesine gidecek olanlar önce bugünkü Libya'nın başkenti Trablusgarp'a geliyorlardı. Burada birkaç ay ikamet ederek bir taraftan Afrika iklimine

bedenlerinin uyum sağlamasını temin ederken diğer taraftan kıtanın iç bölgelerine daha önce gidip gelenlerden oralar hakkında bilgi ediniyorlardı. Özellikle Osmanlı devletinin Trablusgarp valileri ve diğer memurları bu genç ve dinamik seyyahları son derece iyi karşılıyorlardı. Niyetlerinden şüphelenmediklerine ve İstanbul'dan onlar hakkında kötü bir haber verilmedikçe kendilerine her türlü kolaylığı sağlıyorlardı. Bir kısmı İstanbul'dan, ait oldukları ülkenin sefiri vasıtasıyla ilmi araştırmalar yapmak üzere izin aldıkları için Osmanlı hakimiyeti ve nüfuzunun ulaştığı her yerde büyük bir hürmetle karşılanıyorlardı. Hatta bu imkanı elde edenler kendi kimliklerini gizleme ihtiyacı da hissetmiyorlardı. (Kavas, 2017: 300-302)

2.Osmanlı Devleti Tarafından Seyyahlara Verilen İzinler

On dokuzuncu yüzyılın başından itibaren Afrika kıtasına girmek isteyen bu kaşif ve seyyahlara Osmanlı devletinin himayesi altında olduklarını gösteren ferman, buyruldu, tevhname gibi belgeler neden verilmekteydi? Bu seyyah ve kaşiflerin amaçları bilinmiyor muydu? Bu soruların cevaplarını Osmanlı devletinin içinde bulunduğu siyasi koşullar ve Osmanlı fikir dünyasında yer edinmiş olan Avrupa hakkındaki kanaatler içerisinde aramak isabetli olacaktır.

1839-1890 arası dönem, Osmanlıların Batı ile olan ilişkileri bağlamında, Avrupa devletler sistemine girmek için oldukça geç kalmış bir imparatorluğun kendisi üzerinde Şark Meselesi bağlamında politikalar yürütmeye çalışan güçlerle olan ilişkilerinin tarihidir. Bu açıdan, zayıflamış bir imparatorluğun yıkılışını geciktirici adımlar atmaya çalışan Osmanlıların dış ilişkilerden içyapısına kadar birçok alanda değişik sorunlarla karşıya kaldıkları bilinmektedir. Burada ilginç olan nokta, bu durumdaki bir imparatorluğun 1839-1890 arası dönemde gerek imparatorluğun bulunduğu coğrafya açısından gerekse batılılaşmaya çalışan bir güç olması açısından, oldukça farklı kaynaklardan beslenen bir dış politikaya sahip olmasıydı. Bu politikalar ise esas olarak onların diğer emperyal rakipleriyle ilişkilerinin oluşturduğu bir zeminde ortaya çıkıyordu. Osmanlı'nın Batı politikaları, bir yandan Batılı güçlerle olan ilişkilerini kapsamakta, diğer yandan bu politikaların Doğu'ya ilişkin uzanımlarını belirlemekteydi. Dolayısıyla, ele alınan dönem içerisinde Osmanlıların Batı politikaları ile Doğu politikaları birbirini sürekli etkileyen politikalar olarak cereyan ediyordu. (Özcan, 2011:103) Bununla beraber Afrika kıtasında da Osmanlı devleti batılı güçler ile çatışmaya girmemeye özen gösteriyordu.

Öte yandan Osmanlı fikir hayatında ise batı devletlerinin yaptıkları sömürgecilik faaliyetleri Tanzimat döneminde tabii ve kaçınılmaz olarak görülmüştür. Hatta Avrupa'nın sömürgeci güçleri herhangi bir müstemlekeyi sömürmekte bile olsalar, bu sırada o bölgelere medeniyeti de taşımakta ve ilerlemelerini sağlamaktaydı. Tanzimat devlet adamları için sömürgecilik ve ırkçılık medeniyetin doğal, haklı ve kaçınılmaz bir sonucu olarak görülür. Bu düşünce II. Meşrutiyet döneminde ise sömürgecilik karşıtı bir duruşa dönüşmeye başlamıştır. (Bürüngüz, 2013:43-45)

19. yüzyılda Osmanlı devleti içinde bulunduğu koşulların da etkisiyle, Afrika kıtasına gitmek isteyen seyyahlara, tabi'si oldukları devletlerin de talepleri doğrultusunda izinler vermiştir. Bunlardan biri 1848 yılında İngiltere elçisi tarafından, Nubye'den (Mısır ile Sudan arasındaki bölge) İstanbul'a gitmek isteyen mister Çeçil ve hizmetkarı için talep edilen yol

iznidir. (BOA, A.}DVN.DVE 15:64) Bir başka misal 1857 yılında İngiltere elçisi tarafından gönderilen müzekkerede İngiltere devletinin emri ile ilim ve eğitime dair araştırmalar yapmak için Afrika kıtasının batısı, ortası ve diğer kısımlarına bazı memurlar gönderileceği bilgisidir. Bu memurların seyahatleri sırasında yerli halktan Müslüman halklarla ilgili çalışmalar da yapacaklarından dolayı, burada bulunan Müslümanlar tarafından himaye edilmeleri için padişah tarafından onlara bir ferman verilmesi talebi üzerine onlara bir ferman verilmiştir. (BOA, İ.HR. 141:7421)

Yukarıdaki belgelerde görüldüğü gibi bu izinler talep edilirken devletlerin bu işe verdiği önem de vurgulanmaktadır. İtalyan sefaretenin hariciye nezaretine gönderilen belgede: İtalyan ilim cemiyetlerinden oluşturulan bir heyetin Afrika'nın Hatt-ı Üstüva altında kalan göllerini keşif ve inceleme amacıyla yakın bir zamanda İtalya'dan hareket edecekleri bildirilmiştir. Marki Horas Antinorsi'nin başkanlığında Afrika'yı dolaşacaklarından Müslüman ahali ve reisleri tarafından hüsn-ü kabul görmelerini temin için bir ferman talep edilmiştir. Bu işe çok önem verdiklerini ifade eden İtalya sefaretinin bu talebi üzerine ferman verilmiştir. (BOA, İ.HR. 269:16219) Keza Paris sefirinden hariciye nezaretine gönderilen belgede Monako prensinin oğlu ilmi çalışmalar için Afrika kıtasında Müslümanlarla meskun mahallerde dolaşacağından burada hüsn-ü kabul görmesi için padişah'tan bir ferman rica etmiştir. (BOA, HR.TO. 80:13)

Afrika kıtasının iç kısımlarına giderken kendilerini Müslüman olarak tanıtır asıl kimliklerini gizleyen bir kısım seyyahların tehlikeyle karşılaştıklarında veya kaybolmaları durumunda da Avrupalı devletler Osmanlı devletinden yardım istemişlerdir. İngiltere tarafından Afrika'ya gönderilmiş olan ve Abdülvahid adıyla dolaşan doktor Vogel'in, Vaday hakimi tarafından öldürülmüş yada hapsedilmiş olabileceği şüphesi ile konu İngiltere devleti tarafından Osmanlı devletine bildirilerek olayın soruşturulması rica edilmiştir. Eğer doktor Vogel hapsedilmiş ise salıverilmesi için aracılık edilmesi, ölmüş ise yanında bulunan evrakın İngiltere'ye teslimi rica edilmiştir. Olayın soruşturulması neticesinde doktor Vogel'in dört sene evvel gönderildiği ve İngiltere devletinin emri ile Vaday emir'ini ziyaret ederek ona bir kılıç hediye ettiği ve arkasından Afrika'nın başka mahallerini de ziyaret ettiği öğrenilmiştir. (BOA, HR.MKT. 285:94) Bir diğer olay, Bab-ı Ali'ye İtalyan sefirinden gelen takrirde, İtalyan vatandaşı olan Jozef Valiplera ve doktor Nasnifel birlikte 1869 yılında orta Afrika'da bulunan Bornu'ya gitmişler ve Bornu hükümdarı tarafından tutuklanmışlardır. Ailesinin yardım talebi üzerine İtalyan sefiri, Bornu'da Muhammed Abdullah ismiyle dolaşan Valipera'nın salıverilmesi için Osmanlı devletinin aracılığını rica etmiştir. İtalya sefirinin, seyyahlardan aldığı malumata göre Osmanlı devleti tarafından yapılacak teşebbüs Bornu hükümdarı tarafından kabul görecektir. Talep edilen rica Bornu hükümdarına Trablusgarp mutasarrıfı tarafından ulaştırılabilir denmiştir. (BOA, HR.TO. 279:40)

3.Berlin Konferansı (1885) Sonrasında Alınan İzinler

Osmanlı devletinden alınan izinler sultan II. Abdülhamid döneminde de verilmeye devam etmiştir. 1885 yılında gerçekleşen Berlin konferansı sonrasında diğer Avrupalı devletlerin faaliyetleri devam etmekle beraber Almanya'nın Afrika kıtasındaki faaliyetlerinde görünen artış dikkati çekmiştir. Zira Berlin konferansında alınan kararların altıncı maddesinde "Hristiyan misyonerler ile ilim erbabının ve keşif yapmak için görevlendirilen

kişilerin gerek kendileri, gerek maiyetlerindeki adamlarıyla, bunların malları ve topladıkları eser ve bilgiler de özel himayeye mazhar olacaktır” (BOA, Y.EE.. 73:17-13) hükmü yer almış ve böylece Osmanlı devletinin de bu anlaşmada imzası olmasına istinaden bu seyyah ve kaşiflere padişah tarafından izin verilmesi bir mecburiyet haline gelmiştir.

Almanya 1881 yılında, Afrika kıtasında keşif faaliyetlerinde kendi sömürgesi olan Kamerun’dan hareket ederek, Nijer nehrinde araştırma yapmak amacıyla görevlendirdiği mösyö Zentograf ile arkadaşlarına orada bulunan Osmanlı memurları tarafından kolaylık gösterilmesi için ferman verilmesini rica etmesi üzerine padişah tarafından bir ferman verilmiştir. (BOA, Y.A.HUS. 176:85) Yine 1885 yılında Almanya sefreti tarafından Orta Afrika’da araştırma yapmak için görevlendirilmiş olan mösyö Flejep için izin talep edilmiştir. (BOA, HR.İD. 1910:73)

Bu alınan izinlerin yanı sıra Almanya devleti Afrika kıtasında etkinliğini arttırabilmek için Osmanlı halifesinin nüfuzundan da faydalanmak istemiştir. Bu amaçla Alman imparatoru, Osmanlı halifesinden yardım isteme talebini başbakan Bismark’a iletmiş, Bismark’ta İstanbul’daki Alman sefiri vasıtasıyla Osmanlı hükümetine bir mesaj göndermiştir. Bu mesajda, Almanya’nın Afrika kıtasında Zengibar, Kongo ve bütün Avrupa sahillerinde ticari faaliyetlerinin arttığını, ve halife sultanın bütün Afrika’da Müslümanlar üzerinde etkili olduğundan, halife sultanın bu Afrika halklarına ve emir’lerine Almanya’nın, Osmanlı devletinin dost ve müttefiki olduğunu bildirmesi sureti ile yardım talep etmiştir. Bu yardım karşılığında Almanya Osmanlı devletine siyasi alanda her türlü yardımı yapacağını taahhüt etmiştir. (BOA, Y.PRK. BŞK. 10:83)

1893 yılında da Londra’daki Almanya sefiri tarafından, bir bankerin oğlu olup, Afrika’da bilimsel araştırmalar yapmak isteyen Baron Maks Openhaym’a, Afrika’da karşılaşabileceği müşkülât ve tehlikelerden korunması için, önceki emsallerine verildiği gibi bir ferman verilmesi rica edilmiş ve talep edilen bu ferman verilmiştir. (BOA, Y.PRK.BŞK. 33:65)

Berlin konferansından sonra diğer Avrupa devletleri de Afrika kıtasındaki keşif ve seyahat faaliyetlerini devam ettirdiler. Londra sefaretinden sadarete gönderilen belgede İngiliz asilzadelerinden ve İngiltere’de “Scottish Clup” mensubu olan Mister Monte Koker’in, Afrika’da Bornu taraflarında bazı meçhul yerleri keşfetmek için Trablusgarp hududundan geçmesi için müsaade istemiştir. Bu kişi sadece ilmi araştırmalar için gitmekte, ticaret veya başka bir amaçla gitmemektedir. Bu şahıs daha önce de Bornu’ya gitmiş ve bura hakkında iki ciltlik bir coğrafya kitabı neşretmiş ve Bornu’nun geri kalan yerlerini incelemeyi amaçlamaktadır. (BOA, İ.HR. 307:19547) Mister Monte karşılaşabileceği her türlü tehlike durumunda da mesuliyeti kendi üzerine almasına rağmen Trablusgarp tarafında mevcut durumun uygun olmaması nedeniyle geçiş izni verilmemiştir. (BOA, HR.SFR 3... 340:103)

4.Afrika Kıtasındaki Avrupa Keşif Hareketlerine Karşı Osmanlı Devletinin Faaliyetleri

On dokuzuncu yüzyılın başlarından sultan II. Abdülhamid’in saltanatının ilk yıllarına kadar Avrupalıların Afrika kıtasındaki hareketlerinin, Osmanlı devleti ve Osmanlı aydınları arasında, Avrupa’da meydana gelen ilmi ve fenni gelişmelerin bir sonucu olarak telakki edildiği düşünülebilir. Zira Avrupalı devletlerin Afrika kıtasında yapacağı keşifler için

Osmanlı padişahından izin istemelerine ve bu izinler verilmesine rağmen Avrupa devletlerinin Afrika kıtasındaki hareketleri takip altına alınmamış veya incelenmemiştir. Her ne kadar bu yüzyılda Osmanlı devleti çok önemli iç ve dış sorunlarla meşgul olmuş ise de Afrika'daki hareketliliğin gözden kaçması çok mümkün değildir. Osmanlı devleti ve aydınlarının zihninde bu faaliyetlerin Afrika halklarının medenileştirilmesi ve teknolojik gelişmelerin uygulanması ile kıtanın gelişmesine katkıda bulunacağı inancı yer etmiş olabilir. II. Abdülhamid devrinde ise Afrika'daki gelişmelere bakış açısı değişmiştir.

II. Abdülhamid devri (1876-1908) sömürgeci Avrupa devletlerinin Amerika kıtasından sonra artık gözlerini yaşlı Afrika kıtasına çevirdikleri ve etkin bir şekilde kıtanın maddi imkanlarını ele geçirme projeleri yaptıkları bir döneme tesadüf etmektedir. Bu devirde İngiltere, Fransa, İtalya ve Belçika'nın kendi güçleri nispetinde veya kendi aralarında yaptıkları ittifaklar arasında hisse kapmaya ve bu imkanlardan yararlanmaya çalıştıkları görülmektedir. II. Abdülhamid bunun en canlı örneklerini daha saltanatının ilk yıllarında yaşamış, mesela 1878'de Kıbrıs'ı şartlı da olsa İngilizlere kiralamak zorunda kalmış ve 1882'de yine Mısır'ın İngiliz işgaline uğramasına karşı koyamamıştır. Fransa ise, Cezayir'den (1830) sonra 1881'de Tunus'u işgal ederek adeta Kuzey Afrika şeridini ele geçirme düşüncesinde olduğunu göstermiştir. Bu sırada devrin padişahı, bir taraftan Balkanlardan, diğer taraftan Kafkaslardan göçlerle neticelenen doksan üç harbinin olumsuz etkilerini gidermeye çalışmaktadır.

Bu durum karşısında fiili tedbir almak ve işgale uğrayan imparatorluğun uzak topraklarına asker göndermek imkanından mahrum olan Sultan II. Abdülhamid, bölgedeki mahalli güç dengelerini dikkatli bir şekilde takip etmeye ve onlarla ilişkiler kurmaya başlamıştır. (Sadık el-Müeyyed, 2010:XI,XII)

Bu tedbirlerin alınmasında Afrika kıtasında bulunan Osmanlı memurlarının ve bazı Osmanlı aydınlarının gönderdikleri raporların önemli katkıları vardır. Trablusgarp kumandanlığının verdiği malumata dayanarak Trablusgarp valisine, buraya gelmiş olan on Fransız seyyahının durumu sorulmuştur. Verilen cevapta: bu seyyahların on kişi olmadığı, Fransız bahriye binbaşılardan Monteil ile bahriye kolağası mösyö Bader adlı iki kişidir. Bunlar iki sene evvel Sudan'a gitmek üzere Batı Afrika'ya gelmişler ve Nijer nehri etrafındaki Sudan civarına ve Çad gölü taraflarında Kano ve Sukato nehirlerine giderek son olarak Bornu'ya gelmiş ve Bornu'da tesadüf ettikleri bir ticaret kafilesine dahil olarak bundan bir buçuk ay evvel Trablusgarp'e gelmişlerdir. Burada üç gün kaldıktan sonra Fransa'ya dönmek için Tunus'a gitmişlerdir. Bunların kafileye katılıp gelmelerinin nedeni bu yolun Sudan kafilelerinin kullandığı güvenli bir yol olmasındandır. Yoksa Trablusgarp ile ilgili bir amaçlarının olmadığı kesindir. (BOA, BEO. 122:9118) Duyun-u umumiye komiserlerinden Murad adlı kişinin Bornu ve Orta Afrika meselesi hakkında yazdığı raporda: Kuzey Afrika ortasından seyahate başlayan, Yeni Gine körfezinden hareketle Çad Gölü, Bornu ve Fizan yolu ile Trablusgarp'e gelen Binbaşı Monteil'in avdeti bugünlerde Fransa'da birçok toplantıların olmasına sebep olmuştur. Konu ile ilgili gazetelerde yazılan makalelere bakılırsa Fransa ve İngiltere'nin nüfuz alanı Çad gölünün batı ve güney kesimleri olarak belirlenmiştir. Doğu ve kuzey kısmı hakkında İngiltere'nin söz hakkı yok imiş. İngilizler için bir hak söz konusu olmasa bile Bornu tamamı sünni olan ve Sahra-i Kebir'de İslam'ın önemli bir merkezidir. Bornu'nun stratejik konumu ve ticari yollar güzergahındaki önemi göz önüne

alınırsa, Trablusgarp'ın bir köşesi olduğu ve Osmanlı devletinin Afrika kıtası ile iletişimde önemli bir güzergah olduğu görülecektir. Zaten Fransa ve İngiltere arasında yapılan mukavelede de Bornu'nun bu iki cihetinin İngiltere ve Fransa arasında bölünmemesi burada Osmanlı hakimiyetini kabul etmeleri şeklinde yorumlanabilir. Lakin Fransız subay Monteil'in Bornu'da kabul görmüş olması endişe vericidir. Daha önce Tunus'un işgali ile cesaret bulmuş olan Fransa'nın uyarılarak Osmanlı devletinin bu durumdan rahatsız olduğu ifade edilirse bu nümayişler sona erebilir. Ancak sessiz kalınırsa Fransızlar bundan cesaret bulabilirler uyarısında bulunulmuştur. (BOA, Y.PRK.ML. 14:87)

Afrika kıtasındaki bu faaliyetler ve bunlara mukabil Osmanlı devleti memurları tarafından yapılan uyarılar neticesinde bazı tedbirleri alınmasına gerek duyulmuştur. Bu tedbirlerden biri de Azmzade Sadık el-Müeyyed'in, Kuzey ve Doğu Afrika'da görülmeye başlayan yayılcı Avrupa devletlerine karşı bölgenin önemli temsilcileri ve krallarıyla işbirliği ve ittifaklar oluşturmak için görevlendirilmesidir. Sadık el-Müeyyed ilk olarak Senusi şeyhi Muhammed el-Mehdi'ye, bundan bir müddet sonra da Habeş imparatoru II. Menelik ile daha yakın ve etkin ilişki kurabilmek için gönderilmiştir. (Sadık el-Müeyyed, 2010:XI,XII)

Sonuç

Avrupalı sömürgeci devletler on dokuzuncu yüzyılda Afrika kıtasını keşfe başladıklarında kendi elde ettikleri imkanlar yanında Osmanlı devletinin nüfuzunu da kullanmışlardır. Yüzyılın son çeyreğine doğru bu keşif hareketleri Osmanlı devletini endişeye düşürse de 1885 yılında imzalanan Berlin antlaşmasında yer alan altıncı maddesi kaşif ve seyyahların özel olarak himaye edilmesini bir zaruret haline getirmiş ve Osmanlı devleti de bu kaşif ve seyyahlara izin vermek durumunda kalmıştır.

Meşrutiyet dönemine kadar, Afrika kıtasında keşif ve araştırmalar yapan bu kişilerin oluşturdukları raporların ve Avrupa'da kamuoyu ile paylaştıkları bilgilerin hem Osmanlı yöneticileri hem de Osmanlı aydınları tarafından bilimsel gelişmelerin tabi olarak ortaya çıkan sonuçları olarak görülmüş olması muhtemeldir. 1830 yılında Fransızların Cezayir'i ele geçirmesinin Osmanlı devleti üzerinde oluşturduğu şok etkisi uzun süre devam etmesine rağmen bu kaşif ve seyyahların Afrika'daki faaliyetleri bir tehlike olarak görülmemiştir. İngiltere ve Fransa Çad gölü etrafında nüfuz mücadelesine başlayıp buraları kendi aralarında bölüşünce Osmanlı devleti Trablusgarp toprakları hakkında endişeye kapılmaya başlamıştır.

Tunus'un 1881 yılında Fransızlar tarafından işgal edilmesinden sonra ise Osmanlı devleti Kuzey Afrika'daki topraklarını tehlike altında görmeye başlamıştır. Zira Avrupalı sömürgeci devletler artık keşfettikleri kıtanın her tarafını fiilen ele geçirmek için harekete geçmişlerdi. Özellikle II. Abdülhamid döneminde sömürgeci faaliyetler ile ilgili sunulan raporlar ile beraber başlatılan karşı faaliyetlerle Osmanlı devleti Kuzey Afrika kıtasında kalan topraklarını muhafaza etmeye çalışılmıştır.

Kaynakça

Kitap

Kavas, A. (2017). Geçmişten Günümüze Afrika, İstanbul, Kitabevi Yayınları.

2. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Izmir, TURKEY

Ünver, M. , Sömürgecilik Tarihi, İstanbul Üniversitesi, Açık Ve Uzaktan Eğitim Fakültesi, Tarih Lisans Programı Ders Notları

Sadık el-Müeyyed, (2010). Afrika Sahra-yı Kebiri'ne Seyahat, İstanbul, Çamlıca Yayınları.

Tez

Özcan, A.B. (2011). Batılılaşma Döneminde Osmanlı Devletinin Doğu Politikaları. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Konya.

Bürüngüz, M.R. (2013). Son Dönem Osmanlı Aydınlarının Sömürgecilik Ve Emperyalizm Algısı Üzerine. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Ankara.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA) Belgeleri

A.}DVN.DVE 15:64

BEO. 122:9118

HR.TO. 80:13

HR.MKT. 285:94

HR.TO. 279:40

HR.İD. 1910:73

HR.SFR 3... 340:103

İ.HR. 307:19547

İ.HR. 141:7421

İ.HR. 269:16219

Y..EE.. 73:17-13

Y.A.HUS. 176:85

Y.PRK. BŞK. 10:83

Y.PRK.BŞK. 33:65

Y.PRK.ML. 14:87

SPOR BİLİMLERİ FAKÜLTESİ ÖĞRENCİLERİNİN EĞİTİM KALİTE ALGILARININ İNCELENMESİ (ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ)

ANALYSIS OF EDUCATION QUALITY PERCEPTIONS OF SPORTS SCIENCES FACULTY STUDENTS (ONDOKUZ MAYIS UNIVERSITY SAMPLE)

Gül ÇAVUŞOĞLU

Emine SAĞLAM

Ondokuz Mayıs Üniversitesi

Özet

Bu çalışma, üniversite öğrencilerinin eğitim kalite algılarının bazı demografik değişkenlere göre farklılığını incelemek amacıyla yapılmıştır. Araştırmaya, 2020-2021 eğitim-öğretim yılında Ondokuz Mayıs Üniversitesi'nde öğrenim görmekte olan Spor Bilimleri Fakültesi öğrencilerinden tesadüfi olarak seçilen “Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği”, “Antrenörlük Eğitimi”, “Spor Yöneticiliği” ve “Rekreasyon” bölümlerinde öğrenim gören 127 kadın, 182 erkek toplam 309 kişi gönüllü olarak katılmıştır. Araştırmada BESYO öğrencilerine yönelik Beden Eğitimi ve Spor Öğretimi Veren Üniversitelerde Eğitim Kalitesi Ölçeği (BESÖVÜEK) ve kişisel bilgi formu kullanılmıştır. Verilerin istatistiksel analizi normal dağılım göstermeyen veri setleri için iki değişkenli gruplarda Mann-Whitney U ve ikiden fazla değişkene sahip gruplarda ise Kruskal Wallis testleri uygulanmıştır. Grupların çoklu karşılaştırma testleri Duncan testi kullanılarak yapılmıştır. Anlamlılık düzeyi 0.05 olarak alınmıştır. Elde edilen bulgularda öğrencilerin eğitim kalitesine ilişkin algıları cinsiyet değişkeninde Fiziksel Koşullar alt boyutunda ve yaş değişkeninde Fiziksel Koşullar, Yönetici Özellikleri, Yönetici Vizyonu, Eğitim Programları, Öğretim Metotları ve Destek Hizmetleri alt boyutlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılık ortaya koymuştur. Ayrıca sınıf değişkeninde Destek Hizmetleri alt boyutunda ve bölüm değişkeninde de Fiziksel Koşullar alt boyutlarında istatistiksel olarak anlamlı fark oluşturduğu tespit edilmiştir ($p<0.05$). Öğrencilerin, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi eğitimini, tüm faktörler açısından orta kalite seviyesinde algıladıkları sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar kelimeler: Eğitim kalitesi, spor bilimleri, üniversite öğrencileri

Abstract

This study was conducted to examine the differences in the education quality perceptions of university students in terms of some demographic variables. A total of 309 students, 127 female and 182 male, who were studying in the departments of “Physical Education and Sports Teaching”, “Coaching Training”, “Sport Management” and “Recreation” chosen randomly among the students of Ondokuz Mayıs University, Faculty of Sports Sciences during the 2020-2021 Academic Year participated in the study voluntarily. The Scale of Education Quality in Universities Offering Sports and Physical Education (SEQUOSPE) for BESYO students and personal information form were used in the study. In statistical analysis of the data, Mann-Whitney U was used in groups with two variables for data sets which were not normally distributed and Kruskal Wallis test was used in groups

with more than two variables. Multiple comparison tests of the groups were conducted by using Duncan test. Significance level was considered as 0.05. In results obtained, perceptions of students regarding the quality of education showed statistically significant differences in Physical Conditions sub-dimension in terms of the variable of gender and in the sub-dimensions of Physical Conditions, Manager Characteristics, Manager Vision, Training Programs, Teaching Methods and Support Services in terms of the variable of age. In addition, statistically significant difference was found in support services sub-dimension in terms of the variable of year of study and in physical conditions sub-dimension in terms of the variable of physical conditions ($p<0.05$). It was concluded that students perceived the education at Ondokuz Mayıs University Faculty of Sports Sciences at moderate level of quality in terms of all factors.

Keywords: Quality of education, sport sciences, university students

GİRİŞ

Bilimsel bilginin üretildiği, geliştirildiği ve kuşaklara aktarılıp öğretildiği mekanlar olan üniversiteler ya da yükseköğretim kurumları toplumların gelişmesinde ve ilerlemesinde hayati rol ve öneme sahiptirler. Toplumlar geçmişten günümüze ilkel topluluklardan uygar toplumlara doğru evrildikçe üniversiteler de bu evrime eşlik ederek bazı önemli nicelik ve nitelik değişimleri geçirmişlerdir (Göver, 2021). Bu değişimler, kuşkusuz eğitim kurumlarını, ortaya çıkan bilgi toplumu yapısına uygun, evrensel değerlere açık, bilgi üretimine katkıda bulunabilen, bilgiyi yaratıcı biçimde kullanabilen, daha nitelikli insan yetiştirme zorunluluğu çerçevesinde etkilemektedir (Karaca, 2008).

Öğretim kurumlarının mevcut olanakları en iyi şekilde kullanarak, öğrenciye bilgiye ulaşmayı, bilgi üretmeyi öğreten ve kendi alanında ulusal ve uluslararası düzeyde rekabet edebilecek yeteneğe sahip personel ve öğrenci yetiştirme kapasitesine sahip olmalıdır. Üniversitelerdeki eğitim sisteminin kalitesini, fiziki ve insani kaynakların, sosyal ve kültürel çevrenin, eğitimde kullanılan teknolojinin, eğitim yönetiminin, eğitim programının ve öğrenciye sunulan diğer tüm hizmetlerin kalitesi belirler (Yacan, 2016). Yükseköğretime yön veren yeni eğilimler, yükseköğretim kurumlarının vizyon ve misyonlarını yeniden tanımlama ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Küresel rekabet, ileri teknolojiler, yeni kamu yönetimi anlayışı, demografik değişimler, yeni öğretim ve öğretim yöntemleri ve üniversitelerdeki liderlik anlayışındaki gelişmeler yükseköğretim kurumlarını değişime zorlamaktadır (Şirin ve Yetim, 2009).

Hızla ilerleyen teknolojinin getirdiği kolaylıklarla birlikte, zorluklarında yaşandığı çağımızda, bedensel aktivitelerin toplum üzerindeki önemi artmıştır. Bu nedenle, sporcuların ve spor eğitimcilerinin, antrenörlerinin yöneticilerinin yetiştirildiği, spor bilimi üretilip, katkılar sağlandığı ve geliştirildiği, aynı zamanda üniversitelerin de akademik bir birimi olarak Spor Bilimleri Fakülte'lerini "kalite olgusu"ndan ayrı düşünmek mümkün değildir (Yıldız, 2007). Spor Bilimleri Fakülte'leri ve bölümlerinde, eğitimde toplam kalite uygulamalarında amaç; sistemde var olan hataları tespit edip yok etmek ve sistemin diğer özelliklerini geliştirmek ve iyileştirmek olmalıdır (Çelik ve Terekli, 2012). Günümüzde eğitim konusuna verilen önemin artmasına paralel olarak eğitim kurumlarının verdiği hizmet kalitesi de giderek daha fazla önemli hale gelmektedir. Üniversiteler de başarılı olmak için

verdikleri eğitim hizmetlerinin kalitesine önem vermeleri, bu hizmetleri sürekli olarak geliştirme yollarını aramaları gerekmektedir. Bu nedenle, eğitim hizmetlerinin bileşenlerinin niteliğini artırıcı çalışmalar yapılmalı, bu çalışmaların sonucunda da daha kaliteli bir eğitim ortamını oluşturma hedeflenmelidir. Bu çalışmalar çerçevesinde öğrencilerin beklentilerini ve kalite algılarını çok iyi anlamak gerekmektedir (Yacan, 2016). Dolayısıyla bu çalışmada amaçlanan Spor Bilimleri Fakültesi öğrencilerinin eğitim kalite algılarının incelenmesidir.

MATERYAL VE METOT

Araştırma Modeli

Bu araştırma, betimsel türde tarama (survey) modeline göre yapılandırılmıştır. Betimleme araştırmaları, mevcut olayların daha önceki olay ve koşullarla ilişkilerini de dikkate alarak, durumlar arasındaki etkileşimi açıklamayı hedef alır (Kaptan, 1998). Genel tarama modellerinden, ilişkisel tarama modelinden yararlanılan bu çalışmada, iki ve daha çok sayıdaki değişkenin birlikte değişim derecesinin belirlenmesi amaçlanmıştır (Karasar, 2013).

Çalışma Grubu

Araştırmanın örneklem grubunu, 2020-2021 Eğitim-öğretim yılı içerisinde Ondokuz Mayıs Üniversitesi'nde öğrenim görmekte olan Spor Bilimleri Fakültesi öğrencilerine basit tesadüfi örneklem yöntemiyle seçilen 309 öğrenci (127 kadın, 182 erkek) oluşturmaktadır.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplama aracı olarak anket yöntemi kullanılmıştır. Araştırmacı tarafından hazırlanan anket iki bölümden oluşmaktadır. Anketin ilk bölümünde “Kişisel Bilgi Formu” ikinci bölümde ise Paktaş (2015) tarafından geliştirilen “Beden Eğitimi ve Spor Öğretimi Veren Üniversitelerde Eğitim Kalitesi (BESEVÜEK) Ölçeği” bulunmaktadır. Ankette yer alan sorular, “Google Form” aracılığıyla hazırlanmış olup, anketin katılımcılara daha kolay ulaşması hedeflenmiştir. Öğrencilerin e-posta adreslerine ve mesaj olarak anketin tanıtım metni ve online form linki gönderilmiştir. Anket 8 hafta boyunca erişime açık kalmış, veri girişinin sonlanmasıyla anket durdurulmuş ve veri seti istatistiksel analiz için hazır hale getirilmiştir.

Kişisel Bilgi Formu: Araştırmacı tarafından katılımcılardan cinsiyet, yaş, bölüm ve sınıf sorularına cevap vermeleri istenmiştir.

Beden Eğitimi ve Spor Öğretimi Veren Üniversitelerde Eğitim Kalitesi (BESEVÜEK) Ölçeği: Araştırmada öğrencilerin görüşlerini tespit etmek üzere Paktaş, (2015) tarafından geliştirilen Beden Eğitimi ve Spor Öğretimi Veren Üniversitelerde Eğitim Kalitesi (BESEVÜEK) Ölçeği uygulanmıştır. Ölçek, 5’li likert tipi bir ölçektir. Ölçekte, “Fiziksel Koşullar”, “Yönetici Özellikleri”, “Yönetici Vizyonu”, “Öğretim Elemanları Özellikleri”, “Eğitim Programları”, “Öğretim Metotları”, “Ölçme Değerlendirme” ve “Destek Hizmetleri” olmak üzere sekiz alt boyut ve öğrencilerin eğitim kalitesine yönelik tutumunu ölçmeye yarayan toplam 64 ölçek maddesi bulunmaktadır. Ölçekte tekrar eden güvenilirlik kat sayıları; Fiziksel Koşullar 0,946, Yönetici Özellikleri 0,943, Yönetici Vizyonu 0,949, Öğretim Elemanları Özellikleri 0,570, Eğitim Programları 0,938, Öğretim Metotları 0,942, Ölçme Değerlendirme 0,950 ve son Destek Hizmetleri 0,939 olarak tespit edilmiştir.

Verilerin Analizi

Araştırmada elde edilen verilere uygulanacak olan testlerin seçimi öncesinde hata terimlerinin normal dağılım gösterip göstermediği kontrol etmek amacı ile Kolmogorov-Smirnov normallik testi uygulanmıştır ($p < 0,05$). Ölçekten elde edilen puanlar için ikili karşılaştırmalarda Mann Whitney U test, çoklu karşılaştırmalarda ise Kruskal Wallis test ve Duncan testinden yararlanıldı. Araştırma bulguları, yüzde (%), ortalama, medyan ve standart sapma olarak ifade edilmiş olup, tüm istatistiksel sonuçlarda ortaya çıkan farklar $p < 0,05$ önem seviyesinde anlamlı kabul edilmiştir. Verilerin analizi SPSS 22.0 V. istatistik paket programında yapılmıştır.

BULGULAR

Tablo 1. Katılımcıların demografik özelliklerine ilişkin frekans ve yüzde dağılımları

Cinsiyet	n	%
Kadın	127	41,1
Erkek	182	58,9
Toplam	309	100,0
Yaş		
17-20	120	38,8
21-24	157	50,8
25 ve üzeri	32	10,4
Toplam	309	100,0
Bölüm		
Yöneticilik	154	49,8
Rekreasyon	29	9,4
Öğretmenlik	73	23,6
Antrenörlük	53	17,2
Toplam	309	100,0
Sınıf		
1.sınıf	87	28,2
2.sınıf	89	28,8
3.sınıf	75	24,3
4.sınıf	58	18,8
Toplam	309	100,0

Tablo 2. Ölçek Alt Boyutlarına Ait Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

Alt Boyut No	Alt Boyut Adı	n	Ortalama	Std Sapma
1	Fiziksel Koşullar	309	3,86	0,66
2	Yönetici Özellikleri	309	3,96	0,57
3	Yönetici Vizyonu	309	4,11	0,54
4	Öğretim Elemanları Özellikleri	309	4,00	0,56
5	Eğitim Programları	309	3,90	0,60
6	Öğretim Metotları	309	4,03	0,53
7	Ölçme Değerlendirme	309	3,98	0,58
8	Destek Hizmetleri	309	3,76	0,64

Tablo 3. Katılımcıların cinsiyet değişkenine göre BESEVÜEK tutumları

BESEVÜEK Alt Boyutları	Cinsiyet	n	Ortalama	Std Sapma	Ortanca	IQR	p değeri
Fiziksel Koşullar	Kadın	127	3,76	0,66	3,83	0,83	0,034*
	Erkek	182	3,92	0,64	4,00	0,83	
Yönetici Özellikleri	Kadın	127	3,92	0,57	4,00	0,46	0,182
	Erkek	182	3,99	0,57	4,00	0,69	
Yönetici Vizyonu	Kadın	127	4,08	0,58	4,00	0,60	0,523
	Erkek	182	4,13	0,51	4,20	0,65	
Öğretim Elemanları Özellikler	Kadın	127	3,97	0,56	4,00	0,64	0,536
	Erkek	182	4,01	0,56	4,00	0,64	
Eğitim Programları	Kadın	127	3,85	0,61	3,90	0,60	0,286
	Erkek	182	3,94	0,58	4,00	0,60	
Öğretim Metotları	Kadın	127	4,01	0,51	4,00	0,57	0,622
	Erkek	182	4,05	0,54	4,00	0,71	
Ölçme Değerlendirme	Kadın	127	3,94	0,56	4,00	0,50	0,457
	Erkek	182	4,00	0,59	4,00	0,75	
Destek Hizmetleri	Kadın	127	3,69	0,60	3,62	0,63	0,090
	Erkek	182	3,81	0,65	3,87	0,78	
Toplam		309					

Tablo 3’de katılımcılar cinsiyet değişkenine göre incelendiğinde BESEVÜEK alt boyutlarından “Fiziksel Koşullar” istatistiksel olarak farklılık göstermektedir ($p<0,05$). Bu durumda “Fiziksel Koşullar” alt boyut puanları erkeklerde daha yüksek bulunmuştur.

Tablo 4. Katılımcıların yaş değişkenine göre BESEVÜEK tutumları

BESEVÜEK Alt Boyutları	Yaş	n	Ortalama	Std Sapma	Ortanca	IQR	p değeri	Fark
Fiziksel Koşullar	17-20	120	3,94	0,55	4,00	0,50	0,024*	17-20>25 üzeri
	21-24	157	3,85	0,72	3,83	1,00		
	25 ve üzeri	32	3,59	0,61	3,58	0,92		
Yönetici Özellikleri	17-20	120	4,06	0,53	4,00	0,52	0,001*	17-20>25 üzeri
	21-24	157	3,95	0,59	4,00	0,62		
	25 ve üzeri	32	3,69	0,59	3,65	0,62		
Yönetici Vizyonu	17-20	120	4,20	0,49	4,20	0,60	0,008*	17-20>25 üzeri
	21-24	157	4,10	0,56	4,00	0,60		
	25 ve üzeri	32	3,87	0,56	4,00	0,95		
Öğretim Elemanları Özellikler	17-20	120	4,07	0,49	4,00	0,55	0,120	-
	21-24	157	3,97	0,60	4,00	0,73		
	25 ve üzeri	32	3,84	0,57	3,90	0,86		
Eğitim Programları	17-20	120	3,98	0,56	4,00	0,50	0,028*	17-20>25 üzeri
	21-24	157	3,88	0,63	3,90	0,80		
	25 ve üzeri	32	3,70	0,51	3,85	0,67		
Öğretim Metotları	17-20	120	4,10	0,47	4,00	0,57	0,010*	17-20>25 üzeri
	21-24	157	4,01	0,57	4,00	0,86		
	25 ve üzeri	32	3,83	0,48	3,71	0,54		

Ölçme Değerlendirme	17-20	120	4,07	0,51	4,00	0,75	0,062	-
	21-24	157	3,93	0,63	4,00	0,75		
	25 ve üzeri	32	3,83	0,48	4,00	0,75		
Destek Hizmetleri	17-20	120	3,86	0,54	3,87	0,63	0,003*	17-20>25 ve üzeri
	21-24	157	3,75	0,70	3,75	0,88		
	25 ve üzeri	32	3,47	0,55	3,43	0,97		
Toplam		309						

Tablo 4'e bakıldığında katılımcıların BESEVÜEK "Fiziksel Koşullar, Yönetici Özellikleri, Yönetici Vizyonu, Eğitim Programları, Öğretim Metotları ve Destek Hizmetleri" alt boyutlarında istatistiksel olarak anlamlılık görülmüştür ($p < 0,05$).

Tablo 5. Katılımcıların bölüm değişkenine göre BESEVÜEK tutumları

BESEVÜEK Alt Boyutları	Bölüm	n	Ortalama	Std Sapma	Ortanca	IQR	P değeri	Fark
Fiziksel Koşullar	Yöneticilik	154	3,94	0,59	4,00	0,83	0,022 *	Yöneticilik> Antrenörlük
	Rekreasyon	29	4,07	0,63	3,83	0,92		
	Öğretmenlik	73	3,79	0,72	3,83	0,92		
	Antrenörlük	53	3,62	0,72	3,67	1,08		Rekreasyon> Antrenörlük
Yönetici Özellikleri	Yöneticilik	154	4,03	0,56	4,00	0,77	0,125	-
	Rekreasyon	29	4,09	0,56	4,00	0,81		
	Öğretmenlik	73	3,88	0,57	3,92	0,69		
	Antrenörlük	53	3,83	0,60	4,00	0,31		
Yönetici Vizyonu	Yöneticilik	154	4,20	0,49	4,20	0,80	0,080	-
	Rekreasyon	29	4,12	0,63	4,00	1,10		
	Öğretmenlik	73	4,03	0,59	4,00	0,80		
	Antrenörlük	53	3,98	0,53	4,00	0,40		
Öğretim Elemanları Özellikleri	Yöneticilik	154	4,02	0,56	4,00	0,64	0,561	-
	Rekreasyon	29	4,09	0,57	3,90	0,86		
	Öğretmenlik	73	3,92	0,55	4,00	0,64		
	Antrenörlük	53	3,98	0,59	4,00	0,55		
Eğitim Programları	Yöneticilik	154	3,95	0,57	4,00	0,70	0,464	-
	Rekreasyon	29	4,00	0,59	4,00	0,75		
	Öğretmenlik	73	3,82	0,60	3,90	0,75		
	Antrenörlük	53	3,81	0,66	4,00	0,30		
Öğretim Metotları	Yöneticilik	154	4,08	0,49	4,00	0,71	0,074	-
	Rekreasyon	29	4,17	0,57	4,00	1,14		
	Öğretmenlik	73	3,92	0,52	4,00	0,71		
	Antrenörlük	53	3,96	0,56	4,00	0,57		
Ölçme Değerlendirme	Yöneticilik	154	4,02	0,54	4,00	0,75	0,441	-
	Rekreasyon	29	4,11	0,61	4,00	1,13		
	Öğretmenlik	73	3,91	0,60	4,00	0,75		
	Antrenörlük	53	3,88	0,59	4,00	0,38		
Destek Hizmetleri	Yöneticilik	154	3,80	0,61	3,81	0,75	0,160	-
	Rekreasyon	29	3,92	0,70	4,00	0,88		
	Öğretmenlik	73	3,72	0,67	3,87	0,81		
	Antrenörlük	53	3,60	0,59	3,62	0,75		
Toplam		309						

Tablo 5 incelendiğinde öğrencilerin bölüm değişkenine yönelik verdikleri cevaplarda BESEVÜEK alt boyutlarında yalnızca “Fiziksel Koşullar” istatistiksel olarak farklılık ortaya koymuştur ($p<0,05$). Yöneticilik öğrencilerinin antrenörlük öğrencilerinden daha yüksek ve rekreasyon öğrencilerinin de antrenörlük öğrencilerinden daha yüksek tutum puanına sahip olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 6. Katılımcıların sınıf değişkenine göre BESEVÜEK tutumları

BESEVÜEK Alt Boyutları	Sınıf	n	Ortalama	Std Sapma	Ortanca	IQR	p değeri	Fark
Fiziksel Koşullar	1.sınıf	87	3,87	0,65	3,83	0,67	0,090	-
	2.sınıf	89	3,94	0,55	4,00	0,75		
	3.sınıf	75	3,88	0,74	4,00	0,83		
	4.sınıf	58	3,68	0,69	3,66	1,00		
Yönetici Özellikleri	1.sınıf	87	4,03	0,53	4,00	0,77	0,581	-
	2.sınıf	89	4,00	0,48	4,00	0,65		
	3.sınıf	75	3,93	0,66	4,00	0,54		
	4.sınıf	58	3,85	0,64	4,00	0,77		
Yönetici Vizyonu	1.sınıf	87	4,20	0,47	4,20	0,60	0,058	-
	2.sınıf	89	4,11	0,49	4,00	0,60		
	3.sınıf	75	4,13	0,60	4,20	0,80		
	4.sınıf	58	3,95	0,59	4,00	0,85		
Öğretim Elemanları Özellikler	1.sınıf	87	4,04	0,51	4,00	0,55	0,983	-
	2.sınıf	89	4,00	0,50	4,00	0,73		
	3.sınıf	75	3,98	0,59	4,00	0,82		
	4.sınıf	58	3,94	0,67	4,00	0,68		
Eğitim Programları	1.sınıf	87	3,98	0,56	4,00	0,50	0,227	-
	2.sınıf	89	3,92	0,49	3,90	0,50		
	3.sınıf	75	3,90	0,68	3,90	0,80		
	4.sınıf	58	3,74	0,66	3,90	0,85		
Öğretim Metotları	1.sınıf	87	4,03	0,52	4,00	0,57	0,360	-
	2.sınıf	89	4,11	0,44	4,00	0,50		
	3.sınıf	75	4,01	0,56	4,00	0,71		
	4.sınıf	58	3,94	0,60	4,00	0,75		
Ölçme Değerlendirme	1.sınıf	87	4,02	0,57	4,00	0,75	0,332	-
	2.sınıf	89	3,98	0,52	4,00	0,50		
	3.sınıf	75	4,02	0,57	4,00	0,50		
	4.sınıf	58	3,84	0,65	4,00	0,56		
Destek Hizmetleri	1.sınıf	87	3,88	0,65	3,87	0,75	0,015*	1>4
	2.sınıf	89	3,77	0,52	3,75	0,56		
	3.sınıf	75	3,75	0,68	3,75	0,88		
	4.sınıf	58	3,56	0,68	3,50	0,91		
Toplam		309						

Tablo 6’da katılımcılar sınıf değişkenine göre incelendiğinde BESEVÜEK alt boyutlarından yalnızca “Destek Hizmetleri” istatistiksel olarak farklılık göstermektedir ($p<0,05$). Bu durumda 1. sınıf öğrencilerinin “Destek Hizmetleri” puanlarının 4. sınıf öğrencilerinden daha yüksek olduğu görülmektedir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu çalışmanın amacı Ondokuz Mayıs Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi öğrencilerinin eğitim kalite algılarının bazı demografik değişkenler açısından incelenmesidir.

Elde edilen veriler sonucunda; cinsiyet değişkeninde yalnızca “fiziksel koşullar” alt boyutunda kadın ve erkek öğrenciler arasında anlamlı farklılık tespit edilmiş olup anlamlı farklılığın erkek öğrenciler lehine olduğu anlaşılmıştır. Adatepe (2018) çalışmasında benzer sonuç elde etmiştir. Bunun nedeni olarak, kadın öğrencilerin erkek öğrenciler kadar fiziksel koşulları önemsemediği detaylara eğilim göstermediği düşünülmüştür. Literatürde bulguların aksine hizmet kalitesi algısı ile cinsiyet arasında anlamlı bir farklılık yaratmayan çalışmalar da mevcuttur (Dilşeker, 2011; Paktaş, 2015).

Yaş değişkenine göre yapılan karşılaştırmada “Fiziksel Koşullar, Yönetici Özellikleri, Yönetici Vizyonu, Eğitim Programları, Öğretim Metotları ve Destek Hizmetleri” alt boyutlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılık görülmüştür ($p<0,05$). Anlamlı farklılık 17-20 yaş ve 25 üzeri yaş arasındadır. 17-20 yaş arasındaki öğrenciler daha yüksek kalite algısına sahip oldukları yönünde görüş bildirmişlerdir. Dolayısıyla yaş arttıkça katılımcıların tutum puanlarının azaldığını söylemek mümkündür. Çalışmadaki farklılığın, altı alt boyutta da 17-20 yaş arasında yer alan öğrencilerin pandemi sebebiyle okula aktif olarak gelmemeleri, fiziki koşullara ait bilgiye hakim olmamalarından kaynaklandığı düşünülmektedir. Ayrıca 17-20 yaş grubundaki öğrencilerin yönetim ile iyi ilişkiler kurma isteği de tutumlarının yüksek olmasında etkili olmuş olabilir. Yüksek yaş grubunun daha düşük ortalamaya sahip olması, ilerleyen yaş ve tecrübenin eğitim programlarını daha fazla değerlendirmelerine olanak sağlamasından kaynaklanabilir.

Öğrencilerin bölüm değişkenine yönelik verdikleri cevaplarda BESEVÜEK alt boyutlarında yalnızca “Fiziksel Koşullar” istatistiksel olarak farklılık ortaya koymuştur ($p<0,05$). Yöneticilik öğrencilerinin antrenörlük öğrencilerinden daha yüksek ve rekreasyon öğrencilerinin de antrenörlük öğrencilerinden daha yüksek tutum puanına sahip olduğu tespit edilmiştir. Rekreasyon bölümünde okuyan öğrenciler daha yüksek kalite algısına sahip oldukları yönünde görüş bildirmişlerdir. Cerit (2008) yapmış olduğu çalışmada, siyasi ya da ekonomik çıkarlar gözetilerek açılan rekreasyon bölümlerinin, amacına uygun olmadığını, ders programlarının uygun olarak verilmediğini ve uluslararası güncellemelerin takip edilmediğini belirtmektedir. Bu bölümdeki öğrencilerin de, eğitim kalitesini değerlendirirken, beklentileri çok düşük olduğundan, algıladıkları eğitim kalite görüşleri yüksek olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Literatürde bölüm ve eğitim kalitesi algısı arasında anlamlı farklılık tespit eden çalışmalar mevcuttur (Paktaş, 2015; Adatepe, 2018).

Eğitim kalitesine ilişkin algılarını belirleyen sınıf değişkenine göre araştırma grubunda yalnızca “Destek Hizmetleri” alt boyutunda istatistiksel olarak farklılık görülmüştür ($p<0,05$). Bu durumda 1. sınıf öğrencilerinin “Destek Hizmetleri” puanlarının 4. sınıf öğrencilerinden daha yüksek olduğu görülmektedir. Erdoğan vd., (2005)’nin yaptığı çalışmada, öğrencilerin, üniversitenin/fakültenin sunmuş olduğu hizmetlerden temizliği, sosyal ve kültürel etkinliklerin yeterli olduğunu, sosyal aktivite alanlarının, kantin, kafeterya hizmetlerinin, internet hizmetlerinin, bahçe yeşil alanı, kütüphane hizmetleri gibi destek hizmetlerinin yetersiz buldukları sonucuna varmışlardır. Çalışmadaki farklılığın, öğrencilerin ders programları açısından 1. Sınıfta alanla ilgili yüksek beklenti ve hevesle kendilerini en iyi şekilde yetiştirme gayreti içerisinde olmaları ve okul ile olan ilişkilerini en üst seviyeye çıkarma isteklerinden; buna karşın 3. ve 4. sınıf öğrencilerinin ise gelecek kaygılarının oluşmaya başlaması, Kamu Personeli Seçme Sınavı (KPSS)’na yönelik çalışmalarının

hızlanması ve farklı alanlarda da kendilerini geliştirme çabalarının oluşmasının kurumla olan ilişkilerini zayıflattığı düşünülmektedir.

Sonuç olarak öğrencilerin, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi eğitimini, tüm faktörler açısından orta kalite seviyesinde algıladıkları sonucuna ulaşılmıştır.

KAYNAKÇA

Cerit, E. (2008). Beden eğitimi ve spor yüksekokulları bünyesindeki rekreasyon bölümlerinin tercih edilme nedenleri ve bölüm öğrencilerinin beklentileri. Yüksek Lisans Tezi. Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla.

Çelik, V. ve Terekli, M. S. (2012). Toplam kalite anlayışı beden eğitimi ve spor yüksekokullarında toplam kalite anlayışının uygulanabilirliği, 7. Spor Bilimleri Kongresi.

Dilşeker, F. (2011). Devlet ve Vakıf Üniversitelerinde Hizmet Kalitesi, Öğrenci Memnuniyeti, İmaj, Sadakat ve Tavsiye Etme Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Yüksek lisans tezi. Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uşak.

Erdoğan, S., Şanlı, H.S., Şimşek, H., (2005). Gazi üniversitesi eğitim fakültesi öğrencilerinin üniversite yaşamına uyum durumları, Kastamonu Eğitim Dergisi, 13(2):485.

Göver, İ.H.. (2021). Yükseköğretimde Uluslararasılaşmanın Eğitim Kalitesine Etkisi: Kayseri Örneği. Doktora Tezi. Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı.

Karaca, E. (2008). Eğitimde Kalite Arayışları ve Eğitim Fakültelerinin Yeniden Yapılandırılması, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 21:61-80

Kaptan, S. (1998). Bilimsel araştırma ve istatistik teknikleri (11.Baskı). Ankara: Tek Işık Web Ofset.

Karasar, N. (2013). Bilimsel Araştırma Yöntemi (25. bs.). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Yacan İ. (2016).Eğitim Kalitesinin Belirlenmesinde Etkili Olan Faktörlerin Bulanık Ahp Ve Bulanık Topsıs Yöntemi İle Değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı Üretim Yönetimi ve Pazarlama Programı.

Paktaş Y. (2015). Öğrenci Algıları Çerçevesinde Beden Eğitimi Ve Spor Öğretimi Veren Üniversitelerde Eğitim Kalitesi. Doktora.Tezi, Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Spor Yöneticiliği Programı.

Şirin, E.F. ve Yetim, A.A. (2009), Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu Yöneticilerinin Dönüşümcü Liderlik Stiline İlişkin Yönetici Algıları, Niğde Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 3(1): 69-84.

Yıldız, S.M. (2007). Beden eğitimi ve spor yüksekokullarında eğitim hizmetleri kalitesini etkileyen faktörler, Kastamonu Eğitim Dergisi, 15(1):451, 459.

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN SERBEST ZAMAN ETKİNLİKLERİNDEN
TATMİN OLMA DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ

ANALYSIS OF LEISURE SATISFACTION LEVELS OF UNIVERSITY
STUDENTS

Gül ÇAVUŞOĞLU

Dr. Öğr. Üyesi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Yaşar Doğu Spor Bilimleri Fakültesi Spor Yöneticiliği Bölümü

Özet

Bu çalışmanın amacı, üniversite öğrencilerinin serbest zaman etkinliklerinden tatmin olma düzeylerinin bazı değişkenlere göre farklılık gösterip göstermediğini saptamaktır. Çalışmaya Ondokuz Mayıs Üniversitesi'nde öğrenim gören 165 erkek, 135 kadın olmak üzere toplamda 300 öğrenci gönüllü olarak katılmıştır. Çalışmada veri toplama aracı olarak Kişisel bilgi formu ile birlikte Serbest Zaman Tatmin Ölçeği (SZTÖ) kullanılmıştır. Verilerin istatistiksel analizi 2'li gruplar bağımsız t testi ve Mann Whitney U testi ile, 2'den fazla gruplar ise tek yönlü ANOVA ve Kruskal Wallis testi ile değerlendirildi. Elde edilen bulgularda cinsiyet değişkeninde fizyolojik tatmin alt boyutunda erkek öğrencilerin tatmin düzeyi kadın öğrencilerden anlamlı olarak daha yüksek bulunmuştur. Yaş değişkeninde ise sosyal ve estetik tatmin alt boyutlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılık tespit edilmiştir. Katılımcıların spor yapma durumuna göre yapılan karşılaştırmada ise fizyolojik tatmin alt boyutunda spor yapan öğrencilerin tatmin düzeyleri spor yapmayan öğrencilere göre anlamlı olarak daha yüksek bulunmuştur. Ayrıca sınıf değişkeni açısından yapılan incelemede sosyal ve estetik alt boyutlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılık tespit edilmiştir. Her iki alt boyutta da 1. sınıf öğrencilerinin en düşük tatmin düzeyine sahip olduğu anlaşılmıştır. Sonuç olarak, Ondokuz Mayıs Üniversitesi öğrencilerinin, tüm faktörler açısından serbest zaman etkinliklerinden tatmin olma düzeylerinin orta düzeyde olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar kelimeler: Serbest zaman etkinlikleri, serbest zaman tatmini, üniversite öğrencileri

Abstract

The aim of this study is to find out whether leisure satisfaction levels of university students differ in terms of some variables. A total of 300 students, 165 males and 135 females, studying at Ondokuz Mayıs University participated in the study voluntarily. Personal information form and Leisure Satisfaction Scale (LSS) were used in the study as data collection tool. Statistical analysis of the data was evaluated with independent t test and Mann Whitney U test for paired groups and with one way ANOVA and Kruskal Wallis test for groups of more than 2. The results found showed that male students had significantly higher satisfaction levels than female students in physiological satisfaction sub-dimension in terms of the variable of gender. Statistically significant difference was found in social and aesthetical satisfaction sub-dimensions in terms of the variable of gender. In the comparison made in terms of the state of doing sport, satisfaction levels of students doing sport were

found to be significantly higher than students not doing sport in terms of physiological satisfaction sub-dimension. In addition, statistically significant difference was found in social and aesthetic sub-dimensions in the analysis made in terms of the variable of year of study. In both sub-dimensions, students in their first year were found to have the lowest satisfaction level. As a result, it was concluded that Ondokuz Mayıs University students had moderate level of leisure satisfaction in terms of all factors.

Keywords: Leisure activities, leisure satisfaction, university students

GİRİŞ

Serbest zaman, Roberts (2006) tarafından iş, uyku ve zorunluluklar dışında kalan zaman olarak tanımlanmış, bu zamanda yapılan aktiviteler de serbest zaman etkinlikleri olarak ifade edilmiştir. Gelişen teknoloji ve değişen yaşam standartlarıyla birlikte serbest zamanın toplumsal yapıdaki rolü yadsınamayacak derecede önemli hale gelmiştir (Henderson, 2010). Günümüz dünyasında ruhsal ve fiziksel bir gereksinim olarak ortaya çıkan serbest zaman etkinliklerine katılım, bireylerin sağlıklı bir yaşam sürebilmeleri için son derece önemlidir (Acar ve Yılmaz, 2021).

Serbest zamanların değerlendirilmesi olgusu, değişik yaş dönemleri için ele alınan ve her dönemde farklı özellikler gösteren bir süreçtir. Fakat bu sürecin özellikle bireylerde biyolojik, psikolojik ve toplumsal açıdan ciddi değişimlerin yaşandığı, karakterinin şekillenmeye başladığı gençlik dönemindeki etkisi birey ve toplum açısından daha önemlidir (Süzer, 2000). Bu sebeple, üniversite öğrenimi dönemi, yıllar boyu devam edecek davranış biçimlerinin oluştuğu en önemli süreçtir. Üniversite öğrencilerinin ilgi ve istekleri doğrultusunda hazırlanan serbest zaman etkinlikleri, bireylerin bu etkinlikleri yaşamlarının ilerleyen dönemlerinde alışkanlık haline dönüştürmelerini, sosyal ve sağlıklı bir kişilik oluşturmalarına katkı sağlayacaktır (Ağaoğlu, 2002).

Bireylerin katıldıkları serbest zaman etkinliklerinden istedikleri faydayı sağlayıp sağlayamadıklarını, beklentilerini karşılayıp karşılamadıklarını ve bu faaliyetlere katılmaktan dolayı mutlu olup olmadıklarını ölçmek, onların serbest zamanlarını değerlendirirken daha mutlu ve tatminkar olmalarını sağlayacak tedbirlerin alınmasında ve onların memnuniyet düzeyleri doğrultusunda sağlanan serbest zaman etkinliklerini geliştirmekte ve hatta etkinlik yelpazesini genişletmek de önemli bilgiler sağlayabilir (Karlı ve ark., 2008). Bu nedenlerle, serbest zaman kavramı ve rekreatif etkinlikler, öğrenciler için akademik eğitimin bir parçası olarak yer almalı ve bunu deneyimlemelidirler. Bu çalışmada, üniversite öğrencilerinin serbest zaman etkinliklerinden tatmin olma düzeylerinin incelenmesi amaçlanmıştır.

YÖNTEM

Araştırma Modeli

Bu araştırma, betimsel türde tarama (survey) modeline göre yapılandırılmıştır. Betimleme araştırmaları, mevcut olayların daha önceki olay ve koşullarla ilişkilerini de dikkate alarak, durumlar arasındaki etkileşimi açıklamayı hedef alır (Kaptan, 1998). Genel tarama modellerinden, ilişkisel tarama modelinden yararlanılan bu çalışmada, iki ve daha çok sayıdaki değişkenin birlikte değişim derecesinin belirlenmesi amaçlanmıştır (Karasar, 2013).

Çalışma Grubu

Çalışmaya Ondokuz Mayıs Üniversitesi'nde öğrenim gören 165 erkek, 135 kadın olmak üzere toplamda 300 öğrenci gönüllü olarak katılmıştır.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplama aracı olarak anket yöntemi kullanılmıştır. Araştırmacı tarafından hazırlanan anket iki bölümden oluşmaktadır. Anketin ilk bölümünde "Kişisel Bilgi Formu" ikinci bölümde ise Beard ve Ragheb, (1980) tarafından geliştirilen, Gökçe ve Orhan, (2011) tarafından Türkçe'ye uyarlanan Serbest Zaman Doyum Ölçeği (SZDÖ) kullanılmıştır.

Kişisel Bilgi Formu: Araştırmacı tarafından katılımcılardan cinsiyet, yaş, spor yapma durumu ve sınıf sorularına cevap vermeleri istenmiştir.

SZDÖ: SZDÖ, Beard ve Ragheb, (1980) tarafından geliştirmiş olup, Gökçe ve Orhan, (2011)10 tarafından Türkçe'ye uyarlanmıştır. SZDÖ 6 alt faktörden (Psikolojik, Eğitimsel, Sosyal, Rahatlama, Fizyolojik ve Estetik) oluşmaktadır. 1., 2., 3. ve 4. sorular psikolojik alt boyuta ilişkin, 5., 6., 7. ve 8. sorular Eğitimsel alt boyuta ilişkin, 9., 10., 11. ve 12. sorular sosyal alt boyuta ilişkin, 13., 14., 15. ve 16. sorular rahatlama alt boyutuna ilişkin, 17., 18., 19. ve 20. sorular fiziksel alt boyutuna ilişkin ve 21., 22., 23. ve 24. estetik alt boyutuna ilişkin sorulardır. Bu araştırmada toplanan veriler üzerinde hesaplanan alt boyutların güvenilirlik katsayıları sırasıyla; 'psikolojik' .81, 'eğitimsel' .79, 'sosyal' .77, 'rahatlama' .81, 'fizyolojik' .81, 'estetik' .80, olarak tespit edilmiştir.

Verilerin Analizi

Araştırmada elde edilen verilere uygulanacak olan testlerin seçimi öncesinde hata terimlerinin normal dağılım gösterip göstermediği kontrol etmek amacı ile Kolmogorov-Smirnov normallik testi uygulanmıştır ($p < 0,05$). Verilerin normal dağılım gösterdiği durumlarda 2'li gruplar bağımsız t testi ile, 2'den fazla gruplar ise tek yönlü ANOVA testi ile değerlendirildi. Verilerin normal dağılım göstermediği durumlarda 2'li gruplar Mann Whitney U testi ile, 2'den fazla gruplar ise Kruskal Wallis testi ile değerlendirildi. Araştırma bulguları, yüzde (%), ortalama, medyan ve standart sapma olarak ifade edilmiş olup, tüm istatistiksel sonuçlarda ortaya çıkan farklar $p < 0,05$ önem seviyesinde anlamlı kabul edilmiştir. Verilerin analizi SPSS 22.0 V. istatistik paket programında yapılmıştır.

BULGULAR

Tablo 1. Katılımcıların demografik özelliklerine ilişkin frekans ve yüzde dağılımları

Cinsiyet	n	%
Erkek	165	45,0
Kadın	135	55,0
Toplam	300	100,0
Yaş		
18-20	126	42,0
21-23	152	50,7
24 ve üzeri	22	7,3
Toplam	300	100,0
Spor Yapma Durumu		
Evet	90	30,0
Hayır	210	70,0
Toplam	300	100,0
Sınıf		

1.sınıf	72	24,0
2.sınıf	54	18,0
3.sınıf	74	24,7
4.sınıf	100	33,3
Toplam	300	100,0

Tablo 2. Ölçek Alt Boyutlarına Ait Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

Alt Boyut No	Alt Boyut Adı	n	Ortalama	Std Sapma
1	Psikolojik	300	3,68	0,67
2	Eğitim	300	3,73	0,65
3	Sosyal	300	3,74	0,64
4	Rahatlama	300	4,07	0,72
5	Fizyolojik	300	3,57	0,75
6	Estetik	300	3,72	0,73

Tablo 3. Katılımcıların cinsiyet değişkenine göre SZTÖ tutumları

SZTÖ Alt Boyutları	Cinsiyet	n	Ortalama	Std Sapma	t değeri	p değeri
Psikolojik	Kadın	127	3,73	0,60	-1,189	0,236
	Erkek	182	3,63	0,74		
Eğitim	Kadın	127	3,79	0,66	-1,794	0,074
	Erkek	182	3,66	0,64		
Sosyal	Kadın	127	3,71	0,65	1,002	0,317
	Erkek	182	3,78	0,62		
Rahatlama	Kadın	127	4,09	0,74	-,562	0,574
	Erkek	182	4,05	0,70		
Fizyolojik	Kadın	127	3,47	0,75	2,375	0,018*
	Erkek	182	3,68	0,74		
Estetik	Kadın	127	3,70	0,69	,339	0,735
	Erkek	182	3,73	0,77		

Tablo 3’de katılımcılar cinsiyet değişkenine göre incelendiğinde SZTÖ alt boyutlarından “Fizyolojik” istatistiksel olarak farklılık göstermektedir ($p<0,05$). Bu durumda “Fizyolojik” alt boyut puanları erkeklerde daha yüksek bulunmuştur.

Tablo 4. Katılımcıların yaş değişkenine göre SZTÖ tutumları

SZTÖ Alt Boyutları	Yaş	n	Ortalama	Std Sapma	Ortanca	IQR	p değeri	Fark
Psikolojik	18-20 yaş	126	3,68	0,63	3,68	0,88	0,404	-
	21-23 yaş	152	3,70	0,70	3,75	0,63		
	24 ve üzeri yaş	22	3,55	0,68	3,56	1,31		
Eğitim	18-20 yaş	126	3,71	0,68	3,66	0,69	0,458	-
	21-23 yaş	152	3,75	0,62	3,77	0,56		
	24 ve üzeri yaş	22	3,65	0,71	3,77	0,89		
Sosyal	18-20 yaş	126	3,64	0,65	3,75	0,75	0,028*	18-20 yaş <21-23 yaş
	21-23 yaş	152	3,84	0,60	4,00	0,59		
	24 ve üzeri yaş	22	3,63	0,76	3,75	1,19		
Rahatlama	18-20 yaş	126	4,06	0,82	4,25	1,00	0,728	-
	21-23 yaş	152	4,10	0,64	4,25	0,75		
	24 ve üzeri yaş	22	3,96	0,73	4,12	1,13		
Fizyolojik	18-20 yaş	126	3,49	0,80	3,50	1,04	0,210	-
	21-23 yaş	152	3,64	0,71	3,83	1,00		

	24 ve üzeri	22	3,50	0,79	3,67	1,25		
Estetik	18-20 yaş	126	3,58	0,78	3,75	1,00	0,003*	18-20 yaş <21-23 yaş
	21-23 yaş	152	3,86	0,65	4,00	0,75		
	24 ve üzeri yaş	22	3,48	0,80	3,75	1,00		

Tablo 4'e bakıldığında katılımcıların SZTÖ "Sosyal ve Estetik" alt boyutlarında istatistiksel olarak anlamlılık görülmüştür ($p < 0,05$).

Tablo 5. Katılımcıların spor yapma durumuna göre SZTÖ tutumları

SZTÖ Alt Boyutları	Spor Yapma Durumu	n	Ortalama	Std Sapma	Ortanca	IQR	p değeri
Psikolojik	Evet	90	3,71	0,79	3,87	1,13	0,283
	Hayır	210	3,67	0,61	3,75	0,66	
Eğitim	Evet	90	3,78	0,69	3,78	0,92	0,390
	Hayır	210	3,71	0,63	3,78	0,56	
Sosyal	Evet	90	3,84	0,61	3,87	0,75	0,268
	Hayır	210	3,70	0,65	3,87	0,75	
Rahatlama	Evet	90	4,06	0,75	4,00	1,06	0,776
	Hayır	210	4,08	0,71	4,25	0,75	
Fizyolojik	Evet	90	3,69	0,75	3,83	1,17	0,054*
	Hayır	210	3,51	0,75	3,67	1,17	
Estetik	Evet	90	3,84	0,76	4,00	1,25	0,072
	Hayır	210	3,67	0,71	3,75	0,75	

Tablo 5 incelendiğinde öğrencilerin fakülte değişkenine yönelik verdikleri cevaplarda SZTÖ alt boyutlarında yalnızca "Fizyolojik" istatistiksel olarak farklılık ortaya koymuştur ($p < 0,05$). Spor yapan öğrencilerin spor yapmayan öğrencilerden daha yüksek tutum puanına sahip olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 6. Katılımcıların sınıf değişkenine göre SZTÖ tutumları

SZTÖ Alt Boyutları	Sınıf	n	Ortalama	Std Sapma	F değeri	p değeri	Fark
Psikolojik	1.sınıf	72	3,64	0,70	,370	0,775	-
	2.sınıf	54	3,64	0,69			
	3.sınıf	74	3,71	0,68			
	4.sınıf	100	3,73	0,63			
Eğitim	1.sınıf	72	3,65	0,72	,568	0,636	-
	2.sınıf	54	3,78	0,74			
	3.sınıf	74	3,76	0,57			
	4.sınıf	100	3,74	0,61			
Sosyal	1.sınıf	72	3,46	0,67	6,890	0,001	1.sınıf<2.sınıf, 3.sınıf, 4.sınıf
	2.sınıf	54	3,86	0,68			
	3.sınıf	74	3,76	0,54			
	4.sınıf	100	3,87	0,60			
Rahatlama	1.sınıf	72	3,95	0,93	1,614	0,186	-
	2.sınıf	54	4,23	0,57			
	3.sınıf	74	4,09	0,70			
	4.sınıf	100	4,06	0,63			
Fizyolojik	1.sınıf	72	3,36	0,77	2,407	0,067	-
	2.sınıf	54	3,60	0,78			
	3.sınıf	74	3,62	0,79			

	4.sınıf	100	3,66	0,68			
Estetik	1.sınıf	72	3,48	0,85	3,928	0,009	1.sınıf<3.sınıf, 4.sınıf
	2.sınıf	54	3,69	0,76			
	3.sınıf	74	3,81	0,70			
	4.sınıf	100	3,83	0,60			

Tablo 6’da katılımcılar sınıf değişkenine göre incelendiğinde SZTÖ alt boyutlarından “Sosyal” ve “Estetik” istatistiksel olarak farklılık göstermektedir ($p<0,05$). Bu durumda 1. sınıf öğrencilerinin puanlarının diğer öğrencilerden daha düşük olduğu görülmektedir.

TARTIŞMA ve SONUÇ

Bu çalışmanın amacı, üniversite öğrencilerinin serbest zaman etkinliklerinden tatmin olma düzeylerinin bazı değişkenlere göre farklılık gösterip göstermediğini saptamaktır.

Katılımcıların serbest zaman etkinliklerinden tatmin olma düzeyleri cinsiyet değişkenine göre incelendiğinde “Fizyolojik” alt boyutunda istatistiksel olarak farklılık tespit edilmiştir. Bu durumda “Fizyolojik” alt boyut puanları erkeklerde daha yüksek bulunmuştur. Literatürde Serdar ve Ay (2016), Vong Tze (2005), Kodaş ve ark. (2015) ve Ngai (2005) tarafından yapılan çalışma sonuçları bu çalışma sonuçları paralellik gösterirken, Ardahan ve Yerlisu Lapa (2010), Çelik (2011), Ayyıldız (2015) tarafından yapılan çalışma sonuçları ile bu çalışmanın sonuçları örtüşmemektedir. Kadın öğrencilerin erkek öğrencilere göre düşük ortalamaya sahip olması öğrencilik rolünü erkeklere oranla daha fazla benimsemeleri, derslerle ilgili önceliklerinin olmasıyla ilgili olabilir. Ayrıca öğrenci de olsa kadınlara yüklenen geleneksel rollerin serbest zaman aktiviteleriyle ilgili tutumlarda fark oluşturduğu düşünülebilir.

Araştırma yaş değişkeni açısından incelendiğinde katılımcıların SZTÖ “Sosyal ve Estetik” alt boyutlarında istatistiksel olarak anlamlılık görülmüştür. 21-23 yaş aralığındaki katılımcılar diğer yaş aralığındaki katılımcılara göre serbest zaman etkinliklerinden daha çok sosyal ve estetik açısından katılım gösterdikleri ve diğer yaş gruplarına oranla katıldıkları serbest zaman etkinliklerinden daha fazla tatmin oldukları sonucuna varılabilir. Ayrıca yaşın ilerlemesiyle birlikte kişinin serbest zaman etkinliklerine daha çok katılması, üniversite ortamına ve şehre uyum süreci de etkili olabilir. Ayyıldız (2015) ve Serdar ve Ay (2016) tarafından yapılan çalışmalarda da alt boyutlar ile yaş değişkeni arasında anlamlı farklılık olduğu tespit edilmiştir.

Öğrencilerin fakülte değişkenine yönelik verdikleri cevaplarda SZTÖ alt boyutlarında yalnızca “Fizyolojik” istatistiksel olarak farklılık ortaya koymuştur. Spor yapan öğrencilerin spor yapmayan öğrencilerden daha yüksek tutum puanına sahip olduğu tespit edilmiştir. Lu ve Hu, (2005) araştırmalarında serbest zamanlarında fiziksel aktivite gibi rekreasyonel etkinliklere aktif katılan bireylerin serbest zaman doyum düzeyleri, pasif katılan bireylere göre daha yüksek bulmuşlardır. Serdar ve Ay (2016) tarafından yapılan çalışmada Sportif, sosyal ve sanatsal/kültürel etkinliklere katılım biçimlerine göre aktif katılımcılar, pasif katılımcılara oranla daha yüksek puan elde etmişlerdir. Araştırmadan elde edilen bulgular ve literatür, fiziksel aktiviteye katılımın ve spor yapmanın serbest zaman tatminini arttırdığını göstermektedir.

Katılımcılar sınıf değişkenine göre incelendiğinde SZTÖ alt boyutlarından “Sosyal” ve “Estetik” istatistiksel olarak farklılık gözlenmiştir. Bu durumda 1. sınıf öğrencilerinin puanlarının diğer öğrencilerden daha düşük olduğu görülmektedir. Burada yaş değişkeniyle paralel bir sonuçtan bahsedilebilir. Sınıf seviyesinin ilerlemesiyle birlikte öğrencilerin serbest zaman etkinliklerine daha çok katılması bu sonucun elde edilmesinde etkili olmuş olabilir.

Elde edilen veriler sonucunda; erkek öğrencilerin puanlarının kadın öğrencilerden daha yüksek olduğu, yaş ortalamasının yükselmesiyle serbest zaman tatmininin de artış gösterdiği, aynı şekilde sınıf değişkeninde de sınıf yükseldikçe serbest zaman tatmininin artış gösterdiği ve spor yapan üniversite öğrencilerinin serbest zaman tatmininde daha yüksek ortalamaya sahip olduğu anlaşılmıştır. Bu çalışmanın sonucunda, üniversite öğrencilerinin serbest zaman tatmin puanlarının ortalama değerlerde olduğu söylenebilir.

KAYNAKÇA

Acar, K., Yılmaz, AK. (2021). Üniversite Öğrencilerinin Serbest Zaman Doyumları İle Yaşam Doyumları Arasındaki İlişki. *Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*. 15(1): 25-35.

Ağaoglu, Y.S. (2002). Türkiye’deki üniversitelerin rekreasyon programlarının geliştirilmesi. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Ondokuzmayıs Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü *Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı*, s.:15-20.

Ardahan, F., Lapa, T.Y. (2010). Üniversite öğrencilerinin serbest zaman tatmin düzeylerinin cinsiyete ve gelire göre incelenmesi. *Hacettepe Spor Bilimleri Dergisi*. 21(4): 129-136.

Ayyıldız, T. (2015) *Rekreatif Dans Faaliyetlerine Katılan Bireylerin Serbest Zaman Tatmin Düzeylerinin İncelenmesi*. Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi. Ankara.

Beard, J.G., Ragheb, M.G. (1980). Measuring leisure satisfaction. *Journal of Leisure Research*. 12(1): 20-33.

Çelik, G. (2011). Kamu kuruluşlarında çalışan engelli bireylerin serbest zaman engellerinin ve tatmin düzeylerinin incelenmesi (Antalya merkez örneği), Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi, Antalya.

Gökçe, H., Orhan, K. (2011). Serbest zaman doyum ölçeğinin Türkçe geçerlilik güvenilirlik çalışması. *Hacettepe Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi*. 22(4): 139- 145.

Henderson, K. (2010). *Leisure Studies in the 21st Century: The Sky is Falling?. Leisure Sciences: An Interdisciplinary Journal*, 32(4): 391-400.

Kaptan, S. (1998). *Bilimsel araştırma ve istatistik teknikleri* (11.Baskı). Ankara: Tek Işık Web Ofset.

Karasar, N. (2013). *Bilimsel Araştırma Yöntemi* (25. bs.). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Karlı, Ü., Polat, E., Yılmaz, B., Koçak, S. (2008). Serbest Zaman Tatmin Ölçeği’ nin (SZTÖ-Uzun Versiyon) Geçerlilik ve Güvenilirlik Çalışması. *Hacettepe Spor Bilimleri Dergisi*, 19 (2): 80-91.

Kodaş, D., Kodaş, B., Arıca, R. (2015). Yiyecek-İçecek Çalışanlarının Serbest Zaman Tatmin Düzeyleri İle Serbest Zamanda Algılanan Özgürlüklerinin İncelenmesi. 3. Rekreasyon Araştırmaları Kongresi, Eskişehir Anadolu Üniversitesi.

2. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Izmir, TURKEY

Lu, L., Hu CH. (2005). Personality leisure experiences and happiness. *Journal of Happiness Studies*. 6(3): 325–342.

Ngai, V.T. (2005). Leisure satisfaction and quality of life in Macao, China. *Leisure Studies*, 24(2): 195–207.

Roberts, K. (2006). *Leisure in contemporary society* (2. baskı) Wallingford, UK: Cabi.

Serdar, E. ve Mungan Ay, S.(2016). Üniversite Öğrencilerinin Katıldıkları Serbest Zaman Etkinliklerinden Tatmin Olma ve Algılanan Özgürlük Düzeylerinin İncelenmesi. *İÜ Spor Bilimleri Dergisi*, 6(2): 1303-1414.

Süzer, M. (2000). Üniversite öğrencilerinin boş zamanlarını değerlendirme alışkanlıkları. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8(8): 123-133.

Vong, Tze N. (2005). Leisure satisfaction and quality of life in Macao, China. *Leisure Studies*, 24 (2): 195-207.

GÜNÜMÜZ TOPLUMLARINDA KÜLTÜREL ÖGE OLARAK SİMGE VE SEMBOLLERİN DÖNÜŞÜMÜ ÜZERİNE SOSYOLOJİK BİR ANALİZ

A SOCIOLOGICAL ANALYSIS ON THE TRANSFORMATION OF SIGNS AND SYMBOLS AS CULTURAL ELEMENTS IN CONTEMPORARY SOCIETIES

Barış ÇAĞIRKAN

Arş. Gör. Dr., Bitlis Eren Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü

Özet

Kültür kavramı ilk kullanım anlamı olarak ekme, biçme ve doğal hayata müdahil olma olarak günümüze kadar farklı anlamlarda kullanıla gelmiştir. Farklı disiplinler içinde inceleme nesnesi olarak hemen hemen her dönemde tartışılmıştır. Toplumsal aktörlerin eylemsel ve düşünsel faaliyetleri olarak ortaya koyduğu her türlü maddi veya manevi unsurlar kültürel ögeler olarak kabul edilmektedir. Kültürel ögeler ortaya çıktığı toplum ve topluluğun üyeleri için birer simge ve sembol olmanın yanında anlam ve önem sistemi olarak değerlendirilir. Kültürel simge ve semboller bu bağlamda aynı kültürü paylaşan üyeleri için öğrenilen ve gelecek nesillere aktarılan bir unsurdur. Toplumsal hayatta meydana gelen her türlü değişme sosyal etkileşim düzeyini ve süreçlerini de etkilediğinden kültürel ögeler ve dolayısıyla simge ve semboller değişim ve dönüşüm geçirmektedir. Özellikle son dönemde yaşanan küresel iletişim teknolojilerindeki ilerlemeler toplumsal aktörlerin zaman ve mekan algısını değiştirerek küresel ölçekli sosyalizasyon süreçlerinin yolunu açmıştır. Toplumsal aktörler zaman ve mekandan bağımsız olarak sanal topluluklar üzerinden kendi simge ve sembollerini yaratmakta ve bu bağlamda geleneksel kültürel simge ve semboller anlam ve önemini kaybetmektedir.

Anahtar Kelimeler: Simge, Sembol, Kültür, Kültür Sosyolojisi, Toplum.

Abstract

The concept of culture has been used in different meanings until contemporary societies as sowing, reaping and being involved in natural life. It has been discussed in almost every period as an object of study in other disciplines. All kinds of material or spiritual elements that social actors reveal as their actions and intellectual activities are accepted as cultural elements. Cultural elements are evaluated as a system of meaning and importance, as well as being signs and symbols for the society and community members. In this context, cultural signs and symbols are an element that is learned and taught to future generations for members who share the same culture. Since all types of changes in social life affect the level and processes of social interaction, cultural elements and, therefore, signs and symbols are undergoing change and transformation process. Especially the recent developments in global communication technologies have changed the perception of time and space of social actors and paved the way for global-scale socialisation processes. Social actors create their own signs and symbols through virtual communities no matter of time and space, and in this context, traditional cultural signs and symbols lose their meaning and importance in contemporary postmodern societies.

Keywords: Sign, Symbol, Culture, Sociology of Culture, Society.

1. GİRİŞ

Kültür kavramı sosyal bilimlerde üzerine en fazla düşünülen ve en fazla söz söylenen kavramlardan biridir. Farklı tanımlamaları bulunan kültür kavramının üzerinde anlaşılmiş tek bir tanımını bulmak zordur. Kültürü en temelde iki boyutlu bir kavram olarak düşünebiliriz: Kültürün görsel boyutları ve kültürün düşünsel boyutları. Kültürün kavramının anlaşılmasında semboller ya da toplumsal aktörler için anlamlı olan simgeler son derece önemlidir. Kültür görsel boyutlarıyla sembol ve simge dizgesidir. Kültür içinden çıktığı toplum veya topluluğun yapısına bağlı olarak görsel boyutlarını gündelik hayatın her anında sergiler. Bu sembol ve simgeler toplumsal aktörlerin kimliğini ve ait olduğu toplum veya topluluğu temsil edebilir.

Semboller en temelde bir şeyi, bir varlığı, bir durumu, bir olguyu, bir anlamı temsil etme kabiliyetinde olan, gösteren, anlatan, ifade eden unsurlardır. Semboller anlamlı olduğu toplum veya topluluk yapısı içinde bir şeyin yerine kullanılan, o şeye atfedilen görünümüdür. Örneğin bir kabileye ait konuşma şekli, dil yapısı, giyim tarzı, yemek yeme alışkanlıkları vb. gibi ögeler o kabileye mensup olan bireyleri diğer kabile ve toplumlardan ayırır. Bu kabile veya toplumun üyeleri için bu sembol ve simgeler bütünü var oluşsal güven krizlerinde toplum veya topluluk üyeleri arasında dayanışmayı sağlar. Cinsiyet, etnik köken, yaş, dil, din veya sınıf gibi belirli faktörlerin toplumsal yapı içinde bireylerin belleğine aktarılır. Bu sayede bireyler içine doğdukları toplum veya topluluk içinde kültürlenme yoluyla görsel boyutları rol modeli alma yöntemiyle benliğe aktarır. Benlik bilincin nesnesi ve öznesidir, bir insan olarak ferdi ben ve sosyal ben hem kendisi üzerinde düşünür hem de diğerleriyle ve genelleştirilmiş diğeri veya önemli diğerleriyle etkileşim kurar.

Sosyoloji disiplini sadece bireylerin içinde yaşadıkları dünyayı her gün nasıl yarattıkları ve yeniden-yarattıklarını betimlemek ve açıklama gayesindedir. Günümüz toplumlarında sosyal etkileşim düzeyinin artması, mekan ve zamandan bağımsız olarak küresel ölçekli iletişim imkanlarının artması ile birlikte toplumsal yapı içinde üyeleri arasında anlamlı olan kültürün görsel boyutunun sembol ve simgeleri değişim ve dönüşümden geçmektedir. Bu değişim ve dönüşümün nedenleri arasında küreselleşme, çokkültürlülük, yeni medya, kitle iletişim ve ulaşım, ulusötesi göçler gösterilebilir.

Çalışma kapsamında ilk olarak kültür kavramı ve kültür kavramına ilişkin tartışmalar üzerinde durulacak, sonrasında geleneksel toplumlardan günümüz postmodern toplumlarına kadar olan süreçte kültür kavramının geçirmiş olduğu algı değişimlerine yer verilecek ve son olarak kültürel ögeler olarak simge ve sembollerin dönüşümü ele alınacaktır.

2. KÜLTÜR KAVRAMI

Kültür kavramı sosyal bilimlerde üzerine en fazla tartışılan ve en fazla anlamsal değişime uğrayan kavramlardan biridir. Dönemsel değişimlerden fazlaca etkilenen kültür kavramı kullanılmaya başlandığı ilk günden itibaren farklı anlamlara gelmiştir. Kültür kavramının ilk kullanımı Grisvold'a (1994, s. 7) göre "yerleşik hayata geçişin bir simgesi olarak hayvanların ve ekinlerin yetiştirilmesi (cultivation) anlamında olmuştur. Kültür kavramının bu kullanımı insanoğlunun doğa ve hayvanlar üzerinde hegemonyası ve doğal

üzerinde yapmış olduğu etkiye vurgu yapmaktadır. Kültür kavramı geleneksel toplumlarda toplumsal aktörlerin yaşam alanlarını düzenleme, gündelik hayatlarında işlerini kolaylaştıracak metaları üretme ve kullanma noktasında zihinsel bir faaliyet ve yine aynı zamanda eylemsel bir hareket olarak değerlendirilmektedir. Geleneksel kullanımından günümüze farklı tanımlamaları bulunan kültür kavramının üç temel kullanımı üzerinde durulmuştur. Bu kullanımlar genel olarak: (1) seçkin sanatsal faaliyetlere; (2) bir halkın ya da grubun tüm yaşam biçimlerine; (3) paylaşılan sistemlere veya şablonlara gönderi yapacak şekildedir” (Edles, 2006, s. 6). Dönemsel, bölgesel, topluluksal ve toplumsal mana da farklı anlamlara gelen kültürün bu tanımları kültür kavramının estetik, etnografik ve sembolik yönlerine vurgu yapmaktadır. Bu bağlamda üzerinde durulması gereken husus kültürün düşünsel öğeleri ve görsel öğelerinin birbirinden çok uzak olmadığı ve kültürün maddi öğeleri olarak görsel boyutunun arkasında bir zihin faaliyeti olduğudur. Bu zihinsel faaliyet toplum, topluluk, aile gibi farklı sosyolojik grupların düşünce yapısından etkilendiğidir. Her toplum veya topluluk kendi düşünce yapısını diğer toplum topluluklardan farklı olarak inşa ettiği için kültürel farklılaşmaların altında yatan bir önemli neden de bu grupların düşünce yapıları arasındaki farklılıktır.

Sosyolojik bağlamda bir kültür tanımı yapmak gerekirse, “kültür bir toplumun duyuş ve düşünüş birliğini oluşturan, gelenek durumundaki her türlü yaşayış, düşünce ve sanat varlıklarının tamamı” olarak tanımlanabilir (Çağırkan, 2017). Sosyolojik bağlamda kültür toplum/topluluk yapısı içinde sosyal etkileşim süreçleri sonucunda toplumsal aktörleri eyleme geçiren veya düşünce dünyasına etki eden bütün unsurlar olarak görülebilir. Her toplum/topluluk kendi varlığını bazı durumlarda diğer toplum/topluluklardan farklılıkları üzerinden inşa edebilir. Bu durum en temelde kültürün toplumsal veya topluluksal benzersizliğine vurgu yapmaktadır. Ancak diğer yandan toplumlar ve topluluklar arası sosyal etkileşim düzeyi arttıkça yerel kültürler bu farklılıklarını kaybetmeye başlar. Kültürel öğelerin devamlılığını sağlayan en temel faktör yeni nesillerin bu öğeleri içselleştirme ve benliklerinin bir parçası olarak sürdürmesidir. Kültürcülük olarak da ifade edilen bu durum, kültürün yerelliğine ve bu yerellik ile ortaya çıkan benzersizliğine vurgu yapmaktadır. Kültürcülüğün temelinde yatan anlayış, her kültürün ortaya çıktığı toplumdan/topluluktan bağımsız düşünülemezdir.

Toplum, topluluk, klan veya daha küçük grupların kendine özgünlüğü (somut veya somut olmayan bütün unsurlar) ve bu özgünlüğü gelecek kuşaklara aktarılması insana ilişkin bir kavram olarak kültürün tarihsel bir süreç içerisinde yaratılan ve paydaşları arasında belli bir anlama sahip olan sistemdir. Kültürün oluşturulması süreci aynı kültürü paylaşan üyeler arasında belli bir anlam ve önem sistemine işaret eder. Bu bağlamda görsel veya düşünsel boyutuyla kültür, toplumsal aktörler arasında iletişim sağlamada da etkin rol oynar. Görsel boyut olarak kültür anlayışı kendini bir anlamda Weber’in kültür kuramında bulmuştur. Weber’e göre, kültür kavramı “toplumsal olanın oluşturulmasında başat rol oynamaktadır. Bu anlayışın merkezinde insan eyleminin kavrayışı yatmaktadır” (Göktürk, 2016, s. 37). Kültürün görsel boyutları aynı kültürü paylaşan üyeler için birer sembol veya simge olarak bazı özel anlam ve öneme sahip olabilir. Bu anlam ve önem bazı durumlarda toplumsal aktörler için hayatlarından vazgeçmelerine neden olacak kadar büyük olması muhtemeldir. Kültürün görsel boyutunun altında hem zihinsel hem de eylemsel bir faaliyet yatmaktadır.

Belli bir mimari yapının altın bir tasarım ve el işçiliği bulunmaktadır. Kültürün görsel boyutunu belirleyen temel unsurları bölgeden bölgeye başta coğrafi faktörler olmak üzere farklı nedenlerden dolayı değişiklik gösterir. Belli bölgelerde iklimden dolayı belli kıyafetler, ev yapımında kullanılan malzemeler, mimari tasarımlar farklılık gösterebilir. Örneğin çok yağmur alan bölgelerde evlerin çatıları dik yapılırken, sıcak bölgelerde yatay çatı mimarisi tercih edilir. Coğrafi farklılaşmalar kültürel öğeleri belirleyen en önemli unsur olarak düşünülürken toplumsal aktörler arasındaki sosyalizasyon süreci ve bu sosyalizasyon süreci sonunda inşa edilen benlik ve zihinsel düşünce yapısı en az coğrafya kadar önemlidir.

Şekil 1. Afrika Mimarisi (URL 1).

Şekil 2. İngiliz Mimarisi (URL 1).

3. GELENEKSELDEN POSTMODERN'E KÜLTÜR ALGISI

Geleneksel toplumlarda sosyal etkileşim alanının genişliği toplumsal aktörlerin kültürel etkileşim alanını belirleyen en önemli unsur olmuştur. Özellikle ticaret yolları, liman kentleri, üretim faaliyetlerinin yoğun olduğu bölgelerde kültürel etkileşim yoğun olduğundan kültürel çoğulculuk ve dolayısıyla birçok alanda ilerleme daha hızlı olmuştur. Örneğin, Antik Yunan Uygarlığı, Mısır Uygarlığı, Anadolu coğrafyası, Mezopotamya vb. gibi bölgelerin diğer yatılmış bölgelere göre yerleşime uygun olması bu bölgelerde farklı kültürlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Farklı kültürlerin karşılaşma alanı olarak bu bölgeler günümüzde de yoğun sosyal etkileşimlerin yaşandığı bölgelerdir. Uygarlık tarihine baktığımızda farklı

kültürlerin karşılaşma alanı olan bölgelerin hem görsel hem de düşünsel yönleriyle kültürel öğelerin görece daha fazla olduğu yerlerdir.

Kültürel etkileşim bir yönüyle bireyler arası iletişimi güçlendiren ve kültürlerarası alışverişe izin veren bir süreç olarak görülürken diğer yandan da kültürel değişmelere yol açan bir süreçtir. Kültürel değişme olarak da ifade edilen bu durum, herhangi bir kültürde zaman içinde meydana gelen değişimleri ve başkalaşmaları ifade eder. Kültürel değişme kültürün temel bir özelliğidir. Kültürel değişimler çoğulculuk veya çeşitlilik olarak görülürken aynı zamanda da bazı kültürlerin hegemonyasını arttıran bir durumdur. Bazı kültürler baskın kültür olarak diğer kültürleri etkisi altına alabilir ve bu kültürleri asimile ederek yok olmasına neden olabilir. Geçmiş uygarlık tarihinde başat kültürler olarak görülen birçok medeniyet artık günümüzde tarih sahnesinden silinmiştir. Kültürel etkileşim ve değişim toplumsal hayatta meydana gelen değişimlerden bağımsız olarak düşünülemez. Tarihsel süreç içerisinde geleneksel toplumlardan kompleks günümüz toplumlarına kadar hemen hemen her dönemde yaşanan toplumsal kırılmalar bazı kültürlerin başat olmasına yol açarken bazı kültürlerin yok olmasına neden olmuştur. Örneğin, sanayileşme, teknolojik gelişmeler, köyden kente göç, kentleşme, ekonomik gelişmeler, eğitim düzeyinin artması, ideolojik çatışmalar, yeni keşif ve icatlar ve kitle iletişim araçları ile görsel medyanın yaygınlaşması kültürel değişimi ve dönüşümü hızlandırmıştır. Artık günümüz post-modern toplumlarında kültürel değişimler, geleneksel toplumlarda dar olan sosyal etkileşim alanının küresel boyuta ulaşması ve ağ toplumu ile çok daha hızlı yaşanmaktadır. Bu bağlamda toplumsal aktörlerin zaman ve mekan algısının yeni medya ve iletişim teknolojileri sayesinde değişmesi kültürel değişimlerin niteliğini ve niceliğini etkilemiştir.

4. KÜLTÜREL ÖGE(LER) OLARAK: SİMGE(LER) VE SEMBOL(LER)

Sosyal bilimler alanında “sembol” terimi genellikle, “dini törensel performanslara dahil edilen totemler veya nesnelereki anlamlar” ile kullanılmaktadır. Bu noktada sembollerin, “kültürel deneyimleri aktarmada anlam ve referans katmanları oluşturduğuna vurgu yapılmakta, semboller olmaksızın kültürün açıklanmasının imkansız olacağı belirtilmektedir” (Deacon, 2012, s. 394). Kültür anlam sistemi olarak simge ve semboller ile bu anlamı paydaşlarına iletir. Bu simge ve semboller özgün anlamları ile nevi şahsına münhasır olma durumu olarak değerlendirilir. Kavramsal olarak Türk Dil Kurumu’na (TDK) göre simgenin anlamı: “Duyularla ifade edilemeyen bir şeyi belirten somut nesne veya işaret” olarak verilmektedir. Her toplum/topluluk farklı duygu dünyalarına sahip olduğundan kültürel öğelerin simgesel anlamı o kültür içinde kültürlenme süreçleri ile öğrenilir ve gelecek kuşaklara aktarılır. Simge nesnel ve soyut olarak olgunun belli bir kategorisini temsil eder. Toplum/topluluk içinde simgenin anlamı ve önemi temsil ettiği olguya bağlı olarak oluşturulduğundan aynı kültürü paylaşan bireyler “o” simgenin neyi temsil ettiğini söyleyebilir. Bu bağlamda alfabeledi harfler, cebirsel işlemlerde kullanılan işaretler, çeşitli kurum, kuruluş ve dernek, spor kulüplerinin belirgileri (amblemleri) birer simgedir. Bu simgeler o kulüp, dernek, kurum, kuruluşun üyeleri için anlamlıdır, önemlidir ve iletişimseldir.

Sembol ve simge genel olarak birbiri yerine kullanılan kavramlar olsa dahi aralarında bazı farklar bulunmaktadır. Sembol “uzun bir süre boyunca bir nesne veya fenomen ile

ilişkilendirilmesi nedeniyle uluslararası alanda tanınan işaretler” olarak tanımlanabilir. Gündelik hayatta yaygın olarak kullanılan sembollerden bazıları Müslümanlık için hilal, barış için güvercinler, hastane için artı işareti gösterilebilir. Semboller, temsil ettiği nesnelere benzemez ve ne anlama geldiğini bilmek için toplumsal aktörler tarafından öğrenilmeleri gerekir. Bu noktada semboller, “bir sistem içerisinde yer alan kişilerin birbirinden farklı olmayan şekilde ve güçlü duygusal bağlantıların yaratılması amacı ile özetleme, açıklama, sunma özelliğine sahip anlam aktaran araçlar” (Ortner, 1973) olarak tanımlanabilmektedir. Örneğin dünya üzerinde bağımsız ülke olmanın veya diğer ülkelerden farklı olduğunu göstermenin en yaygın sembolleri ülkelerin isimlerini kullanarak yapmış oldukları bayraklar veya ülke isimlerinden yapılan kısaltmalardır. Bu semboller aynı zamanda birer kültürel simgedir. Kültürel simge, değerlerin bazı yönlerini temsil eden nesnelere, kültürün doğası olarak algılanan norm ve idealler ya da kültürün herhangi bir bölümü için kullanılan bir ifadedir. Sembol, logo, resim, isim, yüz, jest ve mimik gibi gerçek veya kurgusal öğeler olduğu içinde kültürel simgeler büyük ölçüde değişkendir.

Günümüz ağ toplumunda bireyler zaman ve mekandan bağımsız olarak dünyanın farklı bölgelerinde yaşayan diğer bireylerle anlık olarak iletişime geçebilmektedir. Bu durum bireylerin benlik algısı inşa sürecini değiştirerek hibrit benlik algılarını ortaya çıkarmıştır. Dil, kimlik, din vb. gibi faktörler üzerinden yaratılan altkültür grupları artık yerini ortak zevkler, cinsiyet algısı, taraftarlık, fan kulübü üyelikleri vb. gibi faktörlere bırakmıştır. İletişim teknolojilerinde yaşanan hızlı değişimler özellikle genç kuşakların hem kendi benlikleri hem de içine doğdukları toplumun kültürel öğelerini içselleştirmelerini değiştirmiştir. Örneğin; bir müzik türü olarak metal müzik dinleyicileri küresel ölçekli bir altkültür grubu olarak kendi kültürlerini inşa etmiştir. Belli bir jargon, kıyafet, saç şekli ve yaşam tarzı ile geleneksel toplumlardan farklı olarak altkültür grubu üyeleri arasında ortak simge ve semboller yaratmıştır. Bu altkültür grubu üyeleri bu simge ve semboller üzerinden bir iletişim ağı oluşturabilmektedir. Metal altkültürünü sadece konserler ve giyim tarzları güçlendirmemiştir, aynı zamanda metal dergileri ve daha yakın zamanda ortaya çıkan internet siteleri de bu altkültürün gelişmesinde faydalı olmuştur.

İnternet kültürü, bilgi ve iletişim çağı sonrası bu teknolojinin gündelik yaşamda kullanılması ile ortaya çıkan kültürdür. Bu kültür ile ilgili, sosyal fenomenlerin, örneğin bilgisayar oyunları, sosyal oyunlar, sosyal medya, internet bağımlılığı, mobil uygulamalar, zenginleştirilmiş gerçeklik konularını kimlik, mahremiyet ve ağ oluşturma gibi yönleri de kapsamaktadır. İnternet veya sosyal medya kültürü günümüz toplumlarında genç veya yaşlı ayırt etmeksizin tüm bireylerin gündelik hayatını değiştirmiştir. Bu kültür içinde yeni jargonlar, semboller, simgeler yaratılarak toplumsal aktörlerin kültür dünyası değişmiştir. Challenge (meydan okumalar), sahte hesaplar, internet jargonu (asdfgh), yazı dilinin değişmesi, beğeni veya takipçi etkileşimi vb. gibi öğeler gündelik hayatın ayrılmaz parçaları haline gelmiştir. Özellikle genç kuşaklar arasında belli sanal oyunlar ve bu oyun karakterleri, dizi veya film karakterleri, Influencerlar yeni sembol ve simgeler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Şekil 3. Oyun Karakteri (URL 3).

Şekil 4. Star Wars Filmi Fan Buluşması (URL 4).

Şekil 5. İnternet Ice Bucket Challenge (URL 5).

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Geleneksel toplumlardan günümüze kültür kavramı ve bireylerin kültür algısı değişmeler yaşamıştır. Geleneksel toplumlarda göre daha dar olan sosyal etkileşim alanı kültürel çoğulculuğun önüne geçmiştir. Toplum veya topluluklar ortak semboller ve simgeler üzerinden üyeleri arasında bir düzen ve dayanışma inşa etmiştir. Toplumsal aktörlerin simge ve sembollere yüklediği anlam çağrışımları ortak kültürün paydaşlarını yakın, benzer ve aynı olmaya yönlendirir. Bu aynılık toplumsal aktörler için ortak simge ve semboller üzerinden diğer birey, topluluk ve toplumlardan farklılıklarını temsil eder. Toplumsal aktörlerin ortak simge ve semboller üzerinden bir araya gelerek oluşturduğu kültürel yakınlık sosyal etkileşim düzeyini artırır ve toplumsal yapı içinde dayanışmayı güçlendirir. Bu nedenden dolayı bugünün gelişmiş toplumları kültür dairelerini genişletmek, diğer kültürleri kendine yakınlaştırmak, benzetmek ve aynılaştırmak için kültürel simge ve sembollerini kullanır.

Günümüz toplumlarında hemen hemen küresel ölçekli yaşanan sosyal etkileşim süreçleri, bireylerin kendi tercihler doğrultusunda dahil olduğu yeni altkültür grupları yaratmıştır. Bu altkültür gruplar farklı unsurlar üzerinden inşa edilebilmektedir. Her altkültür grubu kendi kültürel simge ve sembollerini yaratmada son derece özgür davranmaktadır. Kendi jargonunu, jest ve mimiklerini, selamlaşmalarını, kıyafet tarzlarını, dış görünüşlerini vb. gibi belirlemektedir. Özellikle internet altyapısının yaygınlaşması ile ağ toplumunda sanal ortamlarda genç kuşaklar oyun karakterleri, fenomenler üzerinden belli altkültür gruplarını dahil olarak bu altkültür grubunun üyesi olarak belli simge ve sembollerini hem kullanmakta hem de yaratmaktadır. Bu yaratım ve yeniden yaratım süreci küresel ölçekli sosyalizasyon süreçlerinin sanal toplum/topluluklar üzerinden devam etmesi sonucu geleneksel kültürel simge ve semboller yerini çoklu ve görece daha karmaşık simge ve sembollere bırakmıştır. Toplumsal aktörler kendi simge ve sembollerini yaratarak ve sonrasında yeniden yaratarak kültürel değişim ve dönüşümü hızlandırmaktadır. Artık özgünlüğünü kaybetmiş simge ve semboller yeni kuşak bireyler için anlam ve önemini de kaybetmektedir.

KAYNAKLAR

Çağırkan, B. (2017). Kültür Sosyolojisinde Metodoloji Tartışmaları: İdeoloji Olarak Kültür ve Eylem Olarak Kültür. *SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 42, 147-160.

Deacon, T. W. (2012) The Symbol Concept. M. Tallerman & K. R. Gibson (Ed.), *The Oxford Handbook of Language Evolution* (s.393-405) içinde. Oxford: Oxford University Press.

Edles, L. D. (2006). *Uygulamalı Kültürel Sosyoloji* (C. Atay, Çev.). İstanbul: Babil Yayınları.

Göktürk, I. (2016). *Kültür Sosyolojisi*. İstanbul: Doğu Kitapevi.

Grisvold, W. (1994). *Cultures and Societies in Changing World*. Pine Forge: Thousand Oaks.

Ortner, S. B. (1973). On Key Symbols. Erişim adresi (19 Mayıs): <http://anthropologyofsymbols.blogspot.com/2017/11/10-key-symbols-ortner.html>

Türk Dil Kurumu Çevrimiçi Sözlüğü. Erişim adresi (19 Mayıs 21021): <https://sozluk.gov.tr/>

PLATON'UN DEMOKRASİ ELEŞTİRİSİ

DEMOCRACY CRITIQUE OF PLATO

Elif ÇETİNKIRAN BALCI

Dr. Öğr. Üyesi, Kırklareli Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü

Özet

Platon, felsefe tarihinin ilk sistematik filozofu olarak kabul edilmektedir. O, varlıktan bilgiye, ahlaktan siyasete, sanattan eğitime felsefenin neredeyse her alanına dair görüş ortaya koymuş önemli bir düşündürdür. Platon, ideal devlet anlayışı ile dönemine ve kendisinden sonraki felsefe ve siyasal tarihe damgasını vurmuştur. Onun ideal devlet anlayışı doğru bir yönetimin nasıl olması, hangi ilkelere dayanması ve yurttaşların konumunun ne olması gerektiğine dair ayrıntılı ve özenli bir inceleme mahiyetindedir. Platon ideal yönetimi aristokratik tarzı bir yönetimle eşleştirmiştir. Platon ideal devlet anlayışını ortaya serdikten sonra, bozuk devlet düzenlerini ve nedenlerini araştırmıştır. Onu bu araştırmaya iten en önemli nedenlerden biri, Sokrates'in o dönemde haksız bir şekilde yargılanması olmuştur. Platon bu olaydan sonra derin bir üzüntü duymuş ve doğru ve adaletli bir toplum modeli nedir ve nasıl olmalıdır sorusu üzerinde ciddi bir şekilde eğilmiştir. Doğru toplumu ideal devlet modeliyle ortaya koyduktan sonra, bozuk devlet düzenlerini de incelemiş ve onların neden bozuk oldukları ve insanları neden mutlu bir yaşayışa ulaştıramadıkları konusunda kafa yormuştur. Platon'un ortaya koyduklarına baktığımızda bozuk devlet düzenlerinin bozuk olmasının en önemli nedeninin, insansal iyi ve erdemlerle olan bağlarının zayıf olması, değer olarak erdemleri ve bilgiyi değil başka sözde değerleri gözetmeleri olduğunu söyleyebiliriz. Bozuk devlet düzenlerinden biri Sokrates'i ölüme götüren yönetim biçimi olan demokrasidir, diğerleri ise, timokrazi, oligarşi ve tiranlıktır. Bu konuşmada, Platon'un demokrasiyi neden eleştirdiği konusu üzerinde durulacak, bunu yaparken de kendi ideal yönetimi konusunda önemli noktalara değinilecektir.

Anahtar kelimeler: Yönetim, Demokrasi, İyi, Erdem, Mutluluk.

Abstract

Plato is regarded as the first systematic philosopher of the philosophy history. He is an important thinker who voiced his opinions on almost every field of philosophy, from existence to knowledge, from morality to politics, from art to education. With his ideal state understanding, Plato had an impact on both his period and the philosophy and political history after him. His ideal state understanding is a detailed and careful examination of how a correct governing should be, what principles it should be based on, and what should be the position of the citizens. Plato matched the ideal governing with an aristocratic style. After Plato revealed the ideal state understanding, he examined the corrupt state orders and their causes. One of the most important reasons that pushed him to this research was the unfair trial of Socrates at that time. Plato felt deeply sad after this incident and meticulously focused on the question of what is a true and just society model and how it should be. After presenting the right society with the ideal state model, he also examined the corrupt state

systems and pondered why they were corrupt and why they could not lead people to a happy life. When we look at what Plato put forward, we can say that the most important reason for the corrupt state orders is that they have weak ties with morality and virtue, and that they protect other so-called values rather than protecting virtue and knowledge as values. One of the corrupt state orders is democracy, the form of government that brought Socrates to his death, while the others are timocracy, oligarchy and tyranny. In this speech, the reasons why Plato criticized democracy will be discussed and crucial points about his ideal government will be mentioned.

Keywords: Governing, Democracy, Morality, Virtue, Happiness.

GİRİŞ

Platon, felsefe tarihinin ilk sistematik filozofu olarak kabul edilmektedir. O, gerçekten de felsefesini büyük bir sistem içerisinde oluşturmuş, felsefesinin öğeleri bir birine sıkı bir şekilde bağlı olmuştur. Söz gelişi siyaseti etiğinden, etiği epistemolojisinden, epistemolojiyi ontolojisinden, ontolojisini estetik görüşünden ayrı düşünemeyiz. Bu yazıda ise Platon'un demokrasi düzenine bakış açısını ele alacağız. Bunu yaparken bu sistemli bütünlük içerisinde Platon'un siyaset görüşünün yanında onun etik görüşüne de değinmemiz gerekecektir. Öyle ki Platon'un siyaset felsefesinin en önemli özelliği, onun bilgi ve erdemlerle olan derin bağıdır. Bu bağ sebebiyledir ki Platon, demokrasi yönetiminin iyi bir yönetim olmadığını düşünür. Zira demokrasi erdem ve bilgi sahibi olmayı ötelemiş, bunlar dışında başka ilke ya da değeri/değerleri kendisine ölçüt kabul etmiştir. Demokrasinin kabul ettiği değer ölçütleri Platon'a göre sorunludur. Çünkü bu değerler, bir yandan insanın kişi olarak doğru yaşamasına olanak vermemekte, diğer yandan bir bütün olarak toplumu iyi yaşayışa ulaştıramamaktadır. Bu çerçevede Platon'un demokrasi eleştirisine geçmeden önce, "kişiler için doğru yaşayış nedir?" ve "kişi iyiye ve mutluluğa nasıl ulaşır?" sorularını yanıtlamamız, bir başka ifadeyle onun insan ve değer anlayışına bakmamız gerekir. Ancak bundan sonra onun demokrasi eleştirisi sağlam bir temele yerleştirilebilir.

PLATON'DA DOĞRULUK KAVRAMI

Platon ünlü *Devlet* eserine "doğruluk" kavramını araştırmakla başlar. Bu kavramı ortaya koymak önemlidir, çünkü bunu ortaya koymak onun insan nasıl ve ne için yaşamalı sorusunu, aynı zamanda toplum nasıl ve neye göre yönetilmeli sorusunu da cevaplamış olmak anlamına gelecektir.

Platon doğruluk kavramını ortaya koymak için öncelikle devletteki ya da bir toplumdaki doğruluğun ne olduğuna bakmanın daha işe yarar olduğunu düşünür, çünkü kişiye göre devletin daha büyük olmasından dolayı doğruluk kavramı devlette daha kolay görünür. Devletteki doğruluk, Platon'un toplum sınıflamasıyla yakından ilişkilidir. Öyle ki Platon, devletin üç sınıftan oluştuğunu belirtmiştir: bilge kişilerden oluşan yönetenler sınıfı, devleti korumakla görevli olan askerler sınıfı ve çalışmakla yükümlü olan işçiler ya da yönetilenler sınıfı. Bu üç sınıfın içerisine kimlerin dâhil edilmesi gerektiği ise, kişilerin taşıdıkları mayalarla, yani ruhlarının yapısına göre karar verilecektir. Platon'un anlattığı bir masala göre, tanrı insanları yaratırken kiminin mayasına altın katmıştır, kiminin mayasına gümüş, kiminkine ise tunç ya da demir katmıştır. Mayasında altın olanlar o şehrin

yöneticisi olmakla yükümlüdür, mayasında gümüş olanlar şehrin koruyucusu, mayasında tunç ya da demir olanlar ise şehrin çalışanları, işçileri olmalıdır. Kimin hangi işle uğraşacağına, kişilerin mayalarındaki bu elementlere göre, başka bir deyişle yaratılış özelliklerine göre karar verilmelidir. Öyle ki Platon'a göre farklı yaratılıştaki insanlara aynı işi vermek doğru değildir. Bir toplumun ya da devletin doğru olması da bu noktada açığa çıkmaktadır. Platon için devletteki doğruluk, herkesin yaratılışına uygun işi görmesi ve sadece onunla uğraşması, başka bir işle uğraşmamasıdır. Bu doğruluk anlayışına göre, her bir sınıf yalnızca kendi işiyle ilgilenmeli, diğer sınıfın işlerine karışmamalıdır. Örneğin işçiler yalnızca doğalarına uygun olan işi gerçekleştirmeli (söz gelimi, dülgerci yalnızca dülgerlikle uğraşmalı, kunduracı yalnızca kunduracılıkla vb.), yönetilenlerin ya da koruyucuların işlerine karışmamalıdır. Yöneticiler de yalnızca devleti yönetmek ve buna uygun işlerle uğraşmalıdır. Bu öylesine açık bir kuraldır ki Platon'a göre, "çünkü mayasında demir ya da tunç katışık olanların önderlik edeceği gün şehrin yok olacağını Tanrı buyurmuştur" (Platon, 2017: 415 c).

Devletteki doğruluk ile insan ruhundaki doğruluk arasında paralellik kuran Platon, insan ruhunu da devletin kısımları gibi belli başlı üç kısma ayırmıştır. Buna göre insan ruhu, arzulayan yan, öfkelenen yan ve akıl sahibi yan olarak üç kısma ayrılmıştır. Kişinin yaratılışı, ruhundaki bu üç kısımdan hangisini besleyip büyüttüğüne göre belirlenecektir. Eğer kişi ruhunun arzulayan yanını besleyip büyüttüyse, işçiler sınıfına yani yönetilenler sınıfına dahil edilmeli, eğer ruhunun akıl sahibi yanını besleyip büyüttüyse yönetenler sınıfına, eğer ruhunun öfkelenen yanını büyüttüyse savaşımlar sınıfına dahil edilmelidir. Dolayısıyla devlet sınıflaması, kişilerin ruhlarındaki kısımlara bağlı olarak belirlenmiştir diyebiliriz. Kişilerin ruhlarının doğru olması ise, ruhun bu üç kısmı arasında dengenin kurulmuş olmasını, insanın ruhundaki kısımların her birinin kendi işini görmesini, yani aklın yönetmesi ve diğer iki kısmın aklın buyruğu altına girmiş olmasını gerektirir. İnsan ruhundaki kısımlardan akıl yönetirse, kızan/öfkelenen yan akıldan yana olursa ve arzulayan yan da aklın buyruğuna girerse, insan ruhundaki doğruluk gerçekleşmiş olacaktır. Platon'un anlatımıyla:

"Doğru insanda her bölümün kendi işini göreceğini, içindeki üç ilkenin birbirinin sınırını aşmayacağını anlatıyor bize. Doğru adamın içinde bir düzen kuruluyor. Bu adam kendi kendini yönetiyor, yola sokuyor. Kendi kendinin dostu oluyor. Tıpkı müzikteki alçak, yüksek, orta ve bütün ara tonlar gibi. İçindeki üç yanı birbirine bağlıyor; çokken bir tek oluyor; tam bir ölçüye ve uyuma varıyor. Ondandır artık ne işe girişirse girişsin, ister zengin olmaya çalışsın, ister bedenini geliştirmeye, ister devlet işlerini görmeye, ister insanlarla alışveriş etmeye; her yaptığında doğru ve güzel diyeceği şey içinde böyle bir düzeni gerçekleştirmek olacak. Bunu yapmayı bilmeyi bilgelik sayacak." (Devlet, 444 a).

Kişilerin ruhlarının hangi yapıda olduğunu tespit etmek ve onları uygun toplumsal sınıfa dâhil etmek ise yöneticinin işidir. Devlet adamının bu toplum bölümlenmesini doğru bir şekilde gerçekleştirebilmesi için, keskin bir görüş gücüne ve akıl yetisine sahip olması gerekmektedir. Bu nedenle Platon yöneticilerin en önemli erdeminin bilgelik olduğunu söyler. Yöneticiler bilgelik erdemleriyle bu işi en iyi şekilde yerine getireceklerdir. Bu nedenle Platon, devleti filozof-kralların yönetmesi gerektiğini söyler. Filozof kişi, bilgiyi seven, daima bilginin peşinde koşan, ideaları kavrayabilmiş bilge insandır. Filozof kişi, mağaranın dışına çıkabilmiş, hakikati kendi gözleriyle görebilmiş, dolayısıyla yalnızca görünüşlerle

yetinmeyip görünüşün arkasındaki ideaları seyredebilmiş, buna cesaret edebilmiş kişidir. Bir toplumun mutluluğunu sağlayabilecek olan kişiler ancak bu bilge kişilerdir. Bu nedenle böylesi kişilerin peşinden gitmek diğer insanların ödevi olmalıdır. Kişilerin ve bir bütün olarak devletin mutluluğu buna bağlıdır.

PLATON'UN DEMOKRASİ ELEŞTİRİSİ

Platon'un ideal devlet anlayışı, filozof kralların yönetici olduğu, bilge insanların yönettiği, diğer insanların ise kendi doğalarına uygun işle ilgilendikleri sınıflı bir toplum yapısıdır. Bilgelerin yönettiği bir toplumda tüm kararlar bilgece verilir ve toplum bir bütün olarak bilge olur.

Platon ideal devlet anlayışını ortaya koyduktan sonra bozuk devlet biçimlerini de incelemiştir. Onu bu araştırmaya iten en önemli nedenlerden biri, Sokrates'in o dönemde haksız bir şekilde yargılanması olmuştur. Platon bu olaydan sonra derin bir üzüntü duymuş ve doğru ve adaletli bir toplum modeli nedir ve nasıl olmalıdır sorusu üzerinde ciddi bir şekilde eğilmiştir. Doğru toplumu ideal devlet modeliyle ortaya koyduktan sonra, bozuk devlet düzenlerini de incelemiş ve onların neden bozuk oldukları ve insanları neden mutlu bir yaşayışa ulaştıramadıkları konusunda kafa yormuştur. Platon'un ortaya koyduklarına baktığımızda bozuk devlet düzenlerinin bozuk olmasının en önemli nedeninin, insansal iyi ve erdemlerle olan bağlarının zayıf olması, değer olarak erdemleri ve bilgiyi değil başka sözde değerleri gözetmeleri olduğunu söyleyebiliriz. Bozuk devlet düzenlerinden biri Sokrates'i ölüme götüren yönetim biçimi olan demokrasidir, diğerleri ise, timokrazi, oligarşi ve tiranlıktır.

Platon demokrasi yönetiminin oligarşinin tam tersi olduğunu, yani yoksulların zenginleri yendiği ve başa yoksul çoğunluğun geldiği yönetim biçimi olduğunu söyler. Oligarşi, kimin serveti varsa onun yönetime dahil olmaya hak kazandığı bir düzeniyken, demokrasi tam tersi yoksulların zenginlere karşı ayaklanıp onları yendiği ve başa yoksulların geçtiği yönetim şeklidir. En başta şu söylenebilir ki Platon'un demokrasi eleştirisi en temelde, diğer bozuk yönetim şekillerinde olduğu gibi temel değerlerin erdem ve bilgi olmayıp başka sözde değerleri değer olarak kabul etmesinde yatar. Demokrasi yönetiminin kendisine ölçüt aldığı değerler eşitlik ve özgürlüktür. Demokrasi toplumlarında herkes birbiriyle eşit kabul edilir ve herkesin özgür olduğuna dair bir görüş birliği vardır. Demokrasilerde, yurttaşlık hakları ve yönetim işleri, eşit olsun olmasın tüm yurttaşlar arasında eşit bir biçimde bölüştürülmüştür. Yönetimin başına geçmek için ne tür niteliklere sahip olduğunun, nasıl yetiştiğinin hiçbir önemi yoktur, halkın dostu olarak gözükmesi yeter kişinin yönetici olması için. Böylesi bir toplumda özgürlük sınırsızdır, herkes dilediğini yeme, dilediğini içme ve yapma özgürlüğüne sahiptir, kimsenin kimseden hesap sorma hakkı yoktur, uyulması gereken ilkelerden, ona göre davranılması gereken yasalardan ve kurallardan söz edilemez. Böylesi bir düzende Platon'a göre düzensizlik, kargaşa ve kaos oluşacak, bu da demokrasinin yıkılmasına yol açacaktır.

Demokrasilerde toplumu yöneten kişilerin bilge olup olmadığına bakılmaz. Yönetimde olan ve toplum için yasalar koyan kişiler demokrasilerde bilgisiz kişilerden oluşur. Zira Platon'a göre, halk hiçbir zaman filozof olamaz. Bu nedenle halkın yönetimi olan demokrasi,

bilginin ve aklın egemen olmadığı bir anayasadır ki akıldan ve bilgiden uzak bir yönetim biçimi, kişileri mutluluğa ulaştıramaz.

“Bizim devletin temellerini atarken, büyük bir saygıyla sözünü ettiğimiz ahlak değerlerine aldırış bile edilmez. Bizce iyi bir adam olmak kolay iş değildi; önce insanın doğuştan bir üstünlüğü olacak diyorduk, çocukken hep güzel şeylerle oynayacak, sonra kendini bütün güzel şeyleri öğrenmeye verecek. Demokrasilerde hiçe sayılır bütün bunlar. Bir devlet adamının nasıl yetişmesi gerektiği düşünülmez. Kendimize halkın dostu dedirtmek yeter; bütün şerefler kazanılır bununla.” (Devlet, 558 b).

Zira Platon’a göre demokrasinin üzerine kurulduğu ilkeler problemlidir. Örneğin eşitlik ilkesini ele aldığımızda, Platon insanların eşit olmadığını, insanlar arasında yapısal farkların bulunduğu kabul eder. Hal böyleyken, eşit olmayan insanları eşit olarak kabul etmek adaleti değil tersine adaletsizliği doğurur. Demokrasinin diğer ilkesi olan özgürlük ilkesine baktığımızda da durum benzerdir, zira Platon’a göre bütün insanlar özgür olarak kabul edilemez. Platon için özgür kişi, ancak ve ancak ideaları görebilmiş, mağarada gördüğü gölgelerin asıl gerçeklik olmadığını, asıl gerçekliğin dışarıda, yukarılarda olduğunu fark ederek gözlerini Güneşe çevirebilmiş kişidir. Demokrasi yönetimi, eşit olmayan insanları eşit, özgür olmayan insanları özgür kabul ederek adaletsiz bir toplum modeli yaratmış, hakkaniyet ve liyakata dayalı bir yönetim biçiminden uzaklaşarak, bilgisizler topluluğunun devleti yönettiği bir yönetim biçimi olmuştur.

SONUÇ

Sonuç olarak, ideal devleti bilge insanların yönetmesiyle oluşmuş bilge devlet olarak ortaya koymuş olan Platon, demokrasi yönetimini de bilgellikten uzak bir yönetim modeli olması nedeniyle bozuk yönetim biçimi olarak kabul etmiştir. Platon’a göre yönetim işi, bir toplumun kaderini belirleyen en önemli işidir. Bir kunduracı işini doğru yapmazsa o devlet yıkılmaz ancak bir yönetici işini doğru yapmazsa devlet bir bütün olarak zarar görür. Dolayısıyla bir devletin geleceğini o devleti kimin/kimlerin yönettiği belirler. Doğru kişiler tarafından yönetilen bir devlet doğru, eğri kişiler tarafından yönetilen devlet eğri olur; başka bir ifadeyle devleti bilge kişiler yönetiyorsa devlet bilge olur, bilgisiz ve erdemsiz kişiler yönetiyorsa devlet de bir bütün olarak bilgisiz ve erdemsiz olur. Yöneticinin kim olduğu ve hangi değerleri benimsediği, toplumun bütününe yayılır ve halk da zamanla yöneticinin değer olarak gördüğü şeyi kabul eder. Yönetici mal mülk düşkün olursa halk da zamanla en çok zenginliğe, mala mülke önem verecek, yöneticinin değeri halkın bütününe yansıtacaktır. Demokrasi yönetiminde yönetici en çok özgür olmaya, dilediğini yapmaya, kimsenin sözünü dinlememeye önem verdiği için halkın da en önem verdiği şey özgürlük tutkusu olacaktır. Kişiler ruhlarında bir ölçü tutturamayacaklar, ruhlarındaki doymak bilmeyen canavar yanı serbest bırakacaklar, böylelikle eğri bir yaşayışa doğru gideceklerdir. Böylesi bir yaşayış kişileri mutluluğa ulaştırmaz, mutluluk kişiye bilgi ve erdem ile gelir. Erdem, yaşamın temel amacı, hayatı yaşanmaya kılan en önemli değerdir. Platon “onun için sözlerimi hatırlayın ve unutmayın ki, hayatta göreceğiniz iş ne olursa olsun, erdem olmayınca, elde edeceğiniz her şeyin, yapacağınız her işin sonunda, utanç ve kötülük vardır” demektedir (Platon, 1944: 246 e). Öyle ki, bilgisiz bir kimsenin mutlu olabileceği büyük bir yanılsamadır. Sonuç olarak demokrasinin bilgiden uzak olması, erdemleri önemsememesi, kişileri mutluluğa

2. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Izmir, TURKEY

ulaştıramayacak olması nedeniyle Platon demokrasiyi eleştirmiş ve bozuk yönetim biçimi olarak kabul etmiştir.

KAYNAKÇA

Platon. *Meneksenos*, Çev. İrfan Şahinbaş, Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 1944.

Platon. *Devlet*, Çev. Sabahattin Eyüboğlu- M. Ali Cimgöz, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2017.

REKLAMLAR VE MİTLER

ADVERTISEMENTS AND MYTHS

Doç. Dr. Elanur PİLİCİ

Istanbul Aydın Üniversitesi, GSF, Grafik Tasarım Bölümü

Orcid: 0000-0003-1831-8036

Özet

Mitler, insanlığın şafağında ortaya çıkan ve insanın dünyayı anlamasını, anlamlandırmasını kolaylaştıran kadim anlatılardır. Çoğunlukla semboller ve arketiplerle insan topluluklarının gündelik hayatlarındaki gerçekliklerle de ilişkili olarak gelişmişlerdir. Bu mitlerin birçoğu eski zamanların “masalları” olarak nitelenip kullanımdan kalkmış gibi görünse de günümüze dek farklı form ve anlatılarda varlıklarını sürdürmüşlerdir. Bu nedenle bugünkü reklam sektörü mitleri görsel, işitsel, sembolik ve ikonik formlarda yeniden gündeme getirmektedir. Tüketim kültürünün hükmünü sürdüğü günümüzde reklam sektörü tüketim sürecinin en temel unsurlarından birisine dönüşmüştür. Reklamlar, yalnızca ürünlerin tanıtımı ve pazarlanmasını hedeflemiyor aynı zamanda tarihten günümüze ulaşan mitleri kullanıyor ve bu mitler üzerinden kendine özgü bir sembolizm yaratarak kendi çağdaş mitlerini de farklı formlarda üretiyor. Reklam endüstrisi kapitalist üretim ve tüketim süreçlerinin dinamiklerini dönüştürürken tüketim toplumunun arzu ve anlam dünyasına da dolaylı olarak müdahale ediyor. Mitler, kolektif bilinçdışındaki arketip süreçleri harekete geçirirken bireylerin kimlik, anlam ve yaşam biçimleri üzerinde derin etkiler yaratıyor. Bu çalışma bir yandan günümüzde gerçekleşen teknoloji devrimiyle daha da derinleşen ve yeni biçimler kazanan tüketim toplumunu ve bu ekseninde önemli roller oynayan reklam sektörünü ele alırken, diğer yandan da mitler, arketip süreçler ve çağdaş reklamcılığın mitleri dönüştürme ve kendi mitlerini yaratma süreçlerini irdelleyecektir. Özellikle kadim mitolojik imgeleri kullanarak insanların arzu ve ihtiyaç mekanizmalarını harekete geçiren reklamlarla bugünün devasa şirketlerinin ikonlaşan logoları, reklamları ve ürettikleri imgeler arasındaki bağlantılar dikkate değer konulardır. Bu çalışmada bir yönüyle de mevcut sistemi ideolojik ve politik olarak yeniden üreten ve insanlara empoze eden reklamlar üzerinde de durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Reklam, Mit, Sembol, İkon, Tüketim.

Abstract

Myths are ancient narratives that emerged at the dawn of humanity and make it easier for people to understand and make sense of the world. Although they mostly appear with symbols and archetypes, they have also developed in relation to the realities of the daily lives of everyday human societies. Many of these myths seem to have been regarded as tales of ancient times and been out of circulation; however, they have survived until today in different forms and narratives. Today's advertising industry brings the myths back in visual, auditory, symbolic and iconic forms. Today, consumer culture prevails, and the advertising industry has turned into one of the most fundamental elements of consumption. Advertisements not only promote and market products, but also uses myths that passed from ancient times to the

present and create modern myths in different forms by developing unique symbolism over these myths. While the advertising industry transforms dynamics of capitalist production and consumption, it indirectly intervenes in the world of desire and meaning of consumer society. Myths exert profound effects on people's identities, meaning and lifestyles, and they activate archetypal processes in the collective unconscious.

This study discusses the consumer society, which has become more knowledgeable and took new forms along with today's technology, and advertising industry that plays important roles in this context. It examines advertising, myths, archetypes and contemporary advertising's transformation and creation of myths. Connections between advertisements that activate people's desires and needs especially using ancient mythological images, and the iconic logos, advertisements and images of today's giant corporations are important. This study also focuses on advertisements that reproduce the current system's ideologies and policies and impose them on people.

Keywords: advertisements, myths, symbols, icons, consumerism

GİRİŞ

Günümüzün ekonomik ve sosyal düzenin reklam kavramı gündelik hayatın bir parçası haline gelmiştir. Reklam sektörü, tüketim kültürünün adeta öncü kuvveti olarak görsel, işitsel ve özellikle de teknolojinin gelişmesiyle birlikte internet ağları üzerinden hayatımızın her alanında hükmünü sürmektedir. Reklamlar, insanların tarihsel, toplumsal ve kültürel mirasında yer alan sembolleri de günümüze taşıyarak insanlarda tüketim nesnelere üzerinde cazibe oluşturmayı hedeflemektedir. Özellikle insanlığın kadim bilgeliğinin bir parçası olan mitlerin toplumların kültürel dokusunda oynadığı rolün ve öneminin farkında olan reklamcılık sektörü, mitlerdeki arketipsel sembolleri ve mitsel anlatıları reklamlarda yoğun olarak kullanmaktadır.

1. REKLAM VE REKLAMCILIĞIN KISA TARİHİ

Reklam, bir ürünün, mal veya hizmetin tanıtımını hedefleyen; insanları kendi rızasıyla bu ürünü almaya ya da hizmetlerden yararlanmaya teşvik etme amacı güden faaliyetleri kapsamaktadır. Esasta, "Tanımlanmış birey, işletme veya kurumlar tarafından, kitlesel medya araçlarında, belirli bir ücret karşılığında yer ve zaman bulan, tüketicilere, ürün, hizmet, organizasyon ve fikirler ile ilgili bilgi veren, ikna edici mesaj veya duyurular bütünü" şeklinde formüle edilmektedir (Gülmez ve Dörtyol, 2013:278-279). Daha geniş bir perspektifte, "Reklâm, gazete, dergi, radyo, televizyon, afiş; tabela gibi mediyalar aracılığıyla çeşitli mal ve hizmetlerin geniş halk kitlelerine tanıtımıdır. Bu mal ve hizmetlerin nereden, nasıl, ne fiyata alınacağı ve nasıl kullanılacağı hakkında tüketiciye bilgi veren, ona parasını en iyi şekilde değerlendirme yolunu gösteren bir araçtır. Aynı zamanda üreticinin, iş adamının iyi bir pazar bulmasına, sermaye ve çabasını değerlendirmesine, yeni üretim ve yatırımlara yönelmesine büyük bir destek unsurudur."(Pektaş, 2014: 222-231) Türk Dil Kurumu (TDK) ise reklamı öz olarak şu şekilde tanımlamaktadır: "Bir şeyi halka tanıtmak, beğendirmek ve böylelikle sürümünü sağlamak için denenen her türlü yol."¹

¹ <https://sozluk.gov.tr/> Son göz atma: 1 Nisan 2021

Reklamcılık, bir tür pazarlama metodudur ve insanlığın bilinen en eski zamanlarından beri uygulanagelmektedir. Arkeolojik veriler, bugünkü reklam tanımına yakın bazı uygulamaların semboller, çizim ve yazı kullanan antik medeniyetler tarafından da uygulandığını göstermektedir. Özellikle Antik Mısır, Babil, Mezopotamya'daki diğer topluluklarda ticari faaliyetlerin gelişmesine paralel reklam kavramının da geliştiği söylenebilir. Fakat bugün bilinen anlamıyla reklam Orta Çağ'da Avrupa'da kullanıldığı görülmektedir.

Reklam benzeri uygulamalara antik çağdan önceki dönemlerden başlamak üzere yazı, sembol ve çizime dayalı medeniyete sahip olan her toplulukta rastlanmaktadır. Reklam tarihinin başlangıcı bu kadar eskilere götürülebilmesine rağmen bugün anladığımız manada reklamın ilk kullanım örnekleri Ortaçağ Avrupa'sında görülmektedir. Tarihin bu döneminde "okuryazar halk sayısı yok denecek kadar az olduğundan, satıcılar, ürünlerine tıpkı tellallar ve çığırkanlar gibi yüksek sesle bağırarak dikkat çekmişlerdir. Bu duyuru yöntemi, matbaanın bulunmasıyla 1450 yılından itibaren yazılı, çizgisel, resmedilmiş bir duyuru türü olan afişler, prospektüsler (tanıtım yazıları) vb. biçimlere dönüşmüştür" (Çamdereli, 1999: 234).

Ancak esas olarak reklam en büyük devrimini matbaanın icadıyla yaşamaya başlamıştır. Özellikle afiş, ilan, resim ve diğer yazılı metinler reklam tekniğinin de farklı bir boyut kazanmasına yol açmıştır. Gazeteler, duvar afişleri, işyerlerinin kapılarına ya da pencerelerine asılan ilanlar, elden dağıtılan broşürler özellikle Rönesans ve Burjuvazinin gelişmesiyle okuma yazma oranının da artmış olması da dikkate alındığında büyük bir atılım anlamına gelmektedir. Özellikle resim sanatındaki büyük devrimsel gelişmeler bu sanatsal etkinin grafik tasarım ve afiş alanına yansımaları beraberinde getirmiştir. Özellikle kapitalist üretim ilişkilerinin gelişmesi, ticaretin daha karmaşık ve geniş bir toplumsal ağda etkin olması reklam olgusuna da daha büyük bir önemli kazandırmıştır. Nitekim 19 yüzyılda reklamcılık akademik bir boyut kazanmıştır. Özellikle Amerika üniversitelerinde reklamcılıkla ilgili dersler verildiği görülmektedir. Bu ilk adımlar, 20. yüzyıldaki en güçlü reklam kurumlaşmasına sahip Amerikan reklam endüstrisinin de temellerini atmıştır. 1480'de İngiltere'de asılan ilk duvar afişinden, 1525'te Almanya'da çıkan ilk gazete ilanından 20. Yüzyıldaki radyo ve televizyon reklamcılığına geçiş aynı zamanda toplumsal ve kültürel pek çok dönüşümün de izlerini taşıyor.

2. MİTLER VE ARKETİPLER

Şu kısa tarihsel gelişim süreci de gösteriyor ki reklam sadece bir ürünün ya da hizmetin sunumu veya tanıtımını ifade etmiyor aynı zamanda ait olduğu kültürün bazı motiflerini de işleyen bir mekanizmaya sahiptir. Özellikle o kültürdeki semboller ve mitsel öğeler reklamlarda yaygın olarak kullanılmaktadır. Reklam sektörü, mitler ve mitlerle ilişkili semboller yardımıyla topluma ve bireylere çeşitli yaşam tarzları ve rol modelleri sunmaktadır.

Mit, en genel anlamıyla ilkel toplumların evreni ve dünyayı kavrayış biçimlerini ve sembolleştirmelerini ifade eden bir kavramdır. "Mit'ler henüz insanın okuma ve yazmayı bilmediği dönemlerde ortaya çıktığından, başlangıç itibarıyla söylenmiş söz anlamına gelmektedir. Yunancada söz anlamına gelen mythos'lar, insanların çözemedikleri her türlü oluşumu anlamlı bir biçimde açıklama gereksinimlerinden doğmuştur. Yunan dili ve edebiyatında söz kavramı yerine geçen üç önemli kavram vardır: mythos, epos ve logos.

Mythos, söylenen ve duyulan sözü, epos, bir düzen ve ölçüye göre söylenen, okunan sanatlı, ustaca sözü, logos ise söz söyleme, konuşma, geçmişte söylenenlerin tekrarı gibi anlamlara gelmektedir. Daha sonra da Batı kültürü ve edebiyatında efsane anlamını kazanmıştır. Mitlerin tarihi insanlığın tarihidir. Mitler hayatımıza anlam ve biçim veren zamansız ve evrensel hikâyeleridir.” (Kaynak, 2012, 678)

Ancak günümüz mit kavramı daha geniş bir çerçevede kullanılmakta, imgelerin ve sembollerin güncel olgularla kesiştiği bir içerik kazandığı görülmektedir. Reklamcılıkta özellikle tarihsel mit sembollerinin yanı sıra kültürün içine gömülmüş semboller iç içe kullanılarak insanlara yaşam tarzları sunulmaktadır. Burada arketip kavramına dikkat çekmek gerekmektedir. Carl Gustav Jung’un Platon’un İdealar kavramından ilham alarak geliştirdiği arketip kavramı, algılamamızı örgütleyen, insan bilincinin içeriklerini düzenleyen şablonlardır. “Jung, bilinçdışı kişisel ve kolektif olmak üzere iki ana kategoride değerlendirmiştir. Kişisel bilinçdışı kişinin yaşamsal deneyimleriyle şekillenmiş olan bilinçdışını temsil ederken kolektif bilinçdışı ise zihnin evrimleşmesiyle birlikte kişiye ilk atalarından günümüze dek doğuştan aktarılan bilgi ve deneyimlerden oluşmaktadır. Jung’a göre ortak bilinçdışında yer alan temsili resimleri arketipler oluşturmaktadır. Kelime anlamı ilk model (kök örnek) olan arketipler, tüm insanlığın bilinçaltında (ortak bilinçdışında) yer alan ‘iksel imgelerden’ oluşur. Bu imgeler çevremizdekileri ve durumları hızlı bir biçimde algılamamızı onlara belirli bir şekilde tepki vermemizi sağlarlar.” (Burger, 2006 – Aktaran: Ay ve Yakın, 2017).

Jung, arketiplerin kolektif bilinçdışının temellerini oluşturarak insanlığın kolektif belleğinden beslendiğini ileri sürmektedir. Kültürlerin çoğunda yer alan temel bazı arketipler şunlardır: anne, baba, kahraman, bilge adam, âşık, hükümdar, kadın ve erkek gibi. Arketiplerin beş temel özellikte olduğu söylenmektedir. “(a) hikaye karakterleridir, (b) psikolojik olarak zihinsel modeller olarak temsil edilirler ve (c) karşılaşıldıklarında genellikle çoğu zaman duygusal tepkiler ortaya çıkarırlar. Ayrıca, arketipler (d) otomatik veya bilinçsiz olarak çalışırlar ve (e) kolayca öğrenilecek ve yaygın olarak tanınabilecek kadar kültürel dayanıklılığa sahiptirler” (Faber ve Mayer, 2009, s.308, Aktaran: Kurultay, 355).

3. REKLAMLARDA MİTLER VE ARKETİPLERİN KULLANILMASI

Tüketim toplumu olarak da adlandırılan günümüz toplumsal yapısında reklamlar artık sadece bir ürünün tanıtımını ve yaygın olarak duyurulmasını hedefleyen bir çalışmanın ötesine geçmiş bulunmaktadır. Reklamlar, bir yandan tüketim toplumunda çeşitli araçlarla “üretilen” ihtiyaç ve arzuların gelişimini kamçılarken bir yandan da kültürün çeşitli unsurlarını kullanarak insanlara tüketimin kendi yaşamlarını farklı yollarla deneyimleyeceği varsayımını dayatmaktadır. Çünkü “tüketim, genel olarak sanıldığı gibi her yerde toplumsal kurullarla engellenen bireyin kendisine ayrılan özel alanda bir özgürlük ve kişisel oyun alanı marjını yeniden elde edeceği marjinal bir belirsizlik sektörü değildir. Tüketim, etkin ve toplumsal bir davranıştır, bir zorlama, bir ahlak ve bir kurumdur. Tüketim tam olarak bir toplumsal değerler sistemidir. Tüketim toplumu, aynı zamanda tüketim öğrenen toplum ve tüketime toplumsal bir biçimde alıştırılma toplumdur. Dolayısıyla tüketim toplumu, yeni üretim güçlerinin ortaya çıkmasıyla ve yüksek verimlilik taşıyan ekonomik bir sistemin

2. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Izmir, TURKEY

tekelci yeniden yapılanmasıyla orantılı yeni ve özgül bir toplumsallaşma tarzı olarak açıklanmaktadır.” (Baudrillard, 2008: 94, 95)

Tüketim toplumunda birey sürekli olarak reklam bombardımanı altında tutularak kendisine “dayatılan” yaşam tarzını benimsemesi istenen bir obje konumundadır. Bu süreçte yaygın olarak kullanılan mitler ve arketipler bu amaca hizmet etmektedir. Bazı mitolojik karakterler marka isimleri olarak karşımıza çıkarken özellikle afiş ve görsellerde mitolojik kahramanları dolaylı ya da direkt olarak gösteren, çağrıştıran unsurlar sıklıkla görülmektedir. Antik Yunan mitolojisindeki kanatlı at olan Pegasus’un dünyanın en önemli havayolu firması olduğu bilinmektedir.

Resim 1 - Girolamo Romanino - Pegasus and the Muses, Kaynak: www.latein-pagina.de

Tez Ayaklı Hermes olarak bilinen Antik Yunan tanrısının ünlü araba lastiği markası Good Year’ın logosunda kanatlı bir ayakkabı şeklinde yer aldığını, aynı şekilde dünyanın birçok ülkesinde yüzlerce şubesi bulunan ünlü kahve firması Starbucks’un logosunda da Antik Yunan’da şarkılarıyla denizcileri baştan çıkaran deniz yaratıcı Siren’in yer aldığı yaygın olarak bilinen figürlerdir. (Özkantar, 2019, 240) Bunun için çok sayıda örnek vermek mümkün. En çok bilineni de dünyanın en büyük şirketlerinden bir olan Amazon’dur. Yunan mitolojisindeki savaşçı kadınların adı olan Amazon bugün dünyanın en büyük e-ticaret şirketinin markası olarak gündelik hayatımıza girmiş bulunmaktadır.

Resim 2: Starbucks ve Goodyear Logoları

Yine özellikle erkeklerin tüketim ihtiyaçlarını kamçulamak amacıyla güçlü, kuvvetli ve biçimli kaslı vücutlu erkek modellerin resimleri kullanılarak Antik Yunan mitolojisindeki kahraman Herkül'e göndermeler sıklıkla yapılırken, kadınlar için de mitolojik tanrıça figürlerini çağrıştıran modeller kullanılmaktadır. "Reklamda, efsanelerden faydalanarak oluşturulmuş kısa hikayelerle birlikte ünlü kullanımı veya animasyon karakter kullanımı gibi uygulamalar kişilik arketiplerinin ve dolayısıyla reklamda yansıtılan marka kişiliğine yönelik bir anlamın oluşturulmasına yardımcı olmaktadır. Böylece tüketiciler satın aldıkları ürüne gizlenmiş arketipleri ve efsaneleri algılar ve markayla ilişki kurarlar." (Holt, 2003, Aktaran: Ay, Yakın, 166)

Mark ve Pearson tarafından tüketici algıları ve arketiplerle bağlantılarını araştırmak amacıyla, 33 ülkede ve 13.000'den fazla markaya yönelik toplamda 75 yürütülmüştür. Bu araştırmada ölçüm amacıyla 12 arketip kullanılmıştır. Bu arketipler; yaratıcı, yardımsever, kral, soytarı/şakacı, sıradan adam, âşık, kahraman, asi, sihirbaz, masum, kâşif ve bilge arketipleridir. (Ay, Volkan, 2017, 166) Reklam sektörünün insanların kimlik ve algılarına yönelik özel olarak tasarlanmış görsel, işitsel ve sembolik tasarım ve imgeler yerel kültürel figürlerin ve evrensel simgelerin kullanımıyla gündelik hayatımızın bir parçası haline gelmektedir. Bu nedenle bugün reklamlar tüketim toplumunun ve tüketim kültürünün olmazsa olmaz unsurlarından birisi haline dönüşmüştür.

SONUÇ

Günümüz dünyasının reklam kültürü mitlerin ve arketiplerin yaygın olarak kullanımına önem vermektedir. Çünkü mitler insanlığın en eski kavrayış biçimleri olarak toplumların kültürel hayatında farklı form ve sembollerle varlıklarını sürdürmekte, bunun yanında çağdaş yaşama uyarlanmış yeni mitler de insanların yaşam tarzları üzerinde etkili olmaktadır. Reklamcılık sektörü kullandığı reklam kurguları ve sembollerle insanların algılarını etkilemek ve onlara tüketim kültürünün önerdiği yaşamı sunmak için çeşitli araştırmalarla yeni ikonlar, afişler, video ve görsel/işitsel teknikler kullanmaktadır. Günümüzde insanları adeta bombardıman altına alan reklamlar, ürün ve hizmetlerin tanıtımı ve pazarlanmasının yanında kullandığı mitlerin ve arketiplerin üzerinden insanların yaşam tarzlarına, giyim, beslenme ve ilişki biçimlerine de dolaylı biçimde müdahalelerde bulunmakta, hatta kimi durumlarda yaşam tarzları sunmaktadır. Bunu da mitler üzerinden kültürel bir unsura dönüştürüyor ve bireylerin ihtiyaç duymadıkları ürün ve nesnelere arzulamalarını sağlayarak sahip olmadıkları "değerlerin" sahibi oldukları yanılsamasını yaratmaktadır. Böylelikle bireylerin kimlik, anlam ve yaşam biçimleri tüketim kültürünün gereksinimlerine uygun şekilde biçimlendirilmektedir.

Çağdaş reklam formlarının ve reklamcılık sektörünün kültürel, ideolojik ve tarihsel kaynaklarının anlaşılması için günümüzün ekonomik ve ticari sisteminde büyük bir güce ve etkiye sahip markaların logo, simge ve afişlerine, görsel ve teknik biçimlerine farklı açılardan bakmak bu süreçleri anlamamızı daha da kolaylaştıracaktır.

KAYNAKLAR

1. Ay, C , Yakın, V . (2017). Reklamlarla Marka Kişiliği Geliştirmek: Arketipler Tüketicileri Yakalayabiliyor Mu? . İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi , 46 (2) , 161-178.

2. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Izmir, TURKEY

2. Baudrillard, J. (2008). Tüketim Toplumu, Söylenceleri Yapıları. Çev., Hazal Deliceçaylı ve Ferda Keskin. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
3. Burger, J. M. (2006). Kişilik (Psikoloji Biliminin İnsan Doğasına Dair Söyledikleri). İstanbul: Kaknüs.
4. Çamdereli, M. (1999) “Bir Terimce Arayışında Reklam”, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi, Dergisi, S: 9.
5. Gülmez, M. ve Dörtyol, İ.T. (2013). Açıklamalı Pazarlama Sözlüğü (2.basım). Ankara: Detay Yayıncılık.
6. Holt, D. B. (2003). What becomes an icon most. Harvard business review, 81(3), 43-49.
7. Kaynak, İ. (2012). İnsanın Anlam Arayışında Din Ve Mit’lerin Rolü. Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi , 1 (1) , 673-682.
8. Kurultay, A. B. (2017). Arketipler: Markaların Yeni Anlam Yaratıcıları. Global Media Journal TR Edition, 7(14), 352-370.
9. Özkantar, M. Özer, (2019), Türk Reklamlarında Mitolojik Esintiler: Vestel ve Casper Reklamlarının Yunan Mitolojisi Bağlamında Göstergibilimsel Analizi, Global Media Journal TR Edition, 9 (18), s.228-254.
10. Pektaş, H . (2014). Reklâm Nedir? İşlevi ve Etkileri Nelerdir?. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi , 2 (1) , 222-231 .

DEMOCRACY, THE RIGHTS AND RESPONSIBILITIES IN STUDENTS' FOCUS

ÖĞRENCİ ODAKINDA DEMOKRASİ, HAK VE SORUMLULUKLAR

Dr. Lindita Lutaj

University "Aleksander Moisiu", Durrës, Albania

Dr. Elda Tartari

University "Aleksander Moisiu", Durrës, Albania

Abstract

Citizenship in the democratic state means the practicing the rights of each individual and the responsibilities they have on an active participation in the life of the country. This study is a contribution in the area of education and civic formation, as it evaluates the students' perceptions about democracy, the rights and responsibilities they have in a democratic society.

In this study we used the qualitative approach of research, collecting theoretical information from literature review in the area of civic education, and the realization of two focus groups with students of the professional master group "Didactics" and "Teacher of the Elementary Education". Students expressed their opinion on the democratic process in our country, on respecting the rights and taking on the responsibilities. The sample of the study comprised 65 students, 12.3% part of the professional master of "Didactics" and 87.7% the professional master "Teacher of the Elementary Education".

The study revealed some of the issues that the society faces today come from the indifferentism of the people, lack of awareness for active participation, disrespect of law, corruption existence, illegal personal benefits, lack of information and objectivity in judgement.

Students state that they would want the law implementation to change; the law should be equal for all; to fight the corruption without and compromise; to increase the active participation of citizens; to respect the freedom of speech; to improve the function of the justice system; civic awareness for the rights and responsibilities; tolerance and solidarity; the improvement of civic education in the school curriculum.

Preparing the students as democratic citizens of the future should be empowered through organization of the community activities, active participation in decision making, to enable free speech, to take on responsibilities and their implementation, to combine the lessons with real life experiences and to respect human dignity.

Keywords: democracy, rights, responsibilities, civil formation, participation.

Özet

Demokratik devlette vatandaşlık, her bireyin haklarını ve ülke yaşamına aktif katılım konusunda sahip oldukları sorumlulukları yerine getirmesi anlamına gelir. Bu çalışma, öğrencilerin demokrasiye, demokratik bir toplumda sahip oldukları hak ve sorumluluklara ilişkin algılarını değerlendirdiği için eğitim ve yurttaşlık oluşumu alanında bir katkı niteliğindedir.

Bu çalışmada, yurttaşlık eğitimi alanındaki literatür taramasından teorik bilgi toplayarak ve “Didaktik” ve “İlköğretim Öğretmeni” mesleki ana grup öğrencileriyle iki odak grup gerçekleştirerek nitel araştırma yaklaşımını kullandık. Öğrenciler, ülkemizdeki demokratik süreç, haklara saygı ve sorumluluk alma konularında görüşlerini dile getirdiler. Araştırmanın örneklemini “Didaktik” profesyonel yüksek lisansının %12.3’ü ve “İlköğretim Öğretmeni” profesyonel yüksek lisansının %87.7’si olmak üzere 65 öğrenci oluşturmuştur.

Çalışma, toplumun bugün karşı karşıya olduğu bazı sorunların halkın ilgisizliği, aktif katılım bilincinin olmaması, hukuka saygısızlık, yolsuzluk varlığı, yasadışı kişisel menfaatler, bilgi eksikliği ve yargıda tarafsızlıktan kaynaklandığını ortaya koydu.

Öğrenciler, yasa uygulamasının değişmesini isteyeceklerini belirtmekte; yasa herkes için eşit olmalıdır; taviz vermeden yolsuzlukla mücadele etmek; vatandaşların aktif katılımını artırmak; ifade özgürlüğüne saygı duymak; adalet sisteminin işleyişini iyileştirmek; haklar ve sorumluluklar için yurttaşlık bilinci; hoşgörü ve dayanışma; okul müfredatında yurttaşlık eğitiminin iyileştirilmesi.

Öğrencileri geleceğin demokratik vatandaşları olarak hazırlamak, topluluk etkinliklerinin düzenlenmesi, karar alma süreçlerine aktif katılım, ifade özgürlüğünün sağlanması, sorumluluk alma ve bunların uygulanması, dersleri gerçek yaşam deneyimleri ile birleştirme ve insana saygı ile güçlendirilmelidir.

Anahtar kelimeler: demokrasi, haklar, sorumluluklar, sivil oluşum, katılım.

1. INTRODUCTION

Values such as dignity, justice, equality, nondiscrimination and active participation are widely discussed in our and global society. These principles and concepts are part not only of the civilized countries, but all nations. For the first time in 1948 nations worldwide agreed on a set of principles to ensure dignity, protection and development of all human beings. Human rights are important as all individuals benefit from these rights, as they give humans freedom to choose the way they want to live, how to express themselves, what type of government they want them to lead, and guarantee to human beings their basic needs.

Human rights education means awareness of conscience, information, equipping students with knowledge, skills, beliefs and behaviors that enable and empower humans to exercise, protect their rights and responsibilities in society, appreciate diversity and play an active role in democratic life, protect and develop democracy and state of the right. To assess this issue, we studied various research on democracy, surveys during professional practice of students and interviews with them, and all of these revealed a lack in respecting human rights. This study focuses on the importance that people’s awareness has on their active participation in life of the country, and their involvement in the development of democratic processes. Through analyzing and arguments the youth assess their behavior for the future of the country. As future teachers they will hold the preparation of the pupils on their hands, so they express their thoughts and ideas on where the schools should concentrate to prepare pupils as democratic citizens. Education institutions are legally obligated to respect and protect children’s rights, to educate the new generation for an active participation in facing time challenges. We all ask for a society that respects rules and takes on responsibility, a society headed by the concept of respect for rights and development of democratic citizenship. This

study is important to evaluate and clarifies the issues that the youth face today in confronting the democratic processes, human rights respect and taking on responsibilities as dignified citizens of the country; determination of the students' approach that they have as future teachers emphasizing their role in youth education and providing modest recommendations to the students of Education Faculty which prepares students in various teaching programs. I believe that this study is a valuable contribution in the field of democracy as education of the right for civilization nowadays is the hot topic in many world countries. The new challenges of the 21st century require to pay attention to the youth preparation in facing life, as life in our country is hard being in the beginning of democracy and we still have a lot to do to consolidate it.

Human rights are based on human dignity and personal dignity, which we create and develop on our own. Dignity is based on human need for a life where dignity and value of each individual are in coherence to the respect and protection of each individual. Democracy, rights and responsibilities reflect in the commitment that society itself has done on the obligations needed in the framework of international agreements ratified by it. There are some normative acts which have power in the territory of Albanian Republic, such as the Constitution of Albanian Republic, ratified international agreements, laws, normative acts of the Council of Ministers etc. Basically, it is clear that democracy can be imposed, it needs a legal frame, a *constitution* and various deals in order to function.

2. THEORETICAL BACKGROUND

Education on democratic civilization and on human rights are closely united and support each other mutually. They change not much in their purpose and practice but in their scope of action. Education on democratic civilization concentrates mainly on rights, democratic responsibilities and active participation in the civil, political social, economic, legal and cultural areas, while education on human rights relates to the broad area of human rights and basic right in every human life aspect (Card of European Council, Recommendation CM/Rec, 2010) 7.

Democracies depend on their citizens to present its strong sides, while keeps under control the weakest sides. Democracies are systems based on the active participation and support of their citizens-in aware and critic loyalty. In the consolidate democracies and in the new ones, both CDE and HRE play a decisive role in the political culture, which democracies need to plant in order to develop and survive (European Council, 2010, pg.17).

Democracy in our country was accompanied with a radical overthrow in all life areas, and it had to be also associated with changes in education. Change should start from the goal of education, teacher's figure, principles, education methodology etc. Since we were in the beginning of democracy, these changes encountered many difficulties. In order to go through these difficulties, it was required a coordination of work for many actors. In democracy the main goal is the preparation of the free citizen, who is aware of his rights and responsibilities in society, to have initiative and critical personality, to respect the principle of righteous state and to be opponent of his practice, to respect human rights and values of the democratic society such as freedom, equality and solidarity. Activities for education and democratic

civilization aim to prepare a new generation with practical expressions of community living, to prepare them to actively participate in decision making (Shakaj, 2012, pg.18).

There is no civil society without citizens, without engaged people in solving their and the society's problems. The raise of the work quality the whole society benefits as it is possible to prepare new generations skilled to take on roles and responsibilities in life. The main goal of education for a democratic society is to develop, strengthen and protect the democratic culture of rights and responsibilities as the fundamentals of effective and sustainable voluntary activity of citizens. Studies show that the culture of schools and classes is very low to adopt the change (Fullan, 1991).

Bringing citizens in the quota of civilization is achieved by preparing them for conscious participation and with responsibility in the political and social life. This preparation strongly based in values and principles of democracy needs to be understood as equipping people with knowledge, intellectual expressions and expressions of democratic action (Dhamo, Myteberi, Sinani, Gjuraj, Kaltsounis, 1999, pg.21).

European societies change from each other from the number and degree of complexity of conditions and education services offered for the processes of learning the democratic society, and the relations between educative results and their social recognition. Emphasizing only individual responsibility may bring undesirable consequences especially when this happens in transitional societies where choices in the field of education and relations between education and its social acceptance are very few. In such situations where chances for independent choices are low, the individual becomes less responsible for learning. This is the reason that mutual responsibility of the individual and society holds the main place in the learning framework for democratic citizenship all lifelong (KBK/CDCC), 2000, pg.19).

The Card of the European Council for education on democratic civilization and on human rights approved in the framework of Recommendation CM/Rec (2010)7 of the Ministers' Committee, among others is stated: Member states should start and promote research on education for democratic citizenship and human rights, to know the actual situation in this area and to offer actors of education, politic makers, education institutions, school directors, teachers, students, nongovernmental organizations and youth organizations comparing information that will help them measure and increase their effectivity and efficiency of work and practices (Card of European Council, CM/Rec (2010)7, pg.14).

In almost 1/3 of the European countries there are official documents such as national curriculum and other recommendations and regulations that promote youth participation in activities that relate to citizenship out of school. For this is important to study the role of school in the quality of civic education of students. Quality insurance proposes various ways to link education goals with the learning process. Its constituents are the comparison of what it is with what it should be. This is also a self-evaluation process that with the passing of time becomes regular and systematic, turning into a reflective method of practice (Brammer, Dumlao, et. al..., pg.36).

Leaving behind civic education is like leaving behind a fundamental pillar of American democracy. Our engagement for civil equality, democratic responsibility, public discussion and political culture based on mutual values, all depend on other wide knowledge, skills and expectations (Report, Guardian of Democracy, 2003, pg.15).

2. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Izmir, TURKEY

The role of university in training and certification of teachers and the quality insurance in teaching is of great importance (Gora, Gore, Skolstvo, 2007, pg.32). In Austria, 'master' programs in education organized in various universities are available for teachers of all subjects and all schools. They are designed to support teachers in implementation of civic education as more effectively as possible, within their specialized subject and basic principles of civic education (Vassiliou, 2012, pg. 90).

Human and children rights have contributed to make the world a safer place and more human to live, to modernize the political, economic and cultural systems in all the world. But they never should be taken for granted and each generation should contribute in their development, to review them and to fight for them in order to fulfill the commitment for human and children rights in the future (European Council, 2010, pg.61). Participation may appear in different forms and develop in various areas; it is done differently in different states. In its essence, democracy means that people make the laws with which they want to live (European Council, 2010, pg.53).

British studies have showed that giving responsibilities within the school system exercises a great impact on students. Giving responsibilities is an expression of trust in students' skills and helps them to set standards of more mature behavior. It has positive effects in student' behavior and their learning achievement (Tamo, Rapti, Karaj, 2005, pg.85). Students should understand why freedom requires a legal framework and the bearer of responsibilities (DUDNJ, Neni 29). Freedom of expression enables citizens to promote their interests in a pluralist society and in a competitive environment with winners and losers. Constitution, rules and laws should ensure the right framework that limits freedom of strongest and protects the weakest without looking at the changes between them. However, laws cannot resolve every problem, and for this, members of a community should divide their common responsibility to each other (European Council, 2010, pg.30).

Alma Powell, Alliance of American Promise emphasizes that when young individuals discover that they can be the agents of change, miracles happen. They start to learn in their neighborhoods, learn about public matters, create innovative solutions for the difficult public challenges and finally they become voters, developers of community projects and leaders of our community and nations. The center of this transformation from a spectator to a citizen gives us a meaning that who are we as Americans, our main democratic values and individual roles we can play. American history and civic education should be the central focus of public education in each American school (Report, Guardian of Democracy, 2003, pg. 24).

Civic democratic education summons in itself a set of concepts or basic values that are mutual in all modern democracies. Right understanding of these concepts, values, their relations under the conditions of fast changes and understanding of the risk they pose, is the set condition for an effective participation and responsible of citizens in the process of democratic development (Wang, Jackson, 2005, pg.39).

Civic education is performed by creating partnership among actors in education for democratic citizenship, research on participation by developing self-awareness and social responsibilities. The mission of public education is to offer the youth the best education possible. Some of the basic human values remain unchanged. This makes some aspects of school life and learning to be preserved and pass from one generation to the other.

On the other hand, the world where youth grow up changes continuously, and their attempts to rule and shape the world encounter big challenges. This makes such aspects like school culture and its class practice to be always object of change and development as a result of increasing challenges (Birzea, Çekini, Harrison, Krek, Spajić, 2005, pg.31).

Yulia Pererva emphasized that it is important not only to learn “about democracy” but to learn “through democracy”. Thus, democracy should be part of daily practices in school and classes including the interactive teaching.

A key element of teaching and learning is the way students communicate and interact with teachers and one other. Teacher’s professional competency enables him to reflect on the consequences of a certain activity and to use the behavior models as work means (European Council, 2010, pg.23). The term “competence” means skills to resolve problems in real and special situations. Orientation toward competency in higher education institutions should help students to increase their possibilities to find jobs. The concept of competency is linked to discussions and contrary definitions (Klieme et al. 2008; González & Wagenaar 2003; Rychen & Salganik 2001). In general competencies are a combination of knowledge and experience that help in mastering the complex situations. Competencies include motivation elements such as will to solve a problem and perseverance to overcome obstacles, tolerance in treating uncertainties or being optimist for the possibility to find a solution (Bachmann, 2018, fq.21).

Training is not a lux, but a necessity (Noe, 2010). According to Reilly (1979), training means development of knowledge, skills and beliefs. Goldstein (1980) also treats training as beneficial and systematic development of skills, rules, concepts and beliefs needed to fulfill the task and to improve job performance. Civic democratic education would not be effective without training of teachers and others involved in education system and out of it for example youth leaders. Individuals who undertake to teach others at first should study for themselves. The best methods of teaching are diverse; thus, they need to be studied. This paragraph emphasizes the importance of training not only for teachers but also for trainers too (Recommendations CM/Rec, of the Ministers’ Committee, 2010, pg. 27).

3. THE PURPOSE AND STUDY METHOD

The goal of this study consists in evaluating the students’ perceptions on democracy, rights and responsibilities they have in a democratic society. The study aims to assess the real situation in our country, factors that stall the democratic processes, the methods that should be followed in the future in order to improve the present situation. Also, there is a need to assess some of the problems that students encounter in the living reality. Students will express their thoughts for what they want to change in order to improve the future situation. Some recommendations are given about the orientation of the education institutions in order to intervene in preparing youth as future democratic citizens. The used methodology aims to reveal knowledge and beliefs of students on democracy and democratic processes in our country and the role of institutions in respecting human rights and taking on responsibilities. Study participants were of different age groups; 59 students or 90.8% were up to 30 years old, 4 students or 6.1% were from 30-40 years and 2 students or 3.1% were over 40 years.

We used the qualitative method of study. The literature was reviewed in education of democratic citizenship, information on democracy, rights and responsibilities. The population of the study consisted of students of Education Faculty in “Aleksander Moisiu” University in Durres, while the sample of the study had 65 students of the Professional Master of “Didactics” and professional Master of “Elementary Education Teacher”. With these students we realized two focus groups with 8 students or 12.3% from the Professional Master of “Didactics” and 57 students or 87.7% were students of professional master of “Elementary Education Teacher”. All participants were females, as these types of programs are mostly followed by female students. Participants took part voluntarily in the study and they expressed their opinions and beliefs. Communication was realized from the direct contact with students who consented prior to the study and understood the details of the questions.

4. RESULTS AND DISCUSSIONS

Students of the focus group answered some questions in order to get some exact information on their thoughts. According to their viewpoint, similar to other countries in the world, students think that democratic processes encounter some different challenges. When students were asked to express their opinion about the source of the problems in our country. Around 98.5% of students stated that problems rose from non-implementation of laws, 4.6% though the problems came from the lack of laws, 1.5% from the lack of right professionals in state administration 1.5% from corruption. So, most of the students reveal that biggest problems come from the lack of law implementation. The students were asked to evaluate who played an important role in people’s awareness about their active participation in country’s problems. Around 63.1% of students stated that it depends on the individual’s formation, 36.9% mentioned the media, 33.8% thought that institutions play an important role, 27.7% think about various organizations that operate in the country and 16.9% state that political parties also play an important role. If we want to promote an active citizenship, we should face our rights and responsibilities in society, which come from rules and laws that the society itself has set, that is why is required to respect these rules, but we should know the responsibilities that we have in life to ourselves and society. So, it is very important the preparation of citizens of today from the school environment, to accept participating responsibilities in problem solving. It is also important to increase the awareness of the youth for rights and responsibilities, for norms of behavior and values, for ethical issues and moral in all the formal and informal environment of learning. A possible guarantee for a democratic society in order to remain so, it is to set into each person the levels of commitment and responsibility, to raise awareness in each individual, the self-respect and for others, and to give a voice to each person.

The students were asked to express if they had fulfilled obligations as citizens of the country. From 65 participants, 70.8% stated that they did, 9.2% were neutral, 20% thought that they did not fulfill their obligations to the required level. They prepare to live as citizens in a democratic society and are clear that even though principles of democracy are universal, their implementation needs to be in accordance with the real circumstances of each society. That is why they need to take on responsibilities as citizens and based on these responsibilities, they should act in the best of our society. Using various sources of

information, students reach exact results and based on them they make the right decisions in order to evaluate the actions and beliefs in the future. The degree of the citizens' awareness on their responsibilities in democracy is not satisfactory, as schools have not skilled them to exercise the civic responsibility. Results should be evaluated based on quality criteria as the delegation of responsibilities brings in action justification. For the democracy to function, informed, responsible and participant citizens are required, aware for the obligations that community life means. About the question of how optimistic are students that the future of this country will change, 44.7% believe that change will happen and the future will be safer, 27.7% remain neutral 27.6% do not believe that this situation will change. They think that change is hard, and believe that more commitment and obligation, good will to change things, as since we come from a post-communist country the change is harder to happen and democracy consolidation requires its own time. The students reveal that it is necessary to organize activities in and out the university environment as it enables better recognition of rights and responsibilities of all people. Other questions for the students were discussions answered on their position as teachers of the future, who are going to contribute in democracy consolidation in our country, through education and civic formation of the new generations.

Where should the school work concentrate to prepare students as democratic citizens of the future?

About this question, students think that there are some directions where school work should concentrate in the future, in order to prepare students as worthy citizens of the democratic society. The attempts of the teachers should consist in collaboration and consolidation of relations teacher-student-parents. It is needed a lot of work on informing students about the importance of recognition of rules and laws, and the importance of their implementation. Students should know rights and responsibilities they have in the living environment, in respect of the word and free thinking. Active participation and expression of free thinking should lead the work of a teacher.

Teachers need to work more toward the student education on self-respect and increase of self-esteem in order to role taking and responsibilities in society. Students should be aware for the public responsibilities and to educate them with democratic values. To skill the students in treating various problems and to know how to judge right and fairly for different issues discussed. More work is needed to accompany the learning with examples of life, concentrating in values and human dignity, as it helps to better understand the problems. Participation in voluntary activities should take an important place as it helps the formation of a strong and stable character of an individual.

School should enable students the expression of their opinion. An important place keeps the engagement and sensibilization of the students for different issues, respect of diversity, increase of moral integrity through greater participation in various social activities in the best of community. The study also revealed the importance that qualification of the pedagogic staff has in all directions, improvement of the quality of teachers' preparation as a profession, and review of the school curricula toward education and democratic civic education.

What are some directions where is needed to intervene to ensure an active participation?

2. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Izmir, TURKEY

About this question, students think that they should be free to say what they think and for this they need to be motivated and promoted from the teacher, and also to be encouraged to take on their responsibilities. As for the directions needed to improve the quality of school work in the future, the students gave their opinions by recommending the organization of activities in education on children rights, the higher participation in education on human rights in school curricula, teachers' participation in activities for children's rights together with their students, respecting gender equality and relations boys-girls, better coordination between family and school.

Students should be prepared to take on responsibilities. Attractive activities should be organized where students are the main protagonists and addressing the topics they like. Proper communication with students creates opportunities for a warm pedagogical cooperation environment. Participating in projects and encouraging students to do voluntary work in environmental protection and organizing various games should have an important place. We should appreciate students' sense of humanity by organizing comprehensive activities to help people in need. The confidence that students have in themselves and their motivation in taking initiatives should be increased.

Sporadic free conversations should be organized with students to understand their interests, to prepare them to be open and cooperative. During the discussions, the students should feel free, not to be afraid of making mistakes, but always to dare and try, making them aware of the moral and ethical values that everyone has, in order not to discriminate against them.

What are the reasons that help or prevent the right decision taking?

Students stated that they know how to make the right decision in different situations. Some of the reasons that help them make the right decision are trust in themselves; sincerity in what they say; use of logical reasoning; argument of their thinking and based on facts; respect of moral and ethical norms; security they feel in what they do; assurance in what they will realize; sharing opinions with others before making a decision; listening of a different opinion; keeping the calmness and being emphatic; persistence in reaching the right solution; taking moral responsibilities; objective judgement in faced situations; respect of human dignity of each person and reflection on their actions and beliefs.

Students stated that in some cases they cannot make the right decision. Some of the reasons that prevent them from decision making are lack of information; disbelief; corruption; lack of objectivity in judgement; evaluation based on subjectivity; overestimation of personal interest; fear of consequences; uncertainty in some cases; interventions from outside; impulsivity; incompetence; political interventions and indifferentism.

What would you like to change in your country in order to consolidate democracy?

Students declare that the future of the country is very important for them. But they resulted sceptic to trust this change. Students mention some directions where interventions are needed to improve the situation. They emphasize that the request to law implementation should be equal for all. The corruption should be stopped and the civic participation in country's problems should increase. People should be left free to express their thoughts and their opinions should be more open to the different way of thinking. The economic level needs to be improved and the justice system needs to be more functional. The role of media

should not be impartial and under the service of parties in power. The gender equality should be respected and the role of woman in society needs to be strengthened. A perseverance needs to be enforced in the respect for rules and laws. More work is needed toward the change of old mentality that exist in some people as it is hard to change people's opinions when they are deeply rooted for centuries. Corruption, crime and stealing need to be punished. Citizens should be aware on their rights and responsibilities as changes should start from themselves first for a better future. Very important is the function of institutions based on service offered by skilled workers. Youth employment should be a priority, and everybody should be aware that the future of democracy is on their hands and depends on engagement, beliefs and their commitment to make it a reality.

5. CONCLUSIONS AND RECOMMENDATIONS

This study is important as it is a serious attempt to assess the role of the teacher in education and civic democratic formation, evaluation of indicators and ways how to improve the situation. There are changes between states that make it necessary to undertake such studies in real conditions of each country, which consist of the place that education and civic formation have and the teacher's role in this aspect. Being that a considerable number of students think that problems come from disrespect of laws, it is important to work in the direction of recognition and respect of rules and laws, keeping in mind the rights and responsibilities that each individual should have in a democratic society.

Starting from the fact that 63.1% of the students emphasize that active participation depends considerably from the individual himself, there is a lot of work to be done in this direction from the school and the family. This is so that each individual to fulfill obligations that he has toward his country. Teachers and parents paly the main role in education and democratic civic formation of children. These two figures directly affect the children education with rights and responsibilities, that is why cooperation of their work is a necessity.

The fact that 55.3% of the students are indifferent and not optimist for the future of the country, makes it a necessity that many things to change in the function of laws and institutions. This would increase the trust in change. It is required a more collaborative climate, open and positive communication to accept change. Awareness and including the students in the issues of democracy is fundamental and irreplaceable s they are important factors of stability and regenerate positive energies to move on.

Students emphasized that they faced many challenges as teachers of the future in preparing children as democratic citizens. Organizations of more activities in environment preservation, organization of learning projects, voluntary work etc., in order to join theoretical information with practice. In Albanian reality, students and pupils are less active, as they do not initiate responsibilities, and not always are free to express their opinions; they are not independent enough to organize active actions. Lack of monitoring and systematic evaluation of civic formation of pupils in schools has brought e nonreal evaluation of the condition.

Noticing that civic active participation is linked to such indicators like civic formation of the teachers, civic values they have and transmit to students, all the possibilities are needed to be evaluated in order to improve these indicators in the future. Teachers should be aware to fulfill their mission better and to contribute in the creation of a democratic society, with

responsible citizens in their role and commitment that they should have in their living community. Teachers' training for their professional improvement is important and is based on legal standards in order to improve school image and service quality offered to students. Creation of positive climate and democratic atmosphere in classroom not only strengthens the knowledge, but also transforms them in expressions and makes them part of personality of each student. Teachers should be the promoters of free speech in classroom, to make the students active citizens through respecting rights and evaluating the responsibilities that come from these rights. Interactive methods should be used during the teaching process which enhance curiosity and active participation in learning, in order to go from learning for rights to learning through rights.

Fulfilling the standards of civic education requires involvement of quality evaluation instruments of civic formation of students and instruments to measure the level of commitment in civic tasks, in order to monitor and assess the real situation in schools. Civic education needs to be really important in schools as education and democratic formation need to be supported from a series of practical actions so the students can create experiences being architects and actors of their life, exploring new ways of active citizenship in school and community.

Teachers need to have knowledge and updated practice related to active citizenship of students, to promote their self-esteem on activities, to be promoters of collaborative initiatives with local government and other supportive actors of school to realize joined activities between school and community, by exploring new ways of civic engagement. Teachers' civic formation is related to the students' participation, and is important the involvement of the education curricula and civic formation in university programs of teaching faculties, as despite their academic formation student teachers of all programs should have civic education and formation. All teachers face students in situations that require their commitment and engagement, that is why they should be prepared to face these situations in order to prepare new generations of worthy citizens of Europe and all the world.

BIBLIOGRAPHY

Bachmann, H. (2018) "Teaching and learning oriented to High Education – basic idea", Switzerland

Birzea, C. Çekini, M. Harrison, K. Krek, J. Spajiç, V. (2005). Instrument for quality assurance of education for Democratic Civilization in School, UNESCO.

Brammer, L. Dumlao, R. ect... Core competencies in civic engagement, A Working Paper in the Center for Engaged Democracy's Policy Papers Series.

Citizenship in Scotland's Colleges, (2006). A Report by HM inspectorate of education for the scottish further and higher education funding council.

Çomo, B. Tamo, A. Karaj, TH. (2002). Center of Humane Development, "Civic Education in school and out of it", Tirana.

Dhamo, M. Myteberi, F. Sinani, M. Gjuraj, T. Kaltsounis, Th. (1999). Democratic Civic education in Albania, AEDP.

Gollob, R. & Weidinger, W. (2010). "We grow in Democracy", Volume II, Publishing of Council of Europe, Belgium.

2. Pearson Journal International Conference on Social Sciences & Humanities | Izmir, TURKEY

Gollob, R. Huddleston, T. Krapf, P. Rowe, D. Taelman, W. (2010). "Living in Democracy", Volume III, Publishing of Council of Europe, Belgium.

Gollob, R. Krapf, P. Olafsdottir, O. Weidinger, W. (2010). "Education for Democracy", Volume I, Publishing of Council of Europe, Belgium.

Gollob, R. Krapf, P. Weidinger, W. (2010). "Participation in Democracy", Volume IV, Publishing of Council of Europe, Belgium.

Gollob, R. Krapf, P. Weidinger, W. Zyrih & Weingarten, (2014). "To explore the rights of children", Volume V, Publishing of Council of Europe.

Gora, C. Gore, V. Skolstvo, Z. (2007). Strategy for Civic Education in Primary and Secondary School in Montenegro 2007-2010, Unicef and the NGO Centre for Civic Education.

Homana, G. Barber, C. Torney-Purta, J. (2006). Background on the school citizenship, Education climate assessment.

Institute of Education Development, (2018) "Framework of reference of Competencies for democratic culture", Volume II, "Indicators of competencies for democratic culture", Council of Europe.

Card of European Council for education of democratic citizenship and for human rights. Approved in the framework of Recommendation CM/Rec (2010)7 of Ministers' Committee

Council for cultural Cooperation (CDCC), (2000). Strategy for learning of democratic citizenship, Strasburg.

Recommendations CM/Rec, of the Ministers' Committee for member states for the Card of Education for Democratic citizenship and Education on human rights of European Council (2010) (Approved from the Ministers' Committee on May 11th, 2010, 120th session).

Report, Guardian of Democracy. (2003). The Civic Mission of Schools in partnership with the Educating for Democracy, University of Pennsylvania, Division for Public Education, National Conference on Citizenship.

Sinani, M. Myteberi, F. (1997). Aspects of teaching civic education, Tirana.

Shakaj, I. (2012). Didactics of education for democratic citizenship, Julvin 2, Tirana.

Tamo, A. Rapti, E. Karaj, Th. (2005). Teaching and learning, Mokra, Tirana.

Vassiliou, A. (2012). L'educazione alla cittadinanza in Europa, Eury Dice.

Wang, Y. & Jackson, G. (2005). Forms and Dimensions of Civic Involvement.

Wilson, C. Grizzle, A. Tuazon, R. Akyempong, K. Chi-Kim Cheung, (2011). "Teaching of democracy", Volume VI, Publishing of Council of Europe, Belgium.